

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guide per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

Inoltre ti chiediamo di:

- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

July 1862

DE
VITA ET REBUS GESTIS
CAROLI S. R. E.
CARDINALIS, TITVLI
S. PRAXEDIS ARCHIEPI-
SCOPI MEDIOLANI
Libri Septem.

CAROLO A BASILICA PETRI PRAEPOS. GENERAL.
CONGREG. CLERIC. REGVL. S. PAVLI.

A V C T O R E.

Cum Gratia & Privilegio Caesareae Maiestatis.

INGOLSTADII
EX OFFICINA TYPOGRAPHICA
DAVIDIS SARTORII

Anno Domini M. D. XCII.

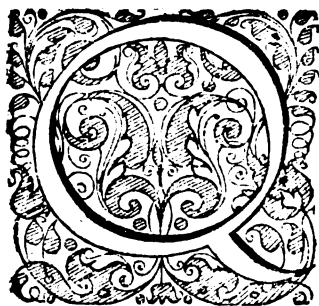
Handwritten text, possibly a signature or name, located on the left side of the page.

Handwritten text, possibly a signature or name, located on the right side of the page.

SERENISSIMO
GVLIELMO COMITI
PALATINO RHENI, VTRIVSQUE
BAVARIAE DVCI, &c.

CAROLVS A BASILICA PETRI
S. AETERNAM.

QVOD diu debeo, GVLIELME
Princeps optime, iam tandem
persolendum mihi est: vt li-
brum de vita, rebusq; gestis Ca-
roli Cardinalis, & Archiepisco-
pi Mediolani mittam ad Celsi-
tud. tuam. Cupiebam equidem, antequam è ma-
nibus dimitterem, adhuc aliquid ei temporis im-
pertire; vt tam præclaro argumento cumulatus
fatisfacere conarer. sed neque diutius differre de-
bui, quod tibi amplissimorum virorum auctori-
tate, vel potius iussu, superioribus mensibus per
litteras promiseram: neque etiam per eorundem
iteratos iussus potuissem. Verum duo me conso-
lantur: alterum est; quòd ij iusserunt, qui & eius

(:) 2 memo-

EPISTOLA DEDICATORIA.

memoriam, de quo scriptum est, charam habent;
& quod scriptum est perlegerunt: atque etiam, si
quid hoc ad rem pertinet, amant scriptorem. al-
terum est, quod ad te mitto: cuius excelsa digni-
tas cum mansuetudine, pietateq; pari coniuncta
est: quique Carolum Cardinalem & viuentem
mutua voluntate obseruasti plurimum, & mor-
tuum colis studio singulari: quidquid enim effe-
cero; siue materiæ amore, siue bonitate tua du-
ctus; amabis conatum meum, officiumque pieta-
tis. Neque tamen non mihi gratissima fuit oblata
ocasio; vt tantum Principem, tamque de bonis
artibus, & quod caput est, de repub. christiana, fi-
deque catholica benemeritum, cum munere ali-
quo possem adire, quod meam, clericorumque
meorum erga illum voluntatem, obseruantiam-
que summam testaretur. quæ quidem facit, vt ti-
bi, imperioque tuo omnia prospere, ac feliciter
ad salutem euenire optemus, & ab Omnipoten-
te Deo vehementer precemur. Mediolani. 25. Ian.
Anno Domini 1592.

INDEX

INDEX CAPITVM

Libri primi.

<i>E Caroli parentibus. Cap. 1.</i>	Folio 4.
<i>Nascitur Carolus. fit Abbas, & iuriconsultus. cap. 2.</i>	fol. 5.
<i>Fit Cardinalis, & Archiepiscopus Mediolani. cap. 3.</i>	fol. 8.
<i>De Anna sanctitate, & ceterarum sororum matrimoniis. cap. 4.</i>	fol. 11.
<i>Ad meliora vita studia se refert. cap. 5.</i>	fol. 13.
<i>Ecclesia sua absens consulit. cap. 6.</i>	fol. 17.
<i>Qua Ormanetus egit in administratione ecclesia Med. cap. 7.</i>	fol. 20.
<i>Carolus Mediolanum venit, & concilium Episcoporum celebrat. cap. 8.</i>	fol. 24.
<i>Romam proficiscitur Pontifice mortuo; creatur Pius Quintus. cap. 9.</i>	fol. 31.
<i>Mediolanum reuersus, exequitur munera sua. cap. 10.</i>	fol. 35.

Libri secundi.

<i>Rebus aduersis conflictatus Carolus in salutari disciplina progreditur. cap. 1.</i>	fol. 38.
<i>Iuris ecclesiastici controuersia grauitur exercetur. cap. 2.</i>	fol. 45.
<i>Longinquas diocesis sua partes visit. cap. 3.</i>	fol. 52.
<i>Humiliatorum ordinem corrigit. cap. 4.</i>	fol. 54.
<i>In ordine Franciscano nonnulla restituit. cap. 5.</i>	fol. 57.
<i>Causis fidei praeest: vita sanctitatem auget. cap. 6.</i>	fol. 59.
<i>Diocesis, prouinciaque synodum celebrat. cap. 7.</i>	fol. 61.
<i>De Scalensi casu, aliisque ecclesia perturbationibus. cap. 8.</i>	fol. 63.
<i>Roma, & apud Regem de rebus suis agit fortiter. cap. 9.</i>	fol. 67.
<i>Percussus nihil latur. cap. 10.</i>	fol. 71.
<i>Quae post casum facta sunt: & de rebus Caroli melioribus. cap. 11.</i>	fol. 74.
<i>Puniuntur, qui scelus in Carolum commiserant. cap. 12.</i>	fol. 80.
<i>Carolus in Heluetios proficiscitur. Pontifex Humiliatorum ordinem extinguit. cap. 13.</i>	fol. 85.
<i>Vitiosas populi voluptates tollere conatur. Pio mortuo, Romam contendit. cap. 14.</i>	fol. 87.

Libri tertij.

<i>Gregorius Pontifex creatur. Carolus amplissimis se rebus abdicat. cap. 1.</i>	fol. 92.
--	----------

I N D E X

- De aliis ecclesia perturbationibus, post concilium Ep. tertio celebratum. cap. 2.* fol. 96.
Variis sacris institutis gregi consulit. Romam Iubilei causa proficiscitur. Med. redit. cap. 3. fol. 105.
Qua Roma fecit. de Visitatore Mediolanum misso. de Cremonensi, Bergomensiq. ecclesia recognita. cap. 4. fol. 111.
Iubileum Mediolani celebrat. Concilium Ep. quarto habet. Visitator discedit. cap. 5. fol. 117.
De sanctorum corporum translationibus a Carolo celebratis. cap. 6. fol. 124.

Libri quarti.

- Peste urbem ingressa, quid Carolus, alijque providere coeperint. cap. 1.* fol. 129.
A Pontifice multa petit; ipseque multa suppeditat ad civitatem inuandam. cap. 2. fol. 133.
Mendicis, destitutisque aliis subuenit. cap. 3. fol. 136.
Parochorum officia: supplicationesque publica, pestis causa. cap. 4. fol. 139.
Vorum civitatis: adinum custodia: & alimenta inclusorum. cap. 5. fol. 144.
Carolus ministros agrotis suppeditat. cap. 6. fol. 147.
Inclusis consulit. cap. 7. fol. 154.
Præbet agrotis sacramenta. cap. 8. fol. 157.
Nonnulla emendat vigente peste. ipse progreditur in via salutari. cap. 9. fol. 162.
Novas celebritates, aliaque religiose peragit, remissa peste. cap. 10. fol. 165.
Post alias supplicationes demum civitatis liberatione celebrat. cap. 11. fol. 170.

Libri quinti.

- Quæ post pestem contra Caroli acta gesta sunt. cap. 1.* fol. 178.
De Oblatorum congregatione: & reliquiis ecclesie maioris. cap. 2. fol. 180.
Taurinensis peregrinatio. cap. 3. fol. 185.
Contra vitiosas voluptates, spectaculaque pugnat. finitimas ecclesias inuat. cap. 4. fol. 189.
De concilio Episcoporum quinto; & constitutionibus clericorum reg. S. Pauli. cap. 5. fol. 194.
De translatione reliquiarum Basilica Apostolorum. cap. 6. fol. 196.
De Caroli rebus inclinatis, & profectio ad Urbem. cap. 7. fol. 198.
Qua Roma egit. de legatis Med. Romam missis; & Caroli discessu. cap. 8. fol. 203.
Mediolanum venit. cultum Dominica prima Quadragesima tuetur. Brixiensem ecclesiam incipit recognoscere. cap. 9. fol. 207.
Pontifex legatos Mediol. dimittit. litteris civitatis respondet. cap. 10. fol. 212.
Carolus ad Regem mittit, qui de suis, ministrorumque regionum rebus plene doceat. cap. 11. fol. 214.

Libri

CAPITVM.

Libri sexti.

<i>De Brixienfibus laboribus: de reliquijs ecclefia S. Stephani, & S. Celfi. & de fa- cra Sindone rurfus vifa. cap. 1.</i>	fol. 226.
<i>Prouincia concilium fexto habet. Translationem corporum S. Simpliciani, alio- rumque beatorum celebrat. cap. 2.</i>	fol. 233.
<i>Transfert corpus S. Io. boni. fynodum diœcefis habet. rurfus in Taurinos, deinde Romam proficifcitur. cap. 3.</i>	fol. 236.
<i>Vicinarum gentium fidem, falutemque fibi curandam fufcipit. cap. 4.</i>	fol. 240.
<i>Conatus predicantium in Mefaucos reprimat. alia auxilia populis afflictijs fuppe- ditat. cap. 5.</i>	fol. 247.
<i>Eius vita ratio poftremis annis: & extremi temporis aâiones quadam. cap. 6.</i>	fol. 251
<i>Exercet fe fe falutariter in monte. iter facit agrotans. cap. 7.</i>	fol. 257.
<i>Obitus. cap. 8.</i>	fol. 264.
<i>Exequia, ac fepultura. cap. 9.</i>	fol. 267.

Libri feptimi.

<i>Statura, & effigies Caroli. cap. 1.</i>	fol. 274.
<i>Victus, & fomnus eiusdem. cap. 2.</i>	fol. 275.
<i>Patientia frigoris, & aliorum incommodorum. cap. 3.</i>	fol. 277.
<i>Morbos, & dolores corporis, vt tolerauerit. cap. 4.</i>	fol. 280.
<i>Labores, & occupationes. cap. 5.</i>	fol. 281.
<i>Vita cultus. cap. 6.</i>	fol. 283.
<i>Humanas opes vt contempferit, confumpferitque. cap. 7.</i>	fol. 285.
<i>De eius adificationibus. cap. 8.</i>	fol. 290.
<i>Vt res gesserit. cap. 9.</i>	fol. 292.
<i>Vt negotiorum euentus, & pericula tulerit. cap. 10.</i>	fol. 294.
<i>Litterarum ftudia. cap. 11.</i>	fol. 296.
<i>Peccata omnia vt vitarit. cap. 12.</i>	fol. 299.
<i>Vt fe gesserit in facris obeundis. cap. 13.</i>	fol. 299.
<i>Eius ftudium contemplationis, precatationis que. cap. 14.</i>	fol. 302.
<i>Familia & in agrotos mifericordia. cap. 15.</i>	fol. 304.
<i>Hofpitalitas. cap. 16.</i>	fol. 310.
<i>Animus eius erga bonos, religiofos que viros. cap. 17.</i>	fol. 312.
<i>Vt fe gesserit in propinquos. cap. 18.</i>	fol. 315.
<i>Amicos aliquid petentes, vt audierit. cap. 19.</i>	fol. 318.
<i>Monendi officium vt erga alios adhibuerit, ac in fe tulerit. cap. 20.</i>	fol. 321.
<i>Vt eos qui adirent acceperit, alienaque vitia tolerauerit. cap. 21.</i>	fol. 323.
<i>Aduerfarios, & obtreâtores vt tulerit. cap. 22.</i>	fol. 324.

Ecclefia

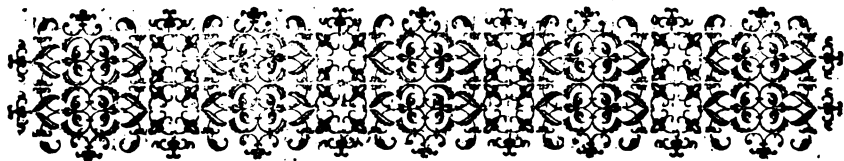
INDEX CAPITVM.

<i>Ecclesia sua coram custodienda, ac inuandarum animarum cura. cap. 23.</i>	326.
<i>fol.</i>	326.
<i>In concionibus habendis studium. cap. 24.</i>	fol. 329.
<i>In catholica fide tuenda, & Apostolica Sede colenda. cap. 25.</i>	fol. 334.
<i>In ritibus, & cœremoniis obseruandis. cap. 26.</i>	fol. 335.
<i>Ambrosiani ritus, & reliquiarum conseruatio. cap. 27.</i>	fol. 336.
<i>De rerum sacrarum cultu, sacrisque nonnullis institutis. cap. 28.</i>	fol. 338.
<i>Sacra munera qua obibat. cap. 29.</i>	fol. 341.
<i>Clericalium munerum functiones. cap. 30.</i>	fol. 342.
<i>Disquisitio de initiandis, & recipiendis ad munera ecclesiastica. cap. 31.</i>	fol. 342.
<i>Cleri disciplina. cap. 32.</i>	fol. 344.
<i>Collegia Mediolani constituta. cap. 33.</i>	fol. 346.
<i>De incrementis cleri, studiisque eiusdem litterariis. cap. 34.</i>	fol. 348.
<i>De beneficiorum distributione. cap. 35.</i>	fol. 350.
<i>Eius Vicarij, ac præfecti. cap. 36.</i>	fol. 353.
<i>Dioecesis administratio. cap. 37.</i>	fol. 355.
<i>Eiusdem visitatio. cap. 38.</i>	fol. 357.
<i>Cœnobiorum virginalium gubernatio. cap. 39.</i>	fol. 358.
<i>Congregationes, & conuocationes. cap. 40.</i>	fol. 360.
<i>Virginum, & aliarum feminarum instituta, piaque collegia. cap. 41.</i>	fol. 362.
<i>De eius synodis, ac decretis. cap. 42.</i>	fol. 365.
<i>Alia Caroli officia, eiusque existimatio. cap. 43.</i>	fol. 366.

Septem hilibri, de vita rebusq; à Carolo, Tit. S. Praxed. Cardinali Borromeo gestis, piè grauitèrque conscripti, cum primis digni sunt, qui cum magno totius Reip. Christianæ emolumento, mandati typis, in lucem atque oculos hominum veniant; vt boni, potissimum Ecclesiarum Antistites, in tanti antecessoris vitam, tanquam in illustre præstantissimarum virtutum speculum inspicientes, ad illam normam ac formam actiones suas componere; mali memores horribilium exemplorum, quæ in turbulentos & procaces diuinitus statuta vident, abistere seq; recipere; omnes vitæ Sanctimoniam, purgatissimosque Caroli mores imitari & celebrare studeant.

*Ita censeo ego MICHAEL EISELIN, de Societate IESV
S. Theologia Professor, & Theologici Collegij pro tempore
Decanus, in alma Academia Ingolstadiana.*

DE

VITA ET REBUS GESTIS,

CAROLI CARD.
S. PRAXEDIS ARCHI-
EPISCOPI MEDIOLANI,

Liber Primus.

Vm varia hominum genera, multiplicemque vitæ conditionem intueor, perbeatos equidem illos inter omnes existimo; qui cū vitam optimis institutis, ac virtutibus exultam, Deo iuuante agant; ceteros exemplo salutariter mouent; & ad bene, beateque viuendum, pietatemque egregie colendam alliciunt. Atque vtinam illud nobis quoque contigisset. sed quando ab eiusmodi felicitatis gradu longissime absumus; in eo saltem libenter nos elaborare par est; vt aliorum laudes, sanctitatem, egregiaq; facta litteris commendemus; quibus omniū, si fieri possit, animi excitentur ad imitationem. Quæ igitur Carolus Card. S. Prax. Archiep. Med. gessit; quæque nobis virtutis, & religionis exempla reliquit; ea quantum genus hoc operis postulat, egoq; diuina ope facere potero, memoriæ prode ad Dei gloriam, piorumque vtilitatem constitui. nam nisi mihi oblata materia nimis placet; quam placere tamen existimo, quantum veritas patitur; Caroli vita iis abundat in omni virtutum genere documentis; quæ Dei sacerdotibus, in primis, tum piis quoque omnibus proposita, magna pietatis, ac salutis adiumenta possint afferre. Opus quidem est omnino difficultatis plenum, res. eorum gestas, qui proxime vixerunt, mandare

A litteris.

litteris. cum enim multos adhuc esse superstites necesse sit; qui vel eas ad se res pertinere; vel easdem se quoque minime ignorare putent. multorum quoque sermones oportet, querelaeque non paucas excitari. alij se notatos; praeteritos alij queruntur: hic aliquid dictum, aut minus vere dictum; ille omissum aliud exposulat. ita scriptoris labori; quem neque leuem, neque modici temporis esse intelligentes norunt; non parum additur offensionis, & incommodi. At illud suscipere negotium, in quo diuinæ gloriae quis, & saluti suæ seruiat; tum piis omnibus, qui nunc sunt, & futuris erunt temporibus gratificetur, ac profit; tantum habere commodi par est ac iucunditatis; vt humanas omnes longe superet difficultates, ac molestias. Hæc apud me ratio cum plurimum ponderis habeat; accedit quam plurimorum rogatus, & cohortatio, tum nostrorum, tum etiam exterorum: immo Cardinalium, aliorumque amplissimorum virorum iussus, & auctoritas. Nam quod ad rei perficiendæ facultatem attinet; dicam libere, quod sentio: eloquentiam, historiæque scribendæ artem concedens multis; rerum ipsarum notitiam, veritatemque iure mihi vindicare posse videor: immo cum quoque, in hac occupatione mea, laborem, ac diligentiam; quæ cum rebus iisdem eruendis, ac explicandis necessaria sit; vt ab alio tamen adhiberetur, semper equidem sum veritus. posteaquam enim Carolo me vt Patri optimo in disciplinam tradidi; animo quasi præfagiente, quid ille ageret in dies obseruans, seposui diligenter, quæ vsus ad huiusmodi negotium quandoque posceret. deinde præter illa, quæ Caroli familiares, atque intimi diligenter à me interrogati contulerunt: & præter scripta quamplurima ex ecclesiæ Mediolanensis tabulariis deprompta: epistolarum ipsius ad alios, aliorum ad ipsum amplius triginta millia, quas ille diligenter seruari iussit, peruolutaui: vt carpens vndique, ordineq; componens plenum opus efficiam; & quod in primis quærendum est, certissimis testimoniis in omnes partes confirmatum. quæ res faciet; vt si non optime, vere certe conscripti libri conscientia fruam. Ac si quemadmodum his adiumentis extrinsecus assumptis abundamus; ita potuissimus

mus ad ea penetrare, quæ pro suo virtutis occultandæ studio, verisimile est, CAROLVM nota esse nemini voluisse: maior ad diuinæ benignitatis prædicationem sine dubio piis animis per nos materies offerretur. Qui aliquid à nobis omissum obiicient, eos meminisse par est, non omnia tamen ab vno dici posse. quos item monere minime alienum fuerit, fortasse quæ ipsi desiderant, minuta magis, aut remota videri, quàm vt scriptiois huiusmodi ratio ferat: multa que quotidiano conuenire sermoni, quæ non admittit historia. Quod si contra quis maiorem breuitatem forte desideret; meum esse consilium sciat; non præcipua solum breuiter decerpere; quod vitam alicuius conscribentes facere plerumque solent; sed paulo latius, tum ab eius ortu rerum gestarum historiam, vsque ad mortem complecti; tum mores etiã proprio loco describere. cuius rei scriptores clarissimos auctores habemus; tum viros etiam grauissimos, qui ad plurimorum documentum ita faciendum arbitrati, nobis id persuaferunt. De quibusdam cum honore, vel offensione nominandis: primo illud mihi pace omnium concedi peto: vt neque alicuius nomen, laudemue præteream, si occurrat; quod sane faciam libentissime: neque affectem, si longius ab institutó cursu petenda sit. deinde cum à veritate, vel paululum discedere, nefas, homini præsertim huius ordinis, existimem: quæ vera sunt, & sileri non debent, ita proferre constitui, vt nullius factum cõtumeliose improbem; excusam vero etiam studiose, si detur facultas. quin vt omnem offensionem vitare possim diligentius; illud mihi præscripsi; licet de publicis, manifestisque rebus nominatim narrare possim; eorum nomina tamen, silentio præterire, quorum posteris, familiæue hoc fore gratius existimaui. Ita, quemadmodum spero, & satis veritati factum erit; neque vllius erit offensa mihi pertimescenda. Qui hac ratione scribat historiam, ei, ni fallor, ab iis quoque, qui scribi nollent, de adhibita moderatione habenda gratia est: quam vtrum esset alius adhibiturus, incertum est: vtrum vero eadem alius scripturus, minime dubium. Meam denique spem in Dei benignitate positam habeo; cuius beneficio confido fore; vt ad piorum animorum

fructum salutarem, & etiam sine iusta cuiusquam querela, susceptum munus conficiam.

De Caroli parentibus.

CAPVT I.

BORROMEIÆ gentis antiquitatem, aut splendorem, non est, vt equidem existimo, cur hoc loco demonstrare coner: nam & satis per se nota res est; & ea cura parum conuenire videtur de Borromeio illo scribenti, qui admirabili quadam christiani animi celsitudine, fluxa, & caduca omnia huius vitæ ornamenta contempfit. De eius vero parentibus aliquid est attingendum; vt in iis agnoscas, quod diuinitus traditum est; parentes, qui iustam, simplicemque vitam agunt, beatos relinquere filios. Gibertus igitur Federici filius Borromeius, Mediolanensis, vna cum tribus fratribus, Iulio Cæsare, Francisco, & Dionysio Aronæ Comes; in ea parte ditionis Mediolanensis, quæ est circa Verbanum lacum; præter Aronam ipsam; vicos, castellaque multa habuit in sua potestate. Is Carolum inter alios, de quo scribere instituimus, ex Margarita suscepit, sorore Pij Quarti Pont. Max. & Ioan. Iacobi Medicis, illius clarissimi bellatoris, cuius res gestæ magnam fere apud omnes Europæ nationes habent admirationem. Magna Gibertus, pro eorum temporum conditione, innocentia fuit, ac pietate. omnes animæ labe, etiam eas, quæ videntur exiguæ, valde pertimescebat: idcirco saltem octauo quoq; die sacerdoti peccata sua confiteri solitus fuit; & sanctissimum Eucharistiæ cibum sumere. Præscripta sacris legibus ieiunia, quadragenarij præsertim temporis, ipse pie coluit, & à suis iussit rite seruari. Horis canonicis eadem, qua sacerdotes precatione utebatur; idque humi positis genibus: tum tanto studio; vt nihil mane prius incipere, neque domo pedem efferre toleret; quam quod eo tempore precationis eiusmodi debebatur, & quod ipse item addere consueuerat, persoluisset. Diuina ope mirum in modum confidebat; vt sæpe aliis periculi alicuius timore perterritis, ipse præcipua quadam constantia Deo fretus nihil timere videretur. Fiducia fuit illa non mediocris, mirifico diuinæ benignitatis officio remunerata; quod magna vtens erga pauperes liberalitate, non valde pro dignitate sua tamen; humanis

Gibertus Caroli parens omnibus christiane Religionis officiis apprime deditus.

manis opibus instructus; cum moneretur à quibusdam, plures ei filias, quas tum ex Margarita, tum ex alia vxore habebat, in matrimonium esse collocandas; pie respondit, si curæ sibi Christi pauperes essent, Christo filias suas fore. id quàm feliciter euenit, infra demonstrabitur. Illum in egenis iuuandis præcipue morem tenebat; vt non ante vnquam accumberet, quàm eis eleemosynam, neque eam paruam misisset; quasi indignum se existimaret, à quo Dei dona sumerentur, nisi prius ipse ex iis elargitus esset, quæ Dei benignitate possidebat. Quòd plures vxores duxerit, non ideo tamen non castitatis fuit amantissimus: à qua violanda maxime semper abhorrere visus est. Cum malos in domo sua mores ferre non poterat; tum maledicta in Deum ita horrebat; vt familiares, si in ea inciderent, domo statim eiiceret; nullamque prorsus accipere vellet excusationem. In reliqua domestica cura; in populis suis regendis; in priuatis, publicisque rebus agendis, cum pietatis, prudentiæque laude versatus est. Viro minime fuit dissimilis vxor Margarita, lectissima foemina, & ab omni muliebri leuitate, siue vestimenta, siue aliud quiduis spectaretur, penitus aliena. quæ domesticis rebus pie, frugaliterque curandis intenta; cum ad proximiorẽ ecclesiam modestissimo cultu rei diuinæ causa quotidie accessisset; domo fere non prodibat; nisi quandoque ad virginum collegia, sacraue alia loca religionis ergo proficisceretur. Tales fuere Gibertus, & Margarita; vt dignum parentibus filium agnoscas: parentes vero ita filio dignos; vt præcipuo tamen Dei munere, quemadmodum christianæ reipublicæ vtilitas postulabat, longe, multumque sint ab eo superati.

*Memorable
Giberti dñi.*

*Eiusdem in
Deum pietas.*

*Margarita Ca-
roli matris insi-
gnis modestia.*

NATVS est CAROLVS in arce Aronæ, postridie Cal. Octobris anno salutis M. D. x x x. i i x. quem adhuc puerum, clericali vestitu, ad eius mores valde accommodato, pater indui curauit. A primo ætatis tempore non obscura solide pietatis signa dedit. cum enim tempus, quod dabatur litterariis exercitationibus vacuum, socij in puerilibus ludis ponerent; ipse diuino cultui multò libentius, eo spatio operam dabat. vagabantur alij

*Nascitur Ca-
rolus fit Ab-
bas, & iurif-
consultus.*

*CAP. II.
Eiusdem ad-
huc pueri pia
exercitationes.*

per urbem animi gratia: ille vero, de eorum se societate subducens, vel religiosiores ecclesias adibat, vel domi pie precabatur, & diuini cultus imaginem quandam, paruis altaribus constituendis, ornandisque puerili quodam pietatis studio, & oblectatione referebat. Cum ætate paulo magis processisset; ecclesiæ sanctorum Gratiniani, & Felini Aronensis sacerdotium, Abbatix nomine, quod dudum in familia Borromeia permanebat, accepit. Atq; cum humanioribus litteris satis operæ dedisse videretur; Ticinum, vt ciuilium legum, & sacrorum canonum studia coleret, sese Patris iussu contulit. Tantula ætate cum esset; sacerdotij sui fructus sacros esse reputans; quorum sibi, vtpote Abbati, Deo reddenda ratio esset: patrem, cuius alioqui voluntati obsequi diligenter studebat, modeste monuit, qui vna cum ceteris facultatibus suis adhuc Abbatix res dispensabat: minime id sibi iustum, neutriusque salutem consentaneum videri; qui fructus sibi superessent, eos in rem familiarem conuerti, ac non potius dari pauperibus. quod pius pater, tantum abest, vt moleste acceperit, vt filij religione, præclaraque indole lætus, ac præ gaudio lachrymans, administrationem ei sine mora reliquerit. quod si patri aliquid ex iis, necessarij sumptus causa, opus erat; mutuū dabat filius; quod ei postea, vel egenis restitueretur. Ticini nec ab æqualium suorum vitæ cultu abhorruit; & pietatem, honestatemq; coluit diligenter. Ne insignes in litteris progressus habere videretur; ingenij motus ad explicandum haud satis expediti faciebant. Nuper ex eius sociis quidam narrabat; eo se tempore sæpius Caroli patientiam esse admiratum; quod neque aduerso aliquo ludi euentu, neque famuli cuiusquam ignauia commotus, quidquam faceret, aut loqueretur vmquam, quod contumeliam, aut liberio rem indignationem præ se ferret; eluxisse quoque in eius moribus addebat animū excelsum, ac mentem ab humanis cupiditatibus, ambitioneque alienam. cum ei vltimo fere iuris studiorum tempore, Io. Angelus Cardinalis Medices auunculus Abbatiam Romanianam cōtulisset, & præterea Caluentianum, vt appellant, Prioratum; de collegio ex iis opibus Ticini constituendo iam tum cogitare, ac loqui cœpit: seque

Ticini ciuilibus ac canonicis legibus dat operam.

Sacerdotij sui fructus in pauperes distribuicurat.

Mira illius patientia.

De constitutione Ticini collegio Caroli consilium.

seque aiebat, modico sumptu, procul ab humano splendore; etiam ruri vitam libenter acturum; modo talis collegij commodum, atque ornamentum familiæ, patriæque afferret suæ: quod alia ratione postea præclare factum vidimus. eam animi moderationem, atque æquabilitatem, haud maxima præsertim ingenij celeritate coniunctam, quidam quasi tarditatem, abiectio- nemque despiciere videbantur: cum tamen & ipsius adolescentiæ acta non obscure, & posterioris temporis res gestæ multo illustrius, longe aliter se rem habuisse demonstrarint. at enim moderari animo; non capi caducis rebus; & quæ vere magna sunt, reique publicæ vtilia amare, & quærere; non tardi, vel abiecti, sed præstantis ingenij est. Non confecerat Abbas iuris disciplinæ cursum, cū eius pater ex hac vita migravit, annos natus quadraginta septem. qua de re, licet Federicus frater esset natu maior; rerum familiarium summa, propter prudentiam, morumque grauitatem ad eius iudicium rediit. quam curam, ea cum laude gessit, cum sororū gubernatione coniunctam; vt si, quem admodum Apostolus monet, ab administratione domestica ducamus argumentum; ecclesiam quoque illi quandoque recte committi posse, iam tum liceret facile iudicare. Ad continuanda iuris scientiæ studia, impedimenti aliquid Abbati eiusmodi administratio sine dubio attulit: sed ob id quoque intermittendus fuit iuris discendi labor; quod studiorum suorum cursus cito conficiendi desiderio, quasi æstu quodam, ad vigilias, & nimias litterarum occupationes delatus, in periculosam valetudinem, pituita ex capite distillante incidit; quæ curationem procul à libris omnino postulabat. ea pluribus mensibus temperantia fere, commodaque vitæ ratione Mediolani adhibita; quamquam grauius malum, fortasse etiam vitæ discrimen, auertere visa est; non effecit tamen, quin pituita itidem flueret, vsque ad postremos fere illius vitæ annos. quo tempore illa assiduo ieiunio valde imminuta, in prouerbij fere consuetudinem Caroli remedium induxit. dum curaretur, à medicis præscripta musici cantus oblectatione, quæ natura tamen erat ei valde iucunda, eo temporis spatio tantū vtebatur, quod medicinæ causâ ij neces-

Moritur pater.

Rerum familiarium curam suscipit Cato.

In periculosam morbum incidit.

farium

farium iudicauerant. ac ea tum verecundia fuit; vt si quid carminum canendum esset, quod ad lasciuiam pertineret; reiiciendū ille quidem curaret prius, si animaduertisset: sin autem; verba saltem omitteret; vtrumque modos tantum exprimeret. digna certe clerico modestia; quemadmodum ea quoque; quod rogatus, vt pilę ludum in paternę domus platea spectaret; ad ianuam, fenestramue ita consistere recusabat, vt à ceteris spectatoribus videri posset. At disciplinę sacrę studium non mediocre ostendit, in veteribus monachis quibusdam ecclesię suę Aronensis corrigendis. qui quidem à beati Benedicti instituto tam longe aberant, vt vix ipsius monastici vestitus vestigium retinerent. quorū licentiam, cum sibi minime ferendam adolescens Abbas iudicaret; alios victus asperitate, alios arcta custodia puniuit, & in officio continuit: quamquam nullo eius generis tunc proposito exemplo, quod sequeretur. Quinto, ex quo iuri studere cœperat, anno exacto, vt iuris vtriusque peritus, doctoris insignia publice Ticini suscepit; Francisco Alciato tradente, qui discipuli officio postea Cardinalis creatus est.

Eius in animi recreatione modestia.

In sua ecclesia Aronensi deprauatos monachorum mores corrigit.

Fit Cardinalis,
& Archiepiscopus Mediolani
CAP. III.

Notatur Paulus quartus.

Cardinalis Medices Pontifex eligitur.

1560.

O B I T V Pauli quarti, vacabat eo tempore Pontifice Romana Sedes. tum Cardinalis Medices Margaritę frater, electus est; & Pius eius nominis quartus appellatus; anno salutis M. D. LX. ineunte. Allato Mediolanum nuncio; ad duos Comites, vt Pontificis sororis filios, salutandos, domum conuenere statim Magistratus, ciuitatisque principes; cognati, vt fit, notique omnes. sed illos neq; spei magnitudo, nec elatę cogitationes impediunt; quin sese pie colligentes, Deo gratias agerent; & peccata sua confessi, sanctissimaque sumpta Eucharistia, christianum iacerent status eiusmodi fundamentum. Federicus sine mora Romam contendit. Carolus paucis interiectis diebus, Pontificio iussu accersitus, secutus est. Alterius sororis filios Pontifex habebat, Marcū Cardinalem, & Annibalem, Sitticos, Altaempsij Comites; Serbellonos item consobrinos; quos omnes dilexit, magnisque honoribus, & amplitudinis Pontificię beneficiis auxit: sed hos tamen præcipue sibi ornandos ille constituit. Federi-

Iussu Pontificis Romam conce- dit Carolus.

Federicus Carolus

dericum statim quibus potuit maximis, ditionis ecclesiasticæ titulis ornauit: qui Philippi quoque Hispaniarum Regis liberali voluntate, opibus, atque honoribus valde honestatus est. Carolum Prothonotarium primo creauit; ac libellis referendis præfecit. post mensem autem, & Cardinalem fecit; &, quamuis annum ageret tantummodo *xxii*. Mediolanensem detulit Archiepiscopatum. Præterea Romanæ ditionis administrationem illi mandauit; de qua, viris grauibus in consilium adhibitis, assidue consultaret, supplices libellos, ac mandata omnia, quæcumque essent, pro se subnotare iussit. Auctoritatis pontificiæ munera grauissima, negotiaque quotidie detulit; & omnium curarum suarum, consiliorumque participem fecit, ac administrum. nam & ipse miram in publica negotia, grauissimasque res gerendas ostendit ab initio propensionem. eo factum est, vt nullus fere apud cognatum Pontificem Cardinalis maiore auctoritate, atque administratione vquam fuisse videretur. Addidit amplissimas facultates; quibus ille splendore plane regio, contra quam eius natura, consuetudoque ferret, vitam instituit. maximus domesticorum numerus; in his viri litteris, nobilitate, titulis ornatissimi. Præsulum, aliorumque nobilissimorum viro- rum quotidiana conuiuia. pretiosissima suppellex. quotidianas etiam oblectationes quasdam sacræ disciplinæ non satis consentaneas admittebat. Magna porro, repentinaque dignitatis amplificatio, si præsertim exempla, & instigationes accedant, sæpe mores, ac naturam ipsam perturbat. At tantis copiarum blandimentis delinitus; ad perfectiorem tamen vitæ disciplinam oculos retorquebat: & ad humana omnia contemnenda se ipse frequenter excitabat. Cumque multos post annos Dei beneficia secum reputaret; commemorare solitus fuit; inusitata se ratione ad sanctiora pietatis officia, religiosioremque vitam fuisse perductum: neque enim angustas, asperasue res, vt plerumque fit, Deum adhibuisse; sed prosperas, maximeque florentes: vt in iis rerum humanarum leuitatem, inanitatemque diuino lumine perspicuens, ad ea, quæ solida, grauia, æternaque sunt, animum adiuiceret. Interim non solum aliquid amplius, vt humanum est,

Pontifice multis suis ornatissimus.

Prothonotarium primo, & Referendarium, deinde Cardinalis, ac Archiepiscopus Mediolanensis Carolus creatur. Alia officia eaque graua illi mandantur.

Amplissima facultates adduntur.

Ad disciplinam perfectionem animum conuertit.

*Diuitias acci-
pit inuitus.*

*Virginitatem
caute custodit.*

*Estis in rebus
gerendis cir-
cumspectus & patientis-
simus.*

ex opibus Ecclesiæ quotidie sibi addi non postulabat; sed etiam
vltro à Pontifice tradita, propemodū accipiebat inuitus: quod
excognatis nonnulli; & alij, qui ex eo pendebant, valde quere-
bantur: & quod virtutis erat, vt humana peruersitas est, angusto,
paruoque animo tribuebant. Virginalem modestiam, quæ sem-
per in eius moribus eluxerat, exquisite retinuit: & in eo genere
non modo quidquam male appetere nūquā vlli visus est; sed
insidias quoq; non semel paratas sancte admodum vitauit. Præ-
stitit in mandatis muneribus summam fidem, incredibilemque
diligentiam; tum mentem prorsus incorruptam; quæ neque cu-
piditate, neque vllius gratia vniquam moueretur; sed in omni
re consultanda, & diiudicanda, quod iustissimum esset, id
spectaret, & exequeretur semper. pristinam item patientiam; vt
nullius errato, vel molestia commotus, quidquam faceret, aut
diceret in quemquam contumeliosum. Cum autem plerique
amplitudinis, diuitiarumque splendore, commodoque capti,
delicatiores fiant; laboresque dignitati coniunctos fugiant: cō-
tra hic adolescens sese patientissimum præstabat: multum scri-
bendi, dictandique laborem suscipiebat: diurnam iis, qui allo-
qui vellent, operam dabat. In suos, pauperesque, si liberalissimus
initio non fuit; ita se tamen comparauit; vt in eius animo libe-
ralitas in dies, calore diuini spiritus augescens, ad præclaram
illam effusionis plane christianæ maturitatem tandem perueni-
ret. Pauperibus multa donauit, tum Romæ; tum in iis maxime
locis, vnde sacras pecunias accipiebat. Aronæ præsertim multa
distribuit, ac Mediolani: vbi si qua de causâ in rebus ecclesiæ
constituendis, gregeq; ad rectam viam reducendo, sumptu opus
esse viderat; de suo liberaliter iussit suppeditari: vt nihil penitus
ex ipsius ecclesiæ fructibus ipse Romæ tunc existimetur perce-
pisse. Humaniora litterarum studia coluit. cumque viros eru-
ditissimos in eo genere plures apud se haberet; ex eis, aliisque
nobilem instituit Academiam. cuius exercitationes noctes ap-
pellauit Vaticanas; quoniam publicis, plerumque negotiis in-
terdiu occupatus, certas eis dabat ipsius intempestæ noctis hor-
as. Valebant ea studia, ad doctrinam morum, facultatemque
dicendi

*In pauperes, li-
beralitas.*

*Litterarum
studia.*

dicendi comparandam; tum memoriam quoque exercendam; dum posita quæstione, quæ ad mores pertineret; in vtramque partem, quam poterant ornate, copiose, atque eleganter discere liberalis ioci solebant, ac leporis. ex horum numero, & ex eis, quos in consultationibus adhibebat, viri fuerunt, tum literis, tum dignitate clarissimi; qui magno fuerunt, partimque adhuc sunt reipublicæ christianæ vsui, atque ornamento: ex quibus Episcopi, Cardinales; & ipse quoque Gregorius XIII. extiterunt. Curabat ille, per eas exercitationes, non solum eiusmodi doctrinæ præcepta, dicendique vsu assequi; sed etiam, quæ in loquendo sentiebat, impedimenta naturæ superare: concisas enim sententias, immo etiam verba ipsa imminuta, habitu quodam nimis celeritatis pronunciare solebat. quibus in rebus, quantum profecerit; tum illius iudicium in scribendo, alienisq; scriptis corrigendis postea indicavit; tum frequentissimæ conciones declararunt. Atq; huiusmodi studia non parum ad eius quoque salutaria cōsilia valuisse postea fatebatur. cum enim illi Stoicorum sententia in Academia impugnanda quandoque obuenisset; contra potius sese ad eos aliquo modo sequendos, hoc est ad perturbationes comprimendas, dum ei rei studeret, animiq; perfectam moderationem comparandam, sensit incitari; ex quo Epicteti philosophi libellum frequenter in manibus habere, eiusque præcepta valde observare, per ea tempora visus est.

Quales viros in consultationibus adhiberet.

CUM in Carolo rerum humanarum sæpe despicientia sese ostenderet; non obscure tamen etiam studium apparebat sorores omnes recte collocandi. Id optime successit; Pontifice fauente; Deoque in primis cumulatissime præstante, quod bonus ille Gibertus eximia pietate sperauerat. Eas enim Principibus, ac diuitiis, ditioneque præstantibus viris in matrimonium dedit: Camillam quidem, quæ prima fuit, Cæsari Gonzagæ, Melfitæ Principi: Hieronymam Fabritio Gesualdo, Venusini Principis primo filio: Annam Fabritio Columnæ, Marci Antonij Ducis Taliacotij itidem principis filio: Hortensiam Annibali Sitti-

De Annæ sanctitate, & ceterarum sororum matrimoniiis.
CAP. IIII.

Quibus viris sorores in matrimonium collocavit.

co, Altempſij Comiti, & ſororis Pontificis filio; non enim Hortenſiam ex Margarita, ſed ex alia vxore Gibertus ſuſceperat. Honetiſſimæ fuerunt omnes: at Anna iis moribus, eaque fuit ſanctitate; vt in tãti fratris hiſtoria merito, de illa ſit præcipue commemorandum. ſolidæ pietati, rerumque diuinarum contemplationi maxime ſemper dedita fuit. vt non modicam noctis cuiuſque partem, quæ ſomno danda erat, in ſacra ſupplicatione adhuc puella ponere ſoleret. At cum Fabricius adhuc adoleſcens diem ſuum obiſſet; chriſtianæ diſciplinæ, piſque exercitationibus in dies magis intenta, tantum profecit; fratris exemplo, ac hortationibus in primis incitata; vt in eius precibus magnum domus ſuæ præſidium Marcus Antonius vir prudētiſſimus collocaret. Veſtitum mutare, ſeſeque abdere in monaſterium conſtituerat; niſi conſilium dediſſet Carolus, vt religioſam vitam domi agens, filios, quos ex Fabritio ſuſceperat, non deſereret; ſed educaret pie, ac diligenter. Egentium iuuandorum ſtudioſiſſima fuit. ex eo, quod ſeparatim ei dabatur, ad ſuos, familiæq; ſumptus, quantum poterat, detrahebat; & in cleemoſynas conferebat; vt iſiſ etiam indumentis, ea de cauſſa tritiſ admodum vteretur. frequenter etiam, quod apponebatur in menſa, modica ſibi retenta portione, pauperibus dari iubebat. Eccleſia erat in Panormi regia, vbi illa cum M. Antonio Siciliae prorege habitabat; & in eam ex Annæ domicilio aditus; vt commode poſſet in ſacro loco eximium explere, continuandæ ſupplicationis deſiderium. ibi quo ardentiore animo precaretur; ſanctiſſimam Euchariſtiam haberi perpetuo curauit: & ſacram ſtatarum horarum publicam precationem, ſoceri auctoritate reſtituit. Cum autem humida eſſet ædes, loco præſertim illo remotiore, in quo Anna manebat; contraxiſſe videtur ex diuturna mora frigidam; grauemque totius corporis, præcipue capitiſ, affectionem; quã, vt diuinæ benignitatis munus, libenter vſque ad obitum tulit. Cum ſanctiſſimam Euchariſtiam ſumebat, tam ardenti, atque intimo ſenſu pietatiſ afficiebatur; vt duarum circiter horarum ſpatio, nullo fere motu, mente penitus in diuinis myſteriis defixa, permaneret. Sacerdotem cui conſitebatur, quiſquis eſſet, tanto-

*Anna ſororiſ
chriſtiana ex-
ercitationeſ.*

*Obſeruantia
Anna erga
Confeſſarium.*

tantopere obseruabat; vt ne latum quidem, vt aiunt, vnguem ab eius voluntate discedere auderet; tantoque honore, ac reuerentia prosequeretur; vt diceret interdum; pedum eius vestigia cupere admodum se osculari. Tentari cum ea febris coepisset, ex qua mortua est; nihil patefecit: erant enim extremi quadragenarij ieiunij dies, quorum abstinentiam nolebat interrumpere. ad sacram Paschatis communionem venit in ecclesiam. per eos dies, qui pauci fuerunt ante mortem, solito loco nonnunquam ad meridiem vsq; permanfit orans. demum ingrauescente morbo iacere coacta, de morte obeunda placidissime audiuit, ac hilariter: creditoribus iussit in praesentia satisfieri: & ex ea hora rogauit, ne filij amplius ad se adducerentur; quo magis ab humanis rebus remota, quae spiritalia, caelestiaque sunt, quiete cogitaret. Humile funus ducendum praescripsit: caelestique amore vehementer accensa, diuinum viaticum accepit; & sacram extremi temporis vnctionem; cuius vnctionis loca sibi ante diligenter ablui iussit. cumque ad extremum vsque sensibus viguisset; sacerdoti etiam singillatim coelites inuocanti respondisset; mortem obiit anno Domini M. D. xxx. ii. Luxere eam Panormitani propemodum incredibiliter. tum vero eius corpus ita fere habuerunt, quemadmodum beatorum corpora solent haberi. luxere autem in primis pauperes, quorum se benignissimam parentem semper ostenderat. De Anna, ceterisque sororibus satis.

Quomodo se gesserit in infirmitate.

Moritur Anna.

REDEAMVS ad Carolum; cuius sanctioris vitae desiderium triennij fere spatio; siue negotiorum, curarumque magnitudine; siue humano, falsoque pudore quodam retardatum; tum ardentius excitatum est, clariusque multo enituit; cum Federicus frater diem suum obiit, mense Nouembri anni M. D. Lx. ii. Florentissimi iuuenis interitus, qui dum ad summos honores, atque amplitudinis gradus gloriose ingrederetur, de medio praeter omnium opinionem sublatus est; magnopere valuit; vt Carolus tum ipse vehementius commotus; tum aliorum animos factos ad humanarum rerum imbecillitatem praesenti casu attentiores, conspicatus; ad praecalam vitae huius despicientiam,

Ad meliora vitae studia se refert.

CA P. V. Federicus frater moritur.

1562

sacramque illam optimæ vitæ disciplinam, quæ iam diu ei pro-
 posita erat, sese aperte, strenueque conuerteret. Affuit assidue
 fratri laboranti, & quæ tali tempore homini christiano pia officia
 debentur, omnia, quantum potuit, cumulate præstitit vsque ad
 mortem. Dum autem alij, & ipse Pontifex in primis, afflicti, Fe-
 dericum diutius lugerent; ipse accersito sacerdote, cui peccata
 sua solebat confiteri; de insigni morum mutatione cum eo egit,
 ac decreuit. Dictabant eo tempore multi, Carolum nullo fra-
 tre, neque fratris filio, clericalem vitam relicturum; & vxore du-
 cta, profanis honoribus, & negotiis implicandum. & vero etiam
 fuisse dicuntur; qui aperte significarent, idque incitarent; idque
 non sine eorum auctoritate, qui plurimum poterant. ille autem,
 vt omni se interpellatione liberaret; non multis post mensibus
 ad sacrum presbyteratus gradum ascendit. Personam ex eo tem-
 pore visus est longe diuersam induere: eaque fuit in moribus, o-
 mnique vitæ consuetudine grauitas; vt ad austeritatem quoque
 perueniret; quemadmodum sæpe solet initio vitæ religiosioris
 euenire. Non cetera solum oblectamenta dimisit; sed cum exer-
 citatione corporis ad id tempus valetudinis gratia magnopere
 delectatus esset; eam quoque respuit; quoniam Ægidius Fusca-
 rarius religiosissimus Episcopus Mutinensis, quem plurimi faci-
 ebat, eam sibi consuetudinem in iuvene minime probari dixe-
 rat: augeri enim calorem nimis, qui suapte natura, tali ætate, ma-
 xime viget. inde cibus, potusque multos: ex quo multum som-
 no, parum contemplationi, litterarumque studio dari tempo-
 ris, necesse est; præter alia, quæ animæ facile consequuntur in-
 commoda. Ciuiles Academiæ exercitationes, studiaque dicen-
 di, ad spiritualem traduxit rationem; iam tum, vt puto, cogitans
 de grege suo coram custodiendo, concionibusque sacris pa-
 scendo. Alia studia litterarum, egregia illa assiduitate, patien-
 tiaque sua coluit: doctorumque virorum quotidianas disputa-
 tionines sua manu scribens, diu satis excepit: vt merito mire-
 ris, Carolum per eos annos, tantis occupationum pressum one-
 ribus, logicæ, philosophiæ, Theologiæque, quamquam non ad
 perfectam scientiam, operam dare potuisse. sed multo magis
 mirum;

*Presbyteratum
 gradum recipit
 Carolus.*

*Omnia studia
 ad spiritualem
 rationem tra-
 ducit.*

*Multis scientiis
 operam nauat.*

mirum; varie illum, grauiterque oppugnatum; quorundam suasionibus, insidiis, obtreccionibus sollicitatum; stetit tamen; piaque sua consilia atque instituta constanter retinuisse. Mutatio eiusmodi plerisque non probabatur. eius causam; vt quisque sibi prudentissimus videbatur, ita in rebus humanis, vt fit, acute inuestigabant. multi palam improbant; simulationemque dicebant. At multi etiam veritatis, diuinique spiritus vi permoti; tum sincerū eius animi sensum agnoscebant; dignumque imitatione iudicabant; tum eius exempla sequebātur. Plures ex literatis Academiae, domusque suae viris, ad sacra studia, vitamque puriorem eius exemplo se retulerunt. omnino plurimi, eius imitatione, vitam, actionesque suas conformarunt. Tunc œcumenica synodus Pij Pontificis auctoritate, iussuque Tridenti habebatur; cuius acta, progressionisque cum antea Carolus magno studio, ac pietate curasset; tum eo tempore studiosissime cœpit tueri. atque cum de ea dissoluenda quodam tempore ageretur, pluresque ex principibus assentirentur, immo quidem vrgerent; ille Pontificis in eo voluntati consentiens, omni auctoritatis suae conatu restitit, perficiendamque curauit. Ad eorum cognitionem, quae synodi decretis opus erant. Gulielmo Sirleto, plurimum vsus est: cuius doctrina, cum antiquae disciplinae, graecaeque linguae cognitione, tum vero eximia pietate coniuncta, adeo est delectatus; vt hominem semper plurimi fecerit; neque destiterit, donec eum postea perduceret ad Cardinalatus gradum. Ad sui ipsius, suorumque meliorem vitae rationem, multa Carolus à morte fratris cum instituisset; sanctis demum anno M. D. L. x. i. i. Tridentinae synodi decretis, ea studiosius est executus; adiecitque; etiam sanctiora. Circiter octoginta de domo sua missos fecit vno tempore; eos fere omnes, qui clericali vitae minus apti videbantur, quos benigne admodum, liberaliterque tractatos dimisit. serica indumenta non sibi solum, sed familiaribus omnibus interdixit; qui neminem ex eis antea sine sericis splendidisque vestimentis admittebat. De corpore suo nihil adhuc seuerius statuit, quam vt vno die singulis hebdomadis pane, & aqua tantū vesceretur. Molesta cœpit esse grauissimarum

Falsa in eum insidia illiusque constanti.

Œcumenica synodus Tridenti celebratur, Sirq. perficitur contra multos Sirges Carolus.

In synodi decretis cognoscendis Gulielmi Sirleti opera vsitur.

1563.

Familiam ad meliorem vitam rationem instituit, se suosque familiares sericis indumentis abdicat.

marum occupationum assiduitas: quibus ne à diuinarum rerum contemplatione abstraheretur, in ædiculam quandam, quam sibi remoto loco ad id constituerat, sese abdere certis horis cœperat. paulatimq; se prorsus à rebus agendis subtrahere velle videbatur; nisi quem vehemēter obseruauit, Bartholomæus Archiepiscopus Bracharensis ex ordine Dominicano magna sanctitate Præful, admonuisset; Ecclesiæ, Caroliq; ipsius conscientia periculosum sibi videri, defugere munera, occupationesque illas, quæ facile in homines longe diuersæ sententiæ recidere possent. quæ res fecit, vt consuetos labores, atque onera pergeret sustinere. Virorum pietate, disciplina ecclesiastica, doctrinaque præstantium assidua consuetudine, consilioque utebatur: inter quos alij erant boni sacerdotes Hispani; qui nuper ex ciuitate Tridentina, Concilio absoluto venerant. ex eodem numero Franciscus Forerius fuit egregius Theologus itidem Dominicanæ ordinis, quem Carolus apud se retinuit, & de rebus Theologicis quotidie differentem diu audiuit. Atque propius iam ad Episcopi munus accedens; quod se graue admodum sustinere sentiebat, & ad salutem sui gregis diligenter exequi cupiebat; in sacris concionibus publice habendis, de quo grauissime Concilium constituerat, se cœpit exercere; remotioribus tamen locis, fereque ad virginum cœnobias; quamquam & in suas breui prodiit tum S. Mariæ, cuius erat Archipresbyter, tum S. Praxedis, cuius titulū habebat, ecclesias. Inusitata multis sæculis in tali persona muneris functio: concionator haud aptissimus; tali loco; quos in hominum sermones venerit, nō est opus explicare. quibus rebus tamen, eius optimum studium superari, tardariue non potuit. At vero fecit ea tota morum conuersio, constansq; in ea voluntas; vt illum tandem vereri quodammodo summi, infimi inciperent; & ipse Pontifex eius causa quibusdam rebus vtiliter abstineret. solidæ virtutis vis hæc est admirabilis; quæ plurimos à vitiis deterret, & ad ea, quæ recta sunt impellit; quam ipsi quoque summo loco constituti non possunt non subire. Incidit per id tempus in morbum Carolus; qui diuino quodam munere, luminis ei plurimum, cœlestisque suauitatis

Contemplationis statum horum vacat.

Quorum consilium vacat.

Incidit in morbum, qui summe ex illa summitate profecerit.

ratis attulit; atque ita mentem ad superiorum desiderium acuit; vt terrena omnia magis ac magis despiciens, mortem concupisceret: atque adeo culpam in eo suam timeret; quod ab humanarum rerum tædio nimis refugere, & ita Deo se totum minime permittere, sibi videretur.

Q V O D antea de sua diœcesi visenda, colendaque cogitauerat; id perficere quamprimum curabat. sed cum id moleste ferret Pontifex, senemque se quereretur ab eo deserri, quem vt filium charissimum amabat; suum in Insubriam aduentum, non ille quidē dimisit, qui eum in animo defixum habebat; sed paulum distulit. Statuit vero interim ecclesiæ suæ longe accuratius, quam antea sine mora prospicere: vbi plurima corrigenda, restituenda, ordinanda esse, & probe sciebat, & quotidie audiebat. Ac superioribus quidem annis Vicarium ibi habuerat; immo Episcopalis quoque ordinis hominem, qui pontificalia munera obiret. nonnihil item ad clericalis disciplinæ conformationem pertinens cœperat. Verum ad sanctiorem, illustrioremque tunc administrationem; quem Mediolanum cum potestate mitteret, præstantissimum sibi virum perquirendum statuit. de quo sollicitus cum inuestigaret: sapientissimo consilio fecit, vt Ioannis Matthæi Giberti olim Veronensis Episcopi alumnum deligeret. Cum enim vir ille, clericalis vitæ, ac administrationis episcopalis egregia laude non multis ante annis floruisset; & ante Concilium Tridentinum fuisset ecclesiasticæ disciplinæ eo sæculo in Italia restituendæ facile princeps: nihil aptius, meliusue cogitare Carolus posse videbatur; quam, vt virum tanti Episcopi consiliorum participem, actionum adiutorem, institutorum peritum sibi adscisceret: vt consilia sua, ex sacris Concilij præceptis, & ex præcipuo illo animi sui lumine concepta, cum iis coniungens; præstantissimam efficeret, Domino in primis iuuante, regendæ ecclesiæ rationem. Accersuit igitur, Cardinali Nauagerio Veronensi Episcopo concedente, Nicolaum Ormanetum presbyterum, & iuriconsultum Veronensem; qui non solum fuerat Ioannis Matthæi Vicarius; sed cum Reginaldo Polo Cardinali

Ecclesiæ suæ
absens consu-
lit
CAP. VI.

Nicolaum Or-
manetum præ-
stantem virum
ad se accersit.

C

dinali

dinali sedis Apostolicæ Legato, in Anglia, rebus illius ecclesiæ componendis operam dederat; & Concilij Tridentini actio- nibus interfuerat: tunc autem ab humanis cupiditatibus alienus, populum quendam in diœcesi Veronensi sacraregebat au- ctoritate; & paruum gregem bonus pastor, sancte, quieteque pas- cebat. Sed eum Dominus nihil eiusmodi cogitantem euocari, eiusque virtutē ad Mediolanensis, atque adeo vniuersæ Ecclesiæ vtilitatem, in apertum proferri voluit. Romam cum venisset, Carolus amantissime accepit; & pro sua ardenti gregis charita- te, de ecclesia administranda, deq; omni sacra disciplina ex Tri- dentinis præcipue decretis restituenda, cum illo plene, assidue- que communicauit: vt pleriq; iis diebus mirarentur; id tēporis cum eiusmodi homine consumere, qui orbis Christiani tot, tan- taq; negotia sustineret. Inde illum Mediolanū dimisit: quo iam anno ante clericos miserat ex societate I E S V, Benedictum Pal- mium in primis, magno ardore, atq; eloquentia concionatorē. qui omnes tāquam exercitati milites procurrerent; in sua quisq; muneris functione Duci viam pararent; belliq; initia fusciperēt; quod grauissimum, & turbulētum cum deprauatis hominibus, demonibusq; futurum erat. plurimi enim ex omni genere vitiis erant contaminati: rerumq; salutarium tota ratio in ciuitate, in agro, in omni denique provincia maxime perturbata. nam cōti- nuata, paucis annis exceptis, circiter octoginta annos Pastorum absentia; magnam ad diripiendum, dilaniandumq; gregem, adi- tum bestiis immanibus reliquerat: obscuratis vbique præsertim ex diuturna temporum calamitate, sacre disciplinæ custodiendæ, tuendæque luminibus. Ecclesiastica administratio, animarū curatione fere prætermisā, ad iurisdicendi munus, litigiofo- rumque clericorum controuersias dirimendas, redacta erat. at- que vni Vicario, tantum otij scilicet à negotiis dabatur; vt etiam rebus ludicris frequenter posset operam dare: sed ipsa quoque iurisdicctio, iudicium, siue incuria, siue ignauia, violata magna ex parte fuerat, ac imminuta. Cleri mores in vniuersum, siue do- mos spectares, siue ecclesias, misere corrupti: luxuries adeo libe- ra, vt cautionem contemneret. sacerdotiorum multorum vesti-
galia

*Ormanetum
Mediolanum
dimisit, quo
iam clericos &
Benedictum
Palmium Con-
cionatorem
egregium, ex
Societate IESV,
pemiserat.*

*In quo rerum
statu discipli-
na ecclesiasti-
ca Mediolani
esset constituta*

galia vni assignata; eaq; ad profanum splendorem pro cuiusque gratia expetita: sacra munera ab iis, quorum essent, neglecta; ab aliis ad egestatem sustentandam, non tam pro viribus, quam pro inopia quæsita. vtraque sæpe vitio, contraque sacrorum canonū præscriptiones impetrata. si quæ litteræ; non ad salutem, diuinarumue rerum scientiam; sed ad lites, & iudicia comparatæ. sacrorum munerum functionibus, sacrificiisque ipsis obeundis, tamquam vulgarium clericorum officiis, nobiliores abstinere: profanis negotiis implicari. ædes sacræ ex parte maxima deformatæ; debitoque diuinorum officiorum cultu destitutæ: sordida suppellex: reliquæ, aliæque sacræ res indignis modis habitæ. Cõcionatores ad eas res fere intenti, quæ, vt Apostolus monet, ad concertationes potius, quam ad rectam vitæ institutionē valent. Hæc omnia qualis populi vita consequatur, ignorat nemo. annuus tãtummodo sacramentorum vsus; ac in plurimis ne annuus quidem. sacra officia, immo ecclesiæ ipsæ parum à clericis, multo minus à laicis frequentatæ. criminum, quæ sacra potestate puniuntur magna licentia: adulteria multa, cõcubinatus, vsuræ. sed eius temporis miseræ distinctius ex Caroli gestis apparebunt. Manebat certe Mediolanensium illa procliuis ad virtutem naturâ: erant piorum hominum sodalitia, aliaque vetera instituta multa; quæ singularis cuiusdam bonitatis, ac pietatis significationem dabant; exterisque hominibus à Carolo missis magnæ erant admirationi. Religiosorum hominum congregationes multa salutis habebant adiumenta. Clerici, qui Paulo Apostolo duce, ac patrono, cœnobiticam vitam apud ecclesiam sancti Barnabæ iam instituerant, religiosæ, spiritualisque vitæ rationem præcipuo studio reuocare, atque inducere conabantur. rerum caducarum contemptum non solum verbis publice faciendis; sed etiam seuera admodum vitæ ratione docebant: & eorū, quæ Deus pro nobis pertulit imitatione, acriter sæpenumero inflammati, ea publice faciebant, quæ ad homines præsentium bonorum amantes acriter cõmouendos, vehementer valerent. Verū, vt hi magnū numerū ad optimas christianæ vitæ exercitationes adduxissent; nullo tamen publicæ potestatis subsidio; ple-

Mediolanensium natura ad virtutem procliuis.

Clerici regulares S. Pauli quæ officia Mediolani præstarent.

risque etiam repugnantibus; vix quidquam consequi potuerant, quod vniuersæ ciuitatis mores immutaret. nam & ipsi religiosi ordinis homines eiusmodi vitæ spiritualis instaurationi, nouitatis nomine sæpe sunt aduersati: tanta vis est prauæ, ac inueteratæ consuetudinis; quæ vetustissima quoque pietatis officia, vt res nuper inuentas, malasque respuit, ac aspernatur. ex ceteris quoque ciuitatis bonis, multum extabat fructus salutaris; at non is tamen, qui tam magnas tollere corruptelas posset. Commodissime autem videtur euenisse; priusquam ipse Carolus veniret, Ormanetum ad ecclesiam administrandam mitti: vt cum multa exiis, quæ æquiora sine dubio essent, ille assequeretur; multa etiam dissimulare, multa tolerare; leniter omnino ad reliquam, perfectioremque conformationem animos præparare posset. nam plena, repentinaque correctio sine magna perturbatione, ac periculo induci posse vix videtur. Carolum autem ipsum præsentem in multis, grauibusq; conuiere; tum eius amplitudine, potestateq; indignum erat; tum futuræ etiam administrationi non mediocriter incommodum: quæ ex seueris, acriusque initiis multo facilius ei futura erat; quemadmodum exitus comprobauit.

Quæ Ormanetus egit in administratione ecclesiæ Med.

C. A. P. VII.

1564.

IN suam igitur administrationem ingressus Ormanetus mense Julio anno à salute M. D. Lx. iij. quid egerit breuiter attingendum puto: vt cuius ædificij ratio latius hoc libro describenda est; eius quo modo iacta sint fundamēta prius ostendam. Ac primò quidem præcipua quædã capita tantummodo, ad vitia coercenda, ecclesiasticamque disciplinam restituendam, prudenter aggressus est; eaq; fere Cõcilij Tridentini auctoritate sancita; quibus qui resisteret, nõ ita facile, vel nullo modo potius posset excusari. nam & Philippus Rex, ac Mediolani Dux omnibus prouinciarum suarum Præfectis iusserat; vt quæcumq; Tridenti cõstituta erant, omnino seruari pro eorũ facultate curarent; ecclesiarum Antistites, quibuscumq; rebus possent, in iisdẽ perficendis iuuarent: & prouincię Gubernator Gabriel Couius Dux Al-burcherchij, Senatusque Mediolanensis, ad omnia in eo genere peragen-

*Philippus Rex
Prouinciarum
suarum Præfectis
His & decretis
Tridentinis Synodi seruari
curarent, iubet.*

peragenda pie se paratos ostendebant. Primò igitur Ormanetus omnium Ambrosianæ ecclesiæ clericorum synodû, paulo post aduentum suum conuocauit: vt Ecclesiarum ministros; eorum cõditionem, ac statum; tum ius habendi sacerdotij recognosceret: iis præsentibus, quæ ad vsûm pertinerent, deliberaret: quæq; seruanda essent, denunciaret. Habet vrbs Mediolanensis ecclesias animarum curatione insignitas, seu parochias ad septuaginta. alias octo, quæ canonicorum collegiis coluntur. Extra urbem vero sunt parochiæ circiter septingentæ; collegia multa. cumque à reliquis partibus haud ita late diœcesis pateat; quæ spectat ad Aquilonem; quamuis Comensis ecclesiæ finibus ad viginti millia, & amplius partim teneatur; longe tamen etiam funditur ad regiones Verbani lacus: tum vero obliquo, longissimoque tractu ad alpes pertinens, ad passuum circiter centum millia ab vrbe progreditur; multumque earum regionum capit, quæ sub Heluetiorum imperio sunt: ac montibus, vallibusque multis impedita, vias incommodas, atque asperas habet. Urbis igitur, atque agri sacerdotibus conuocatis, qui numero fuere circiter mille ducenti, synodum habuit Ormanetus. in eo sacri Tridentini concilij decreta publice recipi, fidemque catholicam singulos profiteri iussit: tum denunciauit; vnam cuique presbytero retinendam ecclesiam cum animarum cura; & in illa ei residendum: ceteras vero quamprimum dimittendas. de seminario clericorum constituendo egit; vnde ministri moribus, & doctrina idonei ecclesiis suppeditarentur. de honestate clericorum in vestitu, in habitatione, in consuetudine quotidiana; in quibus varie, grauitèrque peccabatur; nonnulla constituit. quibus de rebus tum decreta recitata sunt; tum Palmius grauissimas, liberasque conciones habuit. Sacerdotes deinde omnes qui passim antea nullo scientiæ facto periculo, nulloque testimonio confessiones audiebant, eo munere interdixit; nisi prius, ab ipso essent probati; quod tempori cedens, tunc quidem leniter fecit. Legitimas inquisitiones, approbationesq; , de iis qui sacris initiandi essent, restituere cœpit. Urbis, partimque diœcesis ecclesias visit, & recognouit. quarum malis tamen plurimis, & grauissimis

Quorundam Mediolanensium, tum in diœcesi, sine parochia.

Synodum diœcesanam Mediolanensem celebras Ormanetus.

Urbis, diœcesisque ecclesias recognoscit Ormanetus.

simis haud mederi plene poterat; tum ob idoneorū presbyterorum paucitatem; tum etiam ob sacrorum vestigaliū tenuitatē; quæ magnis pensionibus detractis, diminuta, atq; adeo, exinanita erant. Hæc omnia licet tum veterū, tum Tridentini Cōcilij canonum sanctionibus constituta essent; nonnulli tamen, vt est eorū cœcitas, qui in prauitate sunt obfirmati, pertinaciter recusare; publice reclamare; Vicariū, & concionatorem accusare; ad Senatū cofugere; de procuratore mittendo, nunc Romā ad Pontificem, nunc in Hispanias ad Regē, dictitare: secreto etiā per literas absque nomine scriptas Vicario minari; aliaq; tum absurde, tum improbe tentare. Sed hæc licet magnā religioso Vicario molestiam exhiberent; illum tamē à partibus suis fortiter agendis minime deterrere potuerūt. Seminarij causā, quamquā Tridentino decreto sumptus ex sacris facultatibus suppeditandi erant; quia tamē clero vix quidquam adhuc extorqueri poterat; quin etiā multi actis conuēticulis, obstinate optimo, & antiquo instituto repugnabant; Carolus necessariā pecuniam dari iussit. Multa quoque fecit Ormanetus in disciplina virginum, quarum cœnobia in vrbe, ac diœcesi sex, & quadraginta Archiepiscopali auctoritate reguntur, restituenda. quæ quidē pluribus locis valde corrupta erat; tum in vitæ communiter, æquabiliterq; agendæ ratione; tum in ædibus vndiq; clausis habendis, & in admit-tendis ad colloctionem exteris. curauitque illas per probatos sacerdotes, qui à confessionibus essent, quique ad eas concionarentur; tum etiā per alimentorū subsidia ex Caroli pecunia sup-peditata, ad religiosos mores, & ad spiritualia studia reuocare. Quo in genere multa executus ipse; Caroli auctoritate alios etiā Veronensis ecclesiæ presbyteros; & Ioannis Matthæi olim ad-ministros accersuit; quorum consilio, atque opera, tum in alijs; tum in hoc præcipue negotiō vsus est: & per eos optima virginalis vitæ in cœnobijs agendæ iecit fundamenta: idque ex Tridentini Concilij constitutionibus; ex Veronensis ecclesiæ institutis; & ex ea, quæ iam in sancti Pauli cœnobio Mediolani ante vigeat, disciplina. Institutum illud fuit eodem tempore, quo clericorum sancti Pauli Congregatio: eorumq; consilijs, atque opera

Necessariam pecuniam seminario dari ex suis redditibus iubet Carolus.

Quæ Ormanetis in virginum disciplina restituenda fecit.

Opera gubernatum fuit: de quo coenobio Veronēſis illi, quem admodum nuper in eorū litteris ad Carolum legimus, teſtabantur; nullum ſe ad id tempus aliud noſſe, quod omni vitę religioſę diſciplina, propius ad optimū, perfectumque ſtatū accederet. quare ex eo poſtea plures Carolus eduxit; & aliis monaſteriis ad eorum mores corrigendos præfecit: ex quibus quędam adhuc in eo munere perſeuerant. libenter autem hæc bonorum virorum teſtimonia eò commemorauit; vt perpetuus ſit, quemadmodum quidem valde cupio, virginibus illis ſtimulus, perfectę diſciplinę conſeruandę. Hęc vt Ormanetus facilius conſequeretur, prudenti conſilio ſacrorū hominū diſciplinam primò correcturus; in populo, magiſtratibusq; multa pro tempore diſſimulabat; ne quid eius conatibus afferretur impedimenti. Ex ordine ſacro qui videbantur religioſiores, eos vti fratres, amantiffime complectebatur; eorum exemplo, ſtudiis, atque opera multa perficiebat; in litteris ad Carolum collaudabat; iisdemque gratias agi curabat: quod ille ſtatim faciebat, atque humaniffime. Sed Ducis quoque, prouincię Gubernatoris, & Senatus pietate non parum in multis adiutus eſt. ab eis ſi eccleſiaſtici homines præſidium peterent, nihil præter officioſas ad Vicarium preces impetrabant. Ducis autem in primis religioſum animū, in eiufmodi piis negotiis, valde ſolebat Ormanetus commendare. inter alia referebat ad Carolum ſcribens; fauiſſe illum ſtatim inſtituto de teſtimonio habitę confeſſionis, & ſanctiſſimę Eucharitię acceptę, tempore Paſchatis afferendo: familiamq; ſuã id afferre iuſſiſſe. cum edicta quędam ad penuriã arcendam promulgaret; de eo, quod ad clerum pertineret; nihil attigiffiſſe; Vicario totū ſine controuerſia permiſiſſe. Cōmemorabat item, Franciſcū Ferdinandū Aualū Machionem Piſcariz, qui Mediolani tunc cōmorabatur, ita piis eiufmodi inſtitutis aſſenſiſſe; vt ſi quis ex familiaribus peccata confiteri, atq; Eucharitiã ſumere in ea Paſchatis celebritate recuſaret; eū è domo, & ex numero ſuorū exturbaret. Tam multa cum præſtaret Ormanetus, parum tamē proficere ſibi videbatur: eximio enim erat eccleſię bene conſtituendę deſiderio. angebatur animi, quod dum in mādato ſibi negotio

tio

tio progrediebatur, nouas semper incurrebat difficultates; no-
 uosq; sibi excitabat aduersarios: vt illud ex Apostolo sæpe pro-
 ficere soleret, Vere neminem posse placere Deo, & hominibus:
 & illud, Nullam humane, prudenterq; agendi rationem iis pos-
 se satisfacere, qui corrigi nolunt. quæ res faciebat, vt de suo dis-
 cefsu sapius Carolum rogaret; quamquam illud in primis in eo
 spectabat, vt ad parochiam suam Veronensem posset reuerti.
 dicebat vero, vt magis Carolum moueret; neminem tandem vl-
 lam ecclesiam recte regere, ac bene constituere posse; præter
 eum, cuius est illud proprium, non autem mandatam munus;
 Atque cum in his omnibus Ormanetus, Palmij, sociorumque;
 tum Clericorum sancti Pauli consilio, atque opera plurimum
 vteretur; ex Caroli tamen in primis non auctoritate solum, quæ
 Pontificis benignitate latissime patebat; sed etiam sapientia, lu-
 mine, atque ardore animi valde iuuari se in omni administra-
 tione sua bonus senex prædicabat: mirabaturque illum grauissi-
 mis occupationibus assidue distentum, longissimas tamen sua
 manu de Mediolanensis ecclesiæ rebus litteras scribere. Is vero
 piorum, doctorumque virorum consilium quoddam Romæ sibi
 constituerat, in quo singillatim de Mediolanensibus negotiis
 consultaret. Sed Gabrielem Paleottum in primis, tunc ex Sena-
 toribus, quos Rotæ dicunt Auditores, postea vero Cardinalem
 ab ipso Pio creatum, adhibebat; quem virum ob doctrinam, pie-
 tatem, & ecclesiasticæ administrationis insignem vsum, plurimi
 semper fecit.

*Ormaneti
 Zelus.*

*Doctorum Vi-
 vorum consiliū
 Romæ sibi con-
 sultans Carolus.*

Carolus Me-
 diolanum ve-
 nit, & conciliū
 Episcoporum
 celebrat.
 CAP. VIII.

CAROLVS autem suum vrgere discessum non desistebat. ac
 de Episcoporum prouinciæ Mediolanensis concilio, per anti-
 quorem Episcopum saltem, si per se non posset, celebrando, o-
 mnino constitutum habebat; in quo sacris antiquis legibus nu-
 per eo de genere Tridenti renouatis pareret; prouinciæ statum
 perfectius cognosceret: & de emendatione, constitutioneq; re-
 rum omnium; quæ opus erant; quæque iam magnam partem in
 animo habebat, auctoritate concilij plene decerneret. At post
 moras, impedimenta; varia, obtinuit à Pontifice tādē, quod
 diu

diu cupiebat. Id vt honorificentius ei, atque facilius eueniret; non solum Pontifex Legati dignitatem in Bononiensi ditione, prouincia Romandiolæ, ac Exarchatu Rauennæ contulit; quam antea quoque tenuerat: sed in tota quoque Italia Legatum à latere suo dimisit. Hic minime alienum existimo, reliquos item Caroli honores, munera, facultatesque recensere; quibus, cum haberet, insignis fuit, & cum dimisisset, insignior. Cardinalis igitur, Legatus, idemq; Archiepiscopus noster; ecclesias nō minus duodecim in variis regionibus Abbatis, Cōmendatariūue nomine tenebat: & ecclesiæ S. Mariæ maioris Urbis erat Archiprebyter. Amplas pensiones variis in prouinciis, aliasque sacras facultates obtinebat. Caluentianum sacerdotium addixerat iam fabricæ collegij Ticinensis, quam ante annum opere magnifico cœperat. supremo paulo post sacræ pœnitentiæ muneri à Pontifice præesse iussus est, summa omnium approbatione: qui tali Præfecto, sacrosancti Magistratus optimam administrationem maximo per vniuersam Ecclesiam pietatis fructu, restituendā, sperabant. neque eos sefellit opinio; omnes enim eius partes, multo tempore, licet absens, opera eorum qui Romæ res eius gerebant, & Pontificia in primis auctoritate, religiose conformauit. Delatum est etiam à Pontifice quandoq; Camerarij Apostolici munus: quod ille, amicis nonnullis tacite indignantibus, pia de causa recusauit. Aronæ Comes cum esset; Britanæ quoq; urbis, ditionisque à Philippo Rege, Princeps erat, dum viueret, constitutus: vnde aureorū circiter decem millia annua exigebat. Romaniani Marchionatum Federico Ferrerio cognato ante donauerat. Instructas triremes, quæ in eū à Federici fratris morte peruenierant, quæque stipendia in classe Philippi Regis, ad viginti millia aureorum merebantur, tamquam à suis studiis valde alienas iam vendiderat. Lusitaniæ Regnum, & Helueticæ gentis septem pagi catholici in eius erant clientela; quibus non multo post Germania inferior addita est. Vniuersus ordo Franciscanorum, Carmelitarum, Humiliatorū, & item canonicorum regulariū sanctæ Crucis Conymbricensis: præterea sacri milites, tum Hierosolymitani, tum Iesu Christi Lusitaniæ, eius tutelæ fuerunt.

Legati à latere dignitatem in tota Italia illi confert Pontifex.

Caluentianum Sacerdotium Ticinensi collegio addicit.

Camerarij Apostolici munus recusat, multis se abdicat.

Quot tum Prouincia, tum religiosorum ordines illius clientela commendati fuerint.

commendati. Annuorum reddituum summa, quæ per id tempus fuerit, non satis definite potest affirmari. & emolumentorū tamen omnium habita ratione, ad nonaginta millia aureorum nummum videtur quandoque peruenisse. Ad modestum animi sensum, eius litteræ, tunc ad Ormanetum scriptæ ostendebant: quibus de vitæ suæ ratione in itinere, Mediolaniq; tenenda singillatim monebat; & præscribebat: Cupere se comitatu modico, cultuq; modesto Mediolani esse; vbi, vt Episcopus, exemplo ceteris esse deberet, ad inania humanæ vitæ studia fugienda. Si sibi daretur permanere, progressurum se multo magis in vñsitate vitæ cultu extenuando: Sed Romam redcundum cum esset; mediam quandam viam sibi tenendam: & eius tamen vitæ, ac disciplinæ specimen esse dandū, quam sibi iam constanter proposuerat. non posse familiares suos, tunc quidē, cum minorem comitatū cuperet, tamen non secum ducere variis de causis amplius centū. velle, sibi duo tantū, aut ad summum tria loca pannis ornari minime pretiosis: non argenteis vasis in mēsa, sed fictilibus vti: & ciborū rationem ad frugalitatis, temperantiæq; normam moderari. Episcopos omnes sibi statuisse hospitio suscipiendos; tum quia commodius id esset ad synodi negotia tractanda; tum quia hospitalitatis officium sibi, vtpote Episcopo, maxime conuenire intelligebat; præsertim erga fratres suos: quos quemadmodū nullo ambizioso apparatu excipere volebat, ita cupiebat omnibus fraternæ charitatis officiis amplecti. Ad omnia se admirabili diligentia parauit, quæ opus erant; ad vrbs ingressum; Episcoporum conuocationem; vitæ rationem; hospitem commoditatē; concilij actiones. Constitutionū synodaliū materiā maxima ex parte, tunc ipse Romæ iisdem consiliariis adiuuantibus parauerat; tum Mediolani per Ormanetum ex præsentī rerū statu colligi iusserat. Plures Theologos ex variis religiosis ordinibus; tum alios iuris pontificij peritissimos, ad se accersuit; in iis Scipionem Lancilotum, nunc Cardinalem; Ioannem Baptistam Castellium, & Michaëlem Thomasium, postea Episcopos; qui in Concilij Tridentini actionibus cogniti, & probati erant: quorum omnium præstanti doctrina, quæ in Concilij decretis confi-

*Quo comitatu
& cultu Me-
diolani esse cu-
pis.*

*Admirabilis
eius diligentia.*

*Viros in Theo-
logia, ac Seroq;
iure præstantes
ad se accersit.*

conficiendis oporteret, explanarentur. adduxit etiam familiares suos, viros eruditione, ac eloquentia præstantes; Silium Antonianum, cuius virtute ac doctrina nunc vtitur in grauissimis rebus Apostolica Sedes: Ioannem Baptistam Amalthæum, Iulium Pogianum. Roma igitur profectus; Bononiæ multa de munitionibus, de finibus, de publicis iudiciis, ad eius vrbis, & ditionis vtilitatem auctoritate Legati triduo constituit: ad Nonantulanam ecclesiam venit; & quasi synodum clericorum habuit; vt si quid opus esset, pro suo Abbatibus munere constitueret, corrigeretue. Toto itinere, summo licet honore Principum, & priuatorum officiis exceptus; Præsules, & ecclesias suo intentus muneri circumspectus, quid absentia pastorum incommodi, quid presentia fructus afferret, obseruabat: in quo & disceret ipse, & si quid iis opus esset, Pontifici referret. Singulari demum, & pene incredibilem amoris, & obseruantiam significatione, cuius, & Pastor exceptus est à Mediolanensibus suis. præcipua namque lætitiæ quædam, atque hilaritas eius aduentus, ingressusque; tempore, in omnium vultu, atque ore versari videbatur. ac memini me tum adolescentulum audiisse, qui eo ciuitatem ingrediente prædicarent, alterum Mediolanensibus Ambrosium aduenisse. Urbem ingressus est die dominico ix. Cal. Octob. anni à sal. M. D. Lxv. cum xxvi. ætatis annum ageret. Triumphales portas, symbola, elogiaque honorificentissima; ac viarum ornatus, non est opus explicare: è Basilica Regum, quæ nunc Eustorgiana est, de more mitra, & ceteris Pontificalibus indumentis ornatus prædiit. albo equo, stragulis coloris eiusdem sericis adhibitis, infidebat. Confaloneriæ familiæ; cuius illud est ius, & institutum; nobiles viri, rubeo, & splendido vestitu pedites eum cingebant: sericum umbraculū itidem albū, sublime super eum ferebāt. clericis, & monachis ordine præeuntibus, ad maiorem ecclesiā sacra solemnī pompa processit. Dux, cū Senatu, & aliis Magistratibus, & omni fere nobilitate comitatus est: vniuersa ciuitas concurrat: reliqua acta, atque adhibita pro ritu consueto. Proxima die dominica, celeberrima sacrosanctæ Missæ solemnīa cum, vt par erat, maxima omnium ordinū frequētia, in maiori templo perageret; ad

*Quæ Bononiæ
& alibi in itinere fecerit.*

*Quæ amoris,
& obseruantiam
significatione,
quæque apparuit
à Mediolanensibus fuerit
exceptus.*

1565.

*Missæ solemnīa
in summo templo
peragitur,
Concionem habet.*

De synodo provinciali celebrando est sollicitum.

altare sedens concionem habuit, nouo plane eius temporis exemplo, de rebus salutaribus ad populum. Interim quæ synodi causa oportebat, inter assiduas ciuium salutationes magno labore curauit. quarum rerū causa iam tum cœpit, neque somno, neque ceteris vitæ commoditatibus parcere. Varia munera tum Episcopis, tum aliis assignauit, ad ea quæ opus erant primo definienda, mox in synodo constituenda; quæ hoc loco enumeranda non videntur. Patuit multo latius olim ius Archiepiscopi Mediolanensis; eiusque prouincia multo fines habuit ampliores. quidquid enim cisalpina Gallia, Liguriaque continebatur, ad Mediolanensem metropolim creditur fere pertinuisse; immo nonnullæ quoque aliæ ciuitates. nam S. Barnabas, cum ad has partes diuini Euangelij præceptis ad salutem informandas venisset; vt multis argumentis, testimoniisque testatum est, quæ aliàs latius explicari poterunt; Mediolani vt in primaria totius regionis vrbe præcipue confedit; & ex ea ceteras ecclesias per se, perque discipulos suos, vt mos fuit Apostolorum, instituit: quæ postea semper Mediolanensem, vt matrem agnouerunt; quamdiu, qui id poterant, aliud non decreuerunt. Ad synodum autem à Carolo celebratam venerunt hi Antistites, Bernardinus Scotus tituli S. Matthæi presbyter Cardinalis Tranensis, Episcopus Placentinus: Vido Ferrerius Cardinalis, & Episcopus Vercellensis: Hieronymus Vida Albensis: Mauritius Petra Viglebanensis: Cæsar Gambarà Dertonensis: Scipio Estensis Casalensis: Petrus Costatarius Aquensis: Dominicus Bolanus Brixienis: Nicolaus Sfondratus Cremonensis, ad Apostolicam sedem postea ob eximiam pietatem elatus: Hieronymus Gallaratus Alexandrinus: Federicus Cornelius Bergomensis. Excusatos vero se variis de causis haberi petierunt, Ioannes Antonius Capisuccus, tituli sanctæ Crucis presbyter Cardinalis, Episcopus Laudensis: Ioannes Antonius Serbellonius tituli sancti Georgij presbyter Cardinalis, Episcopus Nouariensis: Gaspar Caprius Astensis: Ioannes Ambrosius Hiscus Sauonensis. Intimilienis ecclesia tunc Episcopo vacabat. Placentinus Episcopus adhuc sub Mediolanensi Archiepiscopo esse affirmabatur; ille autem negabat. saluis tandem

Ius Archiepiscopi Mediolanensis quousque persistit.

Qui Episcopi ad prouincialem synodum Mediolanensem uenerunt.

vtri-

utriq; parti iuribus suis, Placentinus tantum ex Tridentino decreto, metropolim Mediolanensem consilij prouincialis caussa sibi elegit. In eadem caussa esse dicebatur ecclesia Ticinensis; sed nihil est confectum. Alij quidam longinquoires itidem sunt vocati, de quibus nihil actum est. Prima sessione concilii Patres ab ædibus Archiepiscopalibus, Senatus ad maiorem Basilicam comitatus est: Missæ Gubernator interfuit. mox Palmius de ecclesia ordinanda grauiter concionatus est: Carolus latinam orationem habuit de conciliorum prouincialium instituto, & necessitate. alia sunt acta, quibus alter quoq; dies consumptus est. inter ea fuit lectio omnium canonum, & decretorum Concilij Tridentini, publicaue eorum receptio; tum fidei professio, quam vnusquisque obiit singillatim. aliis sessionibus Ambrosiano ritu Missæ ab Episcopis celebratæ sunt; & decreta synodi suo quæq; loco promulgata. Postrema vero Cardinalis alij duo, Bobba; & Castillionæus honoris gratia affuerunt: & Carolus fratres Episcopos ad ea perficienda, quæ constituta fuerant, & ad Episcopi munera sancte obeūda latina oratione cohortatus est. Habuit actio eiusmodi fructum pietatis maximum. elucebat in amplissima dignitate, Præsulum, & Caroli in primis pietas, modestia, vitæq; sanctitas. ac non solum tantę hospitalitatis officio; sed amplis elemosynis in clericos, aliosque egenos; in Ecclesias sacraque collegia cōferendis, præclara piæ liberalitatis edebat exempla. de rebus ad salutem pertinentibus sacri oratores, quotidiana ad populum conciones habebant: qui multitudine post hominum memoriam maxima confluebat. proferebantur decreta ad cleri, populique mores componendos aptissima, atque illustria. reque ipsa à vitiis, & corruptelis, sacri, profanique homines, alij exemplo, atque honestate commoti, pars metu poenæ sese abducere diligentius studebant. obseruabant pij omnes, etiam ex longinquis prouinciis, ac mirabantur in Carolo, tamquam in omnium oculis collocato, animi religiosum ardorem; qui tali ætate, tali apud summum Pont. & sanguinis, & amoris loco; nihil tamen videretur aliud, quam commissi gregis custodiam, & perfectæ vitæ sacerdotalis officia curare. cum

*Qua in prima
sessione sine
acta.*

præsertim noua tunc satis esset ea disciplinæ ratio ; quam sibi, ceterisque Carolus decretis instituebat, ac exemplis. Sed tantarum quoque rerum restituendarum vt se darent initia , plurimi expectabant. amici Carolo multi etiam ex iis, qui in summis gradibus sedebant, solliciti erant vehementer; ne, quæ tali tempore singularis ecclesiæ putabatur ordinatio , ac emendatio morum; vsu ipso non sine dedecore careret : propterea quod corruptis consuetudine animis, plerisque difficilis admodum, videbatur : & ex voluntate , virtuteque sua quisque , vel ipsam rerum naturam fere solet metiri. Carolus vero diuino auxilio fretus, spe maxima erat; maximoque animo omnia aggrediebatur, obibat, exquebatur; neque spes eum fefellit : ea namque fuit, Deo ita prouidente , omnium ad quos pertinebat, in ea actione voluntas, & consensus; vt omnia prorsus feliciter euenirent. Gubernatori vero ipsi Carolus in primis mirificum pietatis testimonium tribuebat: qui licet religiosi animi laude, quem sua sponte rebus omnibus egregie præstabat , non sit fraudandus: plurimum tamen effecisse, dubium non est, Philippi Regis voluntatem; qui magnam voluptatem, fructumq; ex iis Caroli consiliis, actionibusque se capere cum affirmaret; præfectis etiã suis iusserat, vt ei omni officio, studioque suo præsto essent. His igitur de causis, qui actionis illius initia primo verebantur, exitum postea videntes, incitabantur ad imitationem. Pontifex ipse singula, quæ agebantur audiens, maxime lætabatur: etenim videbatur eo tempore Caroli studiis eiusmodi magis, quam antea fauere : ac Sirleti Cardinalis consuetudine pene assidua delectabatur. Atque inter alia de concione intra Missam habitam cum accepisset; palam dixit, sibi quoque, & Cardinalibus idem esse faciendum. cui quidem quam grata illa omnia fuerint; eius hæ litteræ ad Carolum scriptæ testantur.

*Pontifex ex
Caroli gestis
maximam ca-
pit voluptatem*

IVCVNDISSIMAE nobis fuerunt litteræ tuæ omnes; sed postrema inter ceteras, quas ad nos xviii. huius mensis die dedisti, tum de omni synodi istius felici progressu, tum præcipue de Tridentini Concilij decretis publice receptis; de istorum populorum preparatione ad ea omnia

Pij Quarti litteræ ad Carolum.

nia accipienda, quæ in synodo constituentur: & de prompta item Gubernatoris, et aliorum Serenissimi Regis Catholici ministrorum voluntate, qui ad rerum decretarum usum, studium, atq; operam suam omnē pollicentur. Quæ in re diuinum auxilium perspicue agnoscentes; quod ardenti, optimoq; desiderio tuo, ad omnium rerum prosperitatē, præsto est; te commendamus; hortamurq; ut læto animo pergas optima cōstituere, & quæcumq; possis laudabilia exempla edere. postea opportune Tridentum versus honoris causa obuiam Principibus fœminis procedas; aliaq; præstes, quæ nos velle nosti. omnia autem te pro tua prudentia, & bonitate facturum non dubitamus, Dominus noster te seruet. Roma v I. Calend. Nouembris M. D. LXV.

HIS rebus celeriter gestis; Carolo quamprimū Romam erat redeundum; ita iubente Pontifice in primis: sed postulantibus etiam rebus ipsis, negotiisq; ad vniuersam Ecclesiam pertinentibus: in quibus illud præcipuum erat, & grauissimum; vt in Tridentini concilij decreta conseruanda, contra frequentes, ardentisq; multorum postulationes incumberet. Illud tamen est interpositum moræ; quod Cosmi Florentiæ, Senarumq; Ducis, & gentilis sui rogatu, Pontifex, eum proficisci Tridentum iussit, ad Ioannam Maximiliani Imperatoris sororem excipiendā, quæ Francisco Cosmi filio; & cum ea sororē Barbaram, quæ Alphonso Ferrariæ Duci, desponsa erat. Dum autem Italiæ Cæsaris sorores appropinquarent, paucos alios dies amplius nactus, novos Carolus excepit labores. ecclesias, & sacra collegia multa canonicorum, ac virginum lustrauit, ac recognouit: iis quæ in synodo constituerat, efficiendis, operam dedit. cadauera, quæ alte in ecclesiis collocata erant, deponi iussit; & in primis, quæ Mediolanensium Principum fuerant: de legibus quibusdā publicæ vtilitatis causā ferendis egit; de illa inter ceteras, quæ sumptibus moderaretur: de qua tamen nihil confectum est, ob iniecta quædam ex humanis rationibus impedimenta. Regiis demum fœminis obuiam profectus, ex itinere Episcopi Giberti illius inductus memoria Veronam venit: cum ei præsertim ecclesiæ tunc Augustinus Valerius Episcopus, quem diligebat valde, atque obseruabat, præset. Ibi summo studio, parique animi

Romam proficiscitur. Pontifice mortuo, creatur Pius Quintus.
CAP. IX.

Maximiliani Cæsaris sorores iussu Pontificis recipit.

animi submissione de Præfulis ipsius, ecclesiæque institutis; de multis administrationis ecclesiasticæ partibus, exquisiuit: Giberti olim familiares, & alumnos diligenter interrogauit: quibus enim se totum tradiderat, omnia curæ Pastoralis officia plene studebat condiscere. Dum autem Florentiam Ioannem deduceret; circiter Nonas Decembris accepit de graui admodum Pontificis morbo. tum relictis omnibus, cursu Romam contendit: atque ita mature peruenit; vt auunculo adhuc viuo, non modo extremum suæ præsentis solatium afferre, sed ipsa diuina salutis instrumenta necessario tempore potuerit adhibere. Ibi dicitur ante omnia statim medicos ad se vocasse, petiisseque, num spes vitæ reliqua esset: quibus negantibus; tum adisse Pontificem, dixisseque; nihil petiisse antea vquam, quod ab eius benignitate non accepisset: vnum adhuc petere, quod omnium minime sibi negari vellet. cum annuisset Pontifex; enixe petit, atque obsecrat; quando spes vitæ prorogandæ omnis erepta esset, nihil aliud penitus eo tempore vellet, quam quæ ad animæ salutem pertinerent; cogitare. tum vero effecit, ne alius quisquam, vt sæpenumero fit, aliena ingereret, molestiam exhiberet. ac piis sermonibus, mira animi fortitudine, eum consolatus; sacra diuini viatici, & extremæ vnctionis subsidia præbuit: neque aliquo pietatis officio defuit, vsque ad extremum spiritum. In quo & accommodatam summo Pœnitentiario munere functionem; & egregiam in auunculum, patremque summum pietatem; tum vero præclaram iuuenis humana cuncta despicientis constantiam licuit agnoscere. Pontifice vero Id. mensis eiusdem mortuo; ad noui Pontificis creationem ita se conuertit; vt incommodorum suorum, quibus pro humana cōditione vehementer angi debuerat, prorsus videretur oblitus. erat autem præcipua illius in eo negotio auctoritas; ob magnum in primis Cardinalium numerum, qui à Pio creati, eius ductum erant de more secuturi. Atque ita se ille comparauit; vt neque hominum voluntatis, quicumque illi essent, siue Principes, siue alij; neque vtilitatis propriæ sibi rationem esse habendam statueret; quo diuinæ gloriæ, ac communibus Ecclesiæ commodis inscruiet;

Audito Pontificis morbo Romam contendit.

Moritur Pontifex, & ad nouum creatum, animum conuertit.

inseuaret; remq; omnium grauiſſimam caſtiſſime admiſtraret, itaque & in itinere, cum tentaretur à Principibus amiciſq; viris; quidquã agere penitus recuſauit; religione ſacrarum legum impediri ſe affirmans, ne uiuo Pontifice de ſucceſſore ageret: neq; illo mortuo, eos audire voluit, qui rationes, vtilitateſque humanas ſequi viderentur: quamuis hõmnes vulgari prudentiã, cupiditatibusque dediti, factum eius reprehenderent; pertina- ciãque ſcilicet, aut immoderato religionis ſtudio id tribuerent. Antequam ſacrum ingrederetur Conclauẽ; plures ille quidem animo ſibi propoſuit, qui viderentur Pontificatu digni; neque eum, qui poſtea electus eſt, vt eius intimi deinde cognouerunt; prætermiſit. ſed tamen mentem ſuam patefecit nemini: immo Franciſco Cratſo Cardinali, cum intraret, quærenti, quem crearent Pontificem; quem Deus elegerit, reſpondit; nihilque præ- terea aliud. Ingreſſus vero, quotidianis ſacrificiis, aſſiduifque precibus, quantum poterat, opem à Deo in re tanta petebat. atque cum & proprio, & communi aliorum quorundam Cardinalium officio, quibusdam nominationibus ſatiſfeciffet; omne demum ſtadium, curam, operamque in eo poſuit, vt Pontifex Eccleſiã daretur, qui pietate, vitã ſanctitate, doctrinaque plurimum prodeſſet: qualem inter alios Michaelem Ghileriũ ordinis Dominicani, Cardinalem Alexandrinum cognouerat, nam & eum amauit, & plurimi fecit ſemper: & de vitã, atque eccleſiã ſuã rationibus ſæpe conſuluit. itaque nulla habita ratione, quid Carafarum ille cauſa facere fortatſe poſſet, qui à Paulo quarto Cardinalis eſſet factus; quodue Pio eius auunculo parum gratus fuiſſet; Marco Sittico Cardinali Altempſio ſecum adnente, in eius omni conatu creationem incubuit, collegis qui ſeſe ad eum applicauerant, idem perſuaſit; & eoſdem cum reſ prope perficeretur, ſecum retinuit; ne ſibi forte quis eriperetur, atque ita quod volebat, Deo in primis efficiente, celeriter obtinuit. Creatus eſt VII. Idus Ianuarij anno M. D. LXVI. & Pius Quintus appellatus. Carolum in eo adminiſtrationis genere non ſatis peritum ſeſe oſtendiſſe; aut ſolertem, ideoque quod alij, non quod ipſe mallet, eueniſſe, nonnulli iudicarunt. ſed eo-

Digna Caroli ſententia.

Michaelem Ghileriũ Cardinalem Alexandrinum, ſibi proponit, qui ſe Pontifex creetur, conatur.

1566.

Creatur nouus Pontifex: & Pius Quintus appellatur.

E rum

rum qui diuersa sentiunt, spectantq; , diuersum oportet esse iudicium. minus sagaciter, vel etiam prudenter cum curasse aliquid; & ideo non obtinuisse putamus interdum; qui sibi æquo animo passus id fuerit eripi: contra, nec opinantem, & pene coactum admisisse; quod cōsulto sit secutus; ac non libenti solum, sed gaudenti etiam animo exceperit: id quod iis sæpissime euenit, qui perturbationibus liberi, diuina, non humana ratione ducuntur; plusque diuinæ prouidentiaē tribuunt, quam humanis artibus. Illud certum est, Pontificem sanctissimum, vel cum rerum suarum iactura Carolum quæsiuisse: ac demum etiam Dei benignitate fuisse consecutum. Eius electionis causa magna fuit piorum omnium lætitia, magna Caroli commendatio: & ei Principes, Reges, priuati homines ea de re vndiq; sunt gratulati. Ipse vero tali electione lætus; nihil habuit tamen antiquius, quã vt ad ecclesiam suam quamprimum pro veteri suo desiderio, & ex Concilij Tridentini constitutione, posset reuerti: licet eius animi paucos imitatores collegas haberet. A Pontifice maxime diligebatur. muneribus amplissimis in Vrbe præpositus erat, Principes eandem erga illum voluntatem conseruabant; neque enim potestatis amplitudine, sed virtute nitebatur: nam & Rex Catholicus Germaniæ inferioris clientelam ei tunc demum vltro detulit. Sed nihilominus secedere potius, & commissum sibi gregem custodire; simulque spiritali, ac episcopali disciplina sese vtilius exercere maluit. immo licet opportunum tempus Romæ, per singularem Pontificis pietatem offerretur, multa constituendi, quæ salutari essent toti Ecclesiæ documento, iamque nonnulla essent in manibus; immo Pontifex ipse manere propemodum iuberet: tamen reputans, quanti referret ad ceteros omnes in eo genere commouendos, primarios Ecclesiæ pastores apud greges suos, vti recenti etiam Tridentino decreto sancitum erat, residere; debitumque illis officium coram præstare; lectissimorum etiam virorum consilio confirmatus; posthabitis aliis omnibus, constituit ad Mediolanensem gregem redire: concedente interim ea conditione Pontifice, vt proximo reuenteretur autumnis; qua se ille cōditione, bona deinde Pontificis

tificis ipsius venia, rursus inuitatus, exoluit. Prius vero quam discederet; Catechismum, quem auunculi iam auctoritate iusserat inchoari, perficiendum; & Breuiarium item, Missalemque librum restituendum curauit. nonnulla, quæ in prouinciæ suæ concilio statuerat, vt auctoritate pontificia confirmarentur effecit; quo maiori essent robore, eorumque latius pateret auctoritas; de quibus ipsæ pontificiæ constitutiones extant. litteras quoque Pontificis obtinuit ad Principes, in quorum ditio-
*Catechismum
 perficiendum,
 Breuiarium,
 ac Missale re-
 stituendum
 cum Pontifice
 agit.*
 ne prouinciæ Mediolanensis ecclesiæ sunt; vt rerum decretarum vsus, & totum conformandæ ecclesiæ negotium iuuarent. Quæ quidem omnia, vt obtinerentur, parum habebant difficultatis; cum ipse per se Pontifex ad omnes rectæ disciplinæ partes restituendas animo valde paratus esset; & Carolum plurimi faceret. immo vero eorum occasione, quæ Mediolani confirmanda erant, plura constituit Ecclesiæ Catholicæ maxime profutura. ea quoque Carolus Pontifici; memoriam eius potius, quam voluntatem iuuans, monita libere suppeditauit; quæ vtilia in primis indicabat Ecclesiæ Dei. Huiusmodi fuerunt, quæ ab amico Pontifice Cardinalis optime de illo meritis recenti creatione sibi, suisque postulauit, atque impetrauit. Illud etiam in discessu fecit, iam disciplinæ omnis exequendæ, maiori quam antea desiderio accensus; vt nouum familiæ delectum haberet; eamque fere ad homines ei disciplinæ, quam sibi proposuerat, accommodatos redigeret: quorum mores, ex episcopali domo, quasi ex edito quodam loco ceteris exemplo esse possent: quique non tam gratiam hominum, suarumque vtilitates; quam res Deo gratas, sibi quæ, & aliis vere salutare sequerentur. quæ res fecit, vt magna veteris familiæ pars ab eo discederet: aliqui etiã Mediolanum profecti, postea Romam redirent. sed ille sibi iam, id quod necesse est, humana omnia posthabenda constituerat, vt perfectam sequeretur episcopalis vitæ degendæ rationem.

MEDIOLANVM venit, Nonis Aprilis: ac ad ea perficienda, quæ in prouinciæ concilio anno superiore constituta erant, & ad ecclesiam in omnes partes, ex Tridentinæ synodi decretis

Mediolanum reuersus exequitur munera sua.

recte componendam sese cœpit exercere. Iucundissima Carolo erat ea cura; quo tamquam ex maximis fluctibus in portum cōfugerat; non otij quidem, sed eius tamen negotij; quo sicuti numquam aliud magis operosum, assiduumque se habuisse; ita nullum quoque suauius se expertum commemorabat. Mirum autem capiebat ex eo fructum; quod ad meliorem cleri, populi-que disciplinam, ad diuini cultus incrementum, ad domus suæ piam gubernationem, non mediocres fieri quotidie progressiones videbat. ideoque tum voce, tum litteris quod antea semper affirmauerat, fructus vberrimos, quos Episcopi in ecclesiis suis residentes ad crediti gregis salutem percipere possent, tunc maxime cœpit prædicare. Diuinorum officiorum cultum, in Metropolitana præsertim ecclesia, mirum in modum diminutum, cœpit restituere. sacrosanctæ communionis in primis frequentiam quantum per idoneos sacerdotes efficere poterat, inducere studuit. in ecclesiis passim conciones sacras haberi constituit; tum in ædium suarum sacello vesperi tractatus luculentos, supplicatione, musicaque suauitate conditos; quo magnum ex nobiliori iuuentute numerum, vt pie commoueretur, alliciebat. ex primariis viris conflauit præclarum sodalitium in ecclesia sancti Iohannis, cuius institutum esset, misericordiæ nomine, reos condemnatos consolari, pieque dum ad mortem ducerentur, comitari. His rebus clerum ad officia sua reuocabat; confidebatque fore, vt ad pietatem diligentius colendam ita populus incitaretur; paulatimque sese vitiis expediret. ac breui quidem frequentem ad res sacras, diuinasque, non multitudinis solum, sed optimatum quoque conuentum festis diebus effecit. nam & exemplo suo, rebusque ipsis inuitabat omnes: & principes viros, senatores, magistratus, qui tunc eius domum frequētabant, amiceque, ac pie sectabantur, cohortationibus excitabat. eodem tempore multa conabatur, quæ ad vitia, corruptelasque publicas tollendas plurimum valerent: de modo sumptibus adhibendo; de Academia, vel alia laudabili otiosæ iuuentutis exercitatione instituenda: de ganeis quibusdam ex vrbe, & suburbiis tollendis, in quibus magnum erat vitiorum seminarium; aliisque
 eodem

Corruptos hominum mores corrigit.

eodem pertinentibus. Ecclesias, clerumque ciuitatis lustrauit: *Ecclesias, clo-*
 & clerum quidem improuiso, atque ita celeriter; vt dispositis *rumq; Sificat.*
 per vrbis regiones viris, omnia clericorum domicilia, quattuor
 horarum spatio diligenter inspicerentur. Deinde Septembri
 mense, post Virginis solemnia natalitia, exiit ad visendas agri
 ecclesias; vbi plurima passim inuenit, quæ extremo egere viderentur
 auxilio: vt tum dolore commotus interdum lachrymaret; tum lætaretur etiam
 in dolore; datum sibi tandem, vt afflictis patriæ rebus subuenire,
 rerumque sacrarum dignitatem, quemadmodum concupierat, in antiquum
 statum restituere posset. quod efficere, cohortatione, iussis, animaduersionibus,
 sacris vinculis pro sua potestate soluendis; tum ea cura maxime, studebat,
 vt bonos sacerdotes sibi ascisceret, ac vndique accersiret: eisdemque,
 quantæ satis ad vitam, munusque essent, facultates attribueret: vt
 fructuose possent salutem populorum variis muneribus inferuire.
 magnum enim uero, ac præcipuum rectæ administrationis momentum;
 idoneos habere ministros; quos non gratia, vel aliena utilitas obtulerit;
 sed rectoris ipsius studium, & prudentia delegerit. In huiusmodi negotiis
 incommodus Carolo accidit Ormaneti discessus; qui tum Pontificis
 iussu Romam euocatus est. quamuis autem se tali adiutore priuatum
 doleret; gaudebat etiam, quòd is vniuersæ Ecclesiæ operam daret
 apud eum Pontificem, qui ad omnia optima restituenda paratus,
 atque incitatus erat. Sperabat enim tanti Patris pietate; talibus
 consiliariis, & ministris; Romanam rem ita constituendam; vt magis,
 ac magis optimis exemplis abundaret; & in omnes partes lumen
 vniuerso præferret orbi. Ipse Romam eadem de causa non obscure
 inuitatus, gregis sui amore recusauit: quamquam rerum omnium
 particeps, crebris consiliis, monitisque operi præclaro ab-
 sens inferuiuit.

*Ormanetus
 Romam à Pontifice euocatur.*

DE

VITA ET REBUS GESTIS,

CAROLI CARD. S. PRAXEDIS ARCHI- EPISCOPI MEDIOLANI,

Liber Secundus.

Rebus aduersis conflictatus Carolus in salutari disciplina progreditur.

CAPVT I.

CAROLO quamquam ipsis initiis prospera fere omnia, faciliaque Mediolani euenirent; expectandæ tamen erant eæ difficultates, eaque certamina; quæ paulo virtutis, ac pietatis illustriorem viam ingredienti; nedum incumbenti Episcopo ad corruptos amplissimæ ciuitatis mores emendandos; solent offerri. Enimvero perennis ille rerum salutarium aduersarius, malorumque seminator, pios conatus omnes semper impedire, omnesque ad salutem aditus obstruere studet. qui iacentes homines sæpe commouet; per se variis cupiditatibus incitatos ad omnem contumaciam, & iniuriam impellit: auaritiæ, libidinis, superbiæ stimulos adhibet, vt religiosis Pastoribus quam acerrimos paret aduersarios, & insidiatores. Cumque illud assidue cogitet Episcopus, omnique studio agat, si modo recte munere suo fungi velit; vt populum sibi creditum à vitiis abducat; & ad optima christianæ vitæ instituta inducat, & compellat: quoniam hæc humanæ voluptati, cupiditatisque valde repugnant; in plurimos necesse est incurrat aduersarios. pio
nam-

Episcopi munus quale.

Episcopo munere suo fungenti aduersantur multi.

namque in vniuersum, & ad rectam viuendi vlam propenso populo, nihil mirum est tamen, variis de caussis multas inuehi corruptelas; vitiosos etiam multos, improbosque, nedum à christianæ vitæ perfectione remotos admisceri; in magna præsertim ciuium, externorumque frequentia. Eorum vero plerique qui dominantur in populis, aliam in sua ditione potestatem, & eam sibi quoque imminentem submoleste fere patiuntur; ac dum Episcopus ius dicit, iubet, coërcet; siue iuris sui tuēdi desiderio, siue alia de caussa inueniunt variis nominibus quod querantur, & expostulent. cum difficile sit non vti, quod in promptu est; legitimi iudicij nonnumquam impatientes vim adhibent; neque satis sacrę potestati suum relinquunt locum. Si Principes, ac domini prætermittant; non desunt administri, qui sese attentos præbent; vt sæpe etiam, quæ illi nec iubent, nec volunt, tamen studiose faciant, quod ita gratiam se ab eis inire putent. Alij vel tacent, timentes, ne dictum contra rem domini, licet sapienter dictum, pro maledicto habeatur; vel loquentes minime audiuntur. Ita in bona, piaque ciuitate; bono item, & catholico Principe; multæ sunt Episcopis tamen paratæ difficultates, multæ sæpe iniuriæ, insectationes, atque adeo interdum cruciatus. neque enim à suis hostibus tantummodo, vel ab Ecclesiæ catholicæ desertoribus, suis Christus Dominus molestias, acerbitateque imminere pronunciauit. Vbi vitia, cupiditatesque nullæ sint, vbi nulla diaboli facultas; ibi qui repugnent Episcopus habebit nullos: tuncque non erit qui resistat, atq; insectetur; cum ipse flagitiosorum poenas, iusque suum persequi nolit. Cantuariæ inter catholicos inuenti sunt, qui Thomam crudelissime interficerent: Florentiæ, qui Antoninum percutere, non vererentur, optimos, atque sanctissimos Antistites. quibus equidem ciuitatibus non tam obiicere velim, quòd in iis Episcopi sint afflicti, quàm gratulari; quòd tales habuerint Episcopos. neque tam dolere par est sanctorum ipsorum virorum perpeffionibus, quam lætari præmiis. Similiter de ciuitate nostra Mediolanensi mihi euenisse videtur. nam & eximia eius pietas sanctorum Patrum grauissimo testimonio confirmata, hoc quoque tempore

Sanctorum Episcoporum exempla quæ aduersarios possunt.

passim commendatur; & Regi optimo, ac religiosissimo Philippo paret: & talis nihilominus Archiepiscopus maximis in eamolestiis est affectus; atque adeo nefarie percussus: quarum rerum culpam ab auctoribus in ceteros deriuare, iniquum esset; qui semper eum religiose coluerunt. Non est autem, cur his omnibus quisquam deterreatur, aut in suo munere languescat sacrorum Antistes. quin potius conditionem esse suam agnoscens, vt imitatione ducis sui Christi, variis laboribus, acerbitatibusque conflictatus, cœlestem palmam ferat: ad animi fortitudinem cum res asperæ incidunt, cum vitæ sanctitate coniunctam, omni ope nitatur; sciens maxime, quanta laboranti, & quam iucunda leuatio; quamque vberes perpeffo fructus, diuina benignitate sint parati. Carolus igitur ad ecclesiæ suæ ordinationem, emendationemque quotidie propius accedens; cum laicos homines nonnullos ex criminibus ad forum suum pertinentibus, vocari; aliquos etiam in custodiam dari per suos lictores iuberet; minime ius Episcopo esse quidam dixerunt, laicos absque Magistratum auctoritate vinciri iubere. qui faceret, ab eo regium ius occupari. immo vero neque licere contendebant licitoribus suis multis vti; neque vllis omnino, armorum genere quodam instructis, quæ ceteris erant prohibita. Ac cum publice tamen aut scriptura minime resistendum existimaretur; ipsis priuatim sacri tribunalis hominibus verbo interdictum est, ne laicum quemquam auderent comprehendere; neque arma ceteris prohibita gestare. Ad hæc, cum edere Carolus synodi suæ constitutiones curaret, in quibus reperiri multa necesse erat ad laicos pertinentia; id minime ferendum esse, palam dicebatur. Præterea nescio quid à se concessus petendum prius Magistratus contendebant, quàm Apostolicis litteris, iussive quis vteretur, aut promulgaret. Quarum omnium rerum facultatem ad se pertinere consilio iurisperitorum adhibito, Carolus iudicabat; tum ecclesiasticorum canonum auctoritate; tum quia sine ea potestas ecclesiastica minime libera videbatur; neque plene poterat vitiorum licentia coerceri, aut episcopale munus administrari. vt autem omnem perturbationem, quæ publice posset existere,

*Disceptatio-
num inter Ca-
rolum Regis-
que ministros
origo.*

existere, quoad fieri posset, impediret; simul, vt opinor, apud se quodammodo magistratus excusans, qui non fatis antea plene vim, & effectum sacrae potestatis experti essent; priuatis, amicisque tantum officii ius suum demonstrare, tuerique studebat. ac Ducis in primis pietate perfecit; vt neque litteris pontificiis quidquam inferretur impedimenti; neque constitutionum synodali-
Constitutiones
Synodales e-
duntur.

nodalium editioni, promulgationique quisquam resisteret. Harum volumina vndique postulata, & toto pene christiano orbe, breui tempore disseminata, magno vbique vsui fuerunt; ad concilia per ecclesias celebranda; optimasque leges, clericis, populisque eorum imitatione scribendas; quibus christiani mores, religiosaque vita restitueretur. Omnes enim quicumque ecclesiasticae disciplinae studiosi erant, eas cupide legebant: & ex eo quasi fonte Episcopi suarum constitutionum scriptionem, gubernationisque rationem deducebant. Pius ipse Pontifex decreta omnia probauit; commendauitque; ac non exiguam eorum partem à religiosis quoque viris seruari iussit, Archiepiscopali potestate solutis. Et vero inter omnia, quae Carolus postea edidit, prouincialium constitutionum volumina, illud non minus rerum multitudine, ac grauitate, tum explicandi etiam ratione; quam loco, reliquis praestare omnibus existimatur. tam multa enim libro illo, tamque praecleara Carolus complexus est,
Pontifex de-
creta omnia
probat.

de officio, cultuque Deo, diuinisque rebus debito, siue conseruando, siue restituendo; de retinendae christianae fidei cura; de sacrorum munerum functionibus rite, decoreque obeundis; de Episcoporum, clericorumque omnium vita, moribus, officiis; de virginum disciplina; de foro Ecclesiastico: de certis criminibus, & corruptelis in populo tollendis: eaque omnia tam eleganter explicata sunt; vt mirarentur omnes, tanta celeritate Carolum tantam rem conficere potuisse. Sed magistratum manibus liberatae constitutiones, in clerum inciderunt; in clerum inquam ecclesiarum vrbis; qui, licet ecclesiae maioris collegium ab eo pie, prudenterque dissentiret; à decretis appellauit, quae ad se pertinerent. quod idem fori ecclesiastici notarij fecere in iis, quae de ipsorum officio statuta erant. Per idem tempus virgi-

F num

Quæ difficultates in virginum restitutione disciplina Carolus sit passus.

num cœnobîa, cum viseret; omniaque sancte conformare, quod Ormanetus antea cœperat, conaretur; ad sacri Tridentini concilij canones, Mediolanensisque synodi præscripta; tum ad eius constitutionis normam, quam ex ipsius Caroli, Ormanetique consilio de cœnobiorum eiusmodi claustris tum Pontifex ediderat: eius item rei multi sese aduersarios intenderunt. Regulares in primis viri pro monasteriis sibi creditis, quæ decem, & octo numero sunt, reclamarunt: & ex ipsis virginibus multæ, quibusdam præsertim suasoribus, quos minime omnium decebat; resistere; & per propinquos suos Caroli conatus impedire contenderunt. vt re ad ipsum quoque ciuitatis consilium relata; de legato, vel saltem litteris ad Pontificem mittendis consultaretur. quamquam paulo post ipsæ virgines, partim piis cohortationibus, partim etiam animaduersione, cesserunt; non Carolo dicam, eiusque decretis; sed dignitati, salutique suæ: quam & illæ, & earum defensores, & propinqui, siue falsæ libertatis desiderio, siue iuris tuendi cupiditate, siue disciplinæ ignorance, in periculum sæpe adducere conantur: vt defendentes verius oppugnent; defendant vero qui videntur aduersari. quod exitus docuit: non enim earum animis tantum, sed corporeis quoque bonis, & commodis consuluit restituta disciplina. His omnibus addebatur, quod magnam Carolo difficultatem afferebat. multi enim eius in rebus agendis studium, atque ardorem, nimium esse dicebant: seucius punire; grauiora passim imponere, quam æquitati conueniret: sibi minus etiam quam aliis parcere. erant qui fieri pleraque affirmarent, ad captandum nomen, famamque sanctitatis colligendam; occultorum scilicet vitiorum etiam suspicionem mouentes. æquiores iudicium, & prudentiam requirebant: ætati, consiliisque religiosorum hominum errorem tribuebant, qui publicæ administrationis vsu carerent. Huiusmodi sermones alios ad imitandum, alios ad obsequendum tardiores efficiebant: ad contradicendum etiam paratiores, qui sibi id vsui fore putarent. Sed si quid acrius ille faceret; ita ferre videbatur suscepti negotij ratio; tum ea mens, quam præ-

Quæ ob causas tandem acquiescunt virgines

*Inanes mul-
torum de Ca-
rolo orationes,
quid efficiant.*

præcipuo munere Deus ei dederat. magna, & inueterata corruptela, magnum conatum, magnos labores postulabat. frangenda erat obstinata quorundam voluntas, & audacia: quod esset exemplo ceteris; & ad facilem, expeditamque gubernationem, in posterum valeret. neque vero valde mirum; vel ex inusitata disciplina, licet optima; vel ex perturbatis animis, oriri obtreccionibus, & maledicta. mirum vero si magistri conditionem discipulus aliquo modo non subiret. Sed quid animi, consilii que tum Carolo esset; ipse litteris ad Antistitem datis aperuit: qui libere illum monuerat, & amanter: Quod se monuisset, illi se plurimum debere: cupere vero, vt demonstraret explicatius; qua potissimum assequeretur via; vt in se ipso, alii que regendis modum retineret. sibi quidem illud valde esse propositum: licet aliud vulgo fere putaretur; neque id fortasse sine causa, ob eam, qua ipsis initiis utebatur agendi rationem. In ecclesia namque Mediolanensi, quasi vinea inculta, vepribus, & dumetis omnia reperta esse adeo impedita; vt tanto proposito labore, neque sibi parcere posse videretur; & in alios facilitatem, lenitatemue sæpe cogereur omittere: quo tum quæ praua erant tollerentur; tum bona etiam, & fructuosa; quæ quidem essent, confirmarentur; quæ vero non essent, sererentur. sibi certe, si dicere oporteret, a benignitate recessisse non videri. sed nolle suo tamen iudicio fidem adhibere: immo rogare, vt quemadmodum amanter, quid peccare videretur, significauerat, in quo sincerum illius agnouerat erga se amorem; ita consilio iuuaret; libereque moneret, qua ratione posset in posterum non offendere. nihil sibi gratius accidere posse. scire etenim nemini difficilius subueniri, quam ei, qui consilium accipere nolit. Dolebat vero Carolus vehementer, coeptum feliciter rerum salutarium cursum eiusmodi contentionibus, atque obtreccionibus non parum impediri; multosque non tam voluntati, studiisque episcopalibus, quam salutis suæ, vel patriæ bono repugnare. Sed patientiæ, religiosæque fructum abiectionis inde capiebat: ac contra aduersa omnia, Deo fretus, constantiam retinebat suam. tum vero preca-

*Quid ille animi
misit in hæc
ecclesiastica
reformatione
aperit.*

Eiusdem humilitas.

Dei opem quibus modis impleret.

tionibus. quotidianisque virtutum, & sanctitatis accessionibus, tum præclaris ad suorum salutem actionibus, diuinam opem studiosius implorabat. nempe illud Prophetæ imitabatur: Ego autem cum mihi molesti essent, induebar cilicio. Præter ea quæ ad corporis duritiem pertinebant; quibus sese magis in dies exercebat: mensam, & omnem vitæ, domusque suæ cultum, ita conformauit, vt prouincialis concilij decreta longe iam superaret. Qui ei propius inseruiebant, eos tunc quidem clericali habitu, saltem cum ministrarent, esse statuit. Cum in aliis omnibus ad sanctorum virorum tenuitatem, paupertatemque quotidie propius accederet; in apparatu quoque itineris, & comitatu idem faciebat: cum enim ad viginti duos equites, pedites multos secum haberet: cum ad diocæsanas ecclesias visendas profectus est; præter mulos, qui supellectilem portarent; nimiumque id existimaret: paulatim numerum ita minuit; vt in reditu non amplius omnino, quam duodecim, vnumque clitelarium mulum duxerit. Supellectili illa sua pretiosissima, planeque regia sese spoliauit. plurima Romæ, & Mediolani per ecclesias distribuit; peristromata; lectorum conopea; vmbacula, quæ solent amplitudinis causa in aulis haberi; instrumenta, vasque argentea. Statuas, earumue partes plurimas, antiquæ artis pulcherrima monumenta, sacris item locis addixit, vt venderentur. reliqua ipse vendi iussit, pretiumque in sacros, pioque vsus erogari. extant ex donis illis inter alia in ecclesia maiore Mediolanensi; aulæ ad celebriorem eius ornatum, sericis, aureisque filis contexta; figurisque sacras veteris testamenti historias referentibus, variata: vasa argentea aurata maxima, ad Pontificalium sacrorum apparatus exponenda: instrumentum pacis rite in ecclesia dandæ pulcherrimum, & pretiosissimum. Sacerdotiis item se abdicare instituit; quia propter animarum curam, vel monasteriorum rectionem, aut iuris dicendi munus; integre illi administrationi satisfacere sibi non posse videbatur: simul bonos, eruditosque viros ea ratione remuneraturus, quorum fideli, fructuosaque opera diu vsus erat: omnino, vt quod de pluribus non habendis beneficiis, tum antiquis,

tum

Prouincialis synodi decreta de reformatione, quomodo superet.

Supellectili præciosa se spoliatur, vasisque ecclesis distribuit.

tum nouis Ecclesiæ legibus sancitum erat , ex amplissimis ipse Ecclesiæ sanctæ principibus, ad plurimorum documentum, plenius exequeretur. Ea igitur pleraque Pontificis auctoritate quibusdam familiaribus suis distribuit; viris probitate, litteris, ingenioq; admodum probatis; de quibus alius erit singillatim dicendi locus. nonnulla ex monasticis, quæ commendationis ei nomine tributa fuerant , monachis ipsis libere dimisit. reliquis familiaribus, prout iustum esse iudicauit; tum litteratis aliis viris, & Cardinalibus item egentibus, varias ex fructibus constitui curauit pensiones. quibus ex sacris vectigalibus dandas non existimauit, iis ex patrimonio suo statuit pensitari. Dimittebat ea sacerdotia libere Pontifici : virosque tantum nominabat ; quibus ea conferri probaret : qui quidem sacro muneri apti , & ad loca, ecclesiasue ipsas incolendas, vt opus erat, essent expediti. Pontifex autem eius minime obsecrantis testimonio, voluntatique facile assentiebat. quibusdam etiam, nemine demonstrato cum cessisset; Pontifex quibus visum fuisset, assignabat. Pensiones præterea nonnullas, quas ex variis ecclesiis in Italia; Lusitania, Belgio solebat exigere, liberaliter ecclesiarum commodo, quæ tenues habebant fructus, remisit. Hæc primo ipso Pij Quinti tempore Carolus cum instituisset; exequi deinceps perrexit; vt aliis locis demonstrabitur.

*Sacerdotiis se
abdicit, et Pō-
tificis auctori-
tate probatis
viris distri-
buntur.*

QUÆ clerus contra concilij decreta Romæ proposuerat, facile reiecta sunt. Verum cum Senatu plus negotii fuit: qui Regij iuris, quemadmodum asseuerabat, tuendi studio, in sua permanebat sententia: Archiepiscopo ius non esse, siue apparitores armatos habendi; siue laicos; excepta fidei causa, sine Magistratibus comprehendendi. In quo tum iuris, tum facti cōtrouersia erat: nam vtraque pars, quod pro ea faciebat, id præteritis temporibus consuetum esse dicebat; sibi que testimoniorum subsidio, iuris controuersi possessionem vindicare conabatur. Carolus, qui iurisconsultorum sententia, ius de quo agebatur, & iuris item possessionem, ecclesiæ tribui intelligebat; quidquid iuris, factiue pro ecclesia suppetebat, ad Pontificem referri curauit; vt

*Iuris Ecclesia-
stici contro-
uersia grauiter
exercetur.
C. A. P. II.*

*Carolus ius ec-
clesiæ ad Pon-
tificem referri
curat.*

quid agendum esset Apostolica auctoritate statueretur; quod accepturum facile pro sua pietate, seruaturumque Senatum confidebat. neque interim agere priuatim cum Senatoribus omittebat; & sui iuris argumenta commonstrare; si priuato posset res officio componi. Ex altera parte res ad Philippum Regem cum per eius ministros delata esset; Carolus quoque, ne quid temere facere videretur, per litteras, & per Apostolicum internuncium in Hispaniis commorantem, consilium in eo genere suum aperuit; & quæ pro iure Ecclesiæ fidem facerent, indicauit. Religiosissime Rex respondit; totum negotium ad summum Pontificem deferendum. interim vero suis præcepit, vt salua regia potestate, ius Ecclesiæ omnino conseruaretur. Itaque misso a Senatu Romam ob eam rem Senatore; tum causæ cognitio certis Cardinalibus, doctisque viris mandata est; tum Carolus interim possessionem suam tueri iussus. Ibi cum eorum sententia, qui de controuersia consultabant, ecclesiæ Mediolanensi fauere videretur, Senator Roma discessit. Pontifex litteras ad Ducem; Senatumque humanissimas dedit; & eos ad ius Ecclesiasticum tuendum, pro perspecta eorum pietate cohortatus est; dum causa recte, matureque Romæ cognosceretur. alteras saltem, si hoc loco infererem, gratum me piis viris facturum existimaui. hæ vero ipsæ sunt latine scriptæ.

*Philippo Regi
cōsiliū suū
aperit.*

*Pontificis litteræ ad Ducem
Senatumque
Mediolanensem.*

DILECTI filij. Iustitia simul, & charitatis officio libenter adducti sumus; vt redeunte Mediolanum collega vestro Ioanne Paulo Ecclesiæ, eius, quam in publico negotio vestro apud nos gerendo, egregiam vobis præstitit, fidei ac diligentia, testimonium redderemus. Cuius negotij cum ea vis, & natura sit, quam nemo non intelligit; adhuc eius ratio facile explicari non potuit. Nec vero hæc causa diuturniorem, quam necessitas postulet, moram habebit. Nam auditis, & plane cognitis, quæ utrinque pro rei veritate, rationes allatæ fuerint, mature iudicium expediendum curabimus. Interea vos studiosissime hortamur in Domino, vt in omnibus rebus Archiepiscopo vestro, & ceteris Prouincia Episcopis, ad tuendam, & ornandam Pastoralis officij curam, ac dignitatem; sollicitudinem, & operam vestram accommodetis. nulla enim

enim re magis secularis potestas stabilitur, & augetur, quam amplificatione, & auctoritate Ecclesiastica ditionis. quidquid ad spirituale patrimonium firmamenti, & virium accedit, eo temporalis status maxime communitur. nam obseruantia, & pietas Principum, ac Magistratum in ecclesiarum Antistites, populos ipsis adeo prabet obedientes; ut fatendum sit, Regnorum, ac statuum incolumitatem vno illo ecclesiastici iuris praesidio tamquam fundamento contineri. Quod utinam contrariis ad multorum exitium exemplis non pateret. Ea laude vestri sic excellere maiores; ut illo facto, & ipsi clari sint, & multas ciuitates, ac prouincias ad py exempli imitationem inflammarint. Quo magis nos etiam eximia patrij in vos officij charitate, quam quod alioqui opus esse putaremus, cohortandos duximus; ut quam summa cum animi nostri letitia retinetis gloriam inuandi, ac fouendi ecclesiasticam iurisisdictionem, in ea ardentius insistatis. Nam ista etiam studiorum vestrorum declaratione, pastores ad diligentiore sui muneris administrationem incitati, vberiores suorum gregum fructus Domino persolvere studebunt. At Mediolani interim periculum erat; ne dum vtraque pars possessionem sibi vendicabat; ita ut eius retinendae nomine quod altera fecisset, altera duceret vsurpationis loco; violenti aliquid accideret. variae rationes conquirebantur controuersiae partium consensu dirimendae. sed nihil confici potuit. Ecce autem, dum ita consultatur, quod ea controuersia periculum parturiebat, repente peperit. Licetor primarius ecclesiastici fori, cum armis Principis edicto vetitis comprehensus, in carcerem ducitur. tum publice reuinctis post terga manibus, sublimis fune tractus ad summum Palatij arcum, & ad solum vsque repente dimissus, quassu ter repetito, accerrime, si quis vmquam alius torquetur: ac statim poena remigationis proposita, Mediolano discedere iubetur. Carolus cum ius sibi suum palam eripi; & etiam contra Pontificis auctoritatem fieri quodammodo iudicaret, ad quem erat delatum negotium; ipsum confestim iudicem, cuius in carceribus erat, quem iustitiae Capitaneum appellant; item Aduocatum fiscalem, Notarium, & carceris custodem anathemate notari, eiusque rei scriptum publice proponi iussit. Praesidem Senatus per Vicarium suum;

Licetor fori ecclesiastici a ministris Regis in carcerem conuicitur, publicaeq; torquetur.

Iustitia Capitaneum, quosdamque alios Regis ministros anathemate notari iubet Carolus.

suum; & vniuersum item Senatum, scriptis ad fores loci, quo ille conuenire solet, affixis; vocauit, ad eius facti causam dicendam. Doluit casum Dux vehementer, quippe, qui nihil eiusmodi cogitasset; eoque magis doluit, quod propositum sententiae scriptum, nescio cuius iussu per satellites a ianua aedium Archiepiscopalium, & ecclesiae; & etiam ab ipso ecclesiae suggestu abscissum fuerat; & clericus praeterca, cuius opera quidam ex iis vocati fuerant, in custodiam datus. Itaque iudicem, cum se aduentem vidisset, neque audire, neque admittere voluit: & satellites, qui scriptum absciderant, in carcerem detrudi iussit. rogauit vero Carolum, ne cito contra Senatum, ob praecipuam Magistratus dignitatem quidquam pronunciaret. qui cum Duci respondisset, non posse se ius ecclesiae suae non tueri; acturumque contra quoscumque, iure tamen, non iniuria, quemadmodum cum eius ministro actum esset: nihil tamen amplius statuit, antequam Roma responsum acciperet; quo rem, vti gesta erat, statim perferendam curauit. Senatus procuratorem dedit; qui negauit quidquam mandatum esse auctoritate Senatus: hominem punitum, non vt apparitorem sacri fori, qui quisnam esset ignoraretur; sed vt quemlibet alium, qui contra leges regias fecisset; & alia eiusmodi, quae in iudiciis vsurpari solent. Scripsit ad Pontificem eadem fere vsus excusatione; culpamq; omnem in Carolum transtulit. Dux item scripsit, sed multo mitius; & pro regio tamen iure. Displicuit vehementer Pontifici & factum, & litterae Senatus. itaque nihil Senatui respondens, monuit Ducem, vt pro illata iniuria Ecclesiae satisfaceret. tum vero Praesidem ipsum, duosque Senatores consilij, factique praecipuos auctores, Romae coram se spatio triginta dierum adesse; reliquos iam anathemate percussos Romam item citari, iussit. Proprium ad id ministrum (cursorum appellant) Septembris mensis, anni M. D. LX. VII. initio, cum litteris ad Ducem Mediolanum misit. Illas pius Princeps osculatus; tum omni alia pietatis significatione, summaque in Pontificem reuerentia in iis recipiendis vsus, Cursorum, quocumque opus esset vocandi gratia, tuto, honesteque adeo adduci iussit; vt ipsum Iacobum Paezium eximia

*Ducis iustus
dolor, factum-
que laudabile.*

*Senatus excu-
satio.*

*Ad Pontificem
scribit Senatus
idemque &
Dux facit.
Pontifici factum
& littera Sen-
atus, displicet
quid idem sta-
tuat.*

1567.

*Dux Pontificis
litteras Gene-
ratur.*

mia pietate, & doctrina Theologum ex Societate IESU, qui a cō-
 cionibus, confessionibusq; ille erat, vna miserit, qui hominem
 vbique commendaret. Quam quidem piam, & religiosam erga
 summum Pontificem reuerentiam imitatus magnus Cancellarius
 itidem Hispanus, addidit etiam, Pontificias litteras, vti ab
 ipsius beati Petri manu esse accipiendas. Fuit ex ea re, Mediola-
 ni, Romæ, in Hispaniis varius rumor, turbaque non mediocris:
 aliis alia dicentibus, opinantibusque; & vno quoque pro suo in-
 genio, atque sensu de re tota iudicante. Cārolus magis ac magis
 in inuidiam varie vocabatur: vsque eo, vt dicerent nonnulli, po-
 testatem illum Regiam sensim inuadere: nisi obsisteretur, viam
 sibi munire ad Mediolanense imperium occupandum: ab eius-
 modi consilio Pontificem fortasse non esse alienū. de qua obtre-
 ctatione, ac calumnia delatus vir primarius Hispanus, in carce-
 rem Ducis iussu ductus est. Vt intolerabilis potentix factum cō-
 memorabant; quod publicas bibliothecas omnes multis comi-
 tibus, & ministris, magna populi frequentia recognouisset; li-
 bros omnes singillatim inspexisset; plurimos abstulisset. id vero
 Carolus fecerat, cum audiisset multos libros hæretica labe infe-
 ctos publice vendi, quemadmodum re ipsa verum esse depre-
 hendit. fecit vero etiam Apostolico accersito inquisitore. Fue-
 re adeo, qui iuris regij tuendi nomine, & ad vim, vt aiebant, vi
 repellendam; Ducem instigarēt, vt ad extrema illa veniret, cum
 Episcopus è ciuitate violente pellitur. Contra plurimi, singula-
 rem Caroli pietatem, & egregium in Ecclesiæ iure tuendo stu-
 dium, constantiamq; in cœlum ferebant. summa cum eius lau-
 de mirabantur, quod religionis causa neminem vereretur, aut
 respiceret; neque suam apud Principes gratiam, aut ipsum etiam
 Archiepiscopatum magni faceret. mentem eius optimam, co-
 natus sanctissimos prædicabāt. regioes vero Magistratus grauitè
 accusabant. Carolus eximia Dei fiducia; tum animi magnitudi-
 ne, quam in amplissimis reipublicæ christianæ negotiis exercue-
 rat; ita se moderate gerebat; vt cum ex eorum consilio, quos
 apud se in eo genere peritissimos habebat; in primisque sacræ
 precatōnis lumine, fecisset, quæ legitime fieri posse, ac debere
 iudicaret:

Magni Cancellarij erga sedē Apostolicam obseruantia.

Varia de Carolo opiniones.

Carolus Dei fiducia fretus qualiter se gesseret.

G

iudicaret:

iudicaret: tum ea animi tranquillitate, silentioque alia omnia obiret; ut nihil illi omnino litis, aut contentionis esse videretur. Neque vero quidquam mœstitiæ attulit; quod ex optimaribus permulti, qui antea vel comitari, vel ad eum ventitare solebant, iam non apparerent. immo in eam partem libenter accepit; ut ad pleniorum rerum humanarum contemptionem ea quoque ratione sese incitaret. Cum dies adesset, quo die se Romæ sistere Senatores iussi erant; variis excusationibus, missis etiam Romam legatis, dilatus est; ac denique impetratum, ne quidquam contra illos promulgaretur, donec Seralui Marchio, qui negotij illius causa ex Hispaniis aduentabat; Romam perveniret. Is Mediolani primo Carolum, convenit, multa que cum eo egit, & questus est: severe nimis actum contra Senatores: Carolum a Rege potius remedium petere debuisse, quam accedere animum Pontificis. ita Regis in eum merita postulare: ita officium illud, quod ut homo in Regis imperio natus, ei deberet. si alia ratione demum res non ageretur; facturum Regem, quod iuri, imperiisque suis conservandis opus esset, licet perturbationes inde fortasse multæ, graevæque orirentur. postremo etiam blande rogavit, ut amico, atque adeo paterno studio negotium complecteretur: id saltem, si alia recusaret, scriberet ad Pontificem: cupere se, ut citationis causa prætermissa, controversia componeretur. Respondit Carolus interposito die: quod Pontifex contra Senatores egisset, sese præstare non debere; neque etiam Pontificem ipsum, qui nemini id præter Deum deberet. de facto suo, timendam sibi videri potius Pontificis in eo reprehensionem, quia remisse egisset; quam offensionem Regis. Romam se motus initio minime confugisse: tolerasse: Gubernatorem sæpius, & Senatores priuatim, atque amice monuisse; ut quæ contra ius ecclesiasticum afferrentur impedimenta, ea vellent tollere. cum nihil profecisset; cum etiam ad vim vêtum esset; quæ contra non solum Mediolanensis, sed etiam vniuersæ Ecclesiæ ius, immo contra ipsius Pontificis auctoritatem videretur; merito ad ipsum retulisse Pontificem, supremum iudicem, patremque omnium ecclesiarum. molestum id fore Regi non putasse.

Seralui Marchio ex Hispaniis pro his controversiis ad Pontificem Legatus, quid Mediolani cum Carolo egerit.

Caroli responsio ad Seralui Marchionem.

putasse. eius meritorum magnitudinem & se agnoscere, & ut quam gratissimus esse posset, semper curaturum. A se Regi semper omnia fore paratissima: sed quæ Ecclesiæ esse putaret; iis, si quis forte id expeteret, cedere se nullo modo posse; præsertim quo priuatis beneficiis responderet. Nihil se a Rege expectare, quod valde pio, & catholico principe dignum non esset: quem satis nosse sciret, regias vires in iuuanda Ecclesia, non autem opprimenda poni debere. id si non fieret, magnas sine dubio perturbationes, grauissimaque incommoda futura. quibus tamen ecclesia Mediolanensis tunc minime careret; quæ vi tam grauius illata, suam libere non poterat exercere potestatem; in eos præsertim qui vel ob ipsam impunitatis fiduciam, turpem, flagitiosamque vitam agerent. Litteras ad Pontificem, quales postulabat Marchio, pro eo, quod ecclesiæ suæ debebat, dare se posse negauit. dedit autem huiusmodi.

SANCTISSIME ac beatissime Pater. Cum antea ad sanctitatem tuam de rebus ad huius ecclesia iurisdictionem pertinētibus singulatim retuli; tum hoc tempore Ormaneto mandauit, ut diligenter exponat, quidquid hic cum Marchione Seralui actum est, qui nunc Romam proficiscitur. is cum a me contenderit, ut de eodem negotio componendo, Senatoribusque Romam minime compellendis ad te perscriberem: quæ in hoc genere sentiam, quæque antea significauit, & Marchioni ipsi libere respondi, hic breuiter attingam. Quod ad Senatores attinet; nullam priuatam iniuriam meam equidem vindicari volo. de cetero quid sanctæ sedis Apostolica dignitati conueniat; quid Ecclesia conducat uniuersa, rectissime tua Sanctitas existimabit: eius enim illa caput est; ego autem exiguum membrum. De huius ecclesia iure, id confirmo; nihil aliud spectare me; nisi ut illius auctoritate seruata, qui post hac Archiepiscopatum geret, omnia libere exequi possit, quacumque ad eius officium pertinebunt. Ceterum testimonia me, ac argumenta, quæ ad possessionem ecclesia probandam valent, ad Sanctitatem tuam misisse satis habeo. quæ cum apud se viros habeat bonitate, doctrina, iudicioque præstantes: & ex eorum numero, qui in Concilio Tridentino huius generis rebus constituendis interfuerunt: cumque, quod caput est, a spiritu sancto

Caroli litteræ
ad Pontificem.

regatur; meas esse partes alias non video; quam expectare, quid illa decernat; & quidquid decreuerit, prompta omnino voluntate accipere; nihil dubitans; quin illud rectum, sanctumque sit. Sanctitatis tua pedes summissee osculor. Mediolani nono Calend. Februarij M. D. LX. IIX. Ita Marchio Romam profectus, in primis omni diligentia, studioque tempus adhuc prorogari curauit; vt aliquo modo interim vocati eximerentur.

QUAM QUAM autem eo iurisdictionis grauissimo negotio Carolus erat occupatus; quæ tamen ad suos regendos, rebusque salutaribus iuuandos pertinerent, eorum nihil omittebat. Atque cum alias diœcesis partes, aut per se, aut per alios peragere, visereque ad id tempus perseuerasset; ad eam ipse initio Octobris anni M. D. LX. VII. profectus est, quæ in rebus profanis paret imperio trium pagorum Heluetiorum. continetur ea pars tribus vallibus, Leuantina, Brennia, & Riparia, & ad montem sancti Gothardi pertingit. primo igitur Carolus certiores de suo aduentu pagorum principes fecit. & quoniam eorum imperium plurimum non modo apud laicos, sed etiam apud clericos valebat; legatos mitti petiit; qui in ea regione lustranda eum comitarentur. Illi, vt tres pagi erant, tres primarios viros ita miserunt; quos humanissime habitos Carolus secum adduxit. Tãto temporis spatio regiones illæ Archiepiscopum, aut eius ad ministros non viderant; vt pene à rectis omnibus Ecclesiæ institutis; atque adeo ab ipsa, quam Archiepiscopo præstare debebant, fide, atque obedientia discessissent; solosque propemodum Heluetios dominos in omnibus agnoscerent. populus quidem natura minime malus, & simplex, ignorantia peccabat: sed clerus vita erat, vitiis, flagitiisque plurimis cooperta. diuinæ res, & ipsa præsertim sanctissima Eucharistia indignissime habebatur; qua de re Carolum quandoque lachrymantem comites viderunt. multa erat ignoratio rerum illarum, quæ ad sacra ministeria, non dicam vtiles, sed omnino necessariæ sunt. beneficia pleriq; vitiose obtinebant, tum pecunia interueniente, tum deficiente Archiepiscopi auctoritate. ipsi parochi turpibus lucris,

Longinquas diœcesis suæ partes visit.
CAP. III.

Quid primo in quibusdam lustrandis Gallis, tribus Heluetiorum pagis, sibi editis fuerat Carolus.

Quomodo à rebus ecclesiæ institutis discesserint Gallis illa.

Ob cleris illius flagitia lachrymatur Carolus.

eris, sordidisque negotiationibus operam dabant. concubinas, liberosq; ex eis susceptos domi palam habere non verebantur. adulteria, incesta, sacrilegia multa: apud quosdam etiam non paruum catholicæ fidei discrimen. Ipsi autem pagorum principes, & magistratus licet catholici, nemine contradicente, aut aliud docente, omnem fere in rebus ecclesiasticis auctoritatem sibi sumpserant. Ibi Carolus singulas ecclesias visere; presbyteros, & alios incolas diligenter interrogare; angusta loca, difficulta, aspera que adire; montium altitudinem, prærupta saxa, siluestrium locorum penuriam non vereri; nullius vitæ commoditatis, neq; valetudinis rationem habere; nullo diei, noctisue temporis parcere. omnino spatium mensis adeo profecit, ut eius ecclesiæ tota pene facies immutaretur. Multa passim decreuit: plures presbyteros multauit; puniuit; sacerdotiis, sacrisque officis mouit. tantum se continuit, ne victos Mediolanum deduceret. Principibus Heluetiis persuasit, ut multa in dandis beneficiis; & in rebus iudicandis, quæ ad clericos pertinerent, sacræ, permitterent potestati. quæ illi Caroli sese virtuti, sanctitati que dare publice testabantur; quamquam contra Carolus suadebat, non sibi, sed sanctæ Ecclesiæ, Deoque esse tribuenda. Postremo, vniuerso clero in vnum conuocato, quæ opus erant, grauiterpique monuit, & cohortatus est: quod idem præstari iussit per religiosum virum, qui grauissimam concionem ad eum cœtum habuit. Sed valere plurimum verba, quæ aliorum quoque nomine vnus ex legatis ad clerum fecit: *Quamquam Heluetiis consilium non erat, priuilegia sua dimittere, quibus in earum vallium administratione utebantur; agnoscere tamen, ea quandoque rectores attigisse, quæ fas non esset: sed fecisse coactos malefactorum clericorum, Pastorumq; incuria, qui eam regionem neglexerant. in posterum longe aliter fore. in Concilio Tridentino se affuisse, illudque pagorum nomine recepisse: velle omnino Principes, eius decreta seruari. palam se denunciare omnibus; nemini posthac apud ipsos perfugium fore; quin a Cardinali plene regerentur; & quemadmodum oporteret, corrigerentur. Demum clerus Concilij Tridentini decreta publice rece-*

Quamplurimas in illius gentis defensionibus ecclesiis superat difficultates.

Heluetiorum Consilium.

Clerus decreta Concilij Tri-

gentini & provincialis recipit.

Litteras ad gentis consilia dat Carolus, deque Heluetis iuuandis cogitat.

Quattuor ex Canonicis Mediolanensibus tres illas Valles Comitum titulo tenuerunt. Et quomodo ab Heluetis occupata sint.

Humiliatum ordinem cogit.

pit; concilij provincialis constitutiones seruandas suscepit: tum catholicam fidem statuta formula singillatim professus est. Ita Caroli dolorem, quem ex tanta prauitate coeperat, emendationis remedium, spesque melioris in dies progressus non mediocriter leuauit: simul vero illud; quod præ finitimarum ecclesiarum de quibus cognouerat, conditione, suas bono statu satis esse intellexit. Litteras autem discedens ad gentis consilia dedit; quibus & delegatorum opera gratias egit; & monita multa iis de rebus addidit; quibus veræ pietatis, religionisque causâ, in regione gubernanda illis abstinendum esset. Atque iam tum, christiana gentis charitate motus, cum eam præsertim in sua iam habuisset clientela; cogitare coepit, quemadmodum aliis item ecclesiis, quæ in ditione Heluetiorum essent, consulere posset. verum nihil eo tempore, publice tentandum arbitratus; priuatis officiis oppida, castellaque multa, maxime suæ diœcesis finitima, iuuare non destitit; tum pueris ad clericalem vitam Mediolani educandis; tum concionatoribus mittendis; qui fidem catholicam tuerentur, christianosque mores suaderent. tum aliis rebus ad eorum salutem accommodatis. Sed minime prætereundum videtur, tres eas valles, quattuor ex Canonicis Mediolanensibus Comitum titulo tenuisse; & vtraque potestate, sacra, profanaque administrasse. eas autem Heluetios cum Philippo Mediolani Duce bellum gerentes occupasse. cumque de pace ageretur; nescio quo animo, Dux, vt facilius transigeret, valles non suas permisit Heluetiis: earumque loco Canonicis vniuersi Serprienfis agri vectigal quoddam assignauit. Ecclesiasticam vero administrationem, quam vt oportebat, canonici tueri, & ab improborum audacia; potentiumque viribus defendere non poterant, Carolus suscepit: cui tamen alioqui, vt loca intra suam diœcesim posita, neque ad alium Episcopum pertinentia recognoscere; quæque opus essent, ex sacris decretis constituere, facultas erat. Ius porro, quod in sacerdotiis dandis consistit, canonici retinuerunt.

PRÆTER Mediolanensis ecclesiæ negotia, Carolus alia quoque grauissima suscipere non omittens; noua semper ad homi-

hominum salutem, & ad ecclesiæ fructum exempla proferebat. Confecit eodem anno priusquam exiret, negotium inter alia correctionis ordinis Humiliatorum. Instituerant illum Mediolanenses olim nonnulli. cum enim Conradus Imperator eorum plurimos cœpisset, & in Germaniam duxisset; primarios quidem securi percussit; alios autem reseruauit; qui periculo commoti diuino se cultui totos dedere cōstituerunt: & vt primum, Conrado mortuo, ab Henrico successore reditum in patriam obtinuerūt; monasticam auctoritate Pontificia religionis disciplinam, ex sancti Benedicti institutis, cum albis indumentis susceperunt, Humiliatorumque sibi nomen imposuerunt. Ii plurimis in Italia fundatis monasteriis; annorum amplius quingentorum spatio a prima disciplina, vt humana est imbecillitas, longe admodum in multis discesserant. Viderat Carolus ordinis patronus, & iudex, correctione opus esse: atque iam antea per Ormanetum, cum is Mediolani esset, aliquam eius rationem tentauerat. qui cum eorum comitiis præfuisset; fecit ille quidem, vt de corruptelis quibusdam tollendis aliquid in congregatione decerneretur: verum ad rem perficiendam; maxime autem ad alia, quæ grauiora, & difficiliora erant, constituenda, efficiendaque, iam tum vir sapiens multo maiorem auctoritatem, potestatemque necessariam esse prædixerat. Non omisit vmquam negotium Carolus; neque de ratione ineunda, qua ordo ille ad sua reuocaretur instituta, cogitare intermisit: sed Pio Quinto tali Pontifice demum creato, rem suscepit attentius. multa ipse cum Pontifice prius egit accurate: per Ormanetum postea rem totam confecit; & de toto ordine componendo constituit. Itaque conuentu indicto; omnibusque qui vocati erant, Cremonæ congregatis; cui conuentui Carolus non sua solum Protectoris, vt aiunt, sed Apostolica etiam auctoritate præsidebat: quæ acta de iis, Pontificiaque constitutione summatim saltem, sancita erant, & ad eam diem secreto habita, promulgari iussit; præsiidiis ante paratis, si quis forte promulgationi vellet resistere. dum maxime Præpositis visa sunt, quæ de eorum emendatione statuta

Qui ordinem Humiliatorum instituerint, & quando.

A disciplina regulari discesserunt illi religiosi.

De ordine illo componendo cum Pontifice agit Carolus. Cremona indicto conuentum, cui ipse præsedet.

Dura videntur Præpositis statuta.

statuta erant; eoque duoriora, quod minime quisquam putarat, emendationem eousque peruenturam. quin etiam, sicuti ego accepi, quidam ex iis, qui prudentiores sibi videbantur, subobscure Caroli conatum ante illudebant. cum autem talia inproviso audiissent; animo quidem grauiter perculsi omnes, nihil tamen resistere ausi sunt, aut contradicere. Summa emendationis fuit; vt Præpositi dignitatem, quam quisq; haberet; & eius item insigne retineret: sed suum quisque locum, sacerdotiumque mutaret. tertio quoq; anno in posterum per suffragiatum Præpositus ordinis vniuersi, tum locorum omnium Præpositi deligerentur. redditus ecclesiæ, non ipsi, vt antea, ciuili quodam splendore; sed alij ad id proprie electi religiose administrarent: his vti communibus omnes æqualiter vterentur: omnino cœnobitica, religiosaque vita vere inter eos ageretur. hæc litteris Pontificiis continentur; tum fusius, explicatiusque constitutionibus, quas tum pro amplissima facultate sibi data Carolus eis scripsit; & in conuētu etiam eodem promulgauit. At conuentu dimisso, multi Præpositi; nam magna pars nobilitate, gratiaq; plurimum poterat; omnes vias persequi cœperunt, quibus viis, promulgatis se legibus ex parte saltem liberare possent. Res longe grauissima illis videbatur, ex eo statu quem sibi proposuerāt, cum ei se ordini addixerunt; ademptis beneficiis, quæ consueta deteriorum viâ obtinuerant; tantis detractis commodis, & facultatibus; ad eam vitam compelli; in qua & tenue esset, quo quis vteretur; & id ipsum non esset proprium: quæque seueris aliis contineretur institutis. nihil enim minus, siue ipsi, siue parentes, iis dignitatibus quærendis, fortasse spectauerant; quamuis spectare debuissent; quam monasticam, cœnobiticamue disciplinam. Sed quemadmodum vulgo: de aliis fieri solet sacerdotiis, quæ legibus eiusmodi cœnobiticis libera sunt; id sibi, suisque comparare plerumque studuerant, quod vitæ commoditati, nobilitatique sustentandæ deseruiret. Cognati quoque ipsi, qui Præpositorum opes ad familiæ suæ splendorem pertinere videbant; easque ad iuniores eiusdem familiæ deinceps transférendas sperabant; sancitas leges quantum poterant, dissoluere cona-

*Historiarum
vniuersarum
et sancti*

1733

conabantur. Itaque amicos rogare; principes viros obsecrare; *tas leges dissol-*
 quacumque ratione possent, niti; vt a Pontifice audirentur. cum *uerent.*
 sibi obstructum Pontificis, Carolique constantia, & prudentia,
 tum Ormaneti diligentia, aditum reperirent: speciosis cauissis
 Italix regulis persuadere, ne novos Præpositos iuuarent; neue
 ingredi in loca assignata permetterent: loca nonnulla ipsi arma-
 tis viris munire. Sed Carolus tum sua, tum Pontificis in primis
 auctoritate, tum etiam Principum pietate perfecit, vt rebus
 constitutis esset omnino locus. Vniuerso ordini præposuit A- *Quis vniuerso*
 loysium a Basilicapetri. Is cum ecclesiæ sancti Iacobi Cremonæ *ordinis sit præ-*
 Præpositus, profanis studiis deditus diu vixisset; iam anno ante, *positus consti-*
 diuino excitatus impulsu; bonitateque naturæ adiutus, vitam si- *tutus.*
 bi recte instituendam decreuerat: duosque sacerdotes ex clericis
 regularibus S. Pauli apud se habuerat, quibus ducibus ad id effi-
 ciendum vteretur. tantumque profecerat; vt eum potissimum
 Carolus toti ordini præficiendum deligeret. Sed bonus vir valde
 resistebat: vitam male actam commemorabat; non se in litteris,
 aut piis studiis; sed in otio, venatione, profanisque rebus aliis æ-
 ratem consumpsisse. vrgebat tamen eo magis Carolus, quo se
 ille grauius accusabat; quod probitati iam cognitæ, indicium
 quoque illud accusationis accederet. Is deinde post ea perpeffa,
 quæ Antistitem præcipue, tum bonos monachos omnes, tali re-
 rum conditione, pati oportebat; extincto demum ordine, vesti-
 tu suo in eorundem Clericorum Collegium S. Barnabæ Medio-
 lani receptus, singulari modestiæ, patientiæque documento vi-
 tæ suæ cursum confecit. nam neque quod amplis fructibus abla-
 tis, quadraginta aurei annui, quemadmodum ceteris, reliqui es-
 sent; neque ob deletum ordinem; aliud vñquam dixit; quam o-
 mnia recte, iusteque euenisse. Ita quæ inuito ac repugnanti casti-
 gatio, afflictioque exitio facile fuisset; pie, ac sapienter accipienti
 saluti fuit: quemadmodum aliis quoque fuisse putamus.

ADDEMVS hic non dissimile munus, quod sequenti anno *In ordine Fran-*
 Carolus obiit, in ordine Franciscano, cuius item erat moderat- *ciscano non-*
 tor. Ac in ea quidem parte quæ laxiorem videtur sequi discipli- *nulla restituit.*
 CAP. V.

H nam,

nam, quædam magni momenti iam perfecerat, ad cœnobiticæ vitæ æqualitatem, tum in victu, tum in habitatione seruandam, alia deinde præstitit valde vtilia per Alexandrum Cribellium Cardinalem, virum pium, & grauissimū; quem in munere illius ordinis regendi pro se substituerat. In reliquo autem ordine, qui obseruantia nomine appellatur, illud auctoritate Pontificia curauit, ac effecit; vt quædam eius quasi partes tollerentur. Clarenorum, Amadeorum, aliorumque; & nominibus quoque ipsis deletis, cum reliquo corpore coniungerentur: qua de re constitutio edita est. Eas partes omnes puto ex bonis initiis profectas: fit enim sæpe in sacris religiosorum virorum societatibus, vt primo illo sancti spiritus ardore, cum optima disciplina paulatim pro humana miseria refrigerante; quoniam vniuersi moueri non possunt, vt ad pristinos se mores referant; pars tantum id faciat, & à ceteris separata, veteribus, perfectioribusque vtatur institutis. quæ cum item spatio temporis remittantur; eò res tandem recidit, vt nomine tantum, & præterea diffidio sæpe relictis; ea veluti disiuncta membra omnino expediat reliquo eiusdem conditionis corpori rursus coniungere. Hoc fecit Carolus iis, qui Amadei appellabantur, Pacisque ecclesiam Mediolani tenebant, reliquo numero aggregandis. Nomen ij traxerant ab Amadeo Vlissyponensi, viro religiosissimo, qui sibi ob præcipuam sanctitatem non mediocre fratrum numerum, plurimis ab hinc annis adiunxerat; & vna cum iis asperiores veterum vitam renouare conatus erat. iis cum posteris temporibus noui, hisque alij successissent; mansit quidem distractus numerus; sed disciplina tandem a ceteris non differebat. Ea de re ne constitueretur, principes viri multi primò sese interposuerunt; sine quorum intercessione vel oblata sponte, vel postulata, quod maxime dolendum est, vix quidquam in Ecclesia paulo grauius componi, corrigiue potest. deinde vero, ne statutum quod erat, efficeretur; plura, voluntasque Amadeorum ipsorum in primis, impediēbat. Carolus autem nihil a proposito declinans, minime destitit, donec bono rem exitu concluderet. aggressus ad litteras Pontificias, quas ad eam rem proprie curauerat, in conuentu

Quasdam in ordine Franciscano partes tollit ac inter se curat.

Ex quibus initiis orta sint partes illæ.

Difficultates in his sciendis partibus superat Carolus.

stentū Pacis promulgandas, remque conficiendam, ea incurrit, vt vno verbo dicam; quibus tunc quidem sibi cedendum, & re infecta discedendum, clementer statuit: rediit tamen, remque totam confecit arbitrato suo. tum vero eorum, qui restiterant, apud Pontificem, ob eius grauiter offensum animum, deprecator fuit. Ea re peracta, conuentum habuit: in quo promiscue cœnobij cuiusque numero constituto; & rectoribus electis; salutaribus constitutionibus oportune renouatis prouinciæ res composuit.

G E S S I T per idem tempus aliam rem a Pontifice mandaram. Nefarium hæresis scelus, cuiusdam concionatoris olim impietate, verbisque conceptum, quod diu latuerat, in præcipua quadam Italiæ vrbe tunc apparuit. Inquisitor suo iure vtī, in ius vocare, in custodiam dare, ob quorundam magnam potentiam, minime poterat. duo religiosi viri ob eam rem crudeliter interfecerant. Pontifex eò sua sponte Carolum misit: pauca mandata; maximam auctoritatem tribuit. eo nondū profecto, componi res cœperunt: neq; id mirū: quia licet cum hominibus, quibuscum oportebat, nondum egisset; egerat cum Deo tamē; qui præsens est rerum omnium moderator; idque singulari quadam sacrarum precum contentione. etenim per omnia monasteria, omnesq; vrbis ecclesias precationis tempora ita distribuerat, vt sine vlla intermissione, die, noctuq; essent, qui Deum pro grauissimo negotio orarēt. quod genus precationis sine intermissione tunc primū, ex ea credo oratione acceptum, quæ pro Apostolo Petro vinc̄to habita scribitur; postea in grauissimis rebus sæpe adhibuit. Cum ad locū venisset, veritate, ac vi argumentorum; tum prudētia, atque auctoritate, in primisque diuina ope, flexit potentū animos; auctoritatem sacrosancti magistratus, sacrorūque ministrorū restituit, qui eum veluti Angelum Dei sibi aduenisse prædicabant. effecit, vt fontes, quorū satis magnus erat numerus, deprehenderentur, in carcerem ducerentur, publice hæreses detestaretur; alij condemnati, potestati seculari permitterentur; ciuitas tanto periculo, maloq; breui liberaretur: vt Pontifex, Cardinalesque; tum alij Carolū mirifice commendarent.

Causis fidei præst. vitæ sanctitatem auget.
CAP. VI.

Duo religiosi viri causis fidei interfeceri in ciuitate quadam, ad quam huius rei & fidei causa a Pontifice mittitur Carolus. Multis praesidiis ouis sibi iniunctum aggrederetur.

Quibus modis potentum animos flexerit & qua illic egerit.

*Pontificis Regi-
luntia.*

Dum id ageret, addidit aliud Pontifex eiusdem generis ad eucl-
lendas ex religioso ordine prauas quasdam opiniones, quæ mul-
tis iam insitæ erant. quod Carolus iis qui corrupto sensu essent,
per varias Italiae vrbes prudenter comprehensis, & conclusis, di-
ligentissime curauit. erant hæ, opinor, reliquæ malorum illorū,
quibus non multis ante annis Italia magno in periculo fuerat;
vtque remedium afferretur, Pius ipse Pontifex Inquisitoris tum
officio fungens, egregie partes suas egerat. In quo magnam e-
quidem causam reperio, quamobrem Deo, quas maiores pos-
sumus, gratias Itali agamus; præcipuo eius munere factū agno-
scentes; vt quæ pestis aliis quibusdam prouinciis orta, illataue,
deleteri numquam potuit; sed maiori in dies perturbatione, per-
nicieque grassata est; apud nos facile sit non semel extincta. id e-
go ab diuina virtute proficisci existimo, quæ ex Romana illa pe-
tra in qua ædificata Ecclesia est, in propinquiores partes effica-
cius funditur. Alia publica, grauissimaq; negotia per id tempus
ad Carolum delata sunt: nam tantæ virtuti quæcumq; difficilia
recte committi posse videbantur: persuasumque omnibus erat;
neque eius animi æquitatem vlla gratia inflecti; neque constan-
tiam, & robur vlla potentia infringi posse. Sed ille operam labo-
remq; omnem in ecclesia sua potius ponere cupiebat. Atq; cum
quarto iam mense ob illud fidei negotium ab ecclesia tali tem-
pore abesset; orare Pontificem, non desinebat; vt redire tandem
liceret: eo magis, quod quibus id gratū fuisset, vulgo iactabant;
detinēdum eum de industria variis negotiis; ne Mediolanū am-
plius reuerteretur. eam ecclesiam quasi vineam incultā assidua
opera indigere: synodū clericorum sibi tandem habendā; dioe-
cesis, quantū posset eo anno sibi visendū, cuius maior pars resta-
bat. At illa tamen absentię oportunitate Carolus otij aliquid na-
ctus; animi, spiritusq; sui vires collegit: & cum in medio vix spi-
ritualis vitæ cursu se esse affirmaret; quasi præterita obliuiscens,
maiore quam antea conatu, ad metam incitatus est: præterita om-
nia peccata sua diligenter a primis annis recognita, quod iam
diu cupiebat, confessus est Alexandro Saulio sancti Barnabæ
Mediolani Præposito, nunc Episcopo Ticinensi cuius consiliis,
& do-

*Alia Carolo
deferuntur
negotia.*

*Ad ecclesiam
suam cupit
redire.*

*Illam absentiam
proficendi
magis, occasio-
nem nancisci-
tur.*

*Alexandri
Saulij consiliis
visitur.*

& doctrina vti plurimum solitus fuit ; donec eum ad Episcopatum Aleriensem a Pio Quinto vocatum, tam libenter ob Ecclesiæ fructum ; quam ægre ob suum, & sancti Pauli Congregationis vsum dimitteret, perfectiores sibi vitæ leges, familiæque statuit : iam quidquid ad animum relaxandum pertineret, seuerius vitare : consuetudini familiarium, sermonibusque minus fructuosus omnibus se subducere : sacras rerum spiritualium communicationes inter domesticos instituere, quotidieque habere ; mensas cœnaculi religiosi more circumponere : quibus, licet ipse profestis diebus abesset ; non tamen, vt superioribus annis, conuiuas adhibebat ; aut sibi plus, aliudue, quam cuiquam alij apponi patiebatur. ieiunij diebus, quos plures iam in hebdomada sibi constituerat ; non vt ante conquistos, magniq; pretij cibos, sed vilissimos vespere gustare : alia sibi demum præfinire, quibus ad summos sanctæ disciplinæ gradus ascendere properaret. Ita mente, spirituque diuinitus instructus Mediolanum rediit mense Iunio, populo maxime expectatus, maximaque lætitia exceptus.

C V M antea, quæ prouinciæ communis vsus postulabat, in Episcoporum concilio constituisset : suæ quoque diœcesis clericorum synodum, ex sacrorum canonum præscripto iam dudum habere cupiebat ; in qua ecclesiæ suæ, quæ propriè opus essent, decerneret. eam ob varias, & grauiissimas occupationes, Pontificis etiam consensu, cum distulisset ; habuit tandem pridie nonas Augusti anni M. D. L X. I I X. Vicarios presbyteros, in diœcesi constitutos, mense antè monuit, vt suæ quisque regionis presbyteris in vnum coactis, quæ corrigenda, vel prouidenda iis locis essent, cum iis consultaret ; & notata deferret ad synodum. Vnumquemque parochum eorundem nomina scripta iussit afferre, qui tempore Paschatis in sua parocchia peccata sua sacerdoti confessi non erant ; qui sacrae communionis participes non fuerant ; qui gradu cognationis propinquiore, quam fas est, matrimonio forte coniuncti essent : vt eorum omnium salutem prospiceret. nomina item, statum, & conditionem omnium, qui

Diœcesis, prouinciæque synodum celebrat.

C A P. VII.

1568.

Magna Caroli diligentia.

clericalis ordinis in eadem parœcia essent. Ad hæc, supplicationes quisque ante discessum vna cum populo obiret, ad diuinum auxilium in eiusmodi negotio implorandum. clerici omnes ordinis, quo initiati erant; & beneficiorum, quæ obtinebant, legitima testimonia recognoscenda in synodum afferrent. Prouidit, ne quis clericorum in publicis diuerforiis Mediolani commoraretur: neque ea in re pro consueta liberalitate sumptibus pepercit; quin suas magno illorum numero ædes impleret. Hęc, & alia multa Carolus tum præparauit ad synodum recte habendam; quæ libellis eo de genere cõfectis fufius continentur: quęque postea, cum alias habuit, ex iis, quæ vsu cognouerat auxit, etiam diligentius. Stata die synodum incipiens salutarem ipse concionem habuit: sacros ordines de more celebriter ad sancti Ambrosij Basilicam supplicatum duxit. in ea supplicatione præter cœnobitas, clerici fuere circiter mille quingenti. in iis triumvallium illarum incolæ, qui iam magis ac magis ad ecclesiæ disciplinam informabantur. Ibi librorum vetitorum indicem promulgari; constitutionesque concilij prouincialis recitari, iussit. ea demum inquisiuit, decreuitque, quæ ad clerum sancte instituendum, ecclesiasque recte, & salutariter ordinandas pertinerent. triduo religiosum illud negotium absoluit. Quod restabat anni consumpsit vicanio ecclesiis, montosis præfertim, perlustrandis. cuius operæ fructus fuit sane maximus; tum ad rerum sacrarum decus; tum ad salutem mortalium; quibuscumque eius sermone, laboribus abstinentia, vehementer ad religiosam vitæ institutionem mouebantur. consumpsit item in rebus virginum reliquis componendis. quæ quidem vt præcipua fuit, & perpetua episcopalis eius muneris cura; ita magni, diuturnique laboris, Deo concedente, fructum habuit singularem. tunc operæ multum posuit, in nonnullis cœnobiis ob exiguum numerum, locaue minime tuta; omnino ob corruptam disciplinam, in ampliora, religiosioraq; transferendis: tum nonnullis etiam a religiosorum quorundam potestate, Pontificia auctoritate vindicandis: in sacrilegis item hominibus non paucis puniendis; quorum consuetudo sacris locis perniciofa erat. vt tali sacri

pudoris

Ingens clericorum numerus in publica supplicatione.

Qua æta sine in diœcesi hac synodo.

In quibus, reliquum anni consumpsit.

pudoris patrono, ac vindice; in illius pariter, & alienæ potestatis foeminarum, mariumq; cœnobiiis rectius sese multo res haberent; & magna vbique Caroli diligentia, iustitiæque formido existeret. Intendebat animum ad Episcoporum conciliū secundo celebrandum: cuius tempus, Pontifice consulto, à Septembri mense, quo triennium a primo præterierat, ex ratione sacris decretis consentanea, transtulit in sequentis anni M. D. LXIX. Paschales dies. vocauit igitur duobus ante mensibus Episcopos, monuitque, parati adessent, vt rerum ecclesiasticarum perfectam conformationem studiis suis prosequerentur. vocauit canonicos; & ex vnaquaque ecclesia, seu dioecesi testes, quos dicunt synodales: qui in priori concilio electi, quid ad rectam ecclesiarum administrationem, cultumq; deesset; quid corrigendum, prouidendumue videretur, pro suo munere tunc referrent. Affuerunt in hoc concilio ciuitatum, quas in priori nominauimus, Episcopi; qui quidem essent, necessarioue non tenerentur impedimento: alij Præsules nonnulli, quorum doctrina, quæ decernenda erant, prius explanarentur. Ac licet eruditi viri, quos Mediolanum primo Carolus adduxerat, Romam rediissent; retinebat Petrum Galestinum; qui & stilo, & ecclesiasticæ antiquitatis cognitione; ad conciliorum decreta, multaue alia conscribenda, quæ opus essent, non solum per eos annos, sed postea semper magnos illi vsus attulit. Carolus in Episcopos concilij tempore, canonicosque aduenas consuetam in domo sua præstitit hospitij liberalitatem. præstitit etiã suam probe assiduis in laboribus, vigiliisque mirificam constantiam. Defectus est Franciscus Bonhomius Cremonensis, cui Nonantulanam Abbatiam is cõtulerat; qui decreta in concilio sancita Romam, a Pontifice probanda deferret; eorumq; pro sua prudentia, doctrina, & fide rationem redderet. eidem ad Pontificem mandata concilij, & singulorum Episcoporum nomine data sunt, ad ecclesiarum salutarem administrationem pertinentia.

1569.

Qui ad secundam prouincialem Synodum sint vocati.

Carolus episcopos aliosq; per multos in domo sua hospitio excipit.

Ioannes Franciscus Bonhomius Synodi decreta Romam a Pontifice probanda defert.

I N T E R I M ecclesiastici iuris caussa, iudiciumque biennio iam ante in Senatores, aliosque datum, fere conticescebat. Ad tametsi

De Scalensi causa, aliisque ecclesiæ perturbationibus.

CAP. VIII

tametsi sacri iuris dignitatem, auctoritatemque per moras eius modi lædi Carolus putaret: Pontificis tamen verbis, sapientiaque, tum sua virtute sustentabatur: eoq; facilius, quod suis tum iudicibus Mediolani multum tribui videbat; hominesq; laicos, ecclesiasticorum criminum reos, eorum iudiciis satis quiete parere: tum Magistratus etiam sæculares multa concedere, vel dissimulare. Tantum ipse eorum contemptum, seu negligentiam superiore anno; consulto Pontifice, castigauerat; qui anathemate iam ab eò damnati; colloquiorum, rerumque diuinarum communicatione, sicuti par erat, non abstinebant. Verum ea quies & silentium eo demum euasit; vt nouæ, ac maximæ perturbationes efficerentur. Nobile canonicorum collegium Scalense, inter alia Mediolani est; a Regina Scalensi, Barnabæ Mediolanensis Principis vxore inchoatum; & ab ipso Barnaba post vxoris mortem ea conditione ante annos amplius ducentos, integre constitutum; vt sibi, successoribusque ius ad canonicos nominandos reseruaret. De eo visendo, ac recognoscendo Carolus agere cœpit. Canonici contra, regiique Magistratus ecclesiasticam ab Archiepiscopi potestate dicebant exemptam: Regi certe vt Duci, & patrono in ea ius esse. re vera Clemens Pontifex exemerat; sed ita tamen, si Archiepiscopus consentiret: consensu vero nusquam apparebat. Carolus tametsi certo sibi iure niti videretur; negotium sustinuit; Romamque detulit. cumque respondisset Ormanetus, ac mandasset Pontificis nomine; vt iure suo vteretur; rem ille tamen adhuc trahi duobus fere mensibus passus est. Interim canonici (nonnullos semper exceptos volo, quos scio dissensisse) tantum sibi sumpserant; vt ne in vllum quidem ipsius ecclesiæ Scalensis clericum Archiepiscopali auctoritate agi posse contenderent. immo Vicarium caussarum criminalium, & fisci procuratorem, quia egissent, anathemate notatum publice denunciarunt; Carolum etiam ipsum ea de caussa citare ausi. Priuilegij sui, & auctoritatis Apostolicæ nomine id fecerunt; cuius tuendæ ministrum, iudicemque delegerunt leuissimum hominem, atque imperitum Petrum quendam Barbestum. His rebus cum Magistratus aperte fauerent; Dux etiam

A quibus Mediolani Canonicorum Collegium Scalense sit institutum; & quare Scalense sit appellatum. Nouarum perturbationum origo.

Istius Collegij quorundam Canonicorum audacia.

Qualem Indicem deligunt Canonici.

ipse semper ecclesiastico iuri tuendo antea deditus, tunc alium se præbebat; siue id aliorum instigatione; siue obtrectatorum timore faceret; qui calumniandi, accusandique apud Regem, regiumque consilium ex pio eius studio occasionem arripuerat. commotus etiam dicitur: quia cum ad tollendum mercatum quendam qui ad sancti Bartholomæi, eius die festo haberi solebat; ipso die Carolus ecclesiam claudi iussisset; ad eam ecclesiam rei diuinæ causâ forte is aduenerat: & vt perturbati animi natura est, occlusas fores, contra penitus, ac Caroli mens fuerat, accepit in iniuriæ loco. Vt cumque ille affectus, mutatusue fuerit; pœna certe capitali proposita, per eos dies edixit; ne quis aliquo modo regiam iurisdictionem læderet. quod quidem editum ira conscriptum est; vt causidici, notarij, ministrique fori Archiepiscopalis omnes, veriti ne qua forte ratione aliquando comprehenderentur; eiusmodi pœnæ metu, forum, causas, exercitationesque suas omnino dimitterent. Carolus in aperto iure minime hæsitandum, cunctandumue ratus; ne maiora ex his in dies contra Ecclesiæ ius pararentur; simul suspicans, ne tempus ideo duceretur; vt ipse quoque per Barbestum publica posset proposita denunciatione notari: diem illius ecclesiæ recognitioni deniq; constituit. eo die mane per Ludouicum Monetam presbyterum denunciatur, iam iam se affuturum, ecclesiæ, ac ædium ecclesiasticarum visendarum causâ. canonici prius moniti sacrorum festinanter finem fecerant: & plerique sacra linea veste induti, ad cœmeterij ianuam, ceteris omnibus clausis, constiterant. Ex his Calaber quidam senior, qui œconomi munere in ecclesia Mediolanensi fungebatur; denuncianti Ludouico, In regio, inquit, domicilio sumus: nullum ius Archiepiscopo in nos: Cardinali id nuncios; moneasque, vt prudenter agat: huc enim spectant edicta promulgata contra homines Regi infidos. Dum ceterorum sententiam, an eadem sit Ludouicus exquirat; exardescit senex; dure increpat; omnes in eum impetum faciunt; impellunt; eiiciunt. Carolus ipse non multo post aduenit. qui Cardinalis insigne ante illum gestabat; cum limen intraret, iniecta in frenum equi manu, repellitur. eodem modo,

*Ministrum
Canonicis fa-
ment; & Dux
a iure ecclesia-
stico tuendo a-
lienum se præ-
bet.*

*Ducis edictum
quid effecerit.*

*Carolus diem
Scalensis eccle-
sia recognoscen-
da constituit.*

*Quid œcono-
mum, & Cano-
nicis contra Lu-
douicum Mo-
netam fecerint.*

*Quam nefan-
dam facinus
Scalenses in
aduentu Ca-
roli commise-
runt.*

modo, qui crucem Archiepiscopalem præferebat. tum Carolus mula descendit; crucem, quam tenere in pronuntiatione sententiæ contra canonicos oportebat,prehendit; ingreditur. ibi vero horrendum spectaculum. cæci sacerdotes, qui tanti Antistitis, sacrorumque insignium conspectu placari, aut potius terri debuerant, vehementius accensi irruere; armati, quos quasi cum hoste res esset, cõduxerant, districtos gladios tollere; Hispaniam, Hispaniam stultissime conclamare; Carolum varie agitatum, & in imaginem Crucifixi semper intuentem repellere; fores obtrudere, contraque faciem claudere; multitudinis concursu, strepituque omnia misceri. His interfui adolescens, cum ea via forte præteriens, turba, reique nouitate motus eo loco moratus essem. Ibi Carolus in canonicos anathema, interdictum in ecclesiam pronuntiavit: Vicarius eius generalis Iohannes Baptista Castellius paratum scriptum parieti affixit. quo statim aduersarij conscisso, Vicarium male habuerunt, atque adeo ceciderunt. eodem die a collegio celebriter deductus, præclarus ille litterarum Pontificiarum patronus Barbestus, sententiam solenni ritu, campanarumque sono contra Carolum pronuntiat: grandibus litteris in illius ecclesiæ pariete, aliisque vrbis locis publice notatur, Carolus Borromeus Cardinalis, & Archiepiscopus sacris interdictus, ob Pontificiæ auctoritatis contemptionem. Contra Carolus pronuntiationem suam in Basilica maiore statim renouauit. deinde nominatim Oeconomum, totius facti ducem, & alios de quibus constare potuit, ob vim sibi, ministrisque suis adhibitam, sequenti die, ab Ecclesiæ corpore abscissos; eosque, & eorum ecclesiam iis pœnis constitutam, declarauit, quæ Bonifacij Pontificis constitutione sanctiæ sunt in Cardinalium violatores: plura enim erant capita, quibus eo facto canonici grauißimas ecclesiasticas pœnas incurrerant. Duci præterea, Senatuique facinus scripto denunciavit; monuitque, ne forte in tanta re conniuentes, in eisdem pœnas inciderent. Cæsarem Specianum patritium Mediolanensem, tunc clericum suum, nunc Episcopum Cremonensem, magna virtute Præsulem, & magnis Ecclesiæ sanctæ muneribus perfun-

Carolus Canonicos anathemate notat, in ecclesiam interdictum pronuntiat.

Canonici indigna perpetrât, in Cardinalis Vicarium insurgunt.

Qualis sententia a Iesuita illo Iudice in Carolum sit pronuntiat. Quæ Carolus gesserit.

Cæsarem Specianum Patritium Mediolanensem, tunc clericum suum, nunc Episcopum Cremonensem, magna virtute Præsulem, & magnis Ecclesiæ sanctæ muneribus perfun-

perfunctum, Romam misit, qui acta omnia ad Pontificem referret, & quæ ea de causa opus essent, procuraret. Erant Carolo *Quos Carolo*
 mœroris non mediocris causæ complures: vastitas ecclesiastici *mœroris causa.*
 fori: nulla iudiciorum facultas, nisi quam comprobasset Senatus; quamquam ne illa quidem vti quemquam permittebat, ne licentiam eiusmodi probare videretur: publica quædam auctoritatis suæ contemptio: nulla ciuilibus potestatis tutela; quin tacita potius oppugnatio: iactatio aduersariorum; disiunctum tandem ab eo, & ab alienatum Ducem; Pontificem vero minime, vt putabatur, commotum recentibus factis: Vicarij, consiliariique sollicitati, ac pene iussi, vt a Carolo discederent: dubitatio piorum, amicorumque hominum, num forte magis cedendum esset, quam tanquam turbari sinere.

Hoc loco res Caroli cum essent; eò maiori tamen animo esse videbatur, quò grauiori premebatur acerbitate. summa in rebus omnibus circumspiciendis diligentia: neque opera, neque studio causæ deesse: nullum officium Romæ, vel in Hispania prætermittere: sese in primis, ecclesiamque suam, suis, aliorumque precibus impense Deo commendare: spiritualibus colloquijs, exercitationibusque sustentari. Atque dum consiliorum suorum, & aduersariorum item rationem perpendens, exponeret omnia Pontifici; illud quandoque dixisse reperio: si eorum malorum in se ipso causam agnosceret, dicturum cum Iona: Tollite me, & mittite in mare, & cessabit mare a vobis: cessurum se facile, magisque tranquillam vitam, quod ei facile, iucundumque foret, electurum. Sed cum perspiceret de auctoritate tantummodo agi: idque curari, ne quid Archiepiscopus in laicos fere sine sæculari potestate posset; quod neque iuri cõsentaneum; & moribus emendandis, salutique populi valde incommodum iudicabat: id etiam fortasse agi, vt Carolus tantis molestiis, difficultatibusque defatigatus tandem locum desereret; aliusque Archiepiscopus crearetur, qui vel non posset, vel nollet repugnare: hæc cum videret, decretum sibi esse, omnia potius incommoda perpeti, omnia subire pericula, quam Ecclesiæ causam *Maxima animi moderatio.*
Quo animo tot tantisque perturbationsum esset.
 I 2 vnumquam

vumquam deserere. scire se etiam Pontificis in Ecclesia tuēda, & omni æquitate conseruanda religiosissimam voluntatem. nosse Catholici Regis optimam mentem. his rebus in magnam spem adduci, omnia tandem, Deo in primis fauente, felici exitu esse concludenda. Sed quamuis acta Barbesti Pontifex irrita declarasset: ex canonicis nonnullos Romam vocari; & quia non paruissent, anathemate damnari iussisset: remissius aliquanto tamen agi, tardiusue remedia malis præsentibus afferri Carolus existimabat, quam res postularet. cunctationem ipse, dissimulationemque maioribus malis occasionem putabat esse. alij vero maiora mala ita potius auerti, dicebant: omnino Caroli mentē, animumq; ea ratione exerceri, & quodammodo expoliri. cum is ita sentiret; tanta tamen erat modestia, tantumq; summi Pastoris sapientiæ, atque amori tribuebat; vt in litteris, quas frequentissime ad procuratores suos, homines maxime sibi fidos, Romā mittebat; ne verbum quidem reperiās, quo vir acerbissime pressus, vel agendi modum reprehēdat, vel paulo liberius queratur. de ipsis etiam aduersariis ita loquebatur; vt quos poterat, excusaret; sicuti vere nonnulli erant aliqua excusatione digni. Merito autem paterno Pontificis amori plene confidere poterat; a quo plurimi fiebat, atque vnice diligebatur. cuius rei testimonium Ioannis Baptistæ Cardinalis sancti Clementis litteris testatum, libet hoc loco proferre; Pontifici Domino nostro (ad Carolum scribebat ille) adeo probantur actiones tuæ, vt heri dixerit; Antistitem in Ecclesia Dei diuini cultus, & honoris studiosiorem; aut in ecclesiastico iure tuendo, sanctæque Sedis huius auctoritate conseruanda fortiolem, quam tu videaris, scire se neminem. ideo viribus omnibus opem ferre quidem velle; amplitudinemque tuam defendere; sed rei tempus expectandum. aliās dicebat Pontifex; in Caroli rebus tuendis, vel vitam ipsam sibi ponendam. De Rege licet ea omnia sibi Carolus polliceretur, quæ ab optimo Principe possent expectari: tantum erat tamen aduersariorum studium, tanta contentio; vt vel scribendis ad Apostolicum Internuncium in Hispanias litteris, scriptisq; aliis mittendis, quibus varia, quæ contra ipsum, Regi referebantur, coargue-

Pontifex Iudicis a Canonicis electi acta irrita declarat, nonnullos ex Canonicis Romam vocat. inobedientes anathemate damnat.

Caroli obseruantia, ac modestia.

Quid de eo sentiret Pontifex quantique faceret.

Quid de Rege sibi pollicebatur Carolus, quantumue in sua tuenda causa sollicitum.

coargueret; assiduam pene operam dare cogeretur. Is erat Ioannes Baptista Castaneus Archiepiscopus Ruscianensis, humanitate, religione, iudicioque vir in primis præstantissimus. qui nuper Sixto mortuo, in altissima Petri Sede collocatus, paucis diebus morte sublatus est. Erant apud Regem, & eius consilia, qui vel id prædicare non dubitarent; omnino provinciam Mediolanensem, salva Regis auctoritate, administrari non posse, nisi Carolo pulso. Totius autem sensus sui, rerumque ecclesiæ Mediolanensis rationem Regi fusius aperire constituit; ut pro religiosa voluntate sua, quantum in eo esset, tantis incommodis mederetur. Optimo igitur Antistiti, valdeque amico mandata dedit; quorum fuit hæc summa: Quod perturbationum Mediolanensium, quæ Regi notæ satis erant, culpam in se, tamquam Regis parum studiosum, alienique iuris appetentem, quidam transferre conarentur: primò sibi consciùm esse; suæ id vitio fieri non posse voluntatis; quam sane optimam erga Catholicam Maiestatem hereditatis quasi iure accepisset a maioribus suis; ipseque maxime omnium conseruaret; ob ea, quæ in Gibertum eius patrem, Federicum fratrem, in se demum agnoscebat ab eadem liberalissime collata beneficia: quam etiam Romæ olim; quo loco, & tempore, opera, & officiis suis multo melius poterat; re ipsa sæpius ostendisset. Alieni vsurpandi, quæ cupiditas, aut suspicio in illum caderet, qui omnia sua sibi relinquenda statuerat, ut Deo liberius, ecclesiæque sibi commissæ posset inseruire? errorem etiam sibi abesse videri, cum viris peritissimis in iure suo plane cognoscendo vteretur. Neque se concordiam cum Regio Magistratu negligere: immo quoad posset, eam diligenter curare; cuius fructus in ecclesia administranda omnibus esset manifestus. argumento esse vel eius patientiam, qua biennio iam in multis ecclesiæ damnis, ac iniuriis vtebatur. At Magistratus in peiorem partem accipere omnia; apud Pontificem, Regemque de se iniuste queri; & sine causa accusare: vel iis refellendis, quæ contra se dicerentur, multum sibi negotij exhiberi. Regij iuristuendi nomine edictum promulgatum, quo omnes ecclesiastici fori actiones funditus essent sublata. Si clericus suum iudicio

Sensum suum, rerumque sua ecclesia rationem, per Nuncium Apostolicum Regi aperit.

persequi vellet; si pro ecclesia sua agere; si pia legata exigere; neminem esse, qui operam non negaret. Simoniacos, sacrilegos, adulteros, vsurarios, alios omnes maleficos, impunitos esse: vitia, & peccata late manare: improbos, facinorosque exultare: clericos, ecclesiasque iniuria affici: mortuos nonnullos piis suffragiis destitui. ita potestatis suae conseruandae nomine, regios iudices Ecclesiae totam eripuisse iurisdictionem. Scalensium audaciam ab eis nutritam: nihil certe actum contra sicarios, qui sibi sacrosanctum Archiepiscopalis auctoritatis insigne tenenti districtis gladiis a canonicis obiecti erant. id multis iustam causam existimandi afferre, vel delictum magistratibus placere; vel ipsis consentientibus fuisse commissum. eosdem crimini sibi dedisse apud Pontificem, quod bidui moram in eo negotio negasset, qui ipsos concesserat menses. ad hoc rem indignissimam, sed tamen etiam ridiculam; gladios a Caroli parte prorsus semper inermi, prius eductos. Rem, quae cum Senatu in controuersia esset, pro Rege quidem non tantam videri. quid tandem regiae potestati obesset, necessarios iurisdictioni suae satellites Archiepiscopum armatos habere; vitiososue homines ecclesiasticorum criminum reos eius auctoritate duci? at pro Archiepiscopo magni esse momenti: aliter enim vix, aut ne vix quidem, delictis coercendis suo munere fungi posse. nam & si quid difficultius tentandum esset, perfici minime posse absque laica potestatis auxilio. Ius regium verbo; re vera defendi viuendi licentiam. quale illud esset; quod turbae pene omnes ex eo tamquam ex semine ortae videbantur; quod in adulteros, & concubenarios agere coeperat. Eiusmodi impedimentis, & contentionibus summam ecclesiae conformandae, moribusque emendandis difficultatem afferri, multitudinem variis rumoribus suspensam, incertamque teneri, ne Pastorem suum audirer, & in salute curanda progrediretur. discere multos non solum laicos, sed etiam clericos repugnare Episcopis suis. Magistratus, quos prouincia benegubernanda, vtilius occupari oportebat; detineri contentionibus cum ecclesia exeroendis. Haec a vero animi sensu, christianaque charitate profecta. Rex apud se cogitare vellet; videretque,

retque, digna ne, pia, optimaque mente, & sensibus suis plane catholicis a suis agerentur; & pro sua summa prudentia, & pietate de rebus omnibus consuleret. Quid ecclesiasticum forum pateretur, eodem modo Duci, & Senatui denunciavit; & litteris testatus est: monuitque, vt pro eo quod sacri canones in eos statuerunt, qui libertatem ecclesiasticam, auctoritatemque læderent, consulerent salutem suam.

D V M hæc ad Regem afferuntur; dum cunctatur Pontifex; & Magistratus in Ecclesiæ, Archiepiscopi que iniuriis conuenient: alia multo acerbiora, prorsusque detestabilia in Carolū patrata sunt. Humiliati optimis quidem legibus astricti, & ad instituta, officiaque sua reducti erant; sed quantum vis poterat: alia enim erat voluntas; omniaque mouebant, vt ad vsitatum vitæ genus possent recurrere. Multa Carolus fecit, tentauit multa, vt vere ordinem ad veterem normam, rectamque disciplinam reuocaret. de bonis monachis ex alio ordine vnicuique cœnobio præficiendis egit: de bono ordine cum eo coniungendo; de nouitiis optime instituendis: omnia parum valere videbantur ad ordinem, inueterata iam consuetudine, rursus inflicendum. optimum factu erat per nouitiorum institutionem, successionemque disciplinam instituere: sed nimis id longum videbatur. omnino illud compertum est; qui ignorantia, vel infirmate errent; eos verbis, castigatione, diligentia in viam posse reduci: qui parata salutis subsidia contemunt, scientesque, & volentes in errore versantur, & consuescendo habitum confirmant; metu, vi, præmiis posse interdum contineri; ceterum vbi copia detur, eodem semper reuolui. Hæc tractare cum Carolus pergeret; monachi eius auctoritate, diligentia, constantia vndique tenerentur; & vel Romam videre ipsa Romana auctoritate prohiberentur: nefarium consilium ex eis quidam cœperunt; Carolum quacumque ratione de medio tollere: id si succederet, quæ vellent, auferre facile posse. Auctor sceleris fuit, vt etiam Pius Pontifex in sua constitutione refert, Hierony-

Percussus nihil læditur.
CAP. X.

Qua tentauerit Carolus de humiliatorum ordinem ad veterem normam reuocaret.

Nefarium quorundam humiliatorum de Carolo interfecendo consilium.

mus,

mus; ecclesiæ Vercellensis sancti Christophori antea Præpositus. is rem cum Laurentio Præposito Caruagij, Clemente Præposito sancti Bartholomæi Veronæ, & Hieronymo eiusdem ordinis sacerdote, cognomento Farina, communicat. Farina se paratum ostendit ad rem perficiendam; si pecunia detur. quadraginta aureos nummos tanti sceleris mercedem sibi paciscitur. cum ij non suppeterent, alio scelere parare aggrediuntur. Agunt de surripienda ecclesiæ Braidensis Mediolani pecunia, quæ a Fabio Simoneta monacho, ex nouis constitutionibus custodiebatur. cogitant etiam, cum proxima esset Ascensionis Domini solemnis dies; eiusdem ecclesiæ altare; quid enim iam non auderent? aureis, argenteisq; ornamentis expilari posse. Atque cum ærarij Braidensis ostium effringere conati, nihil egissent; Fabium strangulare statuerunt. illo in templi adyto sacræ precatiõni operam dante, veniunt ad ianuam. dissident inter se, quis eorum prior fasciam collo iniiciat. re tandem infecta discedunt. superari Deus voluit religiosa precatiõne improborum nequitiam. Sacra vasa, atque ornamenta, Farina solus abstulit; & pecunia ex iis quam primum confecta; per ganeas variis in regionibus voluptati se dedit. ac tandem, vt breui comprehendam; breuibus tormentis duobus, ex iis, quæ rotæ artificio, igne repente ex silice excusso, feriunt, nouo alio furto coemptis; ad nefarium scelus paratum se denunciat. eò peruenerat immanitas; vt necesse iam non esset, eam mercedibus euocari. Modo in itinere Carolum aggredi constituit, dum perlustrat dioccesim: modo ad sancti Barnabæ ædem, quò ille frequenter veniebat; vbi oportunitatem dabant horti, qui contra illam sæpibus tantum muniebantur. Semel post sæpem delitescens per ianuam ecclesiæ ad altare sacra facientem, longiori tormẽto petere instituit; sed fores, quæ apertæ subito claudebantur; ministri item, qui per gradus altaris frequentes intuenti occurrebant, impedimẽto fuerunt. locum denique, tempusq; elegit, quo Carolus cum suis, aliisque vespere suis in ædibus sacras preces obibat. cum accessisset, ob Cribellium Cardinalem lateri coniunctum abstulit. reuersus conatus est tandem. ea precatio tunc habebatur; quia

*Horrendum a-
liud facinus
patrare cogi-
sant.*

*Quo in loco ag-
greditur Carolum
constituit ne-
farius Ma-
nachus.*

quia sacellum ædificatione impeditum erat; in amplo loco, qui hospitum commodo contra ianuam est ædium ipsarum. pars loci, quæ pro sacello erat, ligneo sepimento ad tempus erat a reliquo distincta. Igitur feria quarta vii. Cal. Nouemb. anni. M. D. L. x. i. x. dimidia circiter hora post noctis initium, genibus flexis orabat Carolus, quattuor, quinqueue cubitis longe ab ostio sepimenti. ad pietatem excitandam, frequentiamque exterorum inuitandam, aliquid musici cantus adhiberi solebat: tunc autem canebatur illud Euangelij, Tempus est, vt reuertar ad eum, qui me misit: cumque ad ea verba cantores venissent, Non turbetur cor vestrum, neque formidet; sacrilegus ab eodem ostio quod apertum erat, tormenti rotam laxat: ignea vis pilam, pilulasque plumbeas plures in Carolum coniicit. flamma, sonitus ingens improuisus omnes perterrefacit. Carolus verberatum se in dorsi spina sentiens, locum manu premit: dolorem, quamuis minime sentiat, se tamen grauius sauciatum putat; existimans recenti adhuc vulnere cruciamentum non effici: in facto adeo terribili nihil corpore motus, parum etiam animo videtur; sed suis, præsentibusque aliis, qui consurrexerant omnes, & accurrerant, significauit, vt sacrum opus perficerent, neque abscederet quisquam. paruerunt omnes, finemque orandi quiete fecerunt; vt commode percussor exire, per scalas descendere, atque abire potuerit. Pila ne vestimenta quidem traiecit; sed in linea tantummodo exteriori veste (rochetum appellant) impresso vestigio, & labe quadam effecta, post Carolum super panno humistrato cecidit. Pilulæ ab ore tormenti dilatatae varia loca perierunt. alia, eadem veste, tunicaque sequenti, inani ictu transiecta, & exusta, itidem in pannum decidit: alia parieti adhæsit; qui contra ostium, Carolo medio, erat. reliquarum plura signa in eodem pariete apparebant. Precatione habita discedit in cubiculum Carolus: vbi exutis vestimentis, nullum in corpore vulnus apparuit; nulla prorsus offensio; tantum notula quædam, non sine tumore, in loco verberato extabat. plumbea tela, vestes etiam demum, religiosa cura pij viri conseruarunt.

Carolus dum flexis genibus orat ab impio Monacho, tormento in dorso percutitur, sed nihil ladatur.

Quomodo percussus se gesserit.

Quæ post casum facta sunt, & de rebus Caroli melioribus.

CAP. XI.

De ex eius familia de malefico quaratur, prohibet, cum Duce de multis dixerit.

GRAVISSIMO casu, nefarioque facinore statim commota ciuitas, tota fere conuenit ad ædes Archiepiscopales. ibi omnes factum obstupescunt; sceleris horrent atrocitatem; miraculum prædicant. Dux ipse accurrit illico, Carolumque amantissime consolatus, omnia pollicitus est. quæ telorum signa extabant, ea pie, studioseque uisit. tum vero celeriter de sacrilego deprehendēdo consultauit. Atq; in ædibus Archiepiscopalibus a secunda, vsque ad sextam horam noctis moratus, cum ex eius familia de re, & malefico quærere uellet; adduci numquam Carolus potuit, ut consentiret: & quamuis uocari religiosos viros illi maxime probatos iussisset, ut id persuaderent; non impetrauit tamen. Duci uero Carolus gratias cum egisset; addidit etiam; priuatim sibi ducere eam illatam iniuriam: propterea uelle se, ut nullo humano studio adhibito, tota Dei iudicio permitteretur; qui ea in re præsertim suam declarasset tutelam. magis cupere, ut eiusmodi studium, diligentiaque ad Ecclesiæ iustitiam conferretur; & ad ea uindicanda, quæ in eam quotidie fiebant; ea maxime, quæ ad ecclesiam Scalensem publice commissâ fuerant: ubi non ipsi priuatim; sed personæ, auctoritatisque Archiepiscopali insignis iniuria factâ fuerat. tantam dissimulationem ea in re ab eo, & a Magistratibus adhibitam, facile potuisse improborum audaciam alere. Quibus scite Dux respondit; in publicis controuersis, quæ iure dirimendæ essent, Consilij, Senatusque arbitrio facere se oportere: quod proprie ad Carolum, eiusque vitam pertineret; cuius se defensorem profiteretur; id non secus, atque vitam suam sibi curæ esse. eadem sententia ad Senatorium ordinem Carolus locutus est; qui postridie eius diei officij gratia ad eum conuenit. quod idem Consilium ciuitatis, collegiaque præcipua fecere. At Dux ea ipsa nocte editum promulgari iussit; in quo re, ut gesta erat, explicite relata, & diuini miraculi nomine appellata; qui aliquid nossent, quod ad scelus illud pertineret, eos iussit statim, aut tridui spatio ad summum indicare; capitali, bonorumque publicationis adiecta pœna, si non facerent. impunitatem præterea indici, nisi ipse auctor flagitij esset, pollicitus; præmium quoque proposuit, absolutionem

Ducis responsio ad Carolum.

Vi deprehendatur maleficus curat Dux.

lutionem duorum damnatorum exulum, & aureorum duo milia. triduo fere portas vrbis clausas haberi iussit. cauponesque omnes eorum nomina deferre, qui feria quarta in eorum diuersoriis ad primam noctis horam morati essent. litteris statim missis, edixit præfatis, tum qui vrbes prouinciæ custodiunt, tum qui arces tenent; vt omni diligentia, hominem nefarium conquirent. alia fecit diligenter ad hominem aliquo modo erudendum. custodiam eius armatam, cum recusasset Carolus, hora tamen supplicationis consueta mittebat ad palatium Archiepiscopale; ianuamque custodiri iubebat, donec occluderetur. Ipse frequentissime, atque amicissime Carolū adibat; ea quem admodum dicebat, de causa, vt omnes intelligerent, iuris quidem esse inter eos controuersiam, potestatumque dissimilitudinem; sed non disunctionem animorum. Carolus autem, vna cum clero de more sacros ordines duxit, ad agendas de accepto beneficio gratias; quem frequentissimus pie admodum, atque amanter populus profecutus est: vt vel eo signo satis indicaret, quam charam haberet vitam Pastoris sui. Paulo post Carinianum se contulit, ad Carthusiense monasterium vrbi propinquum; vt quem ferre posset, ex diuina voluntate, vel deberet eiusmodi euentus fructum; clarius, atque vtilius in loco solitario videret. Facto autem accurate descripto, & ad Pontificem missō: ipse litteras adiunxit huiusmodi.

Custodiam Ducis armatam recusat Carolus.

De accepto beneficio Synacii clero gratias Deo agit, idem & populus facit.

QVOD mihi ante tres dies accidit, Ormanetus exponet Sanctitati tuae. id auribus tuis molestum erit: sed Domini Dei nostri misericordiam etiam indicabit, qua vsus est, in me haud vsitata ratione protegendo. neque id mea, qui nihil eiusmodi sum meritus; sed vel loci, officijque mei gratias; vel vt longius, quod mihi opus est, ad pœnitentiam temporis spatium daret: aut vero aliis de causis, qua nobis curiose inuestiganda non sunt. est igitur hac in re potius, vnde lateris, quam molestiam capias. Equidem Deo gratias ago; speroque non sine fructu hoc fore honoris, & gloria diuina. Sanctos pedes tuos osculor, tibi que omnia bona precor. Ad ea respondit Pontifex sua manu: Malis hoc semper in more fuisse iam inde ab ipsius Abeli tem-

Caroli litteræ ad Pontificem.

Responsio Pontificis ad Carolum.

K 2

poro,

pore, insectari iustos: sed dum nocere illis conati sunt, profuisse potius; sibi vero obfuisse. dolere se maxime quorundam cœcitatem, qui contra se ipsos laborarent; seque eò paulatim demitterent, vnde non esset exitus. gratias Deo egisse; quòd talem virum sibi seruasset; & dæmonis conatum fregisset. non solū Dei fiducia, sed diligentia etiam vteretur in se custodiendo vindicturam id sceleris diuinam maiestatem, vt solet, in tempore. Deū oraret per se; & per alios, vt cœcis lumen daret. Verum allato Romam nuncio, magnus tota vrbe motus, magna fuit admiratio. Pontifex in Cardinalium conuentu ea de re verba fecit: casum deplorauit: ita scilicet euenire. cum ij qui potestates, & imperia regunt, odiū in Episcopos, aut alienam voluntatem ostendunt, improborum animos in eos, furoremque confirmari. hortatus est denique, vt de tanto viro per miraculum seruato Deo gratias agerent. tum vero suo nomine Catholico Regi negotiū grauiissime commendari iussit; vt ad prouinciæ Mediolanensis rectores, pro rei grauitate mādata daret. Nuncio item in longinquas vsque prouincias celeriter fama perlato; confluxere vndique Regum, Principum, priuatorumque litteræ; quæ ex sceleris atrocitate, & ex felici euentu, dolorem, gaudiumq; miscebant. alij teterrimam hominis mentem, qui commiserat, asperamque temporum conditionem deplorare: alij Caroli sanctitatem, rectissimamque mentem prædicare: alij diuinam benignitatem celebrare, in suis seruandis; miraculisq; etiam nostræ ætati concedendis. grauissimum multi argumentum efferre; quòd constanter omnino agendum sit Dei ministris, quidquid eorum officij est, tam perspicuo Dei patrocinio. ingeniose quidam proferebant, amantissime gratulantes, Deoque gratias agentes; quòd eodem tempore Deus, & martyrij laudem, viro sibi, & Ecclesiæ prorsus deuoto dedisset; & martyrem mirifice sibi seruasset. nescire se dicebat M. Antonius Amulius Cardinalis; vtrum maiori miraculo corpus a vulnere, an animum a terrore liberum, Carolus ex horribili casu retulisset: vtrumque certe magnum sibi videri miraculum. Quibusdam etiam fuit in prouerbio; lineam Caroli vestem esse quauis lorica durior. Eius cognati Prin-

Maxima in Vrbe Roma pro facinore, & miraculo admiratio, de quo Pontifex ad Cardinales Verba facit.

Quid Pontifex cum catholico Rege de negotio hoc agat.

Reges & Principes ad Carolum dant litteras.

Cardinalis Amulij dictum.

Prouerbiū.

Principes viri, proximi, & longinqui, custodiam, potentiamque suam pollicebantur. Religiosa, piæque Congregationes sacra munera assidue obibant, gratiis Deo agendis, auxilioque diuino in posterum implorando : nam multi ex amicis post euentum magis, quam ante multo metuebant. At fuere etiam, qui dum cauti, atque intelligentes videri peruerse vellent, in maximam inciderēt temeritatem; Caroli illud fuisse artificium, vt sibi opinionem quæreret sanctitatis. Carolus cum de se custodiendo moneretur, facturum se dicebat, non armis tamen; atque ea tantum cautione, quæ pastoralis muneri obeundo impedimento non esset. vereri enim, si secus fecisset, ne tum rebus Mediolani inceptis, tum iis, quæ in aliis ecclesiis forte agenda essent, magnum afferret detrimentum. si ipse Cardinalis, præcipua Pontificis tutela, timere videretur; quis in ecclesiastica causa constantiam præstiturus esset? videri namque omnibus non priuata, sed publica de causa se peti. Cum autem a Pontifice sibi suspectos prodere iuberetur; scire se respondebat, sibi esse correctionis causa multos offensos; sed legitimam suspicionem habere nullam : ciuiliū iudicum disquisitione multis molestiam exhiberi, quos a maleficio valde alienos existimaret. Lætabatur autem; id quod optimæ custodiæ instar habebat, & lucri loco non mediocri; piorum precibus tunc se multo quam antea studiosius iuuari. tum precationem illam vespertinam ex eo casu maxima frequentia in ædibus suis celebrari gaudebat. Romæ fama erat, eò Carolum vocatum iri, vt periculis subtraheretur. id cum ex iis quidam audirent, qui eius negotia procurabant; suadere Carolo conabantur, vt cœptis ædificiis, quæ multa erant, iuberet superfederi. at ille tum posse fieri respondit, si sua causa ea instituisset. Quod multi prædixerant, Caroli res, ob illum casum, meliore loco fore; id euenit. omnino est hoc diuinæ clementiæ; vt incommoda suorum, salutari quadam vicissitudine commodis compenset. sed ex se tamen etiam res aduersæ, tum misericordiam mouent, tum amorem; quod si exitum habeant felicem, atque mirabilem; si cum opinione sanctitatis etiam coniungantur; accedit etiam non mediocri veneratio. Carolo post

*Pontifex Carolo
si sibi suspectos
prodere iuberet,
& quid
Carolus.*

*Post facinus,
res Caroli meliores.*

diurnam, grauemq; sane afflictionem; post grauissimam Scalensem iniuriam, atque periculum; post atrocissimum tormenti casum, mirabiliter seruato; minime mirum, si magna fieri visa est in multis animorum mutatio; magnaue voluntatum erga illum inclinatio. tum insignis etiam apud omnes sanctæ cuiusdã existimationis eius accessio. Mandata primum a Rege Duci sunt allata: ecclesiæ restitueret, quæ edicti illius causa ablata erant. tumultum Scalensem sibi maxime improbari: temerarios illos, qui sese cum gladiis Carolo opposuerant, diligenter perquireret, supplicioq; afficeret. præsertim vero de nefario homine inuestigaret, qui facinus execrabile, sic enim appellabat, committere ausus fuerat. tantum abesse, vt Caroli iurisdictioni vellet eximi Scalense collegium; vt potius ad illud visendum, resque illius componendas hortaretur, rogaretque. in omnibus Caroli difficultatibus paratum se ad eius defensionem præberet. placuisse sibi admodum, quidquid officij, erga illum in eo casu præstiterat. si quid etiam amplius addiderit, incertum est. Internuncius certè, ac vniuersi Dominicani ordinis Antistes Vincentius Iustinianus; quem Pontifex ob Mediolanensia, & alia negotia generis eiusdem ad Regem legauerat, plura scripserunt de optimo Regis in ijs factis omnibus iudicio, optimaque in Carolum voluntate. Iis vero mandatis animum suum Dux amicissimum adiungens: graua illa in primis ecclesiasticæ iurisdictionis impedimenta, quæ adhuc perseuerabant; sustulit: nam & Pontifex ita iusserat; hominemque monuerat; anathematis pœnam sacris legibus in violatores Ecclesiasticæ libertatis sancitam edicti promulgatione eum incurrisse. qua in re pius Princeps ostendit pietatem; adeoque communicatione rerum omnium ad præscriptum canonum abstinuit; vt cum ad lustrandos equitum ordines prodire necesse esset; statum sibi sonitus tormentorum plausum, ac salutationem interdixit. Præterea, qui sacra communione olim exclusi erant, supplices eo se vinculo liberari petierunt. ij cum absolutionem Romæ Carolo iuuante, antea petiissent; postea vero destitissent, causati, quod Regia auctoritate ita mandatum esset; Carolus pij Regis iniuriam sentiens, in Hispaniam

In multis animorum mutatio.

Quid Rex fecerit, iusseritq; Duci.

Dux multa præstat.

Hispaniam scripsit; unde responsum tulit, contra mentem Regis id esse penitus. Itaque extructo ante fores Basilicæ maioris paulo editiori tabulato, pridie Natalis diei Domini, absolutionem Aduocato fiscali, & Notario, stata iureiurandi obligatione prius obstrictis, solenni ritu impertiuit. tum de canonicis pœnis, earumque vi, ac grauitate, sermonem habuit ad populum. Iudex autem ille, Senator interim factus, cum a Carolo postulasset, uti Alexandriam proficisci, ibique cognatorum nuptiis interesse liceret, neque impetrasset; nihilominus profectus, nocte post epulas consecuta, morbo correptus, paucis diebus interierat. cuius cum euentu pij viri casum obseruarunt vnus ex tribus qui Romam Pontificis iussu vocati fuerant. is cum errore quodam, nescio qua ratione, fixe insito, omnium maxime Carolo repugnare videretur; in eum siue corporis, siue animi morbum per id tempus incidit, ut admodum accerbam vitam ageret: suspicatusque dæmone se aliquo vexari, adhibitis sæpius per sacerdotem sacris exorcismis; non multò post eodem modo semper vexatus, abiit e vita. Alij demùm in eadẽ causã fuerunt, quos calamitatibus suis, posterorum infelicitate varie multatos, Deo, & Ecclesiæ pœnas depẽdisse multi crediderunt. Scalenfes canonici, qui contempta Caroli sententia, diuina officia, celebriore ritu, cantuque, quamquam populo pie abstinate, celebrauerant; diuque in contumacia permanferant; ad sanitatẽ demum rediere. At eorum Præpositus, quamuis non magna culpa, absolutionem statim postulauerat supplicem; & ea pro foribus ecclesiæ S. Fidelis a Carolo accepta; Archiepiscopi se auctoritati obnoxium esse, publice professus erat. Carolus Pontificem deprecatus, ut clementer cum canonicis ageret; efficere non potuit, ut dignas ille omitti pœnas consentiret. iudicium tamen omne Carolo ipsi permisit. ne multa; eos erratum suum publice confessos, supplicesque, ante fores ecclesiæ maioris, Carolus magna celebritate, solenni ritu, anathematis vinculo liberauit, die dominica, Nonas Februarij M. D. Lxx. qui deinde in ecclesiam ad altare maius adducti, in ipsius, futurorumque Archiepiscoporum sese potestate esse professi sunt; ac diuina sibi,

Carolus in Hispaniam scripsit.

Publice quosdam ministros Regis ab anathemate absoluit.

Quid Iudici, ex quibusdã alijs euenit.

Quid cum Scalenfis Canonici factum.

sibi, ecclesiæq; suæ restitui summissæ postularunt. Inter alia Carolus id imposuit, vt quotannis ad decem annos, in natali MARIÆ Virginis die; quæ maioris ecclesiæ præcipua est celebritas; dum Missæ solemnia celebrarentur, collegium vniuersum, ad eiusdem ecclesiæ altare maius, rite, atque ordine veniret; vbi ad pedes Archiepiscopi abiecti veniam peterent; eiusque potestatem in se publice faterentur. Ius, legitime agendi in eos, reseruauit, qui sibi, armatis etiam viris accersitis, restiterant. demum apta concione habita, ad eorum ecclesiam ordine, celebrique apparatu processit: cœmeterium, qui facinoris fuerat locus, rite expiauit; ecclesiam ingressus, inter canentium clericorum hymnos, stans cærimoniis populo benedixit. Ita eo quidem tempore cum canonicis actum est. postea contra eos, qui restiterant iudicium diu est agitatum: pluresq; ex iis in carcere habiti: quorum causam, cum Caroli itidem arbitrio, vel ipsis canonicis enixe postulantibus, Pontifex integre permisisset; ea tamen cōditione, vt beneficiis priuarentur; seuereque punirentur: impetrauit nihilominus Carolus, vt ommissa canonis seueritate, paterna potius animaduersione, quam legitima pœna castigaret; homines præsertim, qui pie admodum veniam petebant; Barbestus auctoritate Pontificia vinctus cum esset; ita ab omnibus desertus erat, vt nemo pro eo verbum facere auderet. sed eius casum miseratus Carolus, tum publice declarauit, licere eum defendere; tum etiam per Ormanetum Pontifici vehementer cōmendauit; orauitque, ne eas pœnas miserum hominem dependere vellet, quibus alioqui eius erat digna temeritas. exilio cum esset multatus; ei nos postea ab amicis rogati ab Caroli clementia reditum impetrauimus.

Scalensem ecclesiam solemniter ingreditur Carolus.

Pro Canonicis & Barbesto apud Pontificem intercedit

PAUCIS diebus post nefarium facinus ab apostata commissum, venit ad Carolum Bartholomæus ex Præpositis ordinis Humiliati. genibus nixus incerto vultu, quædam se habere ait cum eo secreto communicanda. surgere, dicereque iussus, quæ haberet; plura loquitur de alio quodam negotio: tum addit grauius restare: scelus illud, vt ipse putabat, commissum fuisse a suis

Puniuntur qui scelus in Carolum commiserant.

CAP. XII.
Bartholomæus ex Præpositis ordinis humiliati de mani-

ordinis fugitiuo, qui etiam Braidense argentum furatus erat, nomine Hieronymo: eum enim, se præfente, sæpius ea de re cum Præposito Vercellensi egisse; petiisseque etiam ad id pecuniam; quam Vercellensis tamen negauerat; immo reprehenderat eius consilium; hominemque vt ad ordinem suum rediret, hortatus erat. Id cum audisset Carolus, minime sibi fieri verisimile respondit: quoniam Hieronymum illum proprie nulla in re vquam offendisset. post multa; ita Bartholomæus discessit, vt se certo rem scire negaret; sed ita conuicere ex iis, quæ audierat, Vercellensis, & Hieronymi colloquiis. addidit sperare se, Hieronymum ipsum post mensem affuturum; & ad ordinem reuersurum: tum facile eum comprehendi, & de re tota inquiri posse: se autem de illius aduentu Carolo nunciaturum. Quæ a Bartholomæo acceperat, eorum quidquam se nosse Carolus nemini prorsus significauit: aliis alia suspicantibus, nihil aliud dicebat; quam vt ne temere de quoquam iudicarent. Cum rerum suarum causa Carolum Bartholomæus adiisset, indicium repetiit: religionis se causa testatus est indicasse, vt peccati vinculo se liberaret; & quasi grauissimum onus, quod sustinere sibi videbatur, deponeret. Interea de Antistite aliquo Mediolanum mittendo Romæ agebatur, qui de maleficio diligenter quæreret. cuius negotij, ne quisquam suorum vilo modo particeps esset, Carolus etiam, atque etiam curauit: immo publico scripto testatus est, nolle se in quemquam omnino ea de re agi. At Pontifex Antonium Scarampum, Episcopum Laudensem anno decimum M. D. Lxx. ineunte, ad id munus legauit. Pontificium edictum Episcopo promulgandum dedit; quo anathemati omnes subiiciebantur, quicumque non indicarent, quod de eo factum nosset: indicantibusque impunitas promittebatur, etiam si sceleri consensissent. cui constitutionem addidit generalem; vt & Carolo ipsi, & aliis Cardinalibus in posterum magis caueret; qua veteris canonis pœna in violatores Cardinalium a Bonifacio sancita, etiam conscios sceleris, nisi indicarent, teneri statuit. Cum venisset Episcopus, edictumque proposuisset; Carolus ea de re tota valde sollicitus erat. iussum Pontificis vrgebat,

*festando faci-
norose agi cõ
Carolo.*

*De Maleficio
inquirendo de-
que mittendo
Mediolanum
Antistite ali-
quo, Roma agi-
tur.*

*Episcopus Lau-
densis Medio-
lanum a Pon-
tifice mittitur.*

*Quid episcopus
fecerit & de
Caroli sollicitu-
dine.*

L

& gra-

& grauissima pœna. premebant illa; quòd secretò sibi cõmissum indicium fuisset; quòd de sua vindicanda iniuria ageretur. miseretur eorum, qui scelus nouerant. videbat enim facile fore, vt inconstantes homines, vel metu aufugerent, & anathemate profligati misere iacerent: vel si manerent; capitalis iudicij molestiis, asperitatibusque diu affligerentur. eam igitur ineundam sibi esse statuit rationem; qua, & sollicitudine sese, & vtriusque salutis periculo illos liberare posset. Bartholomæum vocat; tum vere grauissimum onus ei impendere monet: nisi rem Episcopo denunciaret, anathematis vinculo, aliisque pœnis propositis eum obligandum: si denunciaret; eam sibi videri rationem eorum quæ de se, & de Vercellensi Præposito narraret, easque in ea narratione suspiciones elucere; vt plurimum eis negotij, molestiæque præuideret exhibendum, ac quamuis religione postposita, quod non putabat, anathema contempsissent; facile tamen eius rei aliquid alia via patefactum iri; propterea quod Episcopus diligentissime inquirere iussus erat; & percrebuerat iam rumor ab ordine Humiliato malum profectum esse: ex quo multo difficilior eorum causa reddenda erat. Vnam se videre rationem; qua molestiis, periculisque ij expediri possent: vt quæ vere nossent, etiam si ipsi essent criminis participes, ea sibi libere patefacerent. ipsis vt incertis hominibus, qui dolore commisi flagitij commoti, ad eum confugissent, veniam a Pontifice impetraturum. interim secum religiose rem totam habiturum. sperare id se maxime. Pontificis clementia fretum, amoreque erga se satis perspecto, At Bartholomæus enixe affirmare; neque se, neque alium quemquam ordinis sui sceleris esse affinem; ea tantummodo nosse de Hieronymo, quæ dixerat. Vercellensis quoque; ipse Bartholomæi hortatu Carolum adit; & mira religionis simulatione, secretò eadem quæ Bartholomæus, narrat. alia scire se obfirmate negat. immo velle Episcopum adire, remque; indicare ambo affirmant; & vt Carolus idem facere posset, si vellet; eum nexu rei secretæ habendæ, si quis esset, sponte liberant. Carolus etiam, atque etiam amantissime monet; videant, quid agant; dum tempus esset, recte consulant: Deum pie testatur,

Quod Bartholomæo cõsiliū dicit Carolus.

Vercellensis Præpositus ex ordine Humiliatorum Carolum adit.

testatur, cupere se factum minime in iudicium vocari; eosq; alia via omni periculo liberari. Illi in sententia manent: rogantque, vt si fontibus opitulari vellet, multo magis tueretur insontes. commendaturum se eos Episcopo, Carolus pollicetur; rogaturumq; etiam, ne eos teneret: posse tamen veniam sponte petentibus, secreta clementiæ via, opem ferre, quam non posset laqueis iudiciorum irretitis. ne multa; edictis promulgatis, Episcopus auctoritate Pontificia Carolo iuramentum defert: quæ Episcopus Pontificis auctoritate Carolo defert iuramentum. rit ex eo, quid de facto nouerit, suspiceturue. primo factum ipsum Carolus narrat. addit deinde se de auctore nosse, quod Caroli protestatio. duo Præpositi Humiliati ei indicauerant. rem eos exposituros, qui iã sponte venerant. si eadem ex se postea vellet audire, dicturum. testari tamen, nolle se in quemquam ob sua dicta vlllo modo agi. orasse antea Pontificem, nunc itidem per ministrum eius orare; vt factum Deo remittat, eiusq; auctores, affinesue dimittat. neque Præpositis ipsis obesse velle; quin impunitatē, & omnia cōsequerentur; quæ litteræ Pontificiæ iis, qui primò indicassent, etiam si participes culpæ essent, promittebant: quin se eorum nomine, eorumque commodo, quacumq; ratione posset, ea indicare. rogare item, ne si fieri posset, eos in custodiam daret. His in acta relatis: introducti Bartholomæus, & Vercellensis, quæ Carolo iam dixerant, repetunt. in dicendo ita offendūt; ita suspicionem mouent, Vercellensis præsertim; vt est difficilis mendacij, & verisimilitudinis coniunctio; vt eos in vinculis retinere Iudices legitime cogantur. Quidam Bartholomæo, & Vercellensi sit alium. Carolus pro eis non semel ad Ormanetum scripsit; vt Pontificis animum studeret ad lenitatem reuocare: tum quicquid eueniret, supplex eius nomine miseris hominibus, quantum posset a S.^mo Patre misericordiam exposceret. quòd ij sceleratum cōsilium non ante factum indicassent; eos non putare se Pontificis sententia puniendos: nã vel consentientibus impunitatē esse propositam, nedum scientibus tantum. licet etiam fontes deprehenderentur; in eo tamen mutatam voluntatem, & errati odium aliquo modo eos ostendisse, quòd ei rem aliqua ex parte patefecerant; is maxime, qui primò adierat, alteriq; suaserat. Hæc cum vehementer oraret, quemad-

modum ex eius litteris, quæ adhuc extant, perspicuum est; nihil tamen potuit impetrare. Habita deinde diligentius quæstione, Vercellensis demum fatetur, sacrilegio se, tum argenti Braidensis furripiendi, tum interficiendi Caroli cōsensisse. proditur Carauagiensis, & Veronensis. vterque in vincula conicitur. Farina iam apertius indicatus; a Duce Sabaudix, in cuius oppido Cluasio morabatur, stationarius miles factus, Pontifice postulante, facile deditus est. omnes Mediolanum adducti cum custodia, rem omnem confessi, condemnati sunt. duo tormenta, quæ secum sacrilegus habuerat, statimque post factum Mediolani occultauerat, reperta sunt; alterum vacuum, plenum alterum. tandem V. Cal. Augusti, de gradu sacræ sacerdotalis dignitatis, solēni ritu deiecti, & religioso habitu spoliati de more sæculari potestati relictī sunt. cumq; religiose casum ferre satis viderētur, ducti sunt ad supplicium. Vercellensis, & Carauagiensis, qui nobili genere orti erant, capite ceruicibus abscisso, sunt interfecti. Veronensis, & Farina carro per vrbē miserabili spectaculo vecti, ad Archiepiscopales e-des cum peruenissent; carnifex Farinæ dexteram manum amputauit: qui quidē præcipue scelus suum doluisse, veniamq; a Deo ex animo petiisse visus est: nam & populum allocutus e furca, supplex obsecrauit, vt sui misereretur; ignosceretque, quòd eum esset e medio tollere conatus, qui communi salutī tantopere prodesset. loco demum cōstituto ambo laqueo suspensi strangulati sunt. Bartholomæus ob culpam nefarij consilij non indicati, quod plane nouerat; immo etiam ob id, quòd Farinam post factum occultari curauerat; consiliumque dederat, vt tormentum cōbureret; in opus remigandi ad quinquenium damnatus est: clemētius aliquanto habitus ob quale quale indicium datum. pro quo sæpius Carolus per se, & per alios Pontificem rogauit; vt illius saltem, qui rei nefariæ adiutor minime fuisset, liberationem posset ab eius clementia obtinere. commemorabat hominem sponte, prioremque indicasse; de vita optime in posterum instituenda polliceri. negauit vero semper Pontifex, illud proferens, si potest Æthiops mutare pellem suam. sed cum iam ad triremes ille missus esset; saltem consecutus est Caro-

*Sancti Caroli Con-
spiciuntur,
& in vincula
conicitur.*

*De gradu sa-
cerdotali dese-
cti seculari po-
testati tradun-
tur.*

*Quo mortis ge-
nere sint affe-
cti.*

*Bartholomæus
ad quinquen-
nium ad trire-
nes damnatus.
& Caroli ope-
ra liberatus.*

est Carolus, vt eum inde reuocatum in monasterium ad certum tempus includeret.

D V M infelices Illi, miserabili ciuitatis vniuersæ spectaculo, pœnas dementiæ, scelerisque sui persoluebant; Carolus vallium illarum Helueticæ ditionis ecclesias; quamquam Visitatorem ibi perpetuo habebat, reuisit; laborum suorum fructum; vt eorum vsum quæ antea constituerat, recognouit; omnia meliora reddere studuit. quin etiam studio gentis iuuandæ; simul caussa visendæ sororis, quæ Altempzio Comiti nupta erat; ad vltiora Heluetiorum loca, & ad diœcesim Constantiensem, Curiensemque penetrauit. religiosa loca; præsertim, vbi sacræ manerent reliquiæ, coluit: per hæreticos populos nulla iniuria, quin potius honore, reuerentiaque affectus, iter fecit. quorum locorum statu cognito, tum Pontifici, tum ecclesiarum Præsulibus ad populorum salutem multa suppeditauit: & de religiosis collegiis iis locis, Locarni præsertim fundandis studiose egit. ad eam rem duas Humiliatorum in ea regione Præposituras a Pontifice obtinuit; Heluetiorum quoque Principum voluntate, quod difficile videbatur, adiucta. immo ad rem perficiendam, ex suis quoque facultatibus pollicitus est: quamquam ea res impedimentis quibusdam exitu caruit. Pluribus etiam officiis cum egressisset de Antistite, ad catholicos pagos Visitatoris Apostolici nomine mittendo; Heluetiorum ipsorum culpa factum est, vt nemo tunc quidem mitteretur, sed dum hæc Pontificia officia variis impedimentis excludebantur; non patiebatur deesse sua: & vt poterat, multis modis hominum mores a iure sacrorum canonum satis alienos emendare: in officioque erga Romanam Ecclesiam gentem continere; & omnino ad salutem iuuare, fudebat. vnde non paruum ei negotium exhibebatur; magistratibus illis frequenter aliquid contra sacras constitutiones turbantibus. ille autem modo amice hortari; modo seuerè monere; minari interdum: nunc ad eorum conuentus mittere; nunc eorum legationes accipere: omniratione, quæ Deo grata; iisque salutaria essent, ea curare. omnino mirum erat, quantum genus

Carolus in Heluetios proficiscitur. Pontifex Humiliatorum ordinem extinguit.

C A P. XIII

Multa pro Heluetiorum salute agit Carolus.

illud hominum Carolo tribueret. verum ipse quoque omni ratione eorum sibi benevolentiam conciliabat; amicitiamque, & pietatem multorum in iis partibus omni officio alere studebat. benevolentia vero in primis, & animarum charitate; quæ prope modum vna hominum allicit voluntates, auctoritatem suam inter eos conseruabat. Pontifex, quod antea quandoque significauerat; vt Humiliatorū ordinem deleret; tum apud se omnino constituere visus est: cum ab eo scelus in Carolum extitisse cognouit: atque iam ex eo tempore rumores de tali Pontificis consilio esse cœperunt. Carolum ea de re egisse non video; qui disciplinæ aliquo modo instaurandæ penitus spem abiecisse non videbatur. ciuitati certe fauit, quæ pro Humiliatis suis Pontificem oraret: & Aloysium Præpositum generalem iuuat, vt Romam profectus, interitum a familia sua deprecaretur. Sed nihil obtinuit ciuitas. Aloysius vero ad Pontificis pedes cum lachrymis abiectus; cum toti familiæ supplex veniam petiisset; quamquam Pontificia humanitate bene acceptus, nihil tamen profecit. Fixum igitur cum esset animo Pontificis nulla ordinem ratione ad sanitatē posse reduci, & omnino extinctione opus esse: ei rei qui contradiceret, fere non reperiebatur: erant vero qui vrgerent, & sibi aliquid in beneficiorum distributione dari curarent. Carolus existimans fore, quod euenit: eiusmodique facultates in rebus rectissime collocari posse iudicans, quæ locis iis commodæ, salutariterque vtilēs essent, quibus in locis eæ constitutæ erant: Specianum suum iterum Romam misit, vt ecclesiæ Mediolanensi aliquid acquirere studeret, ex quo seminaria, piaue collegia constitui, vel augeri possent. qui quidem tres ecclesias, ædesque coniunctas sine fructibus obtinuit. Ecclesias octo in vrbe Mediolanæ, Præposituræ titulo Humiliati tenere: ex iis, iam Pij Quarti tempore, eiusdemque auctoritate, quæ sancti Ioannis Baptistæ nomine erat, Carolus ab eo detraxerat ordine; seminarioque clericorum suorum addixerat, quod in iis ædibus haberetur. Præposituram beatissimæ Virginis ad sanctum Galimerum a Pio Quinto prius impetrauerat: cuius fructus Basilicæ maioris collegio; ecclesiam vero, ædesque Clericis regula-

De Humiliatorum ordine delendo constat Pontifex.

Vrbs Mediolanensis pro Humiliatis Pontificem precatur, cui fauet Carolus.

Non flebitur Pontifex.

Vt ex facultatibus extincti ordinis Seminaria, piaue collegia constituantur agit Carolus.

Quibus, aliquot extincti ordinis Præpositura, opera

habet

et

regularibus a Paulo IV. institutis, tribuit; cum eorum collegium Mediolanum deduxit: quando etiam Præposituram sancti Iacobi Cremonensem Clericis sancti Pauli tradi curavit. Quæ S. M A R I Æ ad Othatios dicitur, eam seminario in perpetuum coniunxit. Ex ecclesiis quinque reliquis cum earum ædibus; Braidensem S. M A R I Æ, ad collegium Societatis I E S V instituendum, cum parte fructuum obtinuit; Ioan. Paulo Ecclesia Cardinali concedente; cui Præposituram Pontifex dederat; quæ S. Mariæ est, & canonica dicitur; instituendis clericis ad scientiarum cursum minime aptis addixit: quæ S. Ioan. Evangelistæ nomine appellatur, nobilibus adolescentibus educandis: quæ S. Spiritus, collegio Heluetiorum: quæ sanctis. Trinitatis extra vrbs mœnia, seminario. Ordinis extinctionem, & beneficiorum distributionem, litteris suis Pontifex promulgavit, anno eodem M. D. L x x. Præposituræ tunc dispersitæ fuerunt circiter quinquaginta; pleræque in Gallia Cisalpina; quarum fructus millia aureorum amplius viginti quinque annua efficiebant. præter quas aliæ datæ iam erant, vel commendationis nomine assignatæ, ad aureorum triginta millia annua. omnes fuerunt quattuor, & nonaginta: multæ iam monachis erant vacuæ: ij enim fuere non amplius centum septuaginta quattuor. quos ex ipsis distributis facultatibus, victu monastico sustentari Pontifex iussit; & in religiosa disciplina Episcoporum cura contineri. Huc tandem recidit optimus olim monachorum ordo: taleque edidit Pius exemplum neglectæ disciplinæ vindicandæ: vt ceteri sibi discant cauere diligentius.

Caroli tradatur.

Quos suppressi ordinis Præpositura sine dispartita.

I N T E R cetera, quæ Carolus per eos annos ad gregis sui salutem assidue cogitabat, agebatque; studium fuit eius moris tollendi, quo mortales post Natalis Domini celebritatem, atque vtinam non ipsa quoque celebritate; maxime vero, quò propius ad sanctam Quadragesimam accedunt; publicis spectaculis, ludis, choreis, commestationibus, se profuse, ac dissolute dedunt; & quasi Bacchanalia quædam, magna christiani nominis iniuria

Vitiosas populi voluptates tollere conatur. Pio mortuo, Romam contendit.
CAP. XIV.

Ex Bacchanalibus magna

*christiano nomi-
ni iniuria
erogatur.*

1571.

*Grauiſſimum
bellum a Tur-
cis christianiſ
imminet.*

*Quæ fuerint
Caroli ſtudii,
quæque populi
Mediolanenſis,
Paſtoris ſui in-
duſtria.*

iniuria celebrant. quod eò indignius haberi debet, quò magis tribus iis, quæ Quadragesimam antecedunt hebdomadis, pij omnes ad pietatis officia multo attentius colenda, sacris Ecclesiæ mysteriis in primis inuitantur. quæ quidem non parua habenda est nostrorum temporum miseria. Atque anno M. D. LXXI. eo nomine Carolus id sedulo curauit; quòd grauiſſimo bello a Turcis imminente, Pontifex omnibus, qui christiani nominis eſſent, publicas indixerat preces; vt foedere inter Principes, id quod ipse vehementer curabat, sancito; eorum communi, potentissimoque hosti, diuina in primis ope adiuti, resisterent. quæ de causa Romæ etiam personatorum hominum vagationes, choreasque edicto prohibuerat. ea occasione Carolus arrepta, communia pericula vt grauiſſima erant, publicis ad populum litteris exponere conatus est: necessitatemque summi numinis placandi ostendere; cum peccatis, vanisque voluptatibus studiose vitandis; tum studiis, & actionibus, quæ ad pietatem pertinerent, religioſe suscipiendis. Bene autem tunc quidem successisset; plurimumque ei detractum est malo. festis maxime diebus conuenit populus frequens ad diuina; quæ Carolus de industria ritu iucundiore, longioreque in præcipuis ecclesiis celebrari iussit. supplicationes per vias, vniuersi cleri ordinibus præcedentibus, populoque ad certas ecclesias subsequente, habitæ sunt. flagellationes publicæ adhibitæ: precatio ciuitatis vniuersæ sine intermissione consueto ritu continuata. Qui dies autem summum quendam afferre solebat corruptelæ cumulum (is erat Dominicus, & illius violati temporis postremus) eo ipso die, vt expiatis animis sanctissimum Eucharistiæ cibum, ipso ministrante, acciperet, Carolus populum inuitauit. In quo insigne fuit pietatis Mediolanenſis argumentum: tam magna enim multitudo, contra penitus, ac antea solita erat, rebus diuinis operam dedit; vt sex horis Carolus; duobus licet canonicis adiunctis, qui eodem tempore Eucharistiam separatim præberent; vix potuerit omnibus satisfacere. eam populi iuuandi rationem ad eius salutem aptissimam existimabat; cum non vno illo; quo sanctissimo se cibo reficit, die; sed pluribus ante, peccatis co-

tils cogitandis, & confitendis, animoque recte præparandò, ma-
 lis eum, inanibusque rebus abstinere necesse sit. Postero anno,
 atque aliis deinceps, nouis semper rationibus omnes vias perfe-
 cutus est, vt diaboli fraudibus, atque insidiis suum tali tempore
 gregem eriperet. Dum autem in Ecclesia componenda, & or-
 nanda, tum eius iure conseruando, Carolus assidua cogitatione,
 laboreque incredibiliter exercetur; quotidieque magis in aspe-
 ræ vitæ institutis progredi studet: tentari morbis, valetudine a-
 lioqui non optima, cœpit: ex quibus cum conualescere videre-
 tur; de integro incidebat. qua de re amici interdum eum mo-
 nuerunt: curaret tandem aliquando valetudinem; seque respi-
 ceter, & suos. in eius salute publicum bonum periclitari. Si quid
 ei accideret; ruitura præclara omnia, quæ incœperat. eius rei
 reddendam Domino esse rationem. quibus ille respondebat:
 Gratias agere, quòd de valetudine corporis solliciti essent; roga-
 re, vt non minus de salute animi esse vellent. rerum spiritualium
 fundamenta in Deo ponenda. quæ in mortalium vita ponerentur,
 breui omnino concidere oportere: euenturumque, quod I-
 saias de iis pronuntiabat, qui arundinibus Ægypti nitebantur.
 Porro mense Iunio grauiter admodum ægrotauit; vt etiam vitæ
 periculum adiret non leue. Cum tandem melius se haberet, re-
 cognitionemque rursus ecclesiarum absens operam daret: Dux
 prouinciæ gubernator; non dicam molestiis, aut contentionum
 publicarum angoribus confectus; sed multis certe curis, solici-
 tudinibusque diu, grauiterque affectus; dum neque Deo, neque
 hominibus displicere, & homo, & pius vehementer studet; pau-
 cis diebus febris consumptus est, mense Augusto: vt Carolus de
 periculo certior factus in tempore adesse, cum valde conten-
 disse, ob temporis breuitatem, subsidioque venire morienti,
 non potuerit. In eius locum interim, dum alius mitteretur, sub-
 stitutus est Aluarus arcis Mediolani præfectus. Cum per id tem-
 pus totum Carolus assiduis medicorum curationibus, fere de-
 tentus esset: pituita demum, tussi, incerta febricula, venit in pe-
 riculum; quemadmodum scriptis eius causa tunc summorum
 medicorum disputationibus didici; ne paulatim morbo corre-

*In morbos se-
pissime incidit.*

*Qua illi ab a-
micis dantur
Consilia, quid-
mere respondeat.*

*Dux Prouincia
gubernator
moritur.*

*In maximo Si-
ta discrimine
Versatur Caro-
lus.*

M pus

1572.

*Moritur Pon-
tiffex.**Ne Romam
proficiscatur
Carolus ob no-
uum Pontifi-
cem creandum
suadent Medi-
ci, sed frustra.**Romam con-
tendit quotidie
Missa sacrifi-
cium facit.*

ptus intabesceret, breuique consumeretur. ac ea conditione peruenit ad initium ætatis sequentis anni M. D. LXX. II. tum de Pij Pontificis graui morbo nuncius affertur: assiduas illius rei gratia sacrarum precum exercitationes instituit; eundem Calendis Maij ex hac vita decessisse, accipit. qui quidem summus, optimusque Pater christianam rempublicam moriens, non minus afflictam reliquit; quam Octobri proximo victoria contra Turcas ad Naupactum diuinitus obtenta, recreauerat. Purgationibus implicitum pro anni tempore Carolum medici tenebant: quos cum de itinere Romam faciendo consulisset; metuentes illi, ne agitatione, ac labore; eo præsertim, vt semper solebat, tuncque maxime opus erat, properante; morbus ingrauesceret; iter dissuadebant. Sed ille purgationibus omissis, medicorumque consiliis tunc quidem posthabitis, Christiani orbis causam, salutis suæ satius putauit anteferre; Ecclesiæque Dei tali tempore, pro virili parte, quæ magni momenti erat, subuenire. cum ita deliberatum ei esse viderent; præscribunt medici vitæ, itinerisque rationem: lectica vt iubent; sexcentis vasculis, cum variis pharmacis, bellariisque iumentū onerant. Ille iustis Pontifici solemnibus ritibus solutis; primariis ecclesiæ presbyteris conuocatis; rebusque ecclesiæ, quantum breuissimo spatio potuit, constitutis; postridie eius diei, quo nuncium acceperat, diuina ope inuocata; in viam se dedit. Ac lectica quidem vectus est; sed itinere, die, nocteque continuato; mutatisque ad celeritatem sæpe mulis; adeo feliciter amplius passuum millia tercentum confecit; vt qui perdere infirmam valetudinem labor debuerat, eam non mediocriter confirmaret. actam cito Romam peruenit; vt duo Cardinales, qui eodem tempore, ex iisdem partibus discesserant, cursuque iter fecerant, minime tamen ei præcurrere potuerint. sed simul cum eo sacrum conclaue, eo ipso die, quo reliqui omnes, intrauerunt. Placentiæ primò, quæ Mediolano quadraginta millia passuum distat, Missæ sacrificium fecit; quod superioribus diebus domi numquam potuerat, aut raro: deinde quotidie, toto itinere, in tanto celeritatis studio, ac labore facere perrexit. Iucunde autem accidit in via; vt ampullæ, vascula-

que

que medicamentorum; cum iumentum iis onustum prope Bononiam in fluuio concidisset; omnia fere vel confringerentur, vel flumine deueherentur. quod ille cum accepisset; ridens; faustum, inquit, signum, non opus fore amplius. Quamquam autem Carolo melius ex eo itinere fuit; non conualuit integrè tamen. Quin diu, capite, pectoreque cum laborasset; Romani medici de eius salute consultantes, aquis Lucensibus mederi constituerent; Mediolanenses vero contra sentirèt: ipse aliam ex eo fere tempore iniit vitæ rationem. nam cum toto iam anno medicorum consilia, præscriptaque satis exquisite secutus esset; ciborum delectum, multasque eius generis cautiones adhibuisset: mutato consilio, ex sententia piorum, prudentumque virorum, iis medicarum obseruationum, quasi vinculis expeditus, liberio rem vitæ modum elegit; cibos, omnemque victus rationem sibi rudio rem constituit. id eo libentius, quo sanctorum virorum vitæ magis ea ratio consentiret. consilium ita feliciter euenit; vt posthac bona semper valetudine vsus; neque pituita, tussi, aut febrî fere impeditus, in Pastoralia officia, laboresque tantum incubuerit, quantum posteritati vix credibile videbitur.

*Aliam sibi vitæ
rationem con-
stituit.*

DE

VITA ET REBUS GESTIS,

CAROLI CARD. S. PRAXEDIS ARCHI- EPISCOPI MEDIOLANI,

Liber Tertius.

Gregorius
Pontifex crea-
tur. Carolus
amplissimis se-
rebus abdicat.
CAPVT. I.

*Multa cum
Pontifice ad
ecclesiam opti-
me consue-
dam agit Ca-
rolus.*

BOstridie quàm erat clausum con-
clauē, hoc est III. Id. Maij, creatus est Pontifex
Vgo Boncompagnus Cardinalis sancti Sixti Bo-
noniensis, & Gregorius eius nominis XIII. ap-
pellatus. cuius humanitati, pietatique Carolus
cum valde consideret, ei multa suppeditauit, quæ ad Ecclesiam
optime constituendam, Romanosque mores componendos
facere posset; librosque Pontificio muneri aptissimos obtulit.
Audire illum Gregorius libenter visus est: nam & præcipue vir-
tutis virum; & vero etiam, si quid ad rem pertinet, dignitatis suæ
fautorem amicissimum agnoscebat. Quo vero melius res ordi-
nari possent, eum Romæ manere iussit; & vna cum optimis Præ-
sulibus de iis, quæ agere oporteret, consultare. sed quamquam
ad Octobrem mensē Carolus Romæ moratus est; vix tamen;
vt sunt semper bonis consiliis plurima parata impedimenta;
quidquam perfici potuit. At vsui tamen fucere, quæ tum consul-
tata sunt; nam alia alio tempore Pontifex postea exequenda su-
scepit: Ad Pontificiam familiam ea, quæ Pij V. tempore vigeat,
disciplina instituendam, Carolus non pauca contulit. Ber-
nardum

nardum Carniliam Dertonensem olim familiarem suum; apud Pontificem collocandum curauit; hominem pietati maxime deditum. cuius religio ita se in dies ostenderat: vt Ormaneto Patauij Episcopo facto, in eius fere locum, munusque a Pio vocatus successisset. Hic igitur in Pontificia domo, forisq; sacre disciplinae seruiens, simul res Caroli omnes apud Pontificem, magna diligentia, studioque procurauit: Deo in primis ita prouidente, vt quod maxime opus erat apud ipsum Pontificem Carolo numquam deesset fidelissimus negotiorum illorum gestor; quæ grauissima ad singularem Ecclesiæ fructum perpetuò tractauit. quam ad rem Specianum aptissimum postea, Gregorioque gratissimum habuit. vt meritò quis de Caroli familiaribus obseruauerit: tales Pontifices; eos sibi ministros asciuisse, talique loco habuisse. nam præter alios, etiam Constantium Tassonium Mutinensem ad se vocauit Pius; quem Mediolani Carolus familiæ præpositum habebat, antiqua probitate, pietateque hominem. Romæ dum fuit, diuino rursus impulsu, visus est ad omnem sanctitatem acrius etiam, quam antea incitari. quod tum in publicis Ecclesiæ, Præsulumq; rebus, quibus ibi præfuit, conformandis; tum in vitæ suæ rationibus seuerius componendis declarauit. dolet non ea omnia certa, explicataque habere, quæ ibi tamen Carolum fecisse, non leuibus ducor argumentis. sed quæ satis comperta non habeo, ea fatius arbitror præterire. illud vulgatum est; abiecta timiditate illa, quæ plurimos solè a christiano fraternæ reprehensionis officio, deterrere; plerosq; Cardinales singillatim grauiter, libereque monuisse de eo, quod christiana res ab eis, tamquam Ecclesiæ Dei Principibus, postularet: quibusdam etiam proprias causas demonstrasse, quibus præter ceteros; ipsi vitæ sanctitati studere deberent. quod officij genus, quamquam non omnibus gratissimum fuit; eius tamen, quæ vis est veritatis, extitit in multis fructus ad pietatem non mediocris. Mediolanum demum rediens, Lauretanam ædem venit pridie solemnis festi Omnium Sanctorum: vbi tum loci, tum diei festi religione motus, ex veterum vigiliarum imitatione, tota nocte in sacrosancta illa beatissimæ Virginis ædicula vi-

*Bernardum
Carniliam apud
Pontificem col-
locandum cu-
rat.*

*Roma ad san-
ctitatem ar-
dentius inflam-
matur.*

*Mediolanum
rediens Lau-
retanam ædem
vifit.*

Multa ad ecclesiam suam commodum a Pontifice obtinuit.

gilauit; sacrisque meditationibus, precationibusque mentem exercuit; Ludouico Moneta solo comite: quem sacerdotē in itinere familiæ præfectum semper habuit. tum vero domi, forisque rerum plurimarum fidelissimum administrū; & supra quam senectus ferre posse videretur, in laboribus, & incommodis, quæ Caroli comitatus erant, patientem. qui cum ecclesiæ iam dudū, Caroloque se totum tradidisset; nihil tamen ex ecclesiæ, Caroliue rebus vmquam percipere voluit. Plurima Romæ Carolus ad ecclesiæ suæ commodum, fructumque obtinuit, quæ Pontificiis litteris continentur. in his fuit Romanarum stationum diuinum beneficium; quæ toto anno per varias vrbis ecclesias distributæ, eximios animi fructus afferunt ad salutem. illud etiam fecit; vt iis se muneribus, honoribusue omnibus iam tandem liberaret; quibus totum se, vt cupiebat, ecclesiæ suæ regendæ, ac custodiendæ dare prohibebatur. Pium ante orauerat, vt Archipresbyteratum S. M A R I Æ maioris; summam poenitentiarij muneris præfecturam; ordinum religiosorum patrocina; præfertim Franciscani, quod multi negotij erat; renunciare, Pontificiæque auctoritati relinquere liceret. sed passus ille non erat: pergeret iis muneribus satisfacere per viros idoneos a se substitutos: faceret autem ipse quantum posset, aut per episcopalem curam liceret: quamquam minus etiam, quam antea posthac faceret; ita sibi satius videri; quam ab eo munera eiusmodi relinquere: si quid in eo esset offensionis, præstare se velle: neminem se habere præsentem, quem Carolo præferret absenti. Nunc item Gregorium vehemēter orauit, vt id sibi permitteret. quod ita tandem impetrare posse videbatur, si modo vellet eos nominare, quibus ea recte Pontifex munera posset committere. sed cum id quoque modeste recusaret; neque annuit tunc quidem Pontifex; & cum non abnuisset tamen penitus; Mediolanum reuersus Carolus, statim iis se curationibus abdicauit, his ipsis litteris latine ad Gregorium scriptis.

Caroli litteræ ad Pontificem in quibus San-

BEATISSIME PATER. Postquam Mediolanum, ad ecclesiam mihi commissam gubernationem redij, non indicani amplius id esse differendum

*rendum de officio summi Pœnitentiarij, ad quod me, mea cōscientia iam diu stimulabat, & vehementer urgebat. Cum enim pastoralis cura necessitas, me ab ecclesia Mediolanensi abesse non patiatur; ut præsens illi muneri, quod commemoravi; quodq; totum hominem, eumque præsensem postulat, satisfacere queam; illud omnino deponere statui. Ceterum, quia Saluator noster Christus IESVS Sanctitatem vestram totius Ecclesie sua administrationi præsedit; & curam tradidit, ecclesiasticas dignitates, & officia ad Dei honorem, gregisque sui salutem idoneis viris conferendis; atque ad hac, aliaque præstanda perpetuam spiritus sui præsenti-
 am, ac singulare auxilium promisit; nihil conscientia mea tutius esse video, quam si illud integre in vestra Sanctitatis voluntate, & manu reponam. Quapropter nunc sponte, & libere officium hoc summi Pœnitentiarij in vestra Sanctitatis, tamquam in Christi, cuius vicem in terris gerit, manibus resigno; continuas interim ad Deum optimum maximum fundens preces, ut sibi hac in re, largius gratia sua lumen impartiri dignetur; quo is illi muneri præficiatur, qui nulla alterius residentia, aut occupationum necessitate impeditus; Dei, & animarum zelo flagrans, ac doctrina, & vita integritate præfulgens, digne ministerium ipse suum impleat. Isdem rationibus adductus, sponte etiam, & libere resigno in manibus vestra Sanctitatis Archipresbyteratum ecclesie S. MARIÆ maioris; & officium Protectoris, ac Correctoris Religionis sancti Francisci, & Carmelitana; nec non & Monasterij S. Marthæ in Vrbe; ac omnium aliarum Congregationum regularium, quarum ego Protector existo. Atq; ita humillime vestra Sanctitatis pedes deosculor, me, ac Mediolanensem hanc ecclesiam in visceribus IESV Christi, eius pietati, & paternæ cura toto corde semper commendans. Mediolani X I I I. Cal. Decemb. M. D. LXXII. Eodem tēpore ad Philippum Regem de Germaniæ inferioris; & ad Sebastianum Regem, eiusque patruum Cardinalē de Lusitanæ clientela dimittenda scripsit: eiusmodi munera præsentiam in Vrbe desiderare; vbi coram, & diligenter, quod ecclesiarum, rerumque sacrarum gratia opus est, quæq; ad pietatē opportuna sunt prouinciis, curari possint: sibi id minime licere; & alioqui se totum ecclesie suæ debere. Eadem fere de causa Vritanum Principatum triennio ante alienauerat; quæ enim ciuitati illi curæ tribuebat, id ecclesie suæ adimere sibi videbatur:*

Citati suæ dignitates, & officia multa resignat.

Germania inferioris & Regni Lusitanæ clientelam dimittendam statuit.

videbatur: præter id; quod ex pecunia contracta, plurima poterat ad Dei honorem, gregisque sui commodum efficere, quem admodum re ipsa effecit. Duas item Abbantias ex multis illis reliquas per id tempus dimisit. altera ita se abdicauit; vt Othatianam Mediolani Præposituram, licet tenuiorū multò fructuum, seminario suo Pontificis auctoritate tribueret. Aronensem vero vel profus dimittere; vel eius saltem fructus diuino cultui in ipso loco exercendo, perpetuo addicere sæpius curauerat. nunc de certo presbyterorum numero in ea ecclesia constituendo, qui diuinis rebus operam darent: nunc de ea religiosis viris penitus tradenda, cogitauit. cum aliud ipse ex omni parte non probaret; aliud Pontifex non concederet; sacerdotium ad id tempus sibi retinuerat. tantum, quia monachi illi pene defecerant; clericos eo loco multos habuerat; religiosæque moribus, & litteris instituendos curauerat: ne, quamuis rem ipse retineret; in suos tamen vsus fructus infumeret. obtinuit a Gregorio tandem, vt eam, quod iamdiu cupiebat, traderet Societati I E S V. Ita vestigalibus, administrationibus, honoribusq; maximis relictis: vno ex tot, tantisque sacerdotiis Archiepiscopatu retento; & ex plurimis pensionibus, nonnullis tantum, quibus ecclesiæ minime grauarentur; ad aureorum nummum millia paulo plus viginti, additis patrimonij fructibus, eius annui reditus ex longe amplissimis redacti sunt. ipse vero se totum diuinis obsequiis; quæ omnibus humanis opibus potiora sunt; & charissimi gregis custodia, maiori quàm vmquam antea studio, contentioneq; tradidit.

*Duas Abbantias
quas hætenus
retinuerat di-
misit.*

*Abbatiam Aro-
nensem Ponti-
ficis auctorita-
te Societati I E
S V tradidit.*

De aliis eccle-
siaz perturba-
tionibus, post
concilium Ep.
tertio celebra-
tum.

CAP. II.

1573.

*Concilio Pro-
uinciali tertio
qui adfuerint.*

PROVINCIAE concilium, quod primo quidem ob aduersam valetudinem, deinde Pontificis creandi causa, distulerat in consequentem annum M. D. LXXIII. tertio habuit Aprilii mense: cui Paulus Episcopus Placentinus, Cardinalis ante creatus, vir religiosissimus ex ordine Theatinorum clericorum interfuit; & Bonhomius item ex Abbate factus Episcopus Verceilensis. In eo non pauca decreuit ad diuini cultus, & disciplinæ ecclesiasticæ incrementum; præsertim de festis diebus recte colendis, & de catholica fide in prouincia integre tuenda. quid-

quid.

quid aliorum conciliorum tempore solitus fuit, in eo concilio præstitit egregie. Concilij decreta, cum Romam de more recognoscenda mitteret, Ioan. Baptistam Castellium Vicarium suum primarium, alioqui profecturum, ad id munus delegit. Multa per eum Pontifici exposuit, non suæ solum, sed vniuersæ Ecclesiæ maxime vtilia; præsertim de conciliis in vnaquaque Metropoli, quod pluribus in prouinciis omittebatur, celebrandis. Verum alia de causa Castellij profectio Carolo nec opinanti opportuna fuit; ob eaque rursus, absente Carolo, diœcesisque ecclesias lustrante, Gubernator in ecclesiam, eiusque ius, & potestatem, fecit. Sed repetam paucis, quo modo se iuris controuersia superiori tempore habuerit. Post Caroli casus, omnium, vt ante dicebamus, commotis animis, nihil fere turbatum est; Magistratusque æquiore animo omnia visi sunt administrare: eo maxime, quod magnum dissensionum odium, ac dolorem; & omnis contentionis aliqua ratione tollendæ desiderium, perspicue Rex ostenderat: ac Vincentio Iustinião id in Hispaniis agente, qui ex ordinis sui Antistite, in summum S. Romanæ Ecclesiæ Cardinalium ordinem lectus erat; Duci mandauerat, vt controuersia dirimendæ aliquam omnino iniret rationem. Ita rerum meliorum spes diu confirmata, piis omnibus gaudium attulerat non mediocre: præsertim Ioanne Baptista Rainoldo Senatus Præsidi creato; cuius virtus, piaque consilia Carolo valde probata, ad publicam tranquillitatem semper valuerunt. Carolus etiam per Cardinalem Alexandrinum Legatum, agi Pontificio nomine de controuersis tollendis in Hispania curauit. cumque alius prouinciæ Mediolanensi gubernandæ destinatus, Romæ esset; per Pij Pontificis admonitiones, hortationesque rebus iisdem consulere studuit; præter id, quod ipse conatus est, cui cum ipso gubernatore necessitudo non leuis a multis annis intercedebat, sed siue negotium eiusmodi non satis pro rei momento curare quidam voluerint; siue ob rei ipsius difficultatē, de rebus componendis nihil effici vnquam potuit. Itaque Aluaro gubernante ob rerum venalium festis diebus proponendarum licentiam a Carolo repressam; prohibitosque ludos publi-

Multa eaque vniuersa ecclesiæ & vtilia per Ioan. Baptistam Vicarium suum primarium Pontifici exposuit.

Vt iuris controuersia superiori tempore se habuerit, breuibus explicatur.

N COS,

cos, quos in ipsa maioris ecclesiæ platea is apparabat; motus aliquid extiterat. quo tempore homo indignatus singulos ciuitatis ordines tentasse dictus est, vt certos ludos, choreasque publice, vnoque tempore ducerent: nihil autem propter populi pietatem perficere potuit: obiitque breui diem suum. Deinde cum successor Ducis venisset, Carolusq; Romæ esset; alia multa turbata sunt. Huic successori propositum esse videbatur, in administratione prouinciæ rem suam animose agere, ac confidenter: nam Ducis religionem, & erga Carolum, Ecclesiamque obseruantiam, remissi, timidique animi vitio; quod ipse Dux postremo tempore nimis exhorruit; quidam attribuerant. solet autem, qui cuiquam in munere succedit, in eam laudem incumbere maxime, cui contrariam vituperationem ille opinione hominum subiit. qua ex re fit nonnumquam, vt non tam vitij fugiendi studio, si modo vitium illud esset; quàm superandi alterius, famæque colligendæ cupiditate longius prolabendo, quis in contrarium vitium cadat. Principio igitur, cū Caroli Vicarius publicas choreas, de quo etiam in priori concilio Episcoporum constitutum erat, festis diebus prohiberet; quò tali tempore, sicuti sine dubio christiannm est, mortales rebus diuinis operam darent: & ea de causa contumaces quandoque nonnullos, quemadmodum his temporibus necesse est, ecclesiasticis quibusdam animaduersionibus coërceret: ei rei vehementer a magistratibus reclamatum est. Hos motus Carolus itidem sedare curauit absens. ac tametsi nihil perfectum est, quo publica quies vere stabiliretur; euenit tamen, vt grauius nihil accideret. Sed eo demum præsentē, ac visitandis ecclesiis, vt dicebamus, occupato; duo iussit Gubernator, quibus ius ecclesiasticum non mediocriter lædi, atque adeo labefactari existimabatur. alterum quidem per iustitiæ, quem appellant Capitaneum, contra liberum litterarum Apostolicarum vsum: prohibuerat enim litigantem litteris Apostolicis vti, eius non impetrata facultate. alterum vero contra eas omnes ecclesiæ rationes, de quibus antea cum Senatu disceptatum erat. ac primum quidem, cum iubente, paternoque amore admonente Pontifice, pie rescidisset; veniam, & ab-

solutionem

solutionem vna cum iudicē impetrauit, hunc Carolus ante Sa-
 celli sui ianuam solemnī ritu sacro anathematis vinculo libe-
 rauit: Gubernatorem Ioan. Paulus Ecclesiæ, Cardinalis ex Se-
 natore factus, qui tum in Insubria morabatur. De altero vero
 eæ concertationes, ij motus, ea pericula fuere; vt leuia fere præ-
 iis viderentur, quæ superioribus annis acciderant. Factum ita
 se habuit. Regiis quibusdam litteris biennio ante datis, non-
 nulla Ecclesiæ permittere Gubernator iussus erat, ex iis, quæ
 tum fuerant a magistratibus in controuersiam vocata: cui ta-
 men concessioni ab Ecclesiæ parte consenserat nemo. litteræ
 ad id tempus erant suppressæ. Aggreditur tunc demum Guber-
 nator, quod antea se facturum quasi per iocum Carolo dixerat;
 & ne faceret, Carolus vehementer, amiceque rogauerat: se-
 que nisi abstineret, testatus erat omni ratione repugnaturum.
 eas litteras ad eam rem minime datas, Caroli Vicario, appari-
 torique testatò denunciari iubet; præscribique delictoribus, eo-
 rumque armis, ac coërcitionibus, quæ ius, libertatemque Ec-
 clesiæ certis finibus circumscriptè terminarent. Carolus Me-
 diolanum accepto nuncio reuersus; primò quidem per religio-
 sos viros, per Ioan. Paulum Ecclesiæ Cardinalem tentauit, si
 posset huiusmodi malo remedium aliquod afferre. cum nihil
 fieri potuisset; subita ille quidem declaratione; quamquam in
 re manifesta, abstinuit: qua sacrorum canonum pœnis, Guber-
 natorem, aliosque facti administratos teneri publice pronuncia-
 ret. beneuole autem monuit prius; mirari se vehementer, & do-
 lere, tantæ virtutis, pietatisque Principem eò fuisse adductum,
 vt tam aperte ius Ecclesiæ violaret. scire se mentem Regis longe
 esse diuersam. nihil ea denunciatione, iussus Ecclesiæ potesta-
 ti detractum sese intelligere; qui, & quod ille permittere visus
 erat, & quod permittendo prohibuerat, suo iure, vt antea sem-
 per, nihilominus erat facturus: sed tamen non potuisse dissimu-
 lare, aut silentio præterire talem licentiam. Sententia, pœna-
 rumue declaratione, quam promulgare poterat, supersedisse:
 de eius salute sollicitum, beneuole prius agere, paterneque vo-
 luisse. monere igitur, atque adeo anathematis eadem pœna

*Quedam Gu-
 bernator con-
 tra ius ecclesiæ
 aggreditur.
 Ne id faciat,
 monet Carolus.*

*Mitius cum
 Gubernatore
 agit, & que fa-
 cto remedium
 adhibeat per
 Ioannem Pau-
 lum Ecclesiæ
 Cardinalem
 tentat.*

proposita iubere; vt tridui spatio, quæ contra Ecclesiam fecerat, ea penitus rescinderet; seque rescidisse publice profiteretur: nisi effecisset; tum se, licet magno dolore; nomen eius tamquam anathemate notati, pro templis, locisque publicis propositurum. ob dignitatem vero magistratus, tum vt placide hominem acciperet; vnum misit ex Vicariis suis, vna cum sacerdote ob eam causam nuncio facto; qui monitionis scriptum redderet. recusauit is accipere primò: sed Vicario admonente; Carolum moderatam eiusmodi rationem officij gratia elegisse: si per eum non liceret, quoniam id illi prætermittere nefas erat; scriptum esse in publicum proponendum: accepit ille quidem; sed adeo exarsit, vt statim scinderet, & proiiceret. post diem dictum, rursus virum grauem Carolus mittit: scripto se illum iterum vocaturum, antequam ad promulgationem veniret: pateretur; si tamen quæ monitus erat, facere nollet; habita dignitatis, vt prius ratione, sibi scriptum tradi; ne publicis locis affigeretur. Ille autem non multò post copiosas, aculeatasque responsiones, alias communi, alias latina lingua mittit, ad ea quæ Carolus monuerat, iusseratque: quibus persuadere conabatur, nihil se iniuste fecisse; neque Carolum quidquam ea de causa posse contra se pronunciare. quæ quidem scripta in vulgus edi curauit. Carolus, vt paucis dicam, post nonnullas dilationes; relatis tum initio, tum deinceps Romam diligenter rebus omnibus, quæ ad negotium pertinerent; scriptis publice propositis, Governatorem, aliosque facti participes a sancta Ecclesia abscissos declarauit. qua ex re tota Governator grauissime se offensum, commotumque plane vehementer, priuatim, publiceque ostendit: neque quotidiana communicatione voluit abstinere. plurima locutus aspere, rursus scripturis contendens, homo alicuius litteraturæ habitus, alia scripta ad sui defensionem, Carolique accusationem edidit, totaque prouincia peruulgari iussit: quibus tamen eo magis seipsum arguebat, quo vehementius contendebat excusare, Carolique factum criminari. Plerique suspensio, sollicitoque animo diu fuerunt, ne quid acerbius, ob iram Prin-

Quid cum Governatore agatur quidue e contra ipse Governator faciat.

Gubernatorè, & alios facti participes ab ecclesia abscissos declarat.

Principis, accideret. rumor, ut assolet, eo usque quandoque processit, ut Romæ vulgaretur incensas fuisse ædes Archiepiscopales. Ciuitatis consilium Decuriones misit, qui duce Tatio Mandello Comite, & ciuitatis Vicario, Carolum supplices obsecrarent; ne ad eam grauissimam animaduersionem vîquam venire vellet, quemadmodum minatus esse videbatur, ut vniuersam ciuitatem sacris interdiceret. futuram illam sine dubio rerum omnium extinctionem, quas summis laboribus plurimas, atque egregias ad salutem ciuitatis effecerat. meminisset etiam, primò quidem se natura eius ciuitatis filium; deinde dignitate, & sacerdotio patrem. propterea ne aliorum culpa quidquam ab eorum nominum pietate alienum statuere in eam vellet, quam sibi obsequentem, dedicatamque semper cognouisset. Respondit in summa Carolus; pietatis se erga patriam, filiosque suos, tum precum ciuitatis rationem habiturum: seque ad illud extremum, nisi canonicarum sanctionum ratione coactum, minime venturum. Eluxit eo tempore maxime Caroli animus, virtute, Deique fiducia in primis singulariter confirmatus. cum enim tota ciuitas, metu suspensa teneretur; domesticis frequenter quodam modo formidine sanguis refugeret; viri grauissimi amici maxima pericula, quamuis occulte, propter metum quotidie nunciarent: vnus ipse inuictus acri, & præsentî animo res suas agebat. neque dubitauerit, opinor, intelligens quisquam; quin ad omnia perferenda, & ad ipsam quoque vitam profundendam, si tanta fuisset temporum miseria, paratus esset. Ipsum video, cum Romam scriberet testatum esse plane diserte: & Pontificis iussu facile se de omni conatu, iureque suo decessurum; & illo contra sentiente, omnia pericula pro sacræ auctoritatis iure conseruando subiturum. At dolorem tamen non omnino dissimulabat; vel ob id maxime, quia variis modis in Deum peccabatur. populique salutaria studia impediebantur. In ipsis periculis, cum cum domi mansurum omnes existimarent; exhibat paucis comitibus; quemadmodum iam modestiæ gratia solebat semper; & ad celestium patronorum

Ciuitatis consilium Decuriones ad Carolum obsecrationem misit.

Animus Carole virtute, Deique fiducia confirmatus.

Dolorem ob peccata in Deum commissa non dissimulat.

corpora precesiones, sacrificiique causa, ut fecisset sanctum
 Ambrosium in periculis suis legerat, se conferebat. quam li-
 beri, ac fidentis animi religionem, cum aduersariorum con-
 temptioni quidam tribuerent; nam & ipsum Gubernatoris pa-
 latium, dum Ambrosianam ædem rectè peteret, adire oportebat;
 sine causa multo magis incēdebantur. eò vero maior fuit
 Caroli patientia, atque animus; quod adhuc, licet optima Pon-
 tificis voluntas non deesset, Romanis subsidiis res eius aduer-
 se non satis subleuari videbantur. quamuis enim omnes eius
 mentem, constantiamque commendarent; pauci tamen e-
 rant, qui auctorum eius defensionem susciperent. Rursus au-
 tem Gubernator Carolum in inuidiam trahens affectati Me-
 diolanensis imperij, ea de re multa iactare dicebatur. tum vero
 Comitem Ioannem Angussiolam Placentinum, Carolo in-
 sciente, misit, qui Aronensem Borromeiorum arcem, in Ca-
 roli potestate positam, Regis nomine occuparet: esse lo-
 cum fidei hostibus oppositum: eorum quos Carolus ad eum
 tenendum delegisset, fidem sibi non probari; ut de Carolo
 ipso nihil diceret. Carolus autem cum id accepisset, misit sta-
 tim ad Iulium Bibulcum patritium Mediolanensem, arcis præ-
 fectum, ut Comitem reciperet, arcemque traderet; quia id Re-
 gis causa peteretur. tum misit etiam ad Gubernatorem; qui
 non arcem illam solam, sed sua omnia, familiæque suæ semper
 Regi præsto fore nunciarent. Præterea, quoniam plurima erant
 in vrbe pia sodalitia, plebeiorum fere hominum; qui cum reli-
 quis diebus artificijs suis operam dedissent; festis conuenie-
 bant; precibusque, & alijs pijs actionibus occupabantur: pu-
 blico edicto Gubernator iussit, grauissimis pœnis propositis;
 ne congregarentur, nisi is Regis nomine adesset, quem ipse
 ad id pro singulis sodalitijs delegisset. & cum publice sacro in-
 duti ordine per urbem ire supplicationis gratia solerent; ne
 faciem de more haberent contectam, prohibuit. videri voluit
 se fecisse, ne quid contra reipublicæ statum ij homines machi-
 narentur; qui pro ratione sacrarum exercitationum, proque
 pietate sua Carolo dediti erant. At genus id erat hominum a
 sedi-

*Aronensem
 Borromeiorum
 Arcem in Ca-
 roli potestate
 positam occu-
 pare Sult G-
 bernator, com-
 cedit Carolus.*

*Pias sodaliti-
 rum exercita-
 tiones impedit
 Gubernator.*

feditione, armisque prorsus alienum: pietati vero inter alias ciuitatis partes maxime deditum. Fecit edictum, vt quicumque pietatis caussa congregari solebant; metu pœnæ; & quòd viri Regis nomine delecti, vtpote nobiles, & aliis rebus occupati, moram, impedimentumque afferrent; omnes abstinerent; & magnum ciuitati bonum detraheretur, donec iussum illud postea tandem, vt dicemus, euanuit. Interea Gubernator omni officio Romæ contendebat; vt, vel doceret nullo se anathematis vinculo irretitum esse, vel absolutionis facultatem cautionis gratia, si opus esset, obtineret. principes viri fauebant vehementer: eum magnæ prouinciæ præfectum esse: ibi grauissimi belli cum hostibus ecclesiæ catholicæ suscepti necessitatem instare: spectatæ alioqui virtutis Principi ad vitæ pericula pro fide catholica properanti, aliquid indulgendum: tanti, tamque pij Regis habendam esse rationem; qui iam mandata dederat, profectioemque vrgebat; cuius rei caussa Gubernator ipse Mediolanensem administrationem dimiserat; fortasseque iam tum erat in itinere. Ita demum in eam sententiam plures ierunt; vt omiſſa caussa cognitione, absoluendi facultas ex priuilegio, cautius agendi nomine, concederetur. qua ex re publicæ rursus offensiones, indignaque multa acciderunt. cum enim litteras Apostolicas ea de re scriptas in itinere reddendas esse Romæ putaretur; ideoque potestas absoluendi cuiuslibet sacerdoti facta esset: Gubernator eas expectauit Mediolani. cumque a cœnobita quodam non peritissimo; Carolo contra præscriptum sacrorum canonum insciente: absolutionem in occulto esset consecutus; sacris palam interesse pluribus in ecclesiis conatus est. quod Pontifex ægre tulit; & eo nomine Carolo satisfieri iussit. Demum ille cum abiisset; re non admodum feliciter biennio gesta, extuberatione quadam, & corruptione totius corporis interiit. de morte illius frater vir princeps cum accepisset; Caroli precibus pie, studioseque commendauit; qui sese iam animæ illi suffragatum affirmans, facturum etiam in posterum promisit. Carolo in tam afflictis rebus id quoque solatij fuit; quòd non Romæ

Quid Roma sentauerit Gubernator, quidne impetrarit.

Gubernatoris enenim qualis.

Qua in eam afflictis rebus fuerint Carolo solatia.

solum

solum Castellium Ecclesiasticæ dignitatis acerrimum defensor, præter alios suos habebat: sed in Hispaniis quoque Ormanetum Patauinum Episcopum factum; qui quidem & vera de Caroli actionibus narrare; & optima suadere Regi pro pietate, gratiaque sua poterat. Internuncij munus apud Regem superiore anno ad modicum tempus mandatum, bonus sacerdos inuitus acceperat. nam si breui tempore in eo munere permanendum esset, ne quid ecclesia caperet detrimenti; tunc aula regia discedendum aiebat, cum & rerum statum, & hominum ingenia cognoscere cœpisset. si diu; ecclesiam Antistite suo destitutam multis, grauiusque incommodis esse afficiendam. Præterea ex eiusmodi absentia exemplis Principes adduci, vt Episcopos ab ecclesiis abstrahere, & in consiliis suis sæpe habere studerent. Huiusmodi modestissime proferens, tam perfecte parebat tamen; quàm studiose, frequenterque agebat, cum Carolo præsertim, vt ad ecclesiam suam redire liceret. cui Carolus & si tanti viri præsidium apud Regem rebus suis commodissimum videbat; quoniam in eadem erat sententia, & publicum Ecclesiæ exemplum suis rationibus iudicabat anteferendum; adiutorem in ea se semper sese præbuit. Ormaneti cura, tum maxime pietate sua Rex in eo perseuerauit, vt optime de Carolo sentiret. quin eius præscripta, cohortationesque publicis litteris populo tum propositas, de sacris precibus pro Rege ipso, pro rebus Belgicis, belloque Tûrcico habendis, libenter legit; & supplicationem sine intermissione, eius quam Carolus publice per totam diœcesim instituerat, exemplo, per Hispanias haberi iussit. nimirum Carolus tum saluti, prosperitati que Regis maxime seruiabat; cum maxime quorundam sermonibus eius voluntas, fidesque erga Regem in suspicionem vocabatur. Quemadmodum autem in priore illa conflictione; ita in hac pij viri quosdam euentus obseruarunt, qui vel Ecclesiæ, Caroliq; causam probarent; vel ecclesiasticæ animaduersionis auctoritatem confirmarent. Cum virum clarissimum Gubernator causæ defendendæ gratia Romam misisset; ille in Pontificis conspectum admissus, vix dicere cœperat, cum repente voce, viribusque destitutus concidit,

& in-

*Internuncij
munus Orma-
netus Episco-
pus tam Pata-
uinus inuitus
accepit.*

*Pro rebus Bel-
gicis, & bello
Tûrcico publi-
cæ supplicatio-
nes instituerat
Carolus; hoc &
Rex per Hispan-
ias facit.*

*Nuncius à Gu-
bernatore Ro-
mam missus,
coram Pontifi-
ce viribus de-*

& inde asportatus est. nullus vero morbus tunc ei fuit : offensio tantummodo quædam in crure iter facienti acciderat; quæ prope modum erat sanata. sed domum tunc relatus, ita febri laboravit, ut in magno vitæ periculo esset. ex quo, plurima salutis causa vel perfecit, vel pie admodum sibi proposuit; tum de causa, propter quam legatus erat, tum de omni vitæ suæ ratione. cumque iam conualesceret, morte penitus inexpectata subito obiit. De magno Cancellario qui vna cum Governatore damnatus fuerat id euenit, quod ecclesiastici vim anathematis mirabiliter declararet. is antequam absolutionem impetraret, cum vinculum eiusmodi non satis pro grauitate æstimare videretur; interno quodam animi pulsu diurno, nocturnoque commoueri cœpit, atque agitari: tum vero vehementi tristitia opprimi: ut sibi quandoque morti proximus videretur, cumque dies multos ægre sustinisset; medicos frustra adhibuisset; demum angoris assidui victus acerbitate, mortemque timens; ad Carolum misit, qui veniam peterent, Ecclesiæque satisfacerent. quamquam re nondum cum Carolo plene constituta, cœnobita quidam illi, ut homini moribundo, qui se satis Ecclesiæ facturum promiserat, absolutionis remedium impertiit: qua ratione is subleuatus, postea vna cum alio eiusdem facti particeps, adiuuante Carolo, Pontificiam absolutionem impetrauit. cumque alio tempore se postea morti propinquum esse sentiret; ad Carolum misit, ut ad se venire subsidio vellet; & si quid forte adhuc opus esset, ab omni vinculo exlueret, quod ille facile concessit; & quibuscunq; rebus potuit, animam illam è corpore migrantem amanter iuuit, & consolatus est.

stirum concidit, & post paucos dies moritur.

Quid magno Cancellario acciderit.

Carolus moriens magno Cancellario adfuit, eiusque animam amanter iuuit.

CAROLVS ita conflictatus; in ea tamen quæ suæ salutaria essent ecclesiæ pergebat animum intendere. cumque huius anni M. D. LXXIII. tempus illud appropinquaret; quo pij mortales Christi Domini aduentum recolere; & multis antea diebus sese piis officiis, & actionibus ad sanctissimi Natalis eiusdem festa recte celebranda præparare solent: videretque temporis eiusmodi sanctitatem laicis pene ignotam; clericis suis vsu fere

Variis sacris institutis gregi consulit. Romam Iubilei causa proficiscitur. Med. redit.

CAP. III.

O non

non receptam magis, quàm vt sacrarum vestium, diuinorumque rituum mutatione declararent: quod multos iam annos exemplo suo docebat, tempus illud quotidiano colens ieiunio; id vt aliqua ratione ceteri sequerentur, studuit etiam publica cohortatione persuadere. Litteras ad populum edidit; quibus tum rationem, ritum, cultumque huiusmodi plene demonstra- uit: tum pios omnes ad ea præstanda cohortatus est, quæ tale tempus; taliaque mysteria postulabant. quo in genere effecit postea tandem; vt non domus eius tantummodo, collegiaq; multa, quæ eius nutu gubernabantur; sed plurimi alij clerici, laiciq; sanctum institutum, maiore alij, alij minore vitæ seueritate, vt fit in rebus, quæ cuiusque arbitrio relinquuntur; pie admodum agnoscerent, atq; obseruarent. Initio anni M. D. LXX. IV. dies quadragesimæ proximos a corruptorum hominum impetu; tum cæcos homines ipsos a vitiorum corruptela vindicare perrexit. litteris editis temporis religionem, mysteriaq; declarauit. publicis supplicationibus, concionibus, omni ratione, a voluptatibus ad pias exercitationes traducere summo studio populum conatus est. Ac ea quoque per id tempus cura sollicitabatur: quòd sacrum illud Romanarum stationum munus ecclesiæ suæ cum acquisiisset; constitutas ea de causa ecclesias ita mares, foeminæque adibant; vt quæ res eis ad salutem comparata erat, ea re plurimi ad perniciem abuterentur. cum enim quam maxima animi, corporisque modestia ad veniam impetrandam, in diuinum conspectum venire deberent; immoderato, lasciuoq; cultu studiosissime ornati, libidinosos exercebant obtutus. eam corruptelam, quamuis nunc dici tempora, nunc visendas ecclesias, viris, foeminisque separatim diuidendo; aliàs alia prouidendo, tollere curauerit; non potuit omnino consequi tamen. Morem muliebris capitis operiendi, qui ad sacrorum locorum reuerentiam, vitiososque ornatus, aspectusque impediendos pertineret, eo tempore renouauit. mos hic Apostolica doctrina, disciplinaque iam inde ab Ecclesiæ initio comprobatus; Mediolani patrum memoria modestissime seruatus est; cum nedum capite puellæ, sed tota facie velo con-

*Litteras ad
Populi pietatem
excitantem
edidit.*

1574.

*Morem muliebris
capitis operiendi
renouat.*

contecta prodibant. persuasit id primo per parochos; & sacros concionatores; mox etiam iussit; vt exemplum alij Præsules imitati, idem eniterentur; seruarique etiam grauioribus poenis appositis edicerent. Atque continuata rerum salutarium cura, synodum suæ diocesis eo anno quartò habuit: quam ex Pontificis concessione, aliquot iam annis differebat. In eo de vestitu clericali, pro loci, aut dignitatis varietate distinguendo, tunc primum plene constituit. de sacris etiam peregrinationibus pie obeundis, quia Iubileus appropinquabat. de ratione synodi celebrandæ. de visitatione Præfectorum vrbis; & Vicariorum, quos per diocesim constitutos habebat: deque eorundem conuentu coram Archiepiscopo quotannis agendo: alia multa clericis, populoque valde fructuosa. Addidit tunc primum ad synodi decreta scriptas monitiones quasdam ex veteri instituto; quibus ad officia sua singula recte seruanda sacerdotes excitantur. Dehinc, eo per diocesim ecclesias inspiciente, Henricus Poloniae Rex constitutus, Carolo fratre Galliae Rege mortuo, ad regnum illud capeffendum rediens, per Mediolanensem agrum iter fecit: quem Modoëtiæ Carolus conuenit; muneribusque religiosis donauit; optimisque præceptis ad pietatem recte colendam, Galliasque hæreticis tumultibus afflictas recreandas, iuuare studuit: qua de re Pontifex, cum explicite omnia, quæcumque cum eo Carolus egerat, exquisisset; valde illum commendauit. Neque Regem solum, sed Principes quoque, qui eum comitabantur, ille similibus officiis ad pietatem, religiosaque instituta curauit excitare. in quo, vt sæpe alias, ostendit, quam ad rem, quæ ratione Regum, Principumque amicitia Dei sacerdos vtatur. Atque ea omnia Rex; cum & verbis, & factis declarasset, plurimi se Carolum facere; pie, amiceque tunc quidem, quidquid postea euenerit, accipere visus est. Illud memorabile tunc Modoëtiæ contigit. mulier nobili genere nata, cuius mihi nomen hoc quidem tempore tacendum est; sic agitabatur, ac furebat; vt sanctissimæ Eucharistiæ, sacerdotumque præsentiam vix ferre posse videretur: implacabilem se ceteris plerumque præberet: furiose

De Vestitu clericali distinguendo constituit.

Henricus Gallia Regis Frater, Polonia Rex constitutus, per Mediolanensem agrum iter faciens, a Carolo inuisitur, & ab eodem ad pia studia cohortatur.

Memorable quid Modoëtia contigerit ad Caroli sanctitatem declarandam.

matrem ipsam impeteret interdum. præterea intimo cruciatu quodam, agitationeque afflictata, nulla re, nulloque loco con- quiescebat. Id alij beneficiis tribuebant: alij cacodæmonis ve- xationem arbitrabantur. ac multis licet adhibitis remediis; ad- iuratoque, si quis inesset, dæmone, nullum dabatur leuamen- tum. Cum ad oppidum Carolus venisset; mulier, quæ sæpe non impedito mentis lumine suam agnoscebat miseriam; in spem venit, eius ope sese liberandam. cumque Carolus præteriret; domo illa subito profilit, accurrit. prætergressus Carolus mo- netur; mulierem retro esse, quæ sibi peteret ab eo benedici. conuersus ad eam de more manu crucis signum format. tum ea grauitè commota, dolere perinde, ac debilitari sibi visa est, quasi grauissimum aliquid ex medicamento deiecisset; & ex eo temporis puncto bona vtens valetudine nihil vquam am- plius eiusmodi passa est. quod nos eam, virumque allocuti, di- ligenterque de tota re non semel sciscitati, ita esse comperi- mus. Annus sequens septuagesimus quintus vltra mille, & quingentos, ille erat Iubilei nomine insignis; quo sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, ac alias quasdam Romanas Ba- silicas visentibus, plenissima peccatorum venia concedi solet. Romam ire quidem Carolus salutis, piisque exempli gratia constituerat: sed ibi tantum morari, quantum veniæ conse- quendæ, præcipuisque, & religiosioribus locis visendis satis esset: immo nihil prorsus etiam cum Pontifice agere, nisi quid spirituale prorsus suppeteret. profectioem autem in au- tumnum ipsius anni sancti, sic enini recte appellant, contule- rat. nam tempus illud ex omnibus minus incommodum ec- clesiæ iudicabat, si quando ei abesse necesse esset. Sed ante- uertit Pontifex, & non semel Carolo iussit significari, vt ante anni initium irèt: multa enim posse admonere, quæ ad Romanæ Ecclesiæ dignitatem accommodata essent; & ad externorum exemplum, qui ex toto Christiano orbe Ro- mam confluxissent, in primis vtilia. Verum plura is iam suppeditauerat per Carniliam; veluti de pauperum hospi- tio constituendo; de meretricibus segregandis. quod pium ho- spitali-

*Romam ire
constituit ob
sacri Iubilei
annum.*

*Pontifex, et
ante anni ini-
tium Romam
Carolus eat,
iubet.*

spitalitatis officium, alioqui etiam Romæ sicuti existimo, præmeditatum, Præsulum, ceterorumque liberalitas, christianæque beneficentia tantopere coluit; vt magnus, per exteras quoque prouincias, extiterit tam illustribus exempli, religionis, pietatisque fructus. Non satis habuit Carolus exemplo suo, suos Mediolanenses, aliosque excitare ad Romanam peregrinationem suscipiendam. fecit id quoque litteris editis: quæ per alias, non solum vrbes, sed prouincias quæstus causa a librariis disseminatæ, magnos christianis hominibus salutaris peregrinationis stimulos adhibuere. Itaque ante finem ipsius anni, qui agebatur, Pontificis voluntate profecturus; scriptam prius eius rei facultatem postulauit; non alia de causa, quàm ex desiderio eius instituti tenendi; vt ad sacrorum canonum præscriptum Episcopus ab ecclesia sua sine legitima facultate non discedat. qua de re illud etiam in tempore suasit Pontifici; ne vllum Episcopum absque illius concessu scripto, temporisque præfinitione adiecta, Romam ire pateretur; ne Iubilei nomine quis sedis suæ diutius deferendæ causam quæreret. Id ipse a suis clericis seruari mandauit; vt & cum suis litteris proficiscerentur, & illas Romæ Cæsari Speciano statim offerrent; a quo item, cum post tempus præscriptum redire vellent, afferrent vitæ ibi actæ, honestæque habitationis testimonium. Profectus igitur Carolus mense Decembris, asperum sane suscepit peregrinationis genus. quotidianum iter, non diuersoriorum commoditate, sed temporis ratione metiebatur. nox eum, & hospitio egredientem, & ad hospitium venientem comitabatur. ea de causa facultatem, Missæ, vel duabus horis ante lucem faciendæ sibi, suisque impetrauit. sæpius eueniebat, vt commoda loca, amicorum etiam, principumque virorum officio vehementer rogatus, ad modicam lucis residuæ vsuram præteriens, ad hospitia plane rustica perueniret. vbi, quod neque præmitti quemquam volebat; & ob Aduentus abstinentiam, omnibus fere inusitatam, sibi vero exquisitè seruandam, aliud ad reficienda corpora non suppetebat; herbis sæpe, nucibus, pomisue cum comitibus sustentabatur. ad ea interdum loca venit, quæ ne vnum quidem ad ipsum recipiendum, cubiculum

Mediolanenses aliosque ad Romanam peregrinationem suscipiendam non solum exemplo, sed litteris editis excitat.

Præclarum Caroli factum.

Quo tempore, quanc ratione seruetur.

lum haberent; sed in tugurio manere necesse esset: vbi appetita plene frueretur incommoditate. omne tempus in rerum diuinarum contemplatione consumebat. loca omnia circa viam Romanā religione insignia, egregia pietatis significatione visebat: cum ipsius visendi causa ex villis, oppidisque plurimi passim accurrerent. Itaque Camaldulum adiit: Aluerniam, Assisium, aliaque loca Francisci sanctitate, memoriaque celebrata coluit. magna denique tum sua, tum aliorum spirituali vtilitate iter confecit. Romæ ita versatus est, vt eius laudibus vrbs sancta completeretur; & quot homines exteri ibi erant, tot earum in variis regionibus præcones efficerentur. præteritas peccatorum confessiones repetiit. certo diuinarum contemplationum cursu se exercuit. stas Basilicas, pedes vna cum familia ordine procedente, omni pietatis, modestiæque officio adiuit; & in iis loca omnia diligenter inuisit, quotquot præcipuo aliquo cultu censerentur. In via litaniam, multamque omnino precationem, nullo intervallo dato, continenter obibat, plurimi etiam nobilitate præstantes, se socios inferebant. si quis obuius, etiam vir princeps, & familiaris offerebatur; nihil amplius officij causa præstabat; quàm, vt aperiendo capite, corporisque motu salutaret. multi honoris causa eo prætereunte humi genua ponebant: quod si mirabantur Mediolani id videntes; multo magis Romæ; vbi tot alij præclari Antistites, & ipse Christi Vicarius erat præsens. Ignota mulier peregrino vestitu Carolo obuia, ita commota est, vt nulla publici conspectus habita ratione; toto se corpore ad eius pedes abiecerit; eosque religiosissime complexa, osculari verita non sit; cum eo se complexu expedire ille, quantum posset, conaretur. Ineunte autem mense Febr. anni M. D. LXXV. Roma profectus; cum Vastallam tenderet; a Cæsare Gonzaga oppidi Principe, Camillaque sorore sua illius vxore, ad dedicandam ecclesiam, quam ij ædificauerant, inuitatus: de grauissimo Cæsaris morbo, salutisque discrimine nuncium accepit. vix circa Bononiam equo descenderat; cum periculo audito; diuinis animæ illius charitatis ignibus accensus; statim rursus conscendit; & cursu, etiam nocturno celeriter eò contendit. quò postridie mane cum

Loca omnia religione insignia in itinere visit.

Laudabiliter, ac sancte Roma versatur.

1575.

Audito Cæsaris Gonzaga affinis sui morbo Vastallam celeriter conscendit, animæ eius mirabiliter iussit.

cum venisset; quasi longo ante spatio quieuisset; sese totum ad affinis animam iuuandam dedit. priuatam supplicationem præter eas, quæ publicæ habebantur, instituit; quæ a suis, aliisque religiosi viris sine vlla intermissione vicissim continuaretur. tum ipse eam exorsus, totum psalterium recitauit. atque Dei benignitate tanto fuit precationibus, salutaribusque verbis Cæsari adiumento; vt is demum a rebus humanis, ad diuinas mirabiliter animum auocaret; certamque mortem ita expectaret, atque obiret, diuinis rebus ad salutem rite munitus; vt si, quemadmodum Carolus ipse palam dicebat, in optimis religiosæ vitæ institutis multis sese annis exercuisset. Ibi Carolus post itineris laborem; post defatigationem cursus, qua solebat maxime affligi; post vigilias, totq; dierum, noctiumque incommoda; quiete nulla vsus; corpore Cæsaris ad sepulturam dato; ecclesia in oppido dedicata: sorore vidua iis de rebus monita, quæ ad salutem, ordinationemq; domus pertinebat, Mediolanum celeriter venit. Hic vero mihi iucunda sane incidit recordatio; quam bona cum lectoris venia, non præteribo tacitus: recordatio inquam, diei illius; cum e ciuili cursu reuocatus, Carolo me tradidi: existimans, a salutari via tali duce, ac patrono aberrare me non posse. hæret animo illius actionis suauis, iucundaque memoria; cum profanam mihi togam suis manibus detrahens, sacramq; induens, vir apostolicus, apostolica sententia hortatus est, vt veterem hominem exuerem, indueremque nouum. neque deinde breui mystica manuum impositione, per omnes sacri ordinis gradus extulit. Faxit Dei clementia, vt sacrorum dignitati, sanctitatiq; sacerdotis aliquo modo vita nostra possit respondere.

*Mortuo Cæsare
eius affine al-
isque Vrbis alla-
peractis Medio-
lanum cepit.*

• **QVOTIESCVMQVE** Romam proficiscebatur Carolus; quasi ad earum rerum honestissimum quoddam, sacrumq; emporium accederet, quæ sibi essent, ecclesiæq; suæ cōmodæ, ac salutares; turpe fere sibi existimabat inanem redire. Ipse item diuinis opibus confirmatus, Episcopalis vitæ cursum Roma rediens, acrior semper, fortiorque repetebat: & in vitæ sanctitate solebat insigniter progredi: licet aliis sæpenumero secus eueniat. nimirum

Quæ Romæ scilicet Visitatore Mediolanum misso. de Cremonensi, Bergomensique ecclesia recognita.

CAP. IV.

hæc

hæc valde distant; Romæ pietatem, ad sanctitatem; vel splendorem, ac speciem intueri. ipse certe id fructus ex Apostolica Sede, locisque sanctissimis referendum ostendebat. quæ de se du-

Familia nomen dimisit, & loco insignium eiusdem qua sustulit Sanctorum imagines substituit.

rius statuerit, deinceps apparebunt. Familiæ nomen, annuente Pontifice, tunc ad humanarum rerum despicientiam, veterumque imitationem, dimisit: & eiusdem insignibus e scriptorum ecclesiasticorum signis sublatis; eorum loco, Pontificia auctoritate, veterumque Archiepiscoporum imitatione, cœlestium patronorum Geruasij, & Protasij martyrum, Præsulisque Ambrosij inter eos medijs imagines substituit; appositis ex Ambrosij ipsius, non solum scriptis, sed sensu, atque animo, his verbis, Tales ambio defensores. Calculos ad precandum Pontificis auctoritate sacros, id quod pro salute gregis semper solebat, attulit innumerabiles; quamquam pauci pro Mediolanensium pietate visi sunt. Sacra septem insignium ecclesiarum Urbis indulgenti-

A Pontifice sacra munera Mediolanensibus ecclesiis collocanda impetrauit.

tiæ diuinæ munera obtinuit, in totidem Mediolani ecclesiis collocanda. quæ res fecit, ut quæ veteres ecclesiæ, locis, & rebus Mediolani erant cultu dignissimæ; negligentia vero sacerdotum, & aliorum pene derelictæ; rursus piæ multitudinis frequentia, cultuque præcipuo celebrarentur. sed eius rei promulgationem distulit in posterum annum: propterea quod Romani Iubilei donum sanctissimum itidem a Pontifice Mediolanensibus suis cum impetrasset; sacra illa beneficia disiungi satius duxit; quod illustriore gratia, vberiorique fructu singillatim exciperentur; præsertim, quod vtrumque visendarum ecclesiarum operam requirebat. Anno igitur M. D. Lxxvi. ut hoc quasi præcurriendo narrem, cum edictum primò proposuisset, quod multa sacris locis indecora vetabantur; veluti de laicis a choro clericorum arcendis: litteras quoque edidisset, antiquæ pietatis plenissimas; ut fideles doceret, qua ratione in ecclesiis versari deberent; & ad sacrarum rerum reuerentiam incenderet: septem nominavit; Maiorem; sancti Ambrosij; sancti Nazarij; sancti Laurentij; sancti Stephani; sancti Simpliciani; sancti Victoris. tum postridie Calen. Iulij, qui dies Virgini dicatus est, celebri totius cleri, ciuitatisque supplicatione, lætoque apparatu, ipsas ecclesias

Multa ad Dei cultum restituendum instituit.

fias pie adiit: eamq; supplicationem solemnem, anniuersariam-
 que in perpetuum constituit. ipse vero; quod assuefaciendo po-
 pulo esset accommodatum; nunc priuatim cum familia; nunc
 publice cum canonicis eandem obiit. idemque canonicorum
 collegia, religiosorum hominum ordines omnes: vicinias cum
 parochis suis: pia sodalitia, societatesque, separatim facere mā-
 dauit. quod quidem religiosum institutum Mediolanensium a-
 nimis, & merito quidem, adeo infedit; vt in eo frequenter ma-
 res, foeminae, nobiles, ignobiles, versari conspiciantur. Præter *Multa præter*
 spiritualia Carolus, in Vrbe alia quoque non parua suæ quæsiuit *spiritualia sua*
 ecclesiæ: mille aureorum ex Braidensi Præpositura pensionem *quasiuit eccle-*
 clericorum seminario: parem presbyteris minoribus ecclesiæ
 maioris, collegio suo Ticinensi detractam: a quo collegio iam
 Caluentianum Prioratum in canonicos itidem trāstulerat. cum
 enim tenues admodum essent eius ecclesiæ fructus: ipse vero, vt
 par erat, stas in ea canonicis horis, nocturni, diurnique tem-
 poris preces integre restituisset; alias diuinorum munerū
 functiones ibidem auctiores multò, quàm antea vellet: aucto-
 ritate Pontificia fructus ita studuit augere; vt tum loci dignitati,
 tum occupationi. sacerdotum aliqua ratione responderent. Ve-
 rum pro vniuersa quoque Ecclesia; nam & illud erat ei semper *Pro vniuersa*
 propositum; Romæ plura curauit: de palatij Apostolici, Apo- *ecclesia Sciti-*
 stolicæque vrbis disciplina; deq; rebus ecclesiarum per prouin- *tate Romæ piti-*
 cias componendis. ac in hoc postremo genere, iam vsq; a Pij V.
 tempore pro virili parte duo curauerat: alterum, vt esset Romæ
 proprium Cardinalium consilium, in quo res ecclesiarum, Epi-
 scoporumque referrentur, & quod opus esset decerneretur; al-
 terum, vt Episcopi mitterentur, qui apostolica auctoritate ec-
 clesiasticam administrationem, & Episcoporum vitam recogno-
 scerent; & quibus rebus opus esset, emendandam curarent. sed
 cum ad id tēpus ad ecclesias fere ditionis Ecclesiasticæ tantum-
 modo missi Præsules essent; egit Carolus dum Romæ fuit, vt ad
 alias quoque prouincias decernerentur. Cumque ditionis Me-
 diolanensis ecclesias lustrare, Archiepiscopalis officij sui esse iu-
 dicaret; id muneris a Pontifice suscepit, præcipuis saltem in ec-
 P clesiis

*Mira Caroli
modestia &
prudencia.*

clesiis exequendum; si totam non posset complecti prouinciam. & quoniam exemplo aliis præire maxime vtile arbitrabatur; prius ad se mitti postulauit; quàm aliena recognoscendi, corrigendique onus acciperet: vt cum sua ipse alieno iudicio subiecisset; tum iudicaret aliena. cumque aliæ ecclesiæ aliis Episcopis attribuerentur; in eorum numero Castellius fuit olim Caroli Vicarius, Episcopus Ariminensis per id tempus creatus. omnino res opportuna fuit; cum Præsules ad ecclesias ordinandas in varia legarentur imperia; in eorum numero Carolum esse; qui pro egregia libertate, auctoritateque sua, ad multa, quæ aliis fortasse difficilia fuissent, in eo genere aditum patefaceret, viamque muniret. Ecclesia igitur Mediolanensis Hieronymo Ragonio Veneto, tunc Salaminæ, quæ Famaugusta dicitur, postea Bergomi Episcopo, assignata est; cuius pietas, doctrina, rerumque episcopalium vsus, Carolo valde probatus erat. Venit is mense Maio: cuius aduentum cum pro sua erga apostolicam auctoritatem veneratione, magno honore Carolus profecutus esset; publicis supplicationibus eius negotij causa indictis interfuisset; ipsam actionem cœptam vidisset: in ecclesias prouinciæ discessit. Cremonensem autem primò petiit, cui præerat Episcopus Nicolaus Sfondratus, Ecclesiæ catholicæ postea datus Episcopus. excepit eum absente Episcopo magno honore clerus, & ciuitas, omnique pietatis officio coluit: cumque tum publicas supplicationes, tum sanctissimæ Eucharistiæ communicationem indixisset, frequentissimi conuenere Cremonenses; & vno die cœlestibus millibus hominum circiter octo præbuit. non explicabo Caroli in ea ecclesia labores, laborumque fructus; ad clericos; ad cœnobitas, mares, fœminasque; ad vniuersum populum pertinentes. satis dixerit, qui eos Carolo dignos fuisse dixerit. nam & eius auctoritas ecclesiis ad ea obtinenda sæpe valebat, quæ ipsis Episcopis erant difficilia: vt non Visitatoris tantummodo partes; sed etiam patroni sustineret. omnia vero religiosissimi Episcopi desiderio, studiisque optimis opportuna fuere. In eo munere visitationis obeundo, Carolus, tum in ea, tum in aliis vribus sumptus quidem vitæ necessarios a clero accepit, nã læderet canoni

*Hieronymus,
Ragonius
Salamina Epi-
scopus, & Me-
diolanensem
ecclesiam reco-
gnoscat deligi-
tur.*

*Cremonensem
ecclesiam reco-
gnoscentiam
primo aggredi-
tur Carolus,
maximo hono-
re a clero, &
Ciuitate exce-
pit multa
præstitis.*

canonicum Ecclesiæ institutum; sed eos tantum, qui equitibus sex, peditibus tribus, solita eius familiæ parsimonia sufficerent. in ædibus Episcopalibus non habitabat; sed in aliis, ecclesiasticis tamen. Atque tum sibi, tum aliis Episcopis, quibus id muneris mandaretur, fecit ipse, vt, summis licet viris reclamantibus, etiam in cœnobarum ecclesias, potestas daretur; vt eodem tempore, ac eadem ratione, qua reliquæ, componi possent. Menses tres Cremonæ cum mansisset; mox ad Virginis natalem Mediolanum venisset; Bergomum postea profectus est. vbi episcopatu administrabat Federicus Cornelius postea Cardinalis; qui quidem in exequendis conciliorum prouinciæ decretis, & in ecclesia sua ordinanda multum profecerat. silentio prætereunda non est summa Senatus Veneti voluntas; quam iussis suis, de Carolo in vrbes suas quam honorificèissime accipiendo ostendit. quæ iussa Bergomenes Rectores, ciuesq; adeo cumulate perfecerunt; vt quæcumq; non solum ad amplissimi Antistitis; sed ad magni quoq; principis honorem maximum, studia, officiaq; expectari poterāt, omnia egregie præstiterint. quibus Episcopus cum clero suo pro conditione sua minime cessit. Carolus in ecclesia maiore Pontificia diplomata recitari iussit; pauca verba de causâ aduentus sui fecit: de quo latius explicauit in sequētis diei concione. Ciuitatis Rectores adierunt, Venetique Senatus nomine omnia illi a se fore parata testati sunt. & eiusdem ciuitatis nomine habita oratio populi gaudium declarauit; & metropolitici muneris veterem vsū, ea actione a Carolo restitutum cōmendauit. Ad publicas supplicationes, vt faustum esset, felixque principium indictas, maximus concursus fuit. motus, expiatioque animorum admirabilis. ipse tum in vrbe, tum in suburbiis, innumerabili mariū, foëminarumque multitudini, etiam ipsis Magistratibus, militiæq; ducibus sanctissimam præbuit Eucharistiam. illud compertum est, vel aduentus famam, vel præsentiam eius solam ad animas salutariter commouendas; resque omnes recte componendas, plurimum valuisse. possentq; multa, & grauissima numerari, quæ priuata, publicaue auctoritate illius aduentus causâ, pie præoccupata sunt. Expertus est in ea ciuitate

Bergomum proficiscitur.

Senatus Veneti voluntas de Carolo honorifice excipiendo.

Populi concursus ad supplicationes aliaque christiana pietatis exercitia.

Carolus; omnesque, quotquot illius. administri fuimus; bona hominum ingenia, animosque, tum rerum salutarium studiosos, tum ad perficienda mandata faciles. In maxima comitum, affectatorumque copia Magistratus ipsi frequentes aderant: quibus erant in ore semper Caroli laudes; prædicabantque, beatum fore orbem, si eius similes multos habuisset. In vnaquaque ecclesia, quam inspecturus erat, cum Missam pro sua consuetudine faceret; sacræ Eucharistiæ accipiendæ gratia plurimi quotidie conueniebant. Ibi collegium virginum cum ex suburbio ad tutiorem locum transtulisset: corpora etiam sanctorum Firmi, & Rustici martyrum, quæ illæ in sua ecclesia habebant, aliò celebriter transtulit: licet ex ea re non nihil difficultatis extiterit, & tumultus. suburbani enim æmulatione quadam concitati; quo tempore putabāt ex alia parte ciuitatis venturos, qui sacras reliquias asportarent; ad ecclesiam repente veniunt; per vim ingrediuntur; in presbyterum custodem manus iniiciunt: loco capto, corpora custodiunt armati. quam sacri loci iniuriam, hominumque audaciam cum vindicare se velle Carolus ostendisset: eum primariis viris adhibitis adiere maximo numero suburbani, supplicesque, & humi abiecti veniam, absolutionemque petiere. Carolus præposterum pietatis ardorem valde reprehendit: dum maxime charas habere sanctorum reliquias viderentur, maximam beatis ipsis iniuriam facere; quia communis Domini sacras ædes, eiusque ministros violarent. non armis agendum illis fuisse, sed precibus; demumque pati facile debuisse; vt quod gratius Deo esse eius sacerdotes iudicarunt, id fieret. Arcam Dei quondam plastro impositam, cum agitatione bouum inclinata fere corrueret, Ozam cui rem sacrosanctam tangere nefas erat, manu tenuisse. audaciam hominis pietatis nomine susceptam Dominum ita vindicasse; vt is illico mortuus concideret. esse etiam pietati, & rerum sanctarum desiderio modum, certosque fines; quos sine diuina offensione transire homines non possunt. quòd sanctas reliquias amarent; & apud sese retinere cuperent; pie facere, ac laudabiliter. sed cum immoderato earum studio, ad ecclesiasticæ auctoritatis contemptum, & ad rerum

Virginum collegium duorumque Sanctorum corpora aliò transtulit.

Suburbanorum tumultum.

Suburbani Geniam a Carolo petentes patere ab ipso arguuntur.

rerum sacrarum violationem adducerentur; non pietatem esse, sed temeritatem castigatione dignam. re demum composita; qui vim sacris intulerant, eos singulos, venia prius a presbytero petita, certo signo notatos, Pontificali vestitu, solemnique, & præscripto ritu, ante fores ecclesiæ, anathematis pœna Carolus liberavit; opportunaque opéra pœnitentiæ nomine iniunxit. tum reliquias in ecclesiam maiorem, magna hominum multitudine, amploque apparatu deportavit. Suburbani illi cereis accensis comitati sunt. Ad initium vsque mensis Decembris in eius ecclesiæ rebus componendis Carolus occupatus fuit; idque eo fructu, quem vel mandatorum ratio, vel breuitas temporis ferre potuit maximum. Brixensem ecclesiam, quam itidem ex Pontificiis mandatis adire constituerat, tunc quidem ob anni tempus omittere coactus est.

Suburbani publice anathematis pœna a Carolo liberantur.

CONSULTATVM erat inter alia Romæ, cum ibi Carolus esset; de Iubileo, post annum, in prouinciis eorum gratia concedendo, qui varie impediti Urbem adire non potuerant. Quod cum ipse in primis impetrasset, secretoque habuisset; de magnis demum ex ea re populo suo spiritualibus adiumentis, animique fructibus acquirendis diu iam meditatus, negotium suscepit, studio, ac diligentia singulari: vt cum superiore anno maximum Mediolanensium numerum Romam ad sanctæ Urbis beneficia capienda impulisset; reliquis, & eisdem rursus si vellent; Romanis beneficiis Mediolanum accersitis; sacra salutis subsidia, cœlestiaque animæ ornamenta compararet. Munus eiusmodi minime arbitror Mediolanensibus postea concessum; quàm Antonio ex Marchionibus Salutianis Archiepiscopo, & Galeatio Vicecomite Duce, Bonifacius nonus dedit, anno salutis M. CCC. XC. I. quo tempore admirabilis illa Basilicæ maioris ædificatio Mediolani cœpta est. Carolus igitur litteris primum editis, quibus ad diuinum munus salutariter accipiendum suos accenderet; festo die Virginis, quem Purificationis nomine appellamus; ab ipsius Virginis æde cum rediisset; vbi more maiorum candelarum ritum, mysteriumque obierat; in Pontificia maioris ecclesiæ

Iubileum Mediolani celebrat. conciliū Ep. quartò habet. Visitator discedit.
CAP. V.

1576.

Carolus in maior ecclesia Iubileum publicat ac solemniter celebrat.

clesiæ Missa concionem habens, Gubernatore, Magistratibusq; presentibus rem promulgauit: Romanumque diploma; ac editum suum, in quo præscriptiones in eo genere variæ continebantur, recitari iussit. Tum ad animos præparandos; ciuitate ad ieiunia, elemosynasque excitata; omnes sacros ordines, populo comitante, publica supplicatione duxit, feria quarta ad sancti Ambrosij; sexta ad sancti Laurentij; sabbato ad sancti Simpliciani. statuas deinde supplicationes in ecclesia maiore indixit; quo sacra collegia, clerusque omnis, atque vniuersa ciuitas, certis cuique generi horis assignatis, distincte conueniebant: ita vt horis quadraginta preces continuarentur. Cum per eos dies festo campanarum sono, animos diu pie commouendos curasset; in eorum extremo iussit vno tempore vesperi ab omnibus ecclesiis signa dari, quæ cunctorum animos inusitata quadam lætitia, cum rerum diuinarum desiderio coniuncta, perfuderunt. sequenti die dominico, quo die sacrosancti beneficij statuit esse initium; sacros choros, ordinesque rursus duxit vniuersos; idque tam pio, splendidoque apparatu, vt diuina quadam celebritas videretur, pompæque cœlestis. conuenere ex ecclesiis omnibus sacerdotes, sacris indumentis ornati, quæ pulcherrima haberent; tenentesque manibus cereos accensos, in pretiosissimis ferculis collocatas insignes sanctorum reliquias deducebant. infinita multitudo, non ex ipsa modo vrbe, sed ex vicis, agroque vniuerso confluerat: quæ maximo in templo constipata, mutuisque impulsionebus perpetuo agitata, quasi vndis vltro, citroque commeantibus, vasti cuiusdam pelagi fluctuantis speciem afferebat: tum vero totis viis confertim emissa, huc, illuc continenter fluitabat; dum res sacrosanctas inspicere, sacra agmina comitari, & pia quadam anxietate coronis, vt appellant, ad precationis vsum paratis, sacra fercula, religionis gratia, tangere certatim studebat. Quatuor Basilicas Romanorum exemplo constituit Carolus, quindecim dierum spatio quindecies obeundas; maiorem; sancti Ambrosij; sancti Laurentij; & sancti Simpliciani; quas æde sancti Nazarij addita, etiam Antonius Archiepiscopus olim con-

Quatuor Basilicas certo dierum spatio obeundas, et alias pie consueuit.

constituerat, ad diuini illius muneris opem consequendam. Atque pro facultate Pontificia, certos sacrarum confessionum ministros, ea de causa delegit; certam præscripsit precandi, & ecclesias adeundi rationem: in qua quidem ratione curam non admisit; vanaque omnia ornamenta excludi curauit. Senibus; imbecillis; ægrotis; vinctis; religiosis virginibus; quæ claustris continentur, prouidit, ne eo munere carerent. Præter scripta, quæ multa ipse ad fructum, salutemque suorum edidit; libellos etiam de diuinis eiusmodi muneribus acquirendis, deque religiosis locis pie adeundis edi curauit. de præcipuis Mediolani ecclesiis, deque rebus, locisque earum religiosioribus, pij publici ardoris iuuandi gratia proprium libellum conscribi iussit. Ecclesias ipsas delectas, vt animi vehementius accenderentur, quam ornatissimas haberi iussit; & in ipsis quæcumque res religione insigniores essent, frequenter proponi: idque non incolarum tantummodo causa; sed exterorum quoque, quibus ad idem beneficium consequendum aditus patebat. Atque vt vitium, periculumque omne diligentius arceret, quod ex marium, foeminarumque ad eadem loca concursu esse poterat; ipsas statas ecclesias ex antiquo, etiam multorum locorum Mediolanensis diocesis, instituto, diuidi iussit; & vniuscuiusque partem, quæ ad austrum est, maribus; aliam foeminis assignari, quamquam is fuit tunc sancti Iubilei cultus, vt quæ alias corrupte fieri ad ecclesias solebant; eo tempore minime committerentur. Separauerat antea stationalis celebritatis gratia, ecclesias interpositis velis; sed tunc ligneis septis diuidi statuit, vt melius caueret; moremque veteribus usitatum, & quibusdam locis etiam retentum religioso fructu, ac exemplo renouaret. quod idem in alias quoque ecclesias, etiam castellorum, vicorumque postea paulatim introduxit; & decreto quoque sanciuit. Carolus ipse nunc cum canonicis suis, aliàs cum familiaribus; ecclesias frequens adibat, hymnis, psalmisque simul recitandis, in via operam dabat; res, & loca omnia, vt in libello demonstratum erat, pie visebat. Collegia sacra omnia, piaque sodalitia idem fecere. tum Parochus quisque sibi

*Ligneis septis
ecclesias diuidi
statuit.*

*Frequenter ec-
clesias cum Ca-
nonicis, aliis-
que adit.*

sibi commissa vicinia comitante: collegia profana item artificij, mercaturæue societate congregata: alij chori multi marium, & foeminarum: vt viæ continua psalmorum recitatione, sæpe suauiterum sacrarum cantu, personarent. plurimi nudis pedibus, vestituque aspero, viri, & mulieres, etiam nobiles frequenter ibant. alij operta facie, tota via flagella sibi ad sumendas flagitiorum pœnas adhibebant. Vidi nobilem iuuetutem, & primariam, voluptatibus antea deditam, cannabino indumento, oculis in crucem, quam manu quisque tenebat, defixis, ordine eandem viam obire; tanta pietatis significatione, animorumque motu; vt boni omnes incredibili gaudio afficerentur; senes supplices manustenderent, Deoque toto corde gratias agerent; qui ad id tempus eorum vitam reseruasset. Ex agro Mediolanensi, singulisque vicis, & castellis quotidie populi integri, facto agmine, cruce, cleroque præeunte, Mediolanum pedibus etiam nudis veniebant; quamuis viginti, atque adeo triginta millia passuum quidam abessent: ita enim Carolus hortatus erat. quibus etiam faciliorem sacri muneris consequendi modum præscripserat. Atque vnumquodque agmen in ecclesia maiore primo pia concione, optimis admonitionibus referta, excipiebatur: quod munus frequenter ipse, sæpius in die ad id in templum veniens, obibat. Ibi sacerdotes; & quæcumque ad animi expiationem, diuini que beneficii adeptionem opus erat; omnia præstito erant: neque verbo tantum Carolus aduenientium pascebat animos; sed diuino quoque sanctissimæ Eucharistiæ cibo: vt admirabili vicissitudine, ab vno ad alterum sæpius sacrum ministerium nullo transiret interuallo. Tum ad ecclesias constitutas, eiusque sanctas res venerandas se conferebant. demum rebus omnibus procuratis, quæ ad animi salutem pertinerent; ad vires quoque corporis reficiendas inuitati veniebant. nam id quoque prouiderat amantissimus pastor. Hospitio suscipiebantur in ædibus amplissimis, quas ad mares, foeminasque separatim recipiendas Carolus constitui curauerat. maribus recipiendis præerant primarij viri: foeminis matronæ grauissimæ; consilio, atque opera virorum probatæ vitæ, atque grauitatis adiuta. huc

*Multorum ardor in ecclesia
Iubiles causa
obcundia.*

*Peregrinorum
hospitium præparari curat.*

tæ. huc res ad victum necessariz, præcivium liberalitate, tum in- *Civium in pe-*
 dustria multorum, qui eam rem auctore Carolo, curabant, vn- *grinos libe-*
 dique comportabantur. Mensæ longissimæ, ordine multiplici *ralitas.*
 positæ conspiciantur, hominum millibus interdum quin-
 que, ac sex vno tempore sæpe accumbentibus, quorum dum
 corpora recreabantur, animi quoque ex pulpitis aptè dispositis,
 concionatorum sermone reficiebantur. sed ante cibum, anti-
 quo christianæ charitatis officio, de itinere fessis, pedes laua- *Carolus pere-*
 bantur. quo munere cum Carolus ipse fungeretur; & cum do- *grinorum pe-*
 mesticis, canonicisque suis frequentaret; ad eandem exercita- *des lavat, idem*
 tionem multos quoque ex optimatibus excitavit; qui vna cum *eius exemplo*
 ceterorum magno numero ei ablutioni operam assidue dabant. *optimates fa-*
 Ad piam animorum commotionem id opus maxime valebat; *ciunt.*
 tum in iis, qui spectabant, & faciebant; tum in iis, quibus adhi-
 bebatur. obstupescabant homines cum ad pedes suos, viros nobilissimos prostratos videbant; vixque officium eiusmodi ferebant. at Carolum linteo præcinctum sese offerentem, & ad pedes sedentium abiicientem conspicientes; tam nova specie obstupefacti, demissis oculis terram intuebantur; ore, corpore, mente ipsa denique minime videbantur posse consistere. Hæc cum assiduo labore Carolus gereret; tum illud asperitatis addidit; vt toto quadragenario solemnis ieiunij tempore in asseribus cubaret. quod ea quoque de causâ fecisse eius familiares putarunt: quia cum satis magnus numerus peregrinorum lectis semel caruisset; culpæ id suæ adscripsit; & ea ratione voluit a se poenam exigere. perseveravit autem in eo, donec Episcoporum, qui ad proximum concilium venerunt, idque resciverunt, precibus vix adduci potuit, vt solam culcitram asseribus imponeret. Verum pia illa populorum itinera, cum adhuc multa restarent, gubernatoris sunt impedita iussu; cum de magnis urbibus, Venetiis, Mantuæque pestilentia oppressis, & aliis vicinioribus locis eadem contagione tentatis certi nuncij Mediolanum allati essent. providendum enim existimarunt Magistratus, ne quis in urbem admitteretur, nisi scriptum testimonium afferret; se, locumque vnde veniret, pestis suspitione carere; quod in tantæ multi-

Q

multi-

multitudinis conuentu fieri non poterat. Id quamuis Carolo ex omni parte non placeret; cui periculum adhuc minus videbatur; quàm vt piis populis vicinis, ciuitatique tantus, tamque salutaris pietatis fructus adimi deberet: non restitit tamen; sed reliquorum vtilitati consulens concessit, vt in agro quoque Iubilei beneficium consequi possent. Concilium tamen Episcoporum statò tempore ex instituto quartò celebrauit, præsentè ipso Salaminio Episcopo Visitatore. diurnos, nocturnosque labores, quos cum vitæ asperitate, magnisque vigiliis coniunctos, in rebus componendis, parandisque primò; postea in congregatione Episcoporum tractandis, suscepit; & Episcopi, & alij, qui interfuimus, plurimum; & magis quàm vquam antea mirati sumus. cum enim duas, tresue horas, siue sedens, siue in ligno stratus somno dedisset; reliquas omnes concilij negotiis, aliisque rebus tractandis dabat. Decreta confecit, quibus plurima complexus est, ad omnem ecclesiasticarum rerum perfectiorem conformationem pertinentia; prouinciæque maxime vtilia; cui quid opus esset, ex ecclesiis ante recognitis melius intellexerat. Quæ de sacris reliquiis pro dignitate habendis, aut transferendis; de religiosis peregrinationibus; de modestia in sacris locis tenenda; de vario supplicationum genere, proximis annis vsu probauerat; perpetuis prouinciæ constitutionibus commendauit. de sacrorum locorum fabrica, ornatu, omnique ratione multa comprehendit; que iam vsu fuerat expertus. magnam item earum rerum partem decretis fanciuit; quæ idem Episcopus Visitator in vniuersum de variis rebus ecclesiasticis, deque Virginum cœnobarum disciplina præscripsit. de diuinis item officiis plurima; de Episcoporum, omniumque clericorum vita, modestiaque; de munere ecclesiarum recognoscendarum adiunxit. Alia multa constituit ad disciplinæ ecclesiasticæ statum constituendum, non vtilia solum, sed etiam necessaria, satis magno decretorum volumine; quæ bonorum Episcoporum studia in perpetuum iuuabunt. Ac eo tempore Visitator in ecclesia Mediolanensi muneri suo finem posuit, qui multa per se, virtute, studioque suo, cum ad optimum ecclesiæ

Quartum Episcoporum Concilium Visitatore Episcopo præsentè celebrat Carolus.

Quæ edita decreta.

Visitator in ecclesia Mediolanensi muneri suo finem facit.

clesiæ statum contulisset; eo etiam Carolus, eiusque apostolica
 auctoritate in aliis multis usus est, ad ea consequenda; quæ vel
 tunc quidem a se tentari opportunum non iudicabat; vel au-
 thoritate sua ordinaria ipse non poterat comprehendere: præ-
 cipue ad ea corrigenda, & ordinanda, quæ in ecclesiis regula-
 rium opus erant. inter alia per eum effecit, vt loco tum paupe-
 rum hospitalitati, curationique; tum piis aliis operibus desti-
 nata, ad Archiepiscopalem recognitionem, speculationemque
 reuocarentur: quique iis locis præfecti erant, in eorum admi-
 nistratione diligentiam ad sacrorum canonum præscriptum iu-
 re iurando reciperent. quod eorum nonnulli res eiusmodi vel
 negligere, vel ita curare solerent, vt suis potius, amicorumue
 commodis, quàm rebus sacris seruirent interdum: cum alio-
 qui tamen viri nobilissimi plurimi singulari fide, ac diligentia
 eiusmodi negotia pietatis ergo suscepta tunc etiam gererent.
 omnino longe alia ratione Carolus illud visitandi manus ac-
 cepit, atque alij quidam. nam & ad ecclesiæ suæ perfectam di-
 sciplinam quam plurima conferri, adique studebat; & quod
 suæ culpæ esset, id demonstrari, corrigique valde lætabatur.
 dicebat maximam eiusmodi se officij expertum esse utilita-
 tem: nam cum natura homines in suis erratis cognoscendis
 parum videant, multum in alienis; cum aliorum Episcoporum
 res ipse perscrutaretur; in aliorum culpa, suam sese agnoscere:
 cum veto alius res suas recognosceret, multa, quæ se antea
 fugerant, doceri. Episcopus igitur festo die ante altare sedens,
 populo nunciauit discessum suum; dixitque se peragrasse to-
 tam diœcesim; ecclesias omnes, præcipuas per se, reliquas
 per alios lustrasse: res omnes ita ordinatas comperisse; vt
 ei ad multa discenda muneris ea functio valde opportuna fu-
 issent. quod perfectum non esset, præscriptum esse tamen in
 vnaquaque ecclesia diligenter. ideo fere vno executionis ver-
 bo posse actionem suam se concludere. cui Carolus è sede sua
 respondit: vsurpare se posse illud sanctorum piscatorum, Tota
 nocte laborauimus, & nihil cœpimus; nunc in verbo tuo la-
 xabo rete. nihil ad id tempus fere suis laboribus cum fecisset;

*Qua effecit
 Visitator.*

*Visitator popu-
 losum nun-
 ciat discessum,
 se multa in hac
 lustranda diœ-
 cesi didicisse
 faceret.*

*Carolus a sua
 sede humiliter
 Visitatori re-
 spondet.*

Q

cuius

eius tum Præfulis verbis, atque virtute, quem ex Apostolica Sede Romana Christi Domini Vicarius miserat, fructum tandem laborum ita sperare, quemadmodum illi cum iussu Domini re- te iecissent, magnum piscium numerum ad littus traxerunt. alia addidit pro modestiâ sua, & ea quam semper habuit erga Romanam Ecclesiam summa reuerentia. Episcopus autem ad Casalensem, aliasque prouinciæ ecclesias perlustrandas se contulit; quæ cum Carolo vna cum aliis ad metropolim suam pertinentibus inspiciendæ essent, & componendæ; commode tamen ei muneri vacare non pòterat.

De Sanctorum
corporum
translationi-
bus a Carolo
celebratis.
CAP. VI.
*Caroli finis in
Sanctorum cor-
poribus trans-
ferendis.*

SE D reuocanda oratio est ad translationes sanctorum corporum referèdas; quibus Iubilei celebritas valde illustrata fuit; animiq; religiosus ad salutis suæ negotium procurandum præparati. Inter alia salutis adiumenta, quæ Carolus ecclesiæ suæ posset afferre, illud erat plane magnum, beatorû virorum, quorum reliquiis locupletata, ornataque erat, memoriam redintegrari: vt excitata, vel renouata erga patres, patronosque suos populi pietate; nosset in posterum; velleque ad eorum confugere præsidium in calamitatibus suis. quam ad rem, licet non parum valuerit, aliquid ex eorum historia delibatum edere, quod in ecclesiarum libro factum est; maxime tamen opportunum erat, ipsas sanctorum reliquias in apertum proferre; solemnî Ecclesiæ pompa more maiorum circumferre; populo ipsi ante oculos proponere. Eius rei idonea illa visa est occasio; quod, vt altaria, aliæque ecclesiarum partes, quemadmodum plerisque in locis Caroli tempore factum est, instaurarentur; locis suis sacras reliquias mouere necesse fuit. omnino turpe erat, populum Mediolanensem plurimos pastores habere, quorum sanctitas publice colitur; multos item Christi insignes martyres, præclara ciuitatim præsidia: quorum nedum opem frequenter, vt debebat, imploraret; reliquiasque veneraretur; sed ne memoriam quidem fere teneret. opportune vero, & vt videtur, diuinitus, Carolus fecit; vt ea clade ciuitati impendente, de qua paulo post dicemus; tum Iubilei religione; tum voluntate in cœlestes patronos suos

suos pie inflammanda, plebem Mediolanensem ad animorum castitatem, salutariaque studia exercebat; quò minus cœlesti domicilio indigni, migrantes ex hac vita reperirentur. Atque iam ante annos quinque, hoc est postridie nonas Sept. M. D. LXXI. sanctas reliquias mouerat, & recognouerat, quas Basilicâ olim sanctorum Naboris, & Felicis, nunc sancti Francisci habet: sed sine eo apparatu, quem postea antiquæ pietatis esse animaduertit, & ad pios animos sancte commouendos accommodatum. reliquias Apostoli Barnabæ nonnullas a sacello suo: martyrum Naboris, & Felicis, Caij item, & Materni Præsulum Mediolanensium, a capite ecclesiæ, vbi altare maius erat; ad locum transtulit, vbi nunc illud situm est. alias recognouit, & suis locis reliquit; martyrum Felicis, & Fortunati; Sauinæq; matronæ. Nunc autem celebriorem translationibus addidit apparatus. Erat inter commemoratam Basilicam, quæ nunc est sancti Francisci, & Ambrosianâ; alia sancti Vitalis nomine dicata, quæ Fausti Basilica fuisse putatur; de qua etiam apud sanctum Ambrosium mentio est. ab ea titulû parochiæ Carolus cum amouisset; mox etiam ei persuasum est, vt eam monachis Ambrosianis concederet. prius autem inde exportandum putauit corpus veteris Archiepiscopi Mediolanensis, Monæ, sub altari conditum; cuius memoria in ecclesia Mediolanensi colitur pridie id. Octobris. Atq; die translationi dicto, qui post nonas Februarij consequebatur, quo die prima erat supplicatio ad sanctum Ambrosium ob Iubilei memoratam præparationem; misit vesperi, qui locum recognosceret, & quæ opus erant, pararet. nocte accessit ipse. ibi, arca lapidea, quæ in terram defossa erat, aperta; post precationem, stola collo inducta, ad sepulchrum abiectus, singillatim ossa illa veneranda extrahebat; & in arca serico panno intus ornata, tacitus, menteq; in sancti patris meritis defixa, componebat; astantibus canonicis nonnullis linea veste indutis, qui pio operi inferuiebamus; & aliis item presbyteris, diaconisque præsentibus; quorum quidam lachrymas præ animi suauitate; gaudioque tenere non poterant. Arca deinde cum ossibus posita super altare; nocturnas preces ad sancti honorem accommodatas primò recitauimus:

Qua præparatione, & Generatione sanctorum sacra ossa ex sepulchro extraherentur.

citauimus: post etiam quæ diei illius erant addidimus. inde cum essemus profecti; canonici alij succedere; & post eos alij; vt tota nocte ex sacris institutis essent, qui ibi vigilarent, & precarentur. Mane, his peractis, quæ ad supplicationem pertinebant; ex Ambrosiana Basilica, ad corpus venimus; quod ornatissimo feretro humeris portandum erat. charum onus subiere in anteriore parte Carolus, & Episcopus Salaminæ; in posteriore duo præcipua dignitate canonici. extra ecclesiam, canonici vicissim succedentes, vsque ad maiorem ecclesiam portauere, sacris, & pretiosissimis indumentis ornati omnes. multos iam dies cælum nubibus erat, pluuiisque perturbatum: at cum efferretur sacrum corpus, magna omnium lætitia, & admiratione, serena, clarissimaque luce fulsit. clerus vniuersus, hymnos, psalmosque ad rem accommodatos per choros musice cantabat. tubarum sonus frequens ciebat pios animorum motus. Senatus sectabatur, multitudo præterea infinita. luminum vis innumerabilis. Cum ad ecclesiam maiorem ventum esset; feretro in altari posito, Carolus de sancti laudibus concionem habuit. toto die conuenit populus ad beati parentis reliquias venerandas; immo agnoscendas; cum vel eius nomen plerique ignorarent; tum magno studio, coronis, sibi ad precandum paratis, religionis causa feretrum tangi curabant. vespere verbis ab Episcopo Salaminio ad populum apposite factis; magno concursu, in subterraneam ædem corpus delatum est. Post triduum; cum tertiæ supplicationis gratia Carolus itidem ob Iubileum ad sancti Simpliciani cum clero venisset; aliam celebrauit translationem. Aronæ in ecclesia sanctorum Felini, & Gratiniani, quam Societati I E S V traditam diximus; erant corpora sanctorum martyrum Fidelis, & Carpophori. cum eorum memoriam in oppido vix vigeret; locus certe sepulchri ignoraretur; religiosa patrum cura, in altari demum inuenta sunt. Atque cum veteris, & angustæ sancti Fidelis ecclesiæ loco, quam eis olim Carolus Mediolani tradiderat; amplam, & magnificam ex ciuium liberalitate cœpissent ædificare; ad sanctorum cultum magnificentius, & ad multorum salutem vtilius fore existimarunt; si ea corpora Mediolanū transferrentur;

Qua ratione sacra transferantur reliquia.

Cælum iam ante turbatum in harum sacrarum reliquiarum translatione clara luce fulsit.

Aliam celebrat translationem Carolum.

ferrentur; & Fidelis corpus, vna cum martyrij socio in sua ædem referretur. Ea igitur ex Caroli cōsensu, qui oppidi sui rationem, augendi cultus caussa, minime habuerat, ad sancti Simpliciani ecclesiam priuatim deportata; solemni ritu, atque apparatu ad constitutum locum transferenda erant. Carolus eò feria sexta nocte venit; reliquias composuit; diuina nocturnæ precationis officia obiit; ibi fuit donec lux appropinquaret. mane autem stata supplicatione absoluta, V. Idus mensis eiusdem, ad nouæ ecclesiæ locum eas magna celebritate transtulit; ipsis societatis clericis vmbra culum honoris caussa supra feretrum gestantibus. At populus Aronensis, quo inscio corpora fuerant asportata, paulo post, cum id cognouisset, valde commotus, acri admodum studio; vt vehemens esse solet in huiusmodi genere popularis impetus; de recuperandis reliquiis institit; neque conqueuit, donec eorum partem a Carolo acceptam in eandem ecclesiam Aronam referret. Addam aliam similem celebritatem, quæ fuit eiusdem anni mense Iulio. Obsecro autem, si cui forte videbor res huiusmodi aut diligentius colligere, aut pluribus exponere; quàm ad propositum finem intento, properantique gratum videatur: vt æquo animo patiat, aliquid me rerum nostrarum memoriæ, non sine multorum fructu concedere; piisque nostris hominibus gratificari. Versamur etiam in hoc genere libentius, quam in Caroli rerum asperitatibus exponendis: quæ licet constantiæ, patientiæ, sacerdotalisq; roboris contra aduersa omnia retinendi, exemplum Dei ministris præclarum præbeant; illud tamen inest molestiæ, quod res piis temporibus propemodum indignas scribere necesse est. Piget explicare turbulentos quosdam motus, qui hoc ipso diuinæ placationis optatissimo tempore extiterunt. Itaque ad aliam translationem veniamus. Nonnullis ante annis monachi, qui ab Oliueto monte nomen traxere, nouam ecclesiam sancti Victoris cœperant, pulchram, & magnifici operis. qua perfecta, veterem, quæ proxima erat, dirui volebant. illam dico, quæ Portiana veteribus appellata est; & sancti Ambrosij litteris, actionibusque illustrata. sed prius sancta corpora, quibus locus abundabat, tollenda erant,

Populi Aronensis ob sanctorum corpora Aronam Medianum translata commotio.

Similem instituit sanctarum reliquiarum solemnem celebrationem.

erant, & in nouam ecclesiam transferenda. occasionem libenter arripuit Carolus splendidæ translationis celebrandæ, qua & sanctorum reliquiis honos tribueretur, & Mediolanensium pietas erga illos quoque diuinos eius custodes renouaretur. Arcæ lapideæ erant plures ossibus plenæ, circum altare sub terram collocatæ: quæ ossa, licet neque nominibus, neque aliis signis distinguerentur; aliud tamen iudicari de iis non poterat, quàm ex iis sanctis corporibus esse, quibus eam ecclesiam esse copiosam veteribus monumentis testatum est. Vna erat arca sub altari, altius quam aliæ defossa: in ea corpora sanctorum Victoris martyris, & Satyri, sancti Ambrosij fratris, erant. his igitur omnibus primo legitime recognitis: demum I I X. Calend. Augusti quo die S. Iacobi festum celebratur, Carolus ad locum, vigilandi ex instituto, precandique gratia; quia postridie futura translatio erat; se contulit. ibi nocturnis precibus de more habitis; & sancti Victoris vita recitata; ossa omnia ita composuimus; vt septem feretra portanda pararentur. Die sequenti clerus vniuersus in maiore ecclesia coactus, ordine ad sancti Victoris processit: vnde sublata sacra diuini amoris pignora, primò canonicorum, deinde monachorum humeris, viis apparatus, cantu ad beatorum gloriam significandam accommodato, circumlata sunt, tanto spatio, quantum opus erat ad longissimos sacrorum hominum ordines producēdos; maximamque multitudinem capiendam. quibus ad eandem ecclesiam relatis, sacrosanctæ Missæ solemnitas celebrata sunt. reliquiæ toto die in conspectu populi relictæ, qui frequentissimus eò, magna pietate confluit. vespere autem reuerso Carolo, sericis illæ pannis inuolutæ, præsentibus notariis, in capsas plumbeas reconditæ sunt. quæ Victoris, Satyrique erant, separatim in altare maius ecclesiæ sunt illatæ. Aliæ in suis arcis lapideis a vetere ecclesia deductis, positæ, in sacello, quod ea de eamissa monachi, Carolo auctore, ad suam subterraneam ædem addiderant; ita in variis capsis separatæ, ac in sacelli angulis, quantum fieri potuit, collocatæ sunt; vt primò fuerant inuentæ.

Quo in loco sacra iacerent reliquiæ quorumue Sanctorum.

Quo modo eadem recondita sint sacra reliquia.

mensēs, totamque hyemem timendum affirmabant. Carolus autem, tamquam in specula collocatus, imminentem tristissimi temporis tempestatem, & si sic expediret, a suis enixe deprecabatur, & multis tamen prædicebat, nam & satis multas cernebat plagarum, graueſq; cauſas: & Præfectos videbat, aliorumq; rectores de humanis remediis valde ſolicitōs; diuina ipſa, quibus potiſſimum ſpēs hominis chriſtiani niti debet; minime quærere; vt oportebat. immo ipſa quoque humanæ diligentiae officia minus integre, perfecteque præſtare; ſed quaſi ſtupore quodam oppreſſos rei nouitate teneri, atque hæſitare. id ille maximæ calamitatis breui futuræ indiciū ſibi videri dicebat. Ea de cauſa ſtatuit Brixiae viſitationem eo anno omittere: immo ab vrbe penitus non diſcedere, donec rei exitum aliquem videret. tantum ea perficienda diligenter in vrbe curauit, quæ Salaminæ Epico- pus per eccleſias facienda decreuerat. qua in re, quod ita eſſet ceteris eius occupationibus commodius; conſumebat meridianum tempus; & maximos calores contemnens, vrbis eccleſias quotidie ſingillatim adibat. iam pedibus inſtituerat ire: neque id in vrbe ſolum; ſed in agro etiam, dum itinere breui ſingulos vicos obiret: quamquam hoc non tenuit ſemper, quod nimis incommodum, laborioſumque ſuis eſſe videret, ea ratione iter facere. Publicæ ſupplicationes poſtea tamen diuinæ iræ placandæ gratia, ter ad conſuetas eccleſias de more habitæ ſunt. quarum cauſa cum Carolus, Gubernatore, Senatu, aliisque magiſtratibus præſentibus, concionem haberet ad populum; oblata occasione reprehendit eos, quod tam ſero ea quæſiſſent, quæ certiffima ſunt humanorum malorum remedia; cum alioqui tam vehementer ſuæ cuſtodiae confidiſſent; & eius cauſa pios illos conuentus præpropera feſtinatione prohibuiſſent. Sed illud quoque obiecit, dum cauſas diuinæ caſtigationis percereret, quod piarum ſocietatum optimæ exercitationes iam diu ſine cauſa impeditæ, adhuc eodem ſtatu tenerentur. quæ res magnam hominum multitudinem a ſalutaribus rebus auerterat, quæ ad Deum placandum plurimum valerent; vt ad voluptates, vitiaq; conuerteretur, quæ diuinas prouocarent animaduerſiones. Manabat

Præſecti non ea ſtatim præſtant qua debent.

Publicas ſupplicationes ad Dei iram placandam celebrat Carolus, concionem habet, multos grauiſer reprehendit.

rans, ad eum ut ad patrem accurrebat. propius positis genibus, vestimenta tangebant, & quibus tetigerant, manus osculabantur: quæ pietas, cautionis gratia, modo poterat cohiberi? Eos igitur sibi agendi terminos minime constituendos: sed pastoris officia omnia iam sibi suscipienda; & in suorum salutem omni studio, atq; opera esse incumbendum existimauit. Quid animo suo; quid in cubiculum suum abditus fecerit; neque scimus; & facile tamen ex iis quæ apparuerunt, assèqui possumus coniectura. Ad mortem certe obeundam, perspicue paratus, etiam testamentum fecit, in quo hæreditate ad hospitium pauperum Mediolanense delata, multa pie legauit, ecclesiæ, amicis, & familiaribus. Tum ad gregem suum sine mora conuersus, miseris illis ad Gregorianas ædes derelictis coepit subuenire; & ex domo sua, quæ res ad vitam erant necessariae, eas quotidie mittere. tum vero elemosynas in vrbe, foris, atque adeo extra prouinciam corrogare; a clericis, monachisque qui abundarent, petere; ut illos, aliosque per urbem in egestate positos subleuaret. Quamuis autem maxime doleret, suos rebus ad victum necessariis destitui; multò magis tamen angebatur; quòd sacra subsidia, extremæq; ipsæ ad salutem subleuationes deessent. Vidi equidem miserima, cum Carolum ad sancti Gregorij ædes Diaconus secutus sum; quò ille ad ægrorum acerbitates certius cognoscendas, accesserat. Cum locum extrinsecus circumiremus; eiulabãt illi; & ad fenestras sese proicientes, calamitates deplorabant suas. alius ex tabe concepta; alius ex propinquo mortuo, animam in eius conspectu trahente, gemitus edebat sane miserabiles. hic vitæ incommoda; ille diuinarum rerum inopiam lamentabatur. Cum ab omni alio subsidio destituti simus, ô Pater, clamitabant, tu nobis saltem benedicas. Carolus ægros tunc quidem quantum potuit, humanissime consolatus est: sed domum reuersus, vix e publico se conspectu receperat, cum pariete nixus; magno cum mœrore, Vidistisne, inquit, miserimam illorum conditionem? humanis commodis omnibus spoliati, tristissimis casibus, doloribusque afflicti, ipsa etiam rerum diuinarum ope destituuntur: nec est sacerdos, qui tantus casus miseratus,

Ad mortem obeundam paratus testamentum facit.

Miseris pestis morbo infectis paterne subuenit.

Miserandum spectaculum.

Carolus ægros consolatur.

Mærore afficitur magno.

feratus, opem ferre velit, vnum scio; periculo meo eos in discrimine esse: nisi alia ratione Dei clementia subuenerit; quid mihi faciendum sit, constitutum habeo. Significauit sine dubio, si alij nollent; suo se ministerio voluisse miseris opitulari. Ac varios ille quidem sacerdotes cœpit tentare, si tam misere desertos iuuare vellent. vnusque oblatuſ est; qui confessiones quidem ægrotorum audiret, & sacrosanctam Eucharistiam præberet; sed vngerè tamen rite recusaret. at optimum, diuino spiritu adiutus, consilium cœpit. in eam partem dioecesis Mediolanensis misit, quæ Helueticis in profanis paret; indeq; non modo presbyterum, qui sacra omnia præberet; sed alios quoque accersiuit, qui operã suam in tali calamitate, mortis metu posthabito, locarent. gentis enim animi ob colluuiõis frequentiam, consuetudinemque firmati ita obduruerunt: vt nihil, aut non magnopere pestilentiaẽ contagium timeant; seque inter se inuisant, curent, funera prosequantur; cautionesque fere, quasi turpe aliquid, fugiant. Cum cœnobitas deinde aliquos; plurimis enim opus erat administris; ad id munus inuitasset; alij non omnino recusarunt; alij aperte promiserunt; si suorum præfectorum auctoritas accederet. Non parua erat in parochorum officio difficultas. plerique enim periculum subire recusabant; atque adeo iure cogi se non posse etiam contendebant. verum Bernardinus Figinus; commemoranda est enim singularis boni presbyteri virtus; quamquam magna vis morbi magnaue multitudo erat in Comensi porta, qua cura illius continebatur; partes suas ab initio vsque misericordi, fortique animo egit.

Sacerdotes per multos tentat, an miseros iuuare vellent.

Consilium capis oportunum.

Hæc cum ita essent; summum Pontificem sibi in primis consulendum Carolus statuit; neque enim adhuc Romæ refutabantur litteræ Mediolanenses. Quid de parochis agendum esset, per Carniliam consuluit: quidque ipse expiorum, doctorumque virorum sententia existimaret, exposuit. Postulauit, vt auctoritate Pontificia posset homines regulares; quos male mente claustris suis ad tale obsequium, periculumque exire velle, verisimile non erat; alienosque clericos, etiam suorum Anti-

A Pontifice multa petit; ipseque multa suppeditat ad ciuitatem iuuandam.

CAP. II.

stitum iussu; volentes tamen, ad ægrotorum ministerium admittere: varia apostolicæ indulgentiæ genera, etiam quæ summa sunt, pro ratione, modoque obsequij, ministeriue, iis proponere, ac impartiri, qui ægrotorum curationi, salutique animi, & corporis varie inseruirent: veniam pœnitentibus quorumcumque criminum dare; & quibuslibet animæ vinculis sacros homines liberare; quorum causa ad Romanæ Sedis auctoritatem confugere necesse est: coronis, calculisq; benedicere, quibus precantes varia indulgentiæ dona consequerentur. consuluit item, an ad pauperes subleuandos, bonis ad alios pios vsus relictis, & quatenus, vti deberet; & ea de re facultatem petiit, etiam si alienatione bonorum immobilium opus esset. litteras quoque Pontificias ad populum; quibus ad calamitatem christiana mente sustinendam; & ad charitatis officia, ægris amanter præstanda, incenderentur. Præterea, quò mortis casum omni ratione leuiorem iis faceret, quos ad ministrandum aliis inuitabat; postulauit, vt Missis in sacello sancti Gregorij faciendis, ita mortuis suffragari sacerdotes possent; vt qui Romæ in insigni illo altari sancti Gregorij faciunt. Concessionem autem non sibi tantum, cui aliquid humanitus accidere poterat; sed alij quoque, qui in ecclesiæ administratione succederet, poposcit. Demum suppliciter petiit; quidquid in omni cura, & administratione, quam sibi proposuerat aggredere, & faceret; id vt bene, feliciterque sibi, aliisque eueniret, summus Pater precaretur: & quas pro aliis venias, facultatesque petebat, eas itidem sibi iuhere posset adhiberi. Annuuit Pontifex Caroli postulat. alia litteris quamprimum mittendis comprehendendi; alia consultanda Carniliæ mandauit. qui tamen antequam ea conficerentur, vir optimus, optimo vitæ fine, requieuit. Sed rescripsit prius Pontificis verbis; laudare se Caroli animum, tum metu vacuum; tum vero ardenti incensum charitate gregis sui, quem sicuti nullo modo deterrebat, quin præsens omnium salutem diligenter consulere studeret; ita hortabatur, ne ipse illa facile cum vitæ periculo obiret, quibus exequendis aliorum opera sufficeret. maximum enim immensæ multitudini præsidium, in
eius

*Caroli postulat.
an annuit Pon-
tifer.*

*Eius animi
magnitudo a
Pontifice lau-
datur.*

eius vita esse positum; quæ si deficeret; omnia, vt videbatur, mi-
 ferrima strage perculsa, & prostrata fore. Neque pro sua tantum,
 sed pro aliis quoque prouinciæ ecclesiis, quibus imminabat ma-
 lum, Carolus Romæ egit; vt ea item ratione Episcopus ad cha-
 ritatem, fortitudinemque in eo genere adhibendam impelle-
 ret. Interea clero conuocato, animos omnium confirmauit: quæ
 partes essent hominum diuinis obsequiis addictorum, dili-
 genter monuit. ad ægrotos in tanta rerum omnium inopia stu-
 diose iuuandos vehementer cohortatus est: Quibusdam ex pri-
 mariis certas vrbis regiones assignauit; vt quæ opus esse viderēt,
 suo quisque loco, diligenter pro tributa auctoritate curarent,
 aut Carolo ipsi denunciarent. Atque cum ex vrbe in castella, vil-
 lasq; quam maxime a periculo remotas, nobiles viri, & alij quo-
 que omnes, quicumque perfugij aliquid habebant, passim dila-
 berentur: plurimos ad se vocatos, qui reipublicæ vsui esse pote-
 rant, in vrbe detinere, & ad patriæ charitatem præstandam diui-
 nis verbis incendere studuit. quosdam, vt firmiter teneret, piis
 operibus variis in ea calamitate necessariis præfecit. Præfectos
 autem assidue confirmabat, stimulabatque, vt afflictis rebus me-
 lius consulere; nunc ad se vocando; nunc ad ea loca adducen-
 do, vbi præsentis mala, miseriaeque cernerent; frequenter etiam
 ad eos mittendo. Clericum in consultationibus eorum semper
 adesse curabat. qui sanitati præsumt publica auctoritate conser-
 uandæ; vt potestatis vtriusque gubernatio apte ordinata conue-
 niret; & ad subueniendū esset accommodatior. Hi magistratus,
 & præfecti, tum qui ciuitatis in consilio erant, primò quidem in-
 usitata, & tunc inexpectata tempestate perturbati; simul ea re
 impediti; quòd, Regis ne, an ciuitatis sumptu, qui maximus fu-
 turus erat, tanta prouidentia essent, disceptatio erat; officij sui
 partes non satis, vt diximus, agere potuerunt. at cum sese colli-
 gentes, negotium serio susceperunt; rem omnem ipsi quoque
 magna diligentia, vt inferius apparebit, magnaue prudentia
 gessere. qua de re qui eorum negligentiam, & tarditatem, primò
 de suggestu religiosi viri grauiter increpauerant; atque adeo
 crudelitatis nomine dure accusauerant; postea mirifice lauda-
 runt;

Clerum ad ægrotos inuandos hortatur omniumque animos confirmat.

Vrbis regiones distribuit.

Viros nobiles qui alio secesserant ad se auocat.

Magistratus perturbata.

Mediolanenses laudantur. Gubernatorem monet Carolus. runt; prædicaruntque, Mediolanenses tarditatem magno vir- tutis cumulo compensare. Gubernatorem præterea ipsum Ca- rolus grauitè monebat; vt in tanto amplissimæ ciuitatis pericu- lo, & pene imminente exitio, quæ opus essent, prouideret; gi- uium fugæ modum poneret; egenis curaret subueniri. nam in dies morbus magis ac magis cum ingrauesceret; eorum nume- rus, quos ex vrbe quotidie magistratus educi, & in sancti Grego- rij locum conici iubebant, præter modum augebatur, & cum eo maxime rerum omnium egestas crescebat. Conquiri etiam studiose veterum scripta curauit; quibus de gregea Pastoribus, & præfectis in calamitate non deserendo, præsertim pestilenti tempore, disputatur: exempla item eorum profert, qui tali tem- pore curam ægrotorum, contempto mortis periculo, susceperant. atque omnia libello comprehendi, edique iussit; vt præci- pius aliquis pietatis ardor in hominum, præsertim sacrorum mentibus, Dei spiritu in primis agente, concitaretur; & ad con- temnenda mortis pericula pij mortales acrius inducerentur. ha- buit in hoc genere ab Episcopis suis Mediolanensibus exempli aliquid ad imitandum. sed iis præcipue delectatus est; quæ, vt est apud Eusebium, Dionysius Alexandria Episcopus narrat: ægros grauissimo pestis tempore, ab christianis omni charitatis officio adiutos; non solum presbyteris, & diaconis; sed laicis quoque: qui quidem iacentibus assidentes, hilare ministrabant, & mor- bum etiam contrahebant: ipsa cadauera lauantes, ornantes, & funebrilinteo inuoluentes, immo etiam humeris portantes, li- benter vnà cum fratribus suis mortem oppetebant: eòque li- bentius, quò genus mortis a martyrij laude nihil abesse existi- mabant. cum interim gentiles homines miserabiliter se inui- cem desererent; vir vxorem, vxor virum; filij parentes, parentes ipsi natos suos.

Mendicis, de- stitutisque aliis subuenit.
CAP. III.

CUM essent omnium animi tam tristis euentus expectatio- ne suspensi; nullusque iam esset mercaturæ, artificiiue quæstus: suam quisque domum ad quam paucissimos redigere studebat, quia & sumptus diutius ita suppeteret; & in minori numero, mi- nus

nus periculum futurum erat contagionis. Itaque & patritij famulos, famulasque; & mercatores, artificesq; operarios, quotquot poterant, missos faciebant. illi autem, neque suo labore, neque aliorum liberalitate viuere poterant: prouincia decedere, nisi certo vitæ discrimine, per finitimos non licebat; tectō etiam ipso carebant. Atque alij quidem, vitæ periculum contemnentēs, vt vitam tuerentur; aut si minus possent viuere, honeste saltem occumberent; operam suam ægrotis, cadaueribusque deducendis; rebus quoque igne, & aqua purgandis, publice locauerunt. alij agmine factō, ad Carolum, tamquam egenorum patrem, omnes communi consilio confugerunt. quibus item se socios addiderunt mendici multi, qui ostiatim quæritare vidētum solebant. Carolus, quamquam de tot hominum inopia iam sollicitus erat, quod humano iudicio diu sustentari posse nullo modo videbantur; egregia tamen illa sua fiducia confirmatus, de iis subleuandis animo cogitare cœpit. post multa versata, cum in primis tectō, eoque amplo opus esset; venit in mentem magnarum ædium quas in via Romana, septimo ab vrbe lapide, Franciscus Gallorū Rex ante annos circiter sexaginta construxit; victoriæ illius monumentum, quam de ferocissima Heluetiorum multitudine, pro Mediolanensi Duce Maximiano pugnante, reportauerat: qua de re eas Victoriæ etiam nomine appellauit. quas quidem ædes, cum adiuncto agro, Carolus olim, cum nescio qua ratione obtinuisset, pro ea parte, quæ ad eū pertinebat, primario pauperum hospitio donauerat. eò igitur gregem miserabilem misit; supellectilem ad vitæ necessitatatē supeditauit; mares a fœminis disiunctos haberi iussit; certas precandi exercitationes, horasque præscripsit: religiosos viros laicos, & sacros, præsertim quos vocant Capucinos præfecit; quorum res curarēt; & multitudinem malis fere artibus assuetam in officio continerent. vt autem facilius, & otij malum arceretur, & vnde viuerent suppeteret; ad vicos, villasque, quæ circum essent turmatim eos educi quotidie præfectorum cura iussit; & eleemosynas passim quæritare. ordine autem quæq; turma crucem sequebatur, & litaniam in via operam dabat. ac, tametsi in-

Multi famulos, & operarios missos faciunt.

Ad Carolum confugiunt dominorum subsidia destitutis.

Caroli consilium pro his miseris inuandis, charitas, et prouidentia.

S

credi-

Quaratione in officio continent.

credibile visum fuerat, de tali hominum genere; sine flagitio fere, toto pestilentiaë tempore, quietam in eo loco vitam egerunt. id fecit indigentia; fecit eorum, qui præerant diligentia; & poenæ item metus: nam ad eos, qui deliquissent, puniendos, iudicem suum mittebat Carolus, quemadmodum cum Senatu conuenerat; qui homines castigari, & virgis etiam cædi iuberet. Ipse quoque præsens interdum eorum res cognoscebat: tum ex Archiepiscopali domo, licet inopi iam, peneq; exinanita, elemosynarum subsidio deficiente, quæ opus essent, & suppeteabant, petere, atque asportare iubebat. Fuerunt autem ij circiter trecenti. Verum cum hyeme ingrauescente homines semiuestiti

Caroli factum memorabile in Vestendis pauperibus.

maxime algerent; memorabile fuit Caroli factum; qui cum aliud non haberet; velaria, quibus ex simplici laneo panno, nulla textili pictura, ad parietes vestiendos utebatur: item conopea, vela, stragula; quibus ex eadem materia, & opere, operiri lectos, ostia obtendi, mensas sterni opus erat; omnia concidi iussit; & ex iis duplices vestes quamplurimas cum caputio fieri, singulisque tradi. vt iucundum, pietatisque plenissimum spectaculum, multitudo pauperum, marium, foeminarumq; præberet; purpureis, violaceis, viridibus, pullisque vestibus, olim ad amplitudinem comparatis, varie induta. scio ex eiusmodi suppellectili nihil reliquum in Caroli domo fuisse, præter vnum viride, & vile conopeum, nescio quo casu omissum: & cannabinum item stragulum viride, quod laneo panno fuerat subsutum, quod in ea ipsa mensa stratum Carolus habuit, qua legendo, scribendoue utebatur: neque vnquam postea mutauit; sicuti neque pannos parietum, neque stragula ostiorum vnquam restitui, vsq; ad mortem passus est. Sed ne aliis quidem rebus vllis tali tempore pepercit. vestes, caligasque, necessariis tantum retentis, aut donauit; aut vendidit, vt pretium pauperibus daret. pelliceas vero vestes ita alienauit; vt vsum eiusmodi sibi in perpetuum interdiceret. omnino domus tota rebus iis omnibus exhausta est; quæ sibi, familiaq; prorsus ad vitam necessaria non essent. nam Carolus ipse cellas ingressus, ne quid forte contra eius voluntatem reseruaretur, inspectis receptaculis, omnia extrahi iussit. pecunia

Iucundum pietatis spectaculum.

nia quoque multa mutuò accepta; quæ non nisi ex sequentium annorum fructibus solui posset. quin ea ipsa quandoque penitus defuit; cumque nihil suppeteret, vnde necessaria emerentur, & noxiam esset; magnum pecuniæ numerum, pro consueta in elemosynis dandis magnificentia, Cusani fratres Pomponius, & Augustinus misere: vt ob illam, præclarasque alias virtutes, Augustinum in sacrosanctum Ecclesiæ catholicæ Senatum cooptatum, non solum Mediolanensis, sed Ecclesia quoque lætetur vniuersa. ac non ciues solum, sed exteri etiam multi quæ pauperibus dare statuebant, eaque magni momenti, mittebant ad Carolum, quem optime omnium distribuere sciebant.

Pecuniam ad inopes alendos mutuo accipit.

Pomponius, & Augustinus Cusani fratres pecuniam in elemosinam distribuendam ad Carolum mittunt.

I A M pluribus locis tacta morbo ciuitas, in tantum periculum adducta erat; vt quasi multis partibus iniecto igne, subito, atque horribili incēdio conflagratura videretur. prudentes certe, patriæque amatores viri summopere dolebant; breui fore, vt amplissima ciuitas, morbo, luctuque confecta miserrime concideret; & ciuium internecione vastata, in solitudinem propemodum, vt antea simili ex morbo, redigeretur, multitudo namque populi maxima est: insigni numero plebs, & vulgus; genus hominum ad contagium maxime accommodatum, ob confertissimam habitationem, & sordes: qui si non pestilentia, fame certe breui interituri videbantur. solent enim ex quotidiano quæstu viuere; cui tunc locus non erat. & si quid superstit; in vestimenta potius, etiam quæ longe eorum statum superant; quàm in res ad paulò diuturniorem victum parandas, malūt insumere. Is cum esset prudentium virorum sensus; ne Carolus quidem, nisi Dominus præcipua aliqua, atque admirabili ratione subueniret, aliud fore existimabat. Attamen litteris a Pontifice interim, & concessionibus allatis; alacri, promptoque animo, Deo fretus, & charitatis stimulis concitatus, ad reliquam afflictæ ciuitatis curam aggressus est. Atque Parochos, quamuis de eorum debitis populo officiis adhuc definitum non esset; grauium tamen scriptorum sententiam secutus, iussit consistere; ægrotis suæ parœciæ adesse; sanctæque, pœnitentiæ saltem, & Eucharistiæ

Parochorum officia: supplicationesque publicæ, pestis causa.

C A P. I V.

Litteras a Pontifice accipit, et prompto animo afflictæ ciuitatis subuenit.

*Sacramenta
peste correptis
ministrari cu-
rat.*

sacramenta ministrare. qui resisteret multauit; quosdam etiam in carcerem coniecit: quamquam plerique minime coacti, ac satis fortiter in vrbe, totaque diœcesi, officij sui munera tandem obierunt: quidam etiam sponte extremam vnctionem moribundis adhibuerunt. Cum autem artificia varia, mortis metu industriam acuate, quidam inuenirent; quibus sanctissimam Eucharistiam, vel longe, vel lecti morbo affectis præberent: nullum adhiberi Carolus passus est; sed manu libere porrigi sacrosanctum cibum omnino statuit. At etiam decentes cautiones & probauit, & docuit: veluti, vt contra ægroti spiritum sacerdos vultu non consisteret; sed eum commode semper declinaret: vt inter eum, ægrumque poneretur ignis, cuius vi, quæ in aëre esset, tabes absumeretur: digitos statim post ministerium, vel aceto, vel accensi cerei flamma purgaret: indumentorum suorum, ægrique contactum stodiose caueret; sua etiam statim mutaret, purgariue curaret; & alia eiusmodi: Baptismum quoque, non mergendo, vt Ambrosiani ritus est, sed aquam infundendo ministrari concessit. Impetrata deinde Apostolica præmia, vt iam inciperet impartiri; populumque iam totum ad diuinum auxilium implorandum, Deumque in primis placandum conuerteret; publicas supplicationes indixit. Litteris editis populum vehementer cohortatus est, vt vere iam, totoque animo ageret; ieiunium cum supplicatione coniungeret; quam frequentissimus conueniret; & quæcumque posset, etiam extrinsecus, abiectionis, & poenitentiae indicia ex animo daret: tum vero pauperum miseriam quantum posset, quisque subleuaret; & proximo die dominico, postridie nonas Octobris, sanctissimam Eucharistiam, peccata confessus perciperet. qui id facerent, iis auctoritate Pontificia plenissimam peccatorum veniam concessit. monuit diem illum sacrosanctæ communicationi dictum, diuino beneficio, eoq; singulari insignem esse; in quo ante annos septē Dominus admirabilem contra Turcas victoriam ad Echinadas largitus erat: proinde noua quoq; sperarent diuinæ clementiæ beneficia. Quoniam vero supplicationum gratia magnū esse conuētum oportebat; verebantur maxime qui humano iudicio ducebantur, ne pestifera

*Ne sacerdotes
sacramenta
ministrantes
peste insciantur,
sapienter
providet.*

*Publicas sup-
plicationes in-
dicit, populum
se ad Deum
ex corde con-
uertatur, sedu-
los monet.*

*Indulgentiam
auctoritate
Pontificia qui-
bus impertita-
tur.*

pestifera contagio, morbusque magnopere augetur: ideoque Magistratus rem minime probabant; neque tamen, tanto imminente diuinę animaduersionis periculo, magnopere resistebant. & vero etiam rebus iam in summum pene periculum adductis, non valde periclitari ea in re ciuitas videbatur. Carolus igitur in eo perstitit, vt ad supplicationes conueniretur. tēpus enim iam tandem videbatur; cum ab humanis consiliis, diligentiaque minime penderent. vim publicę, ac coniunctę precationis non ignorabat; populo præfertim afflicto, salutariterque commoto: simul exemplis maiorum confirmabatur, tum domesticis, tum externis. nam & in simili caussa S. Gregorium ita suafisse sciebat. & ciuitatem Mediolanensem, acceperat, cum olim triennio peste laborasset, neque liberationis spes ostenderetur; ad extremum omni multitudine conueniente, religioseque ter supplicatum ad stas ecclesias eunte, subito, mirabiliterque liberatā. minus vero erat incommodi, quia fœminę, puerique incautiōra capita, domo prodire iam edicto vetiti erant. Feria quarta cum clerus, populusque frequentissimus in maiorem Basilicam conuenisset; vt ad sancti Ambrosij supplicatum iretur: priusquā in viam se darent, Carolus cineres, stata pœnitentię significatione, singulis imponebat: capita vero plerique, & ipsi quoque Magistratus, lachrymantes submittebant. Iuit Carolus cappa, vt appellant, funesta vestitus; cuius caputio caput induerat; postremamque partem ex instituto prolixam, nemine sustinente trahebat. nudis erat pedibus: funem collo, vt damnatis mos est, circumdederat: magnam Crucifixi imaginē ferebat; quam fixis oculis progrediens perpetuo intuebatur. omnino veluti reus sordidatus, supplex veniam pro suis charissimis filiis petebat. neque dubito quin iam tum initio pro eorum salute, vitam suam obtulerit: qui postea publice verbis, & factis declarauit pro eis sese deuouisse: vt illius boni Pastoris fungeretur officio, qui animam suam dat pro ouibus suis. simili habitu fuerunt canonici. immo plerique sacri viri, plurimi etiam laici, cum de eo, quod Carolus facturus erat, fama percrebuisset, nudis pedibus venerunt; cum funibus item collo aptatis; paruisque crucibus, quas

Magistratus publicas supplicationes non probat Caroli sicut sententia.

Cineres singulorum capitibus imponit & lugubrem vestem induit aliaque pœnitentia signa ostendit.

manu tenebant. In Ambrosiana Basilica concionem de suggestu habuit; in qua themate illo ex Ieremia proposito, Quomodo sedet sola ciuitas plena populo; ex tanta, tamque repentina amplissimæ ciuitatis mutatione, rerum humanarum inconstantia, cœlestiumque irarum vim ante oculos ponere; populumque ad errata, sceleraque sua deslenda, & calamitatem salutariter ferendam; tum vero vitæ rationes melius instituendas, incitare curauit. Antea sæpe ille quidem ad populum verba facere solitus fuerat; sed licet religiosi viri quandoque suasissent, suggestum conscenderat numquam; concionemque habuerat ad altare sedens. at tali tempore fecit calamitatis, periculique magnitudo; tum pia, quæ animis omnium inerat, affectio, communisque dolor; qui propius, & clarius ex superiore loco consolatione leniendus erat; vt eò tunc ascenderet; ac eiusmodi loco postea pergeret semper concionari. Itaque tunc mœstissimo habitu dicens, Dei spiritu in primis incitante, concionem adeo commouit; vt omnes fere in fletum adduceret. & cum initio plerique separati, ab aliis tangendis cauerent; postea nulla periculi habitata ratione, confertim ad suggestum propius accedere, audiendi studio conabantur. Feria sexta ad sanctum Nazarium litania fuit; vbi eodem modo, ex illo Chaldæi Regis somnio, de proccera, pulcherrimaque arbore; cuius copiosissimis fructibus, ramis, vmbraque commodissime animalium genera omnia vtebatur; quæ mox ita succidi, & dissipari iussa est, vt radices tantum mainerent: populum suum ad vitia recognoscenda impulit, quibus in sua maxima opulencia seruierat; vt ea ratione quemadmodum par erat, improbata; noua iam, & vttiliora sibi consilia proponeret, quibus a Deo veniam posset impetrare. Sabbato itum est ad celeberrimam beatissimæ Virginis ecclesiam, apud aliam veterem S. Celso dicatam. pia sodalitia tunc ex instituto veteri, contra quam Gubernator olim iusserat, operta facie conuenerunt. illud etiam amplius factum; vt ex omnibus ecclesiis, quæ commode potuerunt, sacræ reliquiæ elatæ cum luminibus portarentur, ad animos magis commouendos. Tunc quoque de sacrosancti illius clauis memoria renouanda Carolus constituit; quem ab

S. Helena

In dñi Ambrosij Basilica suggestum conscendit ad populum concionem habet.

Eodem alia die in ecclesia sancti Nazarij præstas officia.

Ad diuina Maria qua est ad sanctum Celsum eadē seruo præstas.

S. Helena in froenum redactū fuisse, tum alii narrant, tum S. Ambrosius in primis: Eum clauum Carolus alter Mediolanensis Archiepiscopus, vniuerso clero comitante, maximaq; populi frequentia, se ad maiorem Basilicam anno M. CCCC. LXI. XIII. Cal. Aprilis, ab antiqua ecclesia S. Teclæ, transtulisse testatur. de qua ecclesia tollenda, eiusq; clero, rebusque in ipsam maiorem Basilicam transferendis, idem ipse sententiam tulerat. Fuit clauus ad hoc tempus excelso loco in summo fornice, ad ipsius ecclesiæ caput collocatus. & quamuis lampades quinq; ante illum perpetuò collucerent; non satis tamē decore affixus; paucorum etiā veneratione, memoriaq; tam sancta res, tamq; insigne Christi Domini sanctissimæ, atque acerbissimæ passionis instrumentum, colebatur. Clauum igitur per sacros homines machinis in sublime tractos, sabbato abstulit; & amplæ cruci apte insertum portauit, summa populi totius approbatione, religioneq; eo die occasione ex clauo accepta, de clementissimi Domini erga mortales benignitate dixit; & propositis, quæ pro eis acerbissima perpeffus est; ad diuinam misericordiam implorandam vehementer eosdem excitauit; & ad omnia bene speranda confirmauit. ferrum sacrosanctum non statim ad locum suum referri; sed omnibus propositū esse constituit, in altari quadraginta horis venerādum: vt ad salutis suæ negotium procurandum tota ciuitas eo spatio conueniens; proximo rei sanctissimæ aspectu vehementius afficeretur. Deinde antequā reponeretur, aliam celebravit litaniam; eumq; longissima via tulit, cum vniuerso itidē clero, & populo ad celebriora loca sex, quæ Pontiū nomine præcipuas ante portas ex veteri vrbis situ, appellantur. Mirum fuit, ciuitatem vniuersam, quasi contagij metu solutam, libenter, studioseq; omnibus iis diebus ad supplicationes cōuenire. q̄ ei tam feliciter euenit; vt in tanto hominū conuentu, eoq; sæpe repetito, cum etiam cœlū humidum esset, & graue: non modo nemo in ipsa via ceciderit, sed nihil acciderit omnino, ex quo auctum esse cōtagium appareret. quod magis mirū videatur, si cum illius litanix euētū, quæ S. Gregorij suasu Romæ, vt modo tetigimus, habita est, cōferatur: quæ quidem cum non vna, vniusue coetus,

De sancti Clauii renouanda memoria statuit. Quomodo in Basilicam maiorem sit translatus quomodo loco collocatus sit

Clauum amplæ cruci insertum in publica supplicatione portat Carolus.

Quadragesima horis venerandum in altari maiori summi templi dimissit.

Aliam celebrat processionem clauum eodem modo gestat.

Vniuersa ciuitas simul ad has supplicationes conuenit & nullus moritur.

sed

sed septemplicis fuisse tradatur: vnius tamen horæ spatio octoginta homines in ipsa via interierunt. Sed Deus perpetuò clemens, ex causis, quæ nobis ignotæ sunt, non eadem semper tamen vtitur miserendi ratione. Diui narum autem supplicatio- num finem Carolus minime faciens, præscripsit præterea colle- gio maioris ecclesiæ, vt secunda quaque hebdomadæ feria ad Ambrosianam Basilicam supplicatum iret: reliquo clero vni- uerso; vt præter id, quod in ecclesia sua facere quisque debebat, quotidie in certas partes distributus, vna cum populo, veniret supplex ad ecclesiam maiorem. In ecclesiis itidem externis ad eandem rationem preces varias mandauit: vt in vrbe, & foris, mane, meridie, vespere; neque solum in ecclesia, sed domi, vel in via propter eos qui inclusi erant, perpetua fere esset sup- plicatio. quæ quidem exercitationes iubebat foeminis a maribus separatis, vbi opus erat, haberi: foeminasque semper velato ca- pite conuenire. formulas etiam preces ad eam rem, tum alias, tum in Missæ sacro adhibendas edidit. quæ omnia singilla- tim persequi nolumus; ne cui forte narratio molesta sit: præfer- tim cum libellis tunc Caroli iussu editis cõtineantur. Hæc pub- lica per urbem fiebant; præter ea, quæ per religiosa virorum, fo- eminarumque collegia, partim ex Caroli præscripto, partim ex Antistitum religione, proprie, non solum in ecclesiis palam, sed etiam priuatim, pie, sancteque agebantur, ad diuinæ misericor- diæ opem exposcendam.

Votum ciuita-
tis: ædium cu-
stodia: & ali-
menta inclu-
forum.

CAP. V.

*Pestilentia ad-
huc latius graf-
satnr.*

SUPPLICIS ECCLESIAE, Sacerdotisque sui preces non statim audire visus est Dominus. quin pestilentia latius in dies coepta progressionem manans, iam totam occupauerat ciuitatem. Sed liberatione dilata, eam mentem, eaque consilia, ad ciuita- tem sacra, ciuilique cura tali tempore gubernandam, eius recto- ribus diuina clementia dedit: vt nihil vquam præclarius in eodem genere factum videatur. Carolus autem ita se gessit; vt licet fatendum sit, antiquæ pietatis, & lumen, & vim ad maiora facienda valuisse: exemplum tamē ipse, memoriæ, quod sciam, aut litteris adhuc minime proditum, gregis pestilentia tempore gubernandi,

gubernandi, curandique Pastoribus reliquerit. Eam rationem, quantum potero, breuiter exponam: dicam vero prius, quæ Mediolanensis ciuitatis consilium, reliquis etiam, qui in vrbe erāt, consentientibus, Deo, eiusque martyri Sebastiano vouit; quem & propter similia beneficia per eum quandoque impetrata; & quòd matre Mediolanensi natus, Mediolani quoque eruditus esset, sibi deprecatores aduocarunt. uouerunt igitur, nouam martyri ecclesiam, vetere diruta, ædificare: conferre, vnde sacrum in ea fieri quotidie posset: diem martyris festum, etiã cum diei antecedentis ieiunio colere: ecclesiam ipsam, cum solemnibus donis, quotannis in die voti, hoc est Id. Octobris, & festo item martyris adire: vas pretiosum offerre, quod eiusdem martyris ossis decorum esset receptaculum. alia addiderunt, quæ hic explicare necesse non est. Carolus uero, ut voto rite, decoreque soluendo quam maxime faueret; quibus diebus populo conueniendum fuit; vna cum clero ecclesia adita, sacrisque apparatus peractis, religiosissimam effecit celebritatem. atque anno post, cum ciuitas ex diuturna afflictione recreata esset; ædificij forma probata, primũ ex ecclesiæ stato ritu lapidem posuit. Cum igitur ægroti vna cum rebus suis, ut quisque morbo inficiebatur, pro iam instituta gubernatione foras educendi essent; tam magnus erat numerus; ut Gregoriana loca exiguam eorum partem caperent. Ideo extra mœnia ad vnãquamque portam, agro conducto, casæ quædam ex lignis, paleaque constructæ sunt; ut portæ singulæ quasi vicum quendam casarum circiter ducentarum haberet. de earum autem opportuna, & salubri ædificatione Carolus, qui nihil ad se non pertinere arbitrabatur, quod ad ægros, egenosque suos iuandos spectaret, plurima monuit; & parochis etiam suis libello edito præcepit, at multi etiã, quibus non deerant facultates, eas sibi, cum egredi necesse esset, ampliores, & commodiores ædificarunt. De iis uero, qui in vrbe manerent singularis quædam ratio, ne malum serperet latius, neq; tamen sine aliquo exemplo, inita est. Publico interdicto non pueri so-

Extra mœnia ad vnãquamque portam, casæ ex lignis construuntur ad ægros excipiendos.

Omnes qui in Vrbe erant suffragati sunt quadraginta diebus domi se continere.

T

quadra-

*Res miseratio-
ne digna.*

quadraginta diebus domi se continere. grauissimæ pœnæ iis, qui non parerent, propositæ: publicæ custodiæ constitutæ ad populum continendum: furcæ quoque per urbem pluribus locis, ad terrorem iniiciendum erectæ. certis tamen hominibus concessum est, vt exire, necessariaque, domum quisque suam, referre possent. Miseranda sane res erat: quæ ad rerum humanarum nobilitatem, diuinæq; animaduersionis seueritatem aliquo modo contemplandam, magnopere valeret: amplissimam ciuitatem paulo ante admirabili ordinum omnium frequentia celeberrimam; ciuium, externorumque splendore ornatissimã; nobilium hominum, curruum, equorumque pœmpa, & concursu passim fulgentem; publica quadam lætitia, atque opulentia semper florentem: quæ vtinam extra christianæ modestiæ fines tantopere non prodiissent: tunc in solitudinem propemodum esse redactam. Sacræ ædes vacuæ; fora derelicta; negotiatorū mira multitudo, atq; assiduitas tota sublata; notariorum, omnifq; iudiciorum prope infinita turba disiecta: in viis furcæ pro ornamentis, nemo fere obuius, nisi funesta carra; quibus vel cadauerum acervui, vel ægroti semianimes, & squallidi, efferatorum hominum opera, suis a sedibus, rebusq; charissimis auulsi, quasi proiicendi, foras asportabantur: quorum non aspectus solum, sed ipse rotarum stridor, ad obuios longe monēdos comparatus, etiam a remotis auditus magnum iniiciebat horrorē. Quanquam autem maximus ciuium numerus, immo ex tribus, duæ propemodum partes ab vrbe iam discesserant: maxima tamē remanebat, vt in vrbe frequentissima, egenorum multitudo: nam & qui se periculis subducentes exierant, ex locupletioribus fere fuerunt. vt autem res ad victum cuiq; reposita quotidie minuebantur; ita numerus in dies augebatur egentium. cum igitur ex tāta inopia, & ipsis egenis interitus, & reliquis non paruum periculum immineret; consilium ciuitatis egregia sane prouidentia, & humanitate, iis omnibus statuit subuenire; & domo inclusis quotidiana cibaria ostiatim ministrare. quam ad rem cum aliud consequi non posset; cōmunia ciuitatis vectigalia venalia prœposuit; magnamq; pecuniæ vim ex ipsis confecit. memorabile fuit, homi-

Ciuitatis consilium pro egenis alendis largitissimum.

num

num circiter quinquaginta millia de publico mensibus amplius sex fuisse sustentata; quamquam multæ etiam eleemosynæ in id collatæ sunt. sed neque illud vulgare: quæ ad victum necessaria essent, gratuita piorum, nobiliumq; virorum manu, operaque quotidiana per singulas domos tradita fuisse. quorum egregiam erga patriam, pauperesq; pietatem, hic nominatim commendarem, nisi nimis longum esset, ob magnum numerum; confideremque, cœlestia potius ab eis; quàm caduca hæc, qualiacumq; sint, laudis humanæ præmia expeti. Ea tempestate multorum inanis elatio, improuidumq; cōsilium correctum est: qui magnos quæstus in epulas, vestitumq; immoderatum insumentes, splendorem stulte retinere conantur; qui tum conditionē suam longe superat, tum subito aliquo impedimento, verti potest in fordes. In ea publica egestate, vicorum, oppidorumq; multorū officium liberalisq; obseruantia erga urbem, tamquam matrē suam, extitit: nam triticum, & alia, quæ ad egenorum multitudinem alendam vsui esse possent; vt inter se corrogare, colligereq; potuerūt; sponte Mediolanensibus misere. vt etiam Casalensē oppidum, quod in Cremonēsi diocesi Mediolano distat millibus passuum amplius septuaginta, munera præclara miserit. qua de re Consilium ciuitatis & gratias egit, & grati animi significatione, quosdam ex eius oppidi primariis ciuitate donauit.

Quinquaginta hominum millia multis mensibus de publico sustentantur.

Nobilium Virorum opera ad victum necessaria distribuntur.

Vicorum oppidorumque erga urbem liberalis obseruantia.

Quid cum Casalensi oppido faciat ciuitas.

QVONIAM VERO plurimis ad tantam multitudinem curandam, iuuandamque, opus erat administris: qui vero præmiis ducerentur humanis; ij neque ita multi reperiabantur, vbi maxime vitæ discrimen non dubie versaretur; & minus amanter, imo plerumque odiose officium tribuebant: Carolus pro Pontificia auctoritate, Apostolica dona singillatim, distincteque proposuit iis, qui variis officiis, muneribusque ægros iuuant; medicis, præfectis variis, chirurgis, obstetricibus, nutricibus, famulis, aliisque quorum industriæ, atq; operæ in ægrorum, egenorumque cura, posset esse locus. maiora vero grauioribus, cumulatoribusque officiis, ministeriisque assignauit. Cum autem nulla in re consilium, laborem, vigilantiam, auctoritatemque

Carolus ministros ægrotis suppeditat.
CAP. VI.

T 2 suam

suam afflictæ ciuitati deesse pateretur; iis de rebus erat maxime sollicitus, quæ ad animas expiandas, saluandasque pertinebant. sacerdotes desiderabat in primis, qui sacrosanctis rebus iuuarēt ægrotos. ac Gregorianæ quidem turbæ, priore mortuo, alium itidem ex Helueticis regionibus presbyterum dederat. in quo tantus fuit morbi contemptus; vt locum ingressus, statim se in eodem lecto collocarit, in quo alius mortuus erat: posteaque licet pestilentia bis affectus, numquam deterreri potuerit ab ægris assidue, non solum adeundis, audiendisque; sed quocumque modo opus esset, tangendis; atque tractandis, vsque ad pestilentia finem. dederat item Paulum Belintanum Brixientem, ex Capucinatorum ordine: qui sacramentis exceptis, non enim sacris erat initiatus; rebus omnibus multitudinis salutem curabat; ac Præsidis cuiusdam eo loco personam, partesque sustinens, & pestilentia nomine inclusos, & eis inscruientes, etiam auctoritate Senatus in officio continebat; puniebatque delinquentes. At iis item quasi valetudinariis castris, quæ extra mœnia posita erant, consulendum erat; sacerdotesque dandi, qui sacra præberent; ne flagitia committerentur curarent; & ipsorum quoque præfectorum actiones obseruarent. Ad cœnobias igitur regularium hominum conuersus; eorum Præfectos vocauit, qui alios quoque sacerdotes audiendis sacris confessionibus destinatos adducerent. eos in huiusmodi fere sententiam est allocutus. Miseram, ac luctuosam ciuitatis nostræ conditionem, si vobis explicare coner; ineptè faciam fratres. nemo est enim, cui non ante oculos perpetuo tantæ miseræ versentur: immo neminem tam durum arbitror, cuius non misericordia iam disrumpatur animus. charissimorum capitum præsentia, omniumque subsidio homines destitui; ex proprio, dulcique domicilio, rebus suis relictis, ægros, & semianimes extrahi, funestis, sordidisque carris in ea tecta duci, quæ stabulis, quàm ciuilibus ædibus multò similia sunt; vnde redeundi vel nulla, vel exigua spes manet; in mortis quasi faucibus assidue teneri: hæc vt humana fert imbecillitas, prorsus misera sunt: sed quoniam tamē sunt huius tantummodo vitæ, & temporis; videri possunt tolerabiliora: maxime

Sacerdotes desiderat Carolus qui in spiritibus ægrotos inuenit.

Ad regulariū Cœnobias conuertitur, sacerdotes acquisitis.

Pius Caroli sermo ad viros regulares.

Qua religioſos animos ad misericordiā flectere possunt, proponit.

maxime si quis futurorum spe sese erigat. At iis quoque subsidiis, atque opibus deserui, quæ ad alterius vitæ felicitatem, bonaque æterna maxime conducunt; vt cum præsentia quis amittat, in discrimen quoque veniat futurorum, quæ perpetuo manent: id vero, & iis, qui patiuntur, miserimum est; & nobis, quibus earum rerum cura, potestasque diuinitus data est, graue sane, & periculosum. Scientibus nobis, ac videntibus, vt pestilentia corpus, ita pij fratrum nostrorum animi rerum diuinarum desiderio contabescunt. semiuuius vocibus sæpissime, vel obtutu ipso sacra postulant; misericordiamque implorant: nos autem duricunctorum, aut despiciamus. Parochos in officio, vt scitis, continemus; sed non sufficiunt multitudini, quemadmodum notum est; ne si quidem eorum quisque plurium vires haberet. omnino qui ad casas educuntur, multò sunt remotiores, quàm vt iis, suis possit parochus subuenire. quin etiam parochi sæpe ab suis refutantur, cum ægrotis ministrauerint, donec tempus comprobauerit sanitatem: ita vt ipsis etiam viciniæ incolis aliorum opera necessaria sit. Externos sacerdotes quæsiui, neque frustra: sed plurimis adhuc opus est: ad casas educta multitudo certe destituta iacet. alios qui operam dare velint, non reperio; cogere non possum, nec debeo quemquam. Confugio ad vos, quorum conditio, & status, ita rerum omnium humanarum contemptum præsert, vt vnam diuini cultus, humanæque salutis curam intueatur. si vitæ periculum pro aliena salute adire, Dominumque in hoc genere imitari, cuiusquam est; vestrum esse videtur in primis. Non ita egent ægri subsidiis nostris, fateor, vt sine iis spes salutis nulla maneat. verum sæpe necessaria sunt; ceterum quantum semper profint, non solum malis, sed etiam bonis; clarius est, quàm vt disputetur. vel de sensu nostro nosmetipsi coniecturam faciamus; quantum afferre soleant tum ægroti corpori, tum maxime animo de salute sua sollicitationem. sed quibus tam profusa liberalitate misericordia tributa est, quomodo ipsi suam tam anguste circumscribunt; & necessariis, extremisque rebus metiuntur? Qui omnium, etiam inimicorum, impiorumque salutis causa, Dei filius sum-

Miserabilis est illis subsidia deserui quæ ad æternam felicitatem conducant.

Parochos in ægrotis inuandis in officio continere dicit.

Externos sacerdotes iam a se quæsiros asseruit.

Vt religiosi hoc charitatis officium suadeat.

Pro impiis Dei filius cum de-

*decore crucifi-
sus.*

mo dedecore, cruciatuque acerbissimo, fixus in cruce mortuus est: idem nos, qui tantum ab eo beneficium consecuti sumus, inuitat; vt quietæ, gloriosæque mortis periculum pro piis fratribus adæamus. cui tantum debemus, quantum millies moriendo sine dubio assequi non possumus; is ne vilem quidem vitam hanc, sed eius tantummodo periculum poscit. in his periculis ita versari plurimos videmus, vt mortem tamen effugiant: immo etiam multos metu solutos eadem subire. sed si nos non effugiemus; hoc mori non erit, sed eam potius, quæ vere vita est, citius consequi. omnino quid habet in humanis rebus summa nostra tenuitas, in quo pro summis, & immortalibus Dei beneficiis vere gratum animum præstare possit; si occasionem amittamus huiusmodi? quid autem? vitæ parcimus, post paucos tamen annos, aut dies, aut vero horas vt humana conditio est, necessariò amittendæ. quin hoc ipso ciuitatis casu, quam periclitationem fratrum charitas a nobis non impetrauerit, eam facile iam iam extorquebit contagionis necessitas. facile, quemadmodum alij fere innumerabiles, licet omni sibi diligentia caueant, moriemur. quàm pulchrius est, hac quidem in re, necessitati nos anteuertere, gratissimamque Domino pro peccatis, proque eo, quod eius immensæ benignitati, maiestatique debemus, hostiam præbere? videmus heu quotidie plurimos hæc eadem adire pericula, mercede vilissima conductos; qua sæpe ne fruuntur quidem: nos tantis de causis, tam amplis propositis præmiis, moramur. si respicitis obedientiæ legem; cuius virtute vestras actiones ad salutem roborari recte vultis: illud, sicuti vos non latere iam arbitror, in manu nostra posuit summus Pontifex, communis omnium Pater, atque Antistes: cuius etiam litteras recitari audistis, quibus ad præclarum nos sanctumque iuuandum fratrum munus vehementer cohortatur. non est, quod Antistitis ibi quis, aut respiciat voluntatem, aut interdictum vereatur; vbi Antistitem omnium Princeps, & velle se declarauit; & suas addidit cohortationes. Deo vos hoc tribuere muneri volo, fratres, quod, quemadmodum spero, suscipietis:

*Pro hoc chari-
tatis officio
prestando,
mortem non
effugere, non
est mori, sed
vitam citius
consequi.*

*Quod charitas
non impetrat,
sæpe necessitas
extorquet.*

*Pontifex suis
litteris religio-
sus & peste la-
borantibus opem
ferant horta-
tur.*

cipientis: sed maximo nos quoque beneficio affeceritis, quod
 nulla umquam delere poterit obliuio; si huic summæ sollicitu- *Caroli gratia-
nimi significa-
tio.*
 dini, dolorique meo, vestra virtus hoc attulerit leuamenti; vt
 hic aliquot videam ad opus sanctissimum paratos, vltro vitam
 suam in hoc beatum discrimen Deo, mihiq; offerre. non dubi-
 to, quin aperto semel ab nonnullis vel paruo aditu; plurimi alij,
 qui nunc grauiori quadam insolitæ rei opinione deterrentur,
 quasi lata via introeuntes, exemplum hilare sequantur. ita qui
 prior id fecerit, is se aliis auctorem, ducemque præbuerit; ma-
 gnoque pondere auxerit meritum suum. Neque vere nouum
 ad vos nunc offero charitatis ardorem. ita Patres nostri Dei *Tale erga agro-
sos charitatis
officium præ-
stiterunt antio-
qui pastres.*
 spiritu incitati in re simili fecerunt; ita faciendum docuerunt:
 quemadmodum ex veterum scriptis iussu nostro collectis, edi-
 tisque satis apparet. immo opus eiusmodi ita extulerunt, quod
 ad animos nostros stimulandos maxime valeat; vt martyrij ge- *Pro inuandio,
laborantibus
pestilentia mo-
ri martyrij ge-
nue.*
 nus esse confirmarent. optabile sane tempus, quo absque ty-
 ranni crudelitate, sine eculeis, sine ignibus, sine bestiis, omni-
 no sine illa cruciatuum asperitate, quæ humanæ imbecillitati
 maxime solet esse formidabilis; martyrij palmam consequi
 possumus: immo, & sine ea acerbitate possumus, quæ solet
 semper cum huiusmodi morbo esse coniuncta; vt ægroti desti-
 tuantur ab omnibus, nulliusque ope subleuentur. quod ægro
 cuicumque dabitur, id multò minus negabitur ægrorum Pa-
 tri; nobisque imitatio prodèrit illius exempli, quod per nos
 proditum fuerit. sperare quisque potest; incolumem se fore; id
 multò maiori ratione, quàm alij fere innumerabiles; quos vi-
 demus, nulla cautione, nulla etiam temperantia, in medio pe-
 stilentiaæ æstu assidue versari: sed si morbum quis contraxerit;
 quando alij deficient, ego ipse, qui egenorum causa inter vos *Caroli mira
benignitas.*
 quotidie versabor, adero; mihi curæ erit. vtraque salus vestra;
 ego libenter subueniam; ego me, si opus fuerit, sacrorum mi-
 nistrum iam nunc vobis offero: qui quidem diuina ope fretus,
 neque laboribus, neque periculis vllis parcere decreui, vt Pa-
 storali officio meo satisfaciam, & quibuscumque rebus pote-
 ro, gregis mihi commissi saluti seruiam. Huiusmodi Carolus:
 cuius

cuius orationis vim, scio me tamen his verbis non esse consecutum: talem enim se auditores sensisse testati sunt; vt ex ea sibi aculeos, & vincula iniici viderentur; & humana quidem facultate nihil efficacius fieri posse iudicarent. Res ipsa declarauit, quid Caroli oratio diuina vi roborata posset: continuò enim sacerdotes circiter viginti octo sese ad ægros sacris rebus omnibus subleuandos, promptos esse professi sunt. quo quasi fundamento iacto; alij multi præstò fuere: neque vmquam postea defuerunt, toto ipso pestilentia tempore, qui mortuis succederent; & vbi Carolus iuberet, operam suam libere ponerent. quorum omnium paratum hospitium erat Caroli domus. laici præterea multi exemplis huiusmodi, Carolique adhortationibus excitati, atque incensi, iisdem misericordiae officijs, obsequijsque, sese quamdiu pestilètia fuit, exercuerunt: & varijs ægrotorum commodis amanter inseruientes, in pestilentia discrimen christianè se libenter obiecerunt. Pulcherrimum visu erat, mares, foeminasque frequenter ad Carolum ipsum accedentes, operam in eo genere suam fidenter polliceri; cannabinamq; vestem quandam fusci coloris, quam is tradere ad id solebat; hilare, quasi insigne aliquod magni honoris accipere: tum salutari signo, precationeque optimi Patris confirmatos, ad assignata munera conuolare; nulloque mortis metu, mortis pericula, quasi rem iucundam, adire. Ex omnibus propemodum religiosis ordinibus sacerdotes fuere, qui ad eam se piam curationem offerrent; sed plurimi ex Capucinis. Memorabilia vbique fuere christianæ charitatis exempla; quorum vel exiguam partem persequi nimis longum esset. liceat tamen aliquid domesticæ pietatis ad posteriorum exemplum tangere: cum vnum, & alterum ex nostro S. Barnabæ collegio pestis attigisset; certatim petebant multi, vt inseruire fratribus liceret: neque id mirum; cum ad extraneos quoque iuuandos multi se paratos ostenderint; duo certe vitam in eo munere profuderint. Singulis igitur casarum vicis, si ita volumus appellare; quamquam eos etiam a parcho suo quandoque lustrari iubebat; vnum, duosue ex sacerdotibus, qui se obtulerant, prout necesse videbatur, Carolus præposuit, & vbi- que

*Caroli oratio
ad regulares
quid effecerit.*

*Laici regula-
rium exemplis,
& Caroli hor-
tationibus in
misericordia
officijs se exer-
cent.*

*Quomodo re-
gulares distri-
buerit, eorum-
que munera.*

que peccatorum confessione, diuino Eucharistiæ pabulo, vntione extrema, ægrotos ita fere iuuãdos curauit; ac si non multitudo maxima pestilenti morbo affecta; sed mediocris numerus in hospitio aliquo congregatus fuisset. immo alios illi ægrotos in eo superabant; quòd a quocumque sacerdote, morientes plenam peccatorum veniam, ex concessione Pontificis accipere poterant. Satis autem diuersos sacerdotes, ad sacra præbenda destinauit; ne timentes ab iis, qui tetigissent infectos, rebus forte salutaribus abstinerent. Illud quoque solatij Carolus iis, qui in casis detinebantur dedit; vt Missæ sacrum, si non audire, saltem videre omnes possent. iussit enim tabernaculum ex tabulis ita alte extrui, vt sacerdos in summa parte faciens, ab omnibus casis conspici posset. Licet autem aceruatim fere, ob multitudinem, carris imposita cadauera ad sepulturæ locum portarentur; sacros tamen homines, apto loci interuallo comitari; preces, lumina, & alia quæ in funere esse solent, adhiberi iussit. immo neque sacrum sepulturæ passus est officium, ritumue prætermitti. nam ad posteriorem Gregoriani valetudinarij partem, ex aliis locis cadauera plaustris afferri solebant: cumque magnus esset congestus numerus; tum sacerdotibus rite precantibus, ecclesiasticisque cœrimoniis adhibitis, in ampla fossa ad id facta, consecrataque, omnia simul ad sepulturam quotidie dabantur. quo loco mirabile quiddam euenit; quod Carolus ipse tum de suggestu, tum libello de pestis memoria edito prædicauit; mihi que prætereundum silentio non est. summo mane Gregorianus presbyter sacramentum sanctissimum ad ægrotos suos afferens, non longe ab ea quam memorauit parte forte præteribat. tum ex magno corporum aceruo; quæ proxima nocte illata fuerant, vnum sese attollere conatur, genibusque consistere; ac simul voce, inquit, morienti, verbisque interruptis, Per Deum obsecro Pater, mihi quoque. cumque a sacerdotis clementia statim omni pietatis indicio sacramentum accepisset; eodem loco procumbens, nullo præterea motu iacuit. quod quidem singularis beneficij loco animæ illi, ob religiosum, & ardens illius diuini cibi studium, tributum credibile est.

Qui in domibus continentur & clamant, & sedent Missæ sacrum.

Modum deferendi cadauera ad sepulchrum locum locumque ipsum instituit Carolus.

Casus mirabilis.

V

AD

Inclusis con-
sultit.

CAP. VII,

AD inclusos redeamus. Carolus, cum & ipse clerum suum domi se continere iussisset; iis tamen exceptis, quos ob pia ministeria, diuinaque officia, foris, & in ecclesiis versari oportebat: inclusionis vniuersæ diem litteris editis præuenit: quibus quadragenarium illum numerum pie, sciteque ad sacram rationem conuertens; omnes monuit; vt cum is numerus ieiunio, atque afflictionibus iam inde ab antiquissimis temporibus consecratus esset; Mediolanenses quoque eo tempore, quo per pœnitentiam Deum placare debebant, oportune illud temporis spatium in custodia traducendum religiose acciperent; & ad pœnitentiam salutarem accommodarent. præterea hortatus est, vt ante constitutam diem peccata quisque confiteri, sanctissimamque Eucharistiam accipere studeret; prompteque deinde Magistratum edicto pareret. Curauit item, vt inclusi, cum adire sacra loca, rerumue sacrarum fructum percipere nequirent; diuinis tamen subsidiis, quantum fieri posset, ne carerent; custodiaque illa, atque otio domestico ad exercitationem precandi frequentiore vterentur. Itaque per urbem aptis, conspicuisque locis; vt quam maximus numerus de fenestris, ianuisque, spectare posset; altaria constitui iussit; quantum potuit, ad rei sanctissimæ decentiam composita, & circummunita. presbyteros elegit, qui in eis quotidie Missam facerent. sanctissimam Eucharistiam, rite scabellis ante ianuas apparatus, itidem distribui permisit; ipseque sæpe distribuit. sacerdotes mittebat, qui cum sacris indumentis, & scamnis ad ferendum accommodatis, domos obirent; vt ad ianuas sedentes, eorum qui inclusi erant, aliquo interuallo disiuncti, sacras audirent confessiones. Præterea septies die, nocteque maxima ecclesiæ maioris campana signum dari iussit; quo ciuitas audito, ad litaniam, psalmosque ex editis libellis recitandos vniuersa confurgeret. singulæ autem plateæ, aut vici quasi choros singulos efficiebant: nam ad fenestras, ianuasque per diem, magnamque item noctis partem habitatores veniebant; & vno qui voce excelleret, præeunte; qui sæpe etiam erat presbyter, ad altare in via consistens; reliqua multitudo omnis vndique respondebat. quæ res erat tum admirabilis, tum etiam,

Per urbem certis locis altaria constitui iubet in quibus quotidie Missam facerent sacerdotes.

Sanctissimam eucharistiam distribui permittit, & alia curat.

etiam, vt in magna calamitate, piis omnibus sane iucunda: cum totam viderent maximam ciuitatem, ex libera euagatione, ac licentia, in cellas quasi redactam, & in monasterium quoddam conuersam; imitatione canonici instituti, septem temporibus noctu, atque interdium publice precari: & vno tempore, vias omnes, tecta que vrbs vniuersa sacris vocibus audirent personare. Hæc omnia cum ita instituisset Carolus, loca omnia obibat frequenter; quotidianaque opera præsens de omnium rerum statu cognoscebat: hortabatur, iubebat, quæ fieri oporteret: per vicos, & plateas mira humanitate infimis hominibus precationis ritum tradebat; rediens rationem poscebat; qui præcinerent ipse deligebat: cum multos simul videbat ad ianuas congregatos; eò veniens religiosus, piisque verbis apposite monebat: omnes consolabatur; & ad otium illud sancte accipiendum, consumendumque inducebat, omnino tanta erat Caroli mansuetudo; vt quilibet ex infimis ordinibus libere alloqueretur; eius se precibus, domumque suam commendaret; & tamquam patri, quæ sibi opus essent, quæque vellet, familiariter exponeret. multi, qui pudore quodam impediti præfectis, aut aliis quibuslibet inopiam suam patefacere non audebant, aperiebant illi multò facilius; illeque egenos eiusmodi iuuare præcipue studebat. mulierculæ etiam annulos, & alia eiusmodi in manum tradebant; quibus venditis, pretio pauperes subleuaret. tantam autem in eo sibi spem cunctus populus posuerat; vt eius aspectu primo, vicinia tota frequenter edito clamore, misericordiæ, vocem mitteret. Gregorianas item ædes sæpe circuibat, casasque lustrabat. ac ad singula consistens domicilia; singillatim de iis quæ ad animæ salutem primò; deinde quæ ad corpus pertinerent; item de opera ministrorum, diligenter inquirebat: quod erat prouidentum, curabat diligenter; & memoriæ gratia, quod factum opus erat confestim in libello notabat ipse. pecuniam quoque manu sua large dabat egenis. eius erat consuetudinis; ex hebdomadæ diebus, duos ijs dare qui in ciuitate manebant; reliquos iis, qui extra mœnia erant educti: domo exire numquam, nisi suorum salutis gratia. mittebat etiam aliquos ex primariis suis presby-

Loca omnia lustras.

Caroli mansuetudo mirabilis.

Charitas eius, & prouidentia.

teris; qui in equis cistas tenentes, ægrotis ostiatim tribuebant exquisitiora quædam, quæ languentibus stomachis essent leuamēto. Ægrotos, qui ob dignitatem in vrbe relinquebantur, ipse visibat; consolabatur; indulgentiam tribuebat, cubicula ipsa ingrediens; ad ipsos quoque lectos accedebat. In primis curabat ecclesiasticis viris subueniri; iis præsertim, qui ægris deseruerāt: ideoque iusserat, vt sine mora, de inferiorum morbo gradatim certiores fierent superiores. ipsis parochis in vrbe, si pestem cōtraherent, iuuandis, se ipsum offerebat: in diœcesi vero vicinos parochos, tum Præpositos, aut Vicarios hortabatur, vt subuenirent. atque his non solum sacramenta ministrari decreuit; sed etiam religiosæ consolationis leuamen, quamdiu animam agerent: missis ad id quocumque oporteret sacerdotibus, adhiberi. Atq; huiusmodi Caroli instituta, quotidianam præsentiam, cohortationesque, cum eximia charitate, & suauitate coniunctas, plurimum valuisse dubium non est; vt tanta ciuitas, carceris genus eiusmodi tandiu facile toleraret: quod initio vix sperabatur: quodq; ab aliis ciuitatibus fere non potuit obtineri. Quamquã autem ab initio Carolus, vt demonstratum est, consilio fauit de populo in custodia habendo: cum intellexit tamen plus ei remedio tribui, quàm ad diuinam misericordiam agnoscendam opus esse videretur: ideoq; præscriptum quadraginta dierum tempus produci; ita vt ipsis natalitiis Domini festis populus ad ecclesias conuenire; ipseq; Pontificiam indulgentiam, quæ ad ferendum Italiæ peste laboranti auxiliũ, Pontifex in vniuersum proposuerat, promulgare, liberisque conuentibus celebrare non posset: cum Gubernatore, qui Viglebanum secesserat, grauitè expostulauit; vixque se continuit, quin omni suo conatu resisteret. Tantum tribui Carolus humanis rationibus volebat; vt spem suam omnes in diuina clementia præcipue sese collocare, re ipsa palam profiterentur. ad id suadendum recens conuentuũ illorũ euentus; quando frequentissimus populus ad ecclesias supplicatum ductus est; graue argumentum suppeditabat: præter ea, quæ ex veteri memoria suppetebãt; demonstrabantque, supplicatio- num conuētu potius, quàm solitudine, veniam a Domino fuisse impe-

Quomodo cum ecclesiasticis viris se gerat.

Præpopulum in natalitiis Domini manifestis ad ecclesias conueniret, operabatur.

impetratam. Cessit nihilominus Carolus; credo ob sacras pre-
 cationes, diuinaque officia; quibus tamen assidue populus intra
 domesticos parietes exercebatur; & in instituta vigilantia pastor-
 alis opera perseuerauit.

HÆc ita cum ageret Carolus; quæ quidem, his præsertim Præbet ægro-
 tis Sacramen-
 ta. moribus, & hac remissiore Pastorum cura, magna merito, atque
 adeo maxima iudicabantur: sibi tamen parum facere videbatur; C A P. VIII
 quia tangere, tractareq; pestilentia nomine suspectos, aut etiam
 infectos, sibi quoque pro suo munere non contingeret. Apud
 se igitur primo cogitauit, esse in vrbe, atque in tota diocesi plu-
 rimos, qui confirmationis sacramento muniti non essent: hos
 ex hac vita pati sine tali sacramento decedere; quo salutis immi-
 nente certamine, diuina firmitas, & robur animis adderetur: ne-
 que satis animarum charitati consentaneum; & sibi qui solus
 posset, etiam quodammodo turpe; omnino sibi minime com-
 mittendum existimabat. id eo magis, quod ab hæreticis sacra-
 mentum illud hoc tempore grauiter sciebat impugnari. Itaque Confirmationis
 sacramentum
 confert multis
 etiam peste la-
 borantibus. indicta chris-matis sacri per vrbe administratione; quam potuit
 decore, per vias Episcopali illo munere diu satis functus est. licet
 enim quotannis, stato tempore per vrbe ecclesias idem faceret;
 multa tamen adhuc hominum millia inuenit, qui nondum sa-
 cramentum illud acceperant. atque ipso initio, licet de morbo
 suspectos, & a reliquis segregatos minime vocasset; dubium ta-
 men non est, quin affectos peste quam plurimos inter eos con-
 firmauerit. fieri namque non poterat, vt omnes simulatq; con-
 tagione infecti erant, a ministris deprehenderentur, & a ceteris
 separarentur. verum ipsos quoque palam infectos, ægrotosque
 postea libere, sicuti dicemus, admisit. Vrbe cum tantummodo
 rationem sibi non esse habendam statueret; vicos etiam, castel-
 laque totius diocesis, quæ morbus oppresserat, mira celeritate
 omnia adiit; & in iis eiusdem chris-matis sacrosanctum remedium
 passim adhibuit. Postea vero; vt quemque locum recens infectum Ad alia loca in
 festis contendit
 eadem qua in
 Vrbe subsidia
 præbet. audiebat, ita eò statim solebat aduolare; ac eadem ratione cala-
 mitosis conulere. Eadem vero via, occasioneq; ad alia quoque
 utebatur

utebatur gregibus suis salutaria : nam parochos, aliosque sacerdotes ad ægrotorum curam studiosius suscipiendam excitabat, confirmabatque : quosdam etiam compellebat. ægrotos ipsos consolabatur : precationum publicarum rationem præscribebat : omnem populi gubernandi, custodiendi, eleemosynis iuuandi rationem recognoscebat : cœmeteria consecrabat, quo rite multitudo cadauerum inferretur. Præfectos item, ministrosque ciuiles iuuare studebat; monendo; ad officia commissa inflammando; mercedem promittendo. sacros ministros pluribus locis ab eorum vi, atque iniuria defendit; qui sacrorum munerum liberam functionē; ecclesiasticamue administrationem, siue in sepultura corporum, siue in distributione piorum emolumentorum, quandoque in oppidorum ingressu, & egressu, vel in segregatione sacrorum hominum, & huiusmodi aliis, impediebant. populos ad ecclesiarum ædificationem; ad festorum die-
rum integrum cultum, chorearumque refutationem, & alia pia opera publice vouenda, perduxit. Cumque ita frequenter, vt necessitas ferebat, ipse loca omnia obire non posset; suos cum potestate sæpe misit; qui loca reuiserent, easdemque res recognoscerent. quibus si Præfecti locorum exquisitæ custodiæ gratia restitissent, & locorum ingressum prohibuissent; anathematis pœnam adhibuit, & ea ratione aditus omnes suis patefecit : quos tamen certa sanitatis testimonia volebat a Vicariis suis afferre. Atque iis itineribus Carolus incredibiles plane suscepit corporis, animique labores, non primis iis solum mensibus, sed sequentibus quoque omnibus, quamdiu morbus viguit; vt neque cibi, neque somni, neque longinquitatis asperitatisue vllius habita ratione, omnia loca celerrime adiret, & perlustraret; sacrisque officiiis, & muneribus, assidua contentione operam daret. Foris ad sacram chrysmatis confirmationem etiam infectos ipsos hoc modo cœpit admittere. cum ad vicum in via Modœntiensi venisset, qui sexto ab vrbe lapide positus, Sextus appellatur; & ad sanctam confirmationem conferendam ibi paratus esset : animaduertit, morbidos quoque magno teneri eius sacramenti desiderio. cogitauit apud se; neque tunc primum; indigere

*Populos ad pia
opera publice
vouenda per-
duxit.*

*Multos in iti-
neribus labores
suscepit.*

*An quibusdam
in ceteris sacra-
mentum con-
firmationis pra-
tere debent,
festiatur, con-
fertur.*

Indigere illos magis, quàm alij, vtpote morti propinquos, eiusmodi salutis adiumento. itaq; diuinum sibi lumen, ea in re precatus, Monetam interrogat; censeretne, miseros etiam illos admittendos. neque affirmare ille, neque negare audet; tantum si admittere vellet, operam suam pollicetur. Ecce autem dum cōsultat; exiis circiter duodecim adueniunt, & se diuinæ vñctioni offerunt. satellites, & præfecti conulciis increpare, repellere, minitari, nisi statim ad locum reuertantur. Carolus vero; iam nihil, inquit, dubitemus; neque enim casu omnino venisse iniussi existimandi sunt: & præfectis abstinere, silereque iussis, eos, aliosque rite confirmauit; idemque passim postea, & foris, & in vrbe fecit. accidit autem in vico Tritio, vt ægrotus quidam, vix Caroli manu peruncta fronte, mortuus caderet ante illum. Obtulit se præterea occasio; vt quod erga parochos, & alios presbyteros animis curandis præfectos, de infectis iuuantibus, tangendisque facturum se pollicitus erat, re ipsa præstaret. in quo quidem consilio, ac voluntate; quamuis ei multi contradicerent; persistendum sibi iudicauit; affirmans, parochum se esse parochorum: absurdumque videri, ac turpe; si ipse, qui parochos hortaretur, & impelleret, vt curæ suæ commissos, sacris rebus iuuantibus; quique eis non semel eam operã pollicitus erat; quam ipsi aliis tribuissent: nunc cum opus esset, abstineret; periculumque fugeret. & qui aliis omnibus persuaderet, vt metu mortis abiecto, deseruissent ægrotis; oblatam occasionem aspernaretur, aut dissimularet: offensionem id multis futurum; cuius causã vel in eo charitatis officio frigerent, vel penitus abstinerent. Ac primò quidem in vrbe parochum ecclesiæ sancti Victoris ad theatrum, item sancti Babylæ, & plures alios ex pestilentia iacentes, pie visit, ac amanter consolatus est: nonnullos eorum sanctissimo Eucharistiæ cibo refecit: qui paulo post vi morbi interierunt. Illud vero fortius, illustriusque factum. Qui parochiam sancti Raphaëlis curabat, ex quorundam consuetudine, quos incaute in domum admiserat, morbum contraxit: adiit illum statim Carolus, & ægritudinẽ pia consolatione leniuit. cumque valde oppressum aduertisset, sacris muniendum iudicauit.

Quidam Caroli manu fronte peruncta ante illum cecidit mortuus.

Multos ex pestilentia iacentes visit.

postero

postero die, mane ad eam ecclesiam venit, vt Missa facta sanctissimam Eucharistiam ad parochum deferret; eique extremam vnctionem adhiberet. Post Missam, in quo illius clericum morbi nomine suspectum sacrosancto cibo pavit; dum se mutatis rite indumentis, ad reliqua pararet; clericis, & ministris, qui astabant, & inseruiebant, ob periculum expallescentibus: ad ecclesiam venerunt, Ioan. Baptista Capra ciuitatis Vicarius, & Alfonso Gallaratus designatus, nunc Senatores; vnaque patritij multi, ex ipsius ciuitatis consilio: qui neque loci, neq; sacri muneris ratione deterriti, prostati, ac supplices a Carolo ciuitatis nomine cum lachrymis petierunt, ne in tantum se vitæ discrimē vellet obiicere. aliorū ministerio presbyteri saluti consuli posse.

Nobiles & viri ciuitatis nomine Carolum conueniunt, obsecrant ne se in vita periculum obiiciat.

si forte contracto morbo ipse ex hac vita abiisset; res ciuitatis, totiusque diocesis; quæ, vt in maximo periculo optime tamen se haberent, & feliciter gubernarentur, in summam confusionē, desperationemque adducendas. omnium animos eo duce, & præside sustentari. diuini propemodum, & humani subsidij spēs in eo vno esse collocatam. Constitit Carolus ad amantissimas ciuium, filiorumque preces audiendas, quibus, cum, eo vno excepto præsentibus omnes lachrymas funderent, respondit: Gratiarum se agere de tali amore, pietateque in Pastorem suum: sed ne ægre ferrent, si munus illud obiret: suum id esse officium, suasque partes: in quibus etiam si vitam amisisset, recte id factum omnes iudicare deberent. neque ipsis ideo desperandum; sed diuinæ bonitati, summæque potentiae magis confidendū; cui facillimum erat sine ipso ciuitatem seruare; aut alium Pastorem meliorem dare. Cum aliud impetrare non possent, illi magno affecti mœnore tacuerunt. Carolus vero primò Eucharistiam ad presbyterum iacentem, & iam tabido corpore æstuantem attulit, præbuitque: deinde etiam, eius cubiculum ingressus solus, ministro Bernardino Taurusio in limine consistente, extremum vnctionis sacramentum rite contulit: & piis, suauiusque verbis confirmauit. Parochus ita confirmatus paulo post accepta sacramenta, pie mortem obiit. Ad alium parochum sancti Petri, ad caminatellam appellat, ex peste iacentem iuit, animo itidem

Ad ciues responsio.

confirmauit. Parochus ita confirmatus paulo post accepta sacramenta, pie mortem obiit. Ad alium parochum sancti Petri, ad caminatellam appellat, ex peste iacentem iuit, animo itidem

Parochus quidam peste infectus Carolo ad se veniente quid faciat.

sacra

Quando infectum tangit ab aliis sese separatum habet.

poni pateretur. Ibi tamen plurimos sacra vnctione confirmandos, cum reperisset; ecclesiæ, cœmeteriique foetentis periculum deuotans, in platea sacramentum administrauit, primò valentibus, deinde reliquis item vniuersis. Quamuis autem ita cõfideret; quotiescumque morbo infectum tetigerat, separatim sese habebat ab aliis. ex familia eos tantum sibi propius inseruire patiebatur, qui necessarij essent, & id facerent libenter, & ex animo. ea re interdum accidit, vt cum alius esset nullus; sibi ipse, vt quilibet priuatus homo, quibuscumque rebus opus esset, ministraret. Qui adibant, eos interposito longurio audiebat. per vias aliquem anteire iubebat, qui virgam, periculi indicium, ferens, tacite obuios moneret, vt cederent. In ecclesia procul a canonicis sibi assistere solitis, & a ceteris clericis congruo interuallo se continebat. cumq; passim homines cõtagionis causa suspectos humano iudicio quadraginta diebus segregarentur; ipse sibi, sacerdotibusque aliis, qui sine magno ægrorum damno abstinere diu non poterant, septem tantummodo præscripsit dies. Cum ita suis caueret; euenit tamen, vt tres ex familia, & ex eorum numero, qui ad Carolum tangendum non accedebant, morbo contracto, interirent; vnus ab epistolis, alter a pedibus, tertius stabularius. Fuisse non ignoro, qui Carolum seruatum eo tempore dicitarent, ex variis medicamentis, quæ multa sunt illi, etiam a Principibus viris, Italiæque Regulis missa. sed ego ipsius verbis affirmo, ea contra pestem, periculo facto, minime valuisse: scioque nihil ab eo adhibitum fuisse, præter spongiam aceto imbutam, quam, vt alij passim, in pila lignea perforata inclusam manu ferebat; & aliquid etiam aromatum, quod ore solebat interdum tenere.

Contra pestis periculum multum sibi adhibet medicamentum.

Nonnulla emendat vigente peste. ipse progreditur in via salutari.

CAP. IX.

OBLATVM est ex ea plaga Carolo tempus, ad multa reprehendenda, multaq; efficienda, quæ alioqui multos aduersarios, magnamque habuissent difficultatem. est enim animus in periculis ad pietatem, & emendationem propensior. & qui eò se loco esse sentit; quamquã eo sumus semper mortales omnes; sed qui tamen ex manifestis periculis, ea se conditione esse videt, vt facile

facile iam iam ex hac vita sit ad diuinum tribunal rapiendus; meliora fere, sanctioraque consilia eligit. Ita cum etiam optimates in publicis concionibus Carolus liberius increparet; plerique ne dum indignarentur, potius ad errata dolenda, publiceque defendenda pie mouebantur. Sed habuit etiam tempus illud sua vitia, criminaque permulta: plurimique fuerunt duri, ac pene ferrei homines; qui nullis calamitatibus, periculisue flexi, peiores etiam, quàm antea euasere. In assiduo mortis discrimine, & fere inter ipsa cadauera erant, tum qui aliena surriperent; tum qui effrenatè luxuriæ seruirent: vt qui valetudnariis præfecti erant, illud non in postremis curare oporteret, ne libidinosis criminibus daretur locus: eueniretque interdum, vt cum illud vehemens admodum sit contagionis genus, miseri in ipsa propemodum peccati actione interirent; & vno tempore corpus, & animum pestilentia duplex interimeret. In castellis frequens erat, & maior etiam quàm consueuerat, aduersus sacra quædam instituta contentio; ab iis maxime qui nobilitate, opibusque præstant; quos quidem; bonos excipio semper; Ormanetus ille, paruos ecclesiarum tyrannos quandoque appellabat. tunc autem ob commercij communis impedimenta, magis ab Antistitum correctione remoti, maiorilicentia, atque audacia utebantur. Itaque affirmabat Carolus, suis extra urbem administris numquam maiores obiectas fuisse in munere suo exercendo difficultates. addebat se tunc re ipsa perspexisse, quod fertur; bonos meliores, malos peiores animaduersione fieri. Sed Carolus dati temporis beneficio vtens, nonnulla sibi aliiisque facienda suscepit, quæ ad augendam religionis, sanctitatisque disciplinam pertinerent. Ignis beneficio cœpit, leuationeque hyeme sibi interdixit; vt frigoris asperitatem die, nocteque ferret abiecta culcitra paleas elegit ad cubandum. carnem a mensa sua repulit. modicum illud, quod ieiunii diebus vespere, medicinæ potius, quàm cibi causa sumitur, reiecit. quæ omnia ita in posterum retinuit; vt in dies etiam, quem admodum suis locis dicitur, auget. Cumque Ariminensis Episcopus, olim eius Vicarius, amantissimis litteris,

*Pestis tempore
vita. Et crimi-
na permul-
ta.*

*Seniorem Gi-
ta rationem
instituit Caro-
lus.*

*afflictiones
remittat mo-
net episcopus
Araminensis.*

*Alia sibi agen-
da stans.*

*Ut clerici bar-
bam sibi praci-
dant perficit.*

ciuitate liberata, vehementer rogasset; vt quando iam Deus pestilentiaë pœnam remiserat; ipse itidem remitteret afflictiones, auertendæ pœnæ causa susceptas: augendi potius esse causam ille respondit; cum moribus minime emendatis, duriora pertimescenda esse viderentur. Concionari quoque festis, & præterea duobus aliis in Quadragesima hebdomadæ singulæ diebus, instituit: & canonicorum funera prosequi. Cantores a se non approbatos, aut clericali vestitu non indutos, ab ecclesiasticis officiis, quàm antea diligentius exclusit. Ianuas, quæ in lateribus ecclesiarum erant, obstruxit. In vniuersum autem, quæcumque antea decreta erant, vt omnia perficerentur; & per diœcesis quoque loca, quantum posset, res omnes componerentur, per id tempus studiosius curauit: nouosque præfectos elegit, quibus ad ea curanda diœcesis regiones separatim distribuit. Illud etiã perfecit, quod difficile omnibus videbatur; vt clerici omnes barbam sibi præciderent. Iam dudum id se cupere ostenderat; tum vt corruptelam sacrorum hominum tolleret; qui profanas, militaresque barbarum formas, & earum frequentes, leuesque mutationes indecore admodum imitantur; tum vt vetus cleri, præsertim Mediolanensis institutum renouaret. plurimi enim superstites illud viderant in ecclesia Mediolanensi seruari; nonnulli adhuc seruabant. Verum cum eade re Carolus agere cœpisset, sermoque percrebuisset in clero; fuere, qui eius non modo iussum, sed etiam exemplum præuenerunt; barbamque sine mora posuerunt. cum autem ipse rasus in publicum prodiiisset; litteras etiam ea de re ad clerum proposuisset; quibus factum potius laudabat, quàm faciendum hortabatur; argumentaque explicabat, quibus id fieri deberet; clericales item virtutes commendabat, quæ eiusmodi pilis abrafis significarentur: omnes fere paruerunt. qui difficiliore tunc fuere; postea maiori vrbs celebritate, cum multo magis erubescerent, euitare non potuerunt. illud vero institutum decreto; deinde in synodo diœcesis sancito, confirmauit. dictum Caroli hoc de genere venit in mentem: qui cum collegium canonicorum recognosceret; quendam, qui adhuc non paruerat, reprehendit. eius nomen

erat

erat graui de crimine delatum. homo respondit, pudere se, ramosque clericos remigum sibi similes videri. tum seuerè Carolus, At, inquit, adhuc pendet caussa tua. Ita Carolus tempus nactus idoneum; pietatis ardore, afflictionum quasi ventis in eius animo vehementius excitato; in omni sanctitatis laude tunc vehementer ipse progrediens, ceteros quoque ad salutem, optimamque disciplinam iuuare studebat.

PESTILENTIÆ vis cum Octobri mense, vti demonstrauimus, valde progressa esset; minui coepit Nouembris initio; posteaque paulatim debilitata est; vt ex ea tamen quotidie aliqui morerentur; interdum etiam multi. quod ex vestimentorum tractatione fere accidebat. ob id proximus annus M. D. LXX. VII. in timore fuit. & hyeme quidem veris, atque æstatis; æstate vero autumnii aduentum formidabant. quidam etiam verebantur, ne in annos plures, vt olim acciderat, illud, quidquid erat, contagionis maneret. Sed Dei clementia, sicut iam iam narrabitur, opinionem, spemque hominum longe superauit. Celebrauit Carolus post initium anni, stas precationum officii, trinaque ad ecclesias decreta supplicatione, Apostolicæ indulgentiæ beneficium; quod superius diximus a summo Pontifice toti Italiæ, ad pestis pericula auertenda fuisse propositum. Iuit ipse nudis pedibus, & eodem habitu, quo initio pestis, ad ecclesias. iuimus canonici, magnaque cleri, & populi pars. conciones ille habebat, magno lachrymantis populi fructu. post eas, ipso, & canonicis humi postratis, litania habebatur: Missaque a sacro maioris ecclesiæ collegio fiebat. omnino ea celebritas, precatioque visa est ad emendationem morum, piæque animorum affectiones plurimum valere. Appropinquante Quadragesima eius primæ Dominicæ cultum ex toto restituit. Retinet Ambrosiana Ecclesia Quadragesimæ vetus institutum, quo dies quadraginta duo tantum numerabantur. iam dudum autem fecerat immoderatum voluptatis studium, quo misere ante sacri temporis illius initium, plurimi Christiani nominis afficiuntur; vt Dominicum ipsum diem, qui quidem veluti sanctæ

Novas celebritates, aliaque religiose peragit, remissa peste.

CAP. X.
1577.

Novas celebras supplicationes, eodemque habitu, nudisque pedibus sicut in prioribus incedit Carolus.

Prima Dominica Quadragesimæ cultum restituit.

Quadragesimæ caput, colendus erat, ab ea penitus amputarent; & ad voluptarium tempus sic adiungerent; vt cum ad Quadragesimæ dies sancte agendos, cuncti sese paratos ostenderent; is tamen tamquam voluptatis extremus dies, profani totius gaudij, peruersitatisq; omnis quasi cumulus redderetur. Antea Carolus, vt tetigimus, partim quidem restituerat diei sanctitatem, magna multitudine ad Eucharistiam suscipiendam, & ad conciones, precesq; diuinas allicienda. Sed cum Romæ, Mediolanique, multis adhibitis viris, qui religione, doctrina, iudicioque in primis excellabant, ea de re consultasset: superiore quidem anno cum Iubileum celebraret, litteris editis monuerat, docueratque populum; diem illum Quadragesimæ initium esse; omnique ratione, cohortatus erat, vt cum non secus ac alios colere vellet: clero autem idem iusserat; quò populum exemplo suo vehementius excitaret. cum autem vidisset recte populum accepisse; plurimosque ita cohortationi paruissè, vt si decreto iam, & lege res sancta esset: hoc anno cum adhuc in morbo, luctuque ciuitas esset; edicto generali rem sanctiuit; & in proximæ synodi decreta postea retulit. Vrbanaurum item ecclesiarum recognitionem eo tempore aggressus: ad pleniorum ciuitatis correctionem; præter ea, quæ ad populi salutem ipsa vnus cuiusque ecclesiæ visendæ actio suppeditat; illud adiunxit; vt ædes singulæ, sacra aqua, sacrisque precibus adhibitis rite lustrarentur. quæ res valde accommodata erat ad domos quodammodo expiandas; & a pestilentis illius vexationis vestigiis, quæ manebant, liberandas. Itaque recognitionem ecclesiarum incipiens, statò ritu primò ad ecclesiam maiorem eque, clero præeunte, Pontificalibus indumentis adductus, iucundum eo calamitoso tempore spectaculum ciuitati præbuit: iucundum, inquam, non ob ornamenta solum, & egregiam pompæ sacræ speciem; quæ tamen ex longo luctu lætior, pulchriorque apparebat; sed ob id quoque; quòd, qui antea partim summa humanitate, & abiectione, suorum commodis seruiert; partim habitu miserabili, summoque squalore Dominum pro iisdem publice precatus erat; tunc Augusto ornatu, splendidoque apparatu ingrediens;

miram

Ad Urbanaurum ecclesiarum recognitionem summo apparatu se accingit.

miram quandam rerum vicissitudinem cum lætitia coniun-
ctam ante oculos poneret: eodem ostendens tempore, quàm
ex christianæ virtutis præscripto, & sese abiicere; & rursus sacram
maiestatem conseruare, cum opus esset, pari animo, voluntate-
que nosset: Apostolo non dissimilis, qui & abundare sciebat,
& penuriam pati. Expiationem ædium aggressus; vt maiorem
dignitatem, fructumque res haberet, exorsus ipse, suas, canoni-
corumque ædes aspersit. cumque ea progredi per vrbem inci-
peret actio; populus summa voluntate, pietateque eam expe-
tere videretur; certatim vnaquæque familia ad rerum sacrarum
honorem, decore domum ornare conaretur; imagines, & li-
bros a christianis moribus alienos deleret, abiiceretue; sacras
picturas, & ad pietatem accommodatas apponeret; aliaque e-
iusmodi, pro ratione Caroli litteris præscripta, atque edita com-
pararet: cum etiam multi publicis flagitiis maculati, de igno-
minia vitanda deliberarent; ne sacerdos eorum domos præte-
raret, quemadmodum Carolus faciendum iusserat: omnino
cum plurima ad corruptelas tollendas, pietatemque augen-
dam instituta essent: Gubernator, alique magistratus, quasi in
eo ius regium læderetur, intercedere, & queri cœperunt; rem-
que varie disturbarunt. Populi custodiam paulatim cum morbo
ipso remissam, Gubernator appropinquante Quadragesima per
editum renouauit: sed Carolo conquerente euenit, vt multi
tamen ad ecclesias nulla facultate exirent, & ad sacras concio-
nes conuenirent. maxime vero Pontificiæ illius indulgentiæ
caussa, quæ tota prouincia eo insigni die celebris habetur, quo
cœlestis nuncius ad Mariam humanę salutis causa venit, magna
multitudo prodiit ad destinatū indulgentiæ consequendæ tem-
plum. quo tempore mirum extitit afflictī populi solatium: mi-
raque ciuitatis apparuit alacritas, in ecclesiis insignibus, quibus
diu caruerant, assidue frequētandis; supplicationibus obeun-
dis; gratiisque Deo de oblata spe liberationis agendis. tam-
quam ex diuturno carcere ciues ea libertate recreati, nec fa-
tigari, nec satiari pio, assiduoque eiusmodi labore posse vide-
bantur. quæ alacritas eò maior erat, quò ex multitudine, ac fre-
quentia.

*Aedium expi-
ationem aggre-
ditur.*

*Quid Guber-
nator, quidue
Magistratus
faciant.*

quentia, quæ cernebatur, exiguus eorum numerus cognoscebatur, qui peste interierant. Fecit etiam Carolus, vt sacrosanctis diebus, ante Pascha, vsque ad octauam illius celebritatis diem, omnibus domo egredi, & in ecclesias conuenire liberum esset. indignum enim illi videbatur, tali tempore, talique diuinæ clementiæ pignore, christianos ecclesiis adhuc prohiberi: difficileque admodum erat, omnibus domi inclusis, vt tempus necessario postulabat, sacræ confessionis, communionisque potestatem facere. omnes autem illi conuentus adeo feliciter acti sunt; vt nihil prorsus accessionis morbus acceperit; neque opus omnino fuerit amplius custodiam imperare. Festus aduenerat dies, quo sanctæ Crucis ab S. Helena inuentæ memoria colitur. cumque illustriorem sacrati clauis cultum, quem superiore anno instaurauerat, annua celebritate aliqua Carolus continuare in animo haberet; eum diem ad id aptissimum iudicauit. clero igitur vniuerso conuocato, clauum a loco suo demissum publico conuentu, festoque apparatu, tulit ad ædem sancti Sepulchri nomine appellatam. Euenit autem non sine magna piorum lætitia; vt cum nebulosum cœlum, neque sine imbre esset; sanctissima re in altari deposita, subito serenum redderetur, claraque luce refulgeret, donec issent, & ad ecclesiam maiorem sacri ordines essent reuersi: tunc enim rursus nebulæ, atque imber ærem occupauit. Ita conuenit populus ad eam supplicationem; vt vnaquæque pars signum illius sancti sequeretur, cuius nomine parochiæ suæ ecclesia dedicata erat. quæ ratio, tunc primùm Caroli iussu fuit adhibita ordinis, pietatisque gratia. fuit institutum non dissimile labaris illis, quæ Constantinus in exercitu suo significatione pietatis haberi, gestarique iussit. clauum in altari collocatum, quadraginta horis coli constituit, clero, & populo distincte per collegia, & regiones, singulis horis ad precationem conueniente. Carolus autem inde numquam discedens, vt quæque populi pars adueniebat; ita primò quidem pia verba ad eos faciebat; mox de suggestu ad altare veniens beatorum inuocationi, litanixque cum eis operam dabat; postremò antequam abirent eis benedicebat; decennemque auctoritate Pontificia largie-

Vt omnibus ante Pascha ad ecclesias conuenire liceret, effecit Carolus.

In festo Inventionis sanctæ crucis in solemnibus supplicatione sacratum clauum portat.

Clauum in altari collocatum quadraginta horis coli statuit.

largiebatur indulgentiam. dum autem alia pars veniret ; alia, quæ rursus diceret, ex diuinis Bibliis, quæ ibi habebat, flexis ante altare genibus meditabatur. hoc ipsis quadraginta horis continuis facere constituerat ; sed prohibuit Gubernator, post primam noctis horam domo quemquam egredi. At ab aurora nihilominus ad noctem, Carolus circiter horas sexdecim, in ea exercitatione ita permanebat, vt ne vlla quidem naturæ necessitate ab altari auelli posset ; donec quadraginta tamen horarum diurnarum spatium completum est. in quo viri patientiam omnes mirabantur; eò magis, quòd neque somno, neque vitæ commoditati propterea præter consuetudinem quidquam nocte tribuebat. Post illum horarum cursum clauus eodem modo, atque eadem celebritate in suum locum relatus est ; ciuitasque ex ea re magnam visâ est leuationem doloris accipere. sed clauis figuram scite prius expressam, & ipsius ferri contactu sacratam, Carolus misit ad Philippum Regem, donum optimi Principis pietati accommodatissimum. Ea igitur anniuersaria celebritate constituta ; tum clauis, tum diei cultum mirum in modum amplificauit. Pulcherrima, pietateq; plenissima certe actio illa est. In amplissimo totius cleri conuentu, maximoque totius populi concursu; musicis choris suauem concentum edentibus; populo misericordiæ vocem indentidem ex animi pia commotione mittente: tres sacerdotes, ex iis, qui adsint dignitate præstantiores; in quibus non semel Episcopus vidi, sacris, splendidisque vestibus induti, machinis, quæ non apparent, in sublime sensim feruntur; in apto quodam, ornatissimoque receptaculo decore collocati, integumentis pellucidis ita circumdato, vt inclusis luminibus lucidissimæ nubis speciem præseferat. cum ad fornitem summum, locumque demum longo tractu, temporeque peruenerunt; ablato clauo, eodem modo demittuntur. cum ad solum nubes venit; Archiepiscopus qua par est, veneratione excipit sacrosanctum ferrum ; & in ampla cruce media aptè insertum, ipse fert ordinum sacrorum pompa antecedente. Inclusit autem illud honoris, commoditatisque gestandi gratia Carolus argentea theca ; sic, vt per crystallum perspiciatur, locum præ-

Ab aurora usque ad noctem a templo non discedebat.

Clauus eadem celebritate in suum locum restituitur.

Clauis figuram ferri contactu sacratam ad Philippum Regem misit.

Quali ceremoniam, & actionem clauus e sublimi loco deponatur in eundemque referatur.

Y terea

terca ubi affixus est, tum ferreis clatris, lapidibusque supra compositis muniuit; tum splendide etiam ornauit.

Post alias supplicationes de-
num ciuitatis
liberationem
celebrat.

CAP. XI.

I N T E R E A licet humanæ diligentia officia, eaque exquisita non deficerent; manebat aliqua pestis tamen: neque obtineri poterat, ne quotidie nouis casibus, iisque minime contemnendis, ciues exterrerentur. Quocirca remedium rursus publicæ precationis Carolus, expiationisque animarum quæsiuit. solita diuina præmia, sicuti consueuerat, a Pontifice impetrauit; populoque proposuit: quæ mense Iulio mæstis supplicationibus, concionibusque, ut antea, vna cum clero, & populo profecutus est. Cum autem per id tempus ex peste Brixia miserrime laboraret; eò voluit Carolus aduolare; sed nescio qua ratione dissuadere visus est, impedireque Episcopus; qui quidem cum optime ægrotis consulere cœpisset; post interitum nonnullorum ex domesticis suis, non longe ab vrbe secessit. ex iis ille fuit, qui Carolo per litteras initio suaserant, ut propositis sibi officiis abstineret. Attamen, ut auxilium aliqua ratione Brixiensibus ferret, præter cohortationes ad Episcopum missas; eò Carolus dimisit Paulum illum, quem toto reliquo tempore Gregorianæ multitudini præfuisse diximus. Cum idus Octobres venissent, publici voti dies; Carolus ea celebritate litteris publicis ante denunciata; ciues proximæ iam liberationis spe proposita, ad veram diuinæ misericordiæ fiduciam excitauit; tam incerto præsertim humanæ industriæ præsidio cognito. nouas supplicationes decreuit in vrbe, ac in diœcesi. sacris in æde S. Sebastiani celebratis, diei religioni satisfieri curauit, & voto. populus per partes de more distinctus conuenit: ciuitatis consilium, & qui in singulis parœciis a populo mandarum acceperant, solemnia dona obtulerunt. Respiciens deinde pius Pater eorum conditionem, qui toto illo tempore in vrbe, diœcesisque; immo in aliis item Italiae ciuitatibus mortui erant; quibus pro morbi eius ratione, quo cognati omnes sæpe absumuntur; deesse fere credibile erat, qui sacris officiis opem ferrent: ut suis, & alienis, omnia optimi patris officia præstaret; communes eis exequias constituit, tribus diebus

Brixia peste laboranti auxilium fere Carolus.

Nouas supplicationes in publicis Soti die instituit.

Peste absumptis communes exequias tribus diebus celebrandas constituit.

diebus celebrandas, qui sancti Martini diem festum sequebantur. qua in re viuis quoque ipsis consulebat; si officia illa, & sacrificia christiane prosequentes, integram sibi, atque aliis, religiosi operis virtute salutem possent impetrare. primo igitur die, vna cum omnibus presbyterorum collegiis in ecclesia maiore, funebria sacra celebrauit. altero, tertioque die in vrbs ecclesiis peracta sunt, quæ collegia habent; ad quæ singula reliqui omnes regionis eiusdem clerici conuenerunt. vnumquemque presbyterum pro iisdem Missæ sacrum iisdem diebus facere iussit. ad eandem rationem sacra in diœcesi facienda mandauit. primò autem populum ad id publicis litteris cohortatus, ad alia quoque opera incitauit; quæ suffragio, salutique mortuis esse possent. Post hæc in longinquoeres diœcesis partes excurrit; & ad loca venit Helueticæ ditionis; tum pestilentix causa; tum vt nonnullas in ecclesiam prohiberet iniurias. quibus in locis, quoniam permisti erant, morbidis æque, atque integris sacramenta præbuit. Quod iam mente Carolus de ciuitate liberata conceperat, id enunciare volebat palam; religiosoque ritu publicam ea de re celebrare gratiarum actionem. sed contra magistratus dicebant: debilitatam valde, sed non extinctam esse pestilentiam: docere id, si non quotidianos, ac frequentes; aliquos tamē adhuc ex eo morbo morientium casus: vel illud valde vereri, ne potestate facta; cum ea, quæ publicis iussis recondita consignataque fuerant, depromerentur; multa pestilenti contactu affecta, rebus adhuc recentibus, reperirentur; quæ de integro ciuitatem in easdem miseras coniicerent. si liberatione promulgata, rursus inualesceret morbus; præter calamitatem & damnum; quàm id pudendum foret? Sed tenuit animo mirum in modum confirmato, propositum Carolus. de libera, integraque, non ciuitate solum, sed etiam diœcesi certum vna cum magistratibus constituit. ad agendas publice de accepto maximo beneficio gratias, proximum sancti Sebastiani festum diem anni M. D. L X X I I X. delegit: vt quem patronū imminente periculo, sibi Mediolanenses aduocauerant, codē postea impetrata venia, ad gratias recte agendas vteretur adiutor: & quem initio

*In longinquo
diœcesis partes
pestis causa
præcipue ex-
currit.*

*Pro ciuitate,
& diœcesi li-
berata publi-
cam ea de re
gratiarum ac-
tionem habet.*

1578.

afflicti orauerant, eidem in fine liberati, gratos sese ostenderent. Itaque præter supplicationes, quæ alioqui ad illius ecclesiam habendæ erant; binas alias Carolus indixit. itum est ad sancti Ambrosij, deinde vt initio periculi factum est, ad vrbs compita omnia. Quæ quidem supplicationes, vt celeberrimæ, ita sanctissimæ fuerunt; ob id quoque in primis; quòd sacras reliquias omnes, quam maximo fieri potuit ornatu, clerus vniuersus, vt antea, ferre iussus est; cum vi luminum prope immensa; quæ non modo clerus adhibuit sed populus quoque frequentissimus. Affuerunt Gubernator, Senatus, & Magistratus reliqui; omnesque publice, pieque gratias egerunt, ex libello, cohortationeque, quam ad eam rem Carolus edi iusserat. Atq; dum ad compita ordines duceret; ad Cruces morabatur, quæ ibi pestis causa erectæ fuerant; & posita sacra re, quam ferebat, in mensa ibidem ad id decore constituta, rite precabatur. mira pietate clerus, & populus in ea supplicatione perseuerauit vsque ad noctem, cum mane cœpisset. via etenim ob amplitudinem vrbs longissima est, accessit maximus plurimorum tormentorum sonus honoris, & lætitiæ gratia ex arce effectus, dum sacri ordines ea vrbs parte transirent. Cum in ecclesiam maiorem reditum esset; sanctissima Eucharistia prius per ecclesiam omnibus sacrorum hominum choris comitantibus lata, in altari proposita est: cum omnia maximo, gratissimoque sono, hymnis, psalmisque, tum tubarum etiam clangore personarent. Ibi Carolus, quasi nihil adhuc fecisset, quadraginta horarum precationem ante sanctissimam Eucharistiam instituit; in qua eadem patientia, & labore, quo antea sacro proposito clauo, sese exercuit. Quo tempore cum in concione ciuitatem a morbo diuina ope liberatam diserte prædicaret; erant qui valde mirabantur, quo certo signo id posset affirmare; non nihil etiam verebantur, vt ea præstari posset in posterum affirmatio. quod ita Deo concedente, factum est tamen. Alia quoque ciuitas, consueta populis lætitiæ signa multa edidit, quæ præterimus; litteræque ad externos populos datæ, ad mutuam consuetudinem plene restituendam. Carolus Episcopus prouinciæ missis litteris monuit; rogauitque,

*Supplicationes
celeberrima
& sanctissima
fiunt.*

*Ciuitatem a
morbo ope di-
uina liberatam
magna multo-
rum admira-
tione affirmat
Carolus.*

*Vt Episcopi
prouincia Deo*

que, vt vna vellent gratias agere. atq; alij omnes per litteras gratulati sunt: Nicolaus autem Cremonensis Episcopus; ex præcipuo in Carolum, patriamque amore, gratulationis causa Mediolanum venit; & de suggestu concionem in ecclesia maiore præfente Carolo, Gubernatore, Magistratibusque ad populum habuit sane piam, & luculentam. Mortua fuisse hominum circiter tredecim millia in vrbe; octo vero in agro, ad initium mensis Decembris anni M. D. LXXVI. Carolus litteris suis testatus est: ex quo tempore numerum eorum, qui morerentur, vsque ad morbi extinctionem, non magnum fuisse iam diximus. alij vero de vrbe tantum commemorantes, ab initio morbi, vsque ad integram liberationem, in ea mortem obiisse affirmant hominum circiter decem, & septem millia: nata vero, vt id quoque referamus, eodem spatio temporis, quinque millia, & tertentum. Vici, & castella, quæ peste laborarunt, fuerunt ad centum viginti. Ecclesiastici viri omnium ordinum in vrbe, & diœcesi, centum viginti diem suum obierunt: tres tantum ex iis parochis, qui officium erga ægrotos non deseruerunt: quorum nemo tamen, quòd constet, ex sacris officiis, quæ cuiquam ægrotò tribuerit, morbum contraxit. Illud minime prætereundum, ex quinque, & sexaginta monasteriis Virginum, vnum peste tactum in vrbe, in quo duæ tantum Virgines; alterum in diœcesi, in quo pauca omnino mortuæ sunt. neque in iis quidquam de præscripta, & cõsueta claustrorum, custodiæue disciplina remissum est. In ecclesiis omnibus, vt ante consueuerat, statis horis, sacra officia, muneraque clerici toto eo tempore obierunt; qui congruenti ad contagium vitandum spatio, aliis ab alio consistebant. quod vt ecclesiæ maioris collegium facilius exequeretur, subterraneam viam ab ædibus canonicorum in ecclesiam ipsam eo tempore Carolus fodi, construique iussit. Hic fuit maximi illius periculi exitus, vnde magnam vrbi ruinam intelligentes omnes extimescebant. qua in re singularem profecto Dei clementiam perpetuò gratissimis animis erga nos agnoscere Mediolanenses debemus; neque vñquam gratiarum agendarum finem facere. Quid in rebus tantis Carolo sit tribuendum; res ipsa loquitur.

pro beneficio accepto gratias agant litteris monet.

Quos hominũ millia tum in ciuitate, tum in diœcesi sine mortua, testatur Carolus.

Multa millia hominum pestis tempore nata sunt.

Duo ex totis Virginum monasteriis peste sunt tacta, & per pauca Virgines sunt mortua.

Quid Carolo in his rebus tribuendum sit.

ipse vero nihil suis laboribus, studiis, vigiliis, lachrymis tribuēs; piorum ciuium precibus, eorum maxime, qui simplices sunt, & incorrupti, omnia facta, impetrataque esse prædicabat. Habet certe Mediolanum, quæ proponat aliis in simili casu, tum sancti Pastoris, tum optimorum ciuium præclarissima exempla: siue, quod in primis graue est, requiratur, quod ad iuuandas animas; siue quod ad corpora subleuāda; & omnino ad omnium rerum aptam, rectamque gubernationem tenendam pertineat. Quid enim magis commune, quàm inuadente peste, sibi quemque, rebusque suis consulere; etiam a coniunctissimis discedere; longe, quantum potest, pericula fugere? quod magis peruagatum malum; quàm infectos desereri, rerum diuinarum inopia, curationeque omni destitui; plerumque etiam fame cruciatos, interrere? quæ quidem contra diuino munere nobis euenerunt: ut vere Carolus dicere soleret, circumspectis rebus omnibus, piisque operibus ponderatis, fructum, quàm damnum multo maiorem fuisse ciuitatis. Ac singularis quidem Dei benignitas; ciuitatisque, ut in malis eiusmodi, singulare bonum, per se quidem apertum sine dubio fuisset omnibus: qui modo cogitare uellent, infinitæ prope multitudinis ciuitatem, pestilentia penitus occupatam, tam exiguo mortuorum numero; tanto rerum omnium ordine; tantis, tamque promptis ad salutem subsidiis feliciter euasisse. Sed illustrata sunt hæc omnia multo magis aliarum ciuitatum Italiæ casibus. quibus locis, etiam iisdem tentatis includendi populi remediis, longe maxima strages laicorum, sacerdotumque; hominum fuit; ipsis quoque; marium, fœminarumque monasteriis occupatis. de ciuitatibus loquor, quas uere pestis complexa est: nam uerius quædam tentatæ sunt, quàm occupatæ. De rerum autem procuratione, quæ uel ad sustentandum corpus, uel ad subueniendum animæ pertinerent; de gubernatione tota; de supplicationibus aliarum ciuitatum, nihil attinet scribere: quæ quidem rebus Mediolanensibus (notam rem commemoro) ne minima quidem ex parte conferenda sunt. Adde huc item potest, qui uelit; ut clarius, quomodo nobiscum actum sit, agnoscat, eorum recordationem, quæ ante annos

circiter

Multa quæ aliis in tali casu proponat exempla Mediolanum habet.

circiter sexaginta Mediolanenses pestilentia vexati non semel pertulerunt. id tantum commemorabo, quod Galeatius Capella refert; anno M. D. XXI V. cum pestis ciuitatem neq; tunc primò, sed quartò iam per id tempus inuasisset; Dux, Senatus, Magistratus omnes sese recepissent Modoëtiam; eò breui ventum esse, vt res ipsæ ad victum necessariæ penitus deficerēt. tum infectorum maximum numerum, qui è ciuitate, vt fit, emissi fuerant, captis armis in vrbem ingressum, noua pericula intulisse. supplicationibus demum, extrema rerum conditione habitis, ita diuinam misericordiam impetratam; vt quatuor mensibus tamen amplius quinquaginta millia hominum in vrbe interirent; præter alios innumerabiles, qui in oppidis desiderati sunt.

DE

D E

VITA ET REBUS GESTIS,

CAROLI CARD. S. PRAXEDIS ARCHI- EPISCOPI MEDIOLANI,

Liber Quintus.

Quæ post pe-
stem contra
Caroli acta ge-
sta sunt.
CAPVT. I.

VM res tantas Carolus gessisset; restabat, vt iis præmiis afficeretur, quæ præstantissimo cuique, ex iis, qui Christum sequuntur, in terris quidem sunt expectanda. dico, vt variis rursus molestiis, acerbitatibusque premeretur.

Id cum Diabolus ad impediendum commune salutis negotium semper curet: sæpenumero etiam Dominus permittit; ne sese homo magno salutis periculo efferat: & eo maiorē gloriæ mercedem accipiat in cœlo; quo grauioribus in terra perfunctus est periculis, & laboribus. Caroli res pestis causâ gestas, præsentēs, absentesque; ij quoque qui initio in multis dissenserant; diuinis laudibus extulerunt: & pene ex vltimis terris, etiam regiæ missæ fuerunt gratulationes. alieni homines, ac maleuoli coacti sunt vel obmutescere, vel probare multa. Sed non ideo tamen non fuere; qui proximis annis duobus, negotium ei grauius etiam, & molestius, quàm antea variis de rebus facerent. ac ob ea ipsa, quæ pestilentia causa fecerat, criminis aliquid inuenirent ad Pontificem Gregorium deferendum. Igitur Gubernator, qui iam
inde

*Hominem sen-
tari cur per-
mittat Dem.*

inde ab eius cui successerat tēpore, alienum, a Carolo animum propter ea quæ tum acciderunt habuisse videbatur; vix morbi sublati impedimentis, iurisdictionis ecclesiasticæ negotium instaurari curat: Senatus nomine Romam ea de re mitti iubet. delectus est Iacobus Ricardus iuriconsultus Laudensis; nunc Senatus Mediolani Præses, cuius virtutem, diligentiam, studiumque, cum regij legati probarent; modestiam quoque, & aduersus Carolum reuerentiam ipsi quoque Caroli procuratores laudabant. Ac eodem fere tempore venit a Rege missus ex Hispania Marchio Alcannisij, vir prudens, & pius; qui diu iam omnium iuris ecclesiastici controuersiarum causa expectabatur, quæ in aliis quoque erant Regis prouinciis. de quo principe viro silendum non videtur; licet regiam causam caute, ac diligenter egerit; optimo tamen animo, summaque obseruantia in Carolum fuisse: nam & a Rege plurimi illum fieri affirmare solebat: stultumque omnino esse palam semper prædicauit, de ipsius mente quidquam a sanctitate alienum suspicari. Itaque Gregorij Pont. iussu nonnulli Cardinales, viris aliis eruditissimis adiunctis, rem totam cognoscendam susceperunt. Sed ad pristinas causas addi Gubernator iussit recentem de pestilentia querelam; quod de sacris hominibus pestis causa custodiendis, & liberandis Carolus constituerat: feceratque, vt omnes, quicumque ecclesiasticæ administrationis gratia opus fuissent, ad omnia loca peruenirent, suorum tantummodo de sanitate testimoniis acceptis. eam ob rem ciuitatem scilicet in discrimen adduxisse criminabatur. Præterea Caroli administrationem; eiusque Vicariorum foris, & in vrbe magno studio scrutatus est, si quid inueniret errati; vt multis eum posset nominibus accusare: vsque eo, vt si ecclesia rectore cæteret; si quid forte grauius publice peccati poenitentia nomine imponeretur; & alia eiusmodi diligenter obseruarentur; & iis de rebus testimonia Romam mittenda colligerentur. Procuratores castellorum agri Mediolanensis eiusdem iussu multi Mediolanum vocati; varietate de Vicariorum actionibus interrogati sunt: qui tamen licet minarum aliquid interponeretur, & ea de causa non sine magno incommodo,

Gubernator iurisdictionis ecclesiasticæ instaurari curas negotium.

Marchio Alcannisij controuersiarum causa ex Hispania mittitur.

Quid de Regis mente referat Marchio.

Multas scrutatur vias Gubernator et Carolum apud Pontificem accusat.

Z pluribus

pluribus diebus in vrbe detinerentur; adduci non potuerunt, vt contra Vicariorum ipsorum sacram gubernationem quidquam dicerent; aut vero, quod magis cuperetur, litteris consignarent. Quarum rerum idoneos quosdam Gubernator nactus videbatur administratos; ex quibus nonnulli Carolo plurimum ob eius merita debebant. Ciuitatis consilium in ea caussa, sibi adiungere curauit: adduxitque tandem, vt primò litteras; deinde etiam, vti dicitur, nobiles legatos ad Pontificem mitteret; & de multis, quæ ipse iniusta iudicabat, populi nomine conquereretur. Accusationis vero capita erant; de ludis publicis, saltationibusque prohibitis; de festorum dierum integro cultu vindicato; de peccatorum quorundam absolute, ob frequentiam, licentiamque nimiam, reseruata; de primo die Quadragesimæ in antiquum statum restituto; de seruitute, atque iniuria sacrarum ædium, ianuis a lateribus clausis, sublata; de marium, & foeminarum ad honestatem, decusque sacrum conseruandum in ecclesiis separatione; de beatorum patronorum Protasij, & Geruasij festo die, cultuque veteri redintegrato: & si quid simile forte nobis excidit. Quæ quidem, quoniam fieri non poterat, vt duriuscula quibusdam non viderentur; qui per se iis rebus commoti essent, eos tali auctoritate contra Pastorem suum multò grauius incitari; qui vero quieti, tentari magna ex parte, & non mediocriter commoueri, necesse erat. Interim vero si quid ipse horum possit, id re ipsa, factisque disturbare, rescindereque studebat. quæ Carolo displicerent, ea studiosè conari videbatur. nam saltationes instaurauit; hastiludia etiam alieno prorsus tempore exerceri iussit: quæ olim de sodalitiolorum cœtibus habendis turbata erant, renouauit. Ad hæc quæ collegia, monasteria, quæ priuati vellent ex sacris, profanisque ordinibus, Caroli iussis, decretisque resistere; iis omnibus Mediolani, Romæ, auctoritate, gratia, suorum opera sese præbuit adiutorem: omniaque regij nominis integumento studuit honestare. Quæ Carolus melioris disciplinæ gratia faciebat; ea sæpius in personæ suæ sine caussa vertit iniuriam; & ea de re magis etiam sese commotum præbuit. Neque, licet Carolus eum quandoque paterno mone-

ret

*Accusationis
capita.*

Quæ Carolo displicent renouat Gubernator.

ret officio; qua de caussa, quoue animo faceret, simpliciter aperiret; rerum quas contra is tantopere laboraret, fructum ad Dei cultum, salutemque hominum demonstraret; acquiescebat vilo modo tamen. Huiusmodi Gubernator per eos annos magno studio, vehementiaq; & sua sponte incitatus, & ab aliis, vt ferebatur, instigatus egit: & in ea contentione tamdiu perseuerauit, quamdiu licuit in vita commorari. At sacri quoque ordinis homines in multis ad rem perficiendam, Carolique sollicitudines, & curas augendas, ex altera parte non defuere. quod quidem earum rerum, quæ contra sanctitatis excellentis viros instando fiunt, plerumque solemnis accessio quædam, atque cumulus esse solet. Cœnobitæ magna ex parte, propter ea, quæ circa suam, virginumque sibi creditarum disciplinam, eo quoque tempore Carolus agitauit, illi sese infensos admodum præbuerunt; præsertim ob eas hospitales ædes, quæ virginum cœnobiis ipsorum commodo sunt adiunctæ: quarum corruptelas quædam tolli studebat. itaque Romæ quidam eorum, occasione ex ceteris, qui aduersabantur, arrepta, in eum, eiusque existimationem acerbe, quantum potuerunt, inuasere. Religiosioris item ordinis nonnulli, aliqua ex parte consenserunt; Caroli studiis, atque operibus non obscure detrahentes; & causam aduersariorum probantes. ac inuenti sunt, qui de suggestu celeberrimis in concionibus, id facere non vererentur. quorum dictis, Principis, ac omnium, qui cum eo Caroli oppugnandi negotium susceperant, animis acuebatur: alebatur multarum rerum licentia, quas iamdiu Carolus communi bonorum consensu, tollere contendebat: offensiones omnino publice ac priuatim extabant graues, & multæ. Quod libertatis genus, cum tacitus mira patientia, bonis indignantibus, diu Carolus tulisset: priuatique tantum admonitionibus temperari beneuole curasset: demum iustitiæ seruandæ necessitate, gregisque sui charitate coactus, remouendum esse, coërcendumque statuit. ac ea concionandi ratio reprehensa Romæ grauitè, & punita est. Fuisse autem ex iis quoque, qui præcipuo religionem studio colere profitentur; qui diuersum a Carolo sensum haberent; haud

Ecclesiastici ordinis homines quidam, Carolo curas augenti.

scio mirandum ne sit. nam vt quisque varie affectus est, ita varie sentire oportet. non est erga Deum par omnibus pietatis ardor. neque omnes ex iis, quæ proponuntur, optima sequuntur perpetuo. humanæ prudentiæ rationibus interdum, quàm religioso, diuinoque lumine, quidam magis ducuntur. Diuersa etiam sunt eorum, qui religiose viuunt. instituta; immo diuersæ ipsius sanctitatis viæ: hic ad seueritatem, duritiemque; ille ad comitatem, suauitatemque procliuior. Intra fortitudinis, temperantiæ, omnium denique virtutum gradus, alius ad summos nititur, alius inferioribus contentus est. Quæ quidem hominum

*Nominum Ca-
rietas ferenda.*

varietas ferenda est; si modo ipsi se inuicem ferant: ac non alter alteri, quia diuersam sequatur rationem, detrahere velit, & obtrahere. id enim non admiratione solum, sed castigatione dignum videtur; præsertim si in Præsulem fiat, & publico loco; quod nominatim sacris sanctionibus vetitum est. quod quidem vitium in tantis humanis perturbationibus studiose cauendum est, ac diligenter. impulsus enim, quo ad aliena reprehendenda mortales feruntur; vehemens plerumque est: ac vt quisque ingenio, doctrinaque maxime valet; ita solet acerrime, nisi magna virtus resistat, ad id incitari; libentiusque in excellentes, & spectatissimos viros: quòd vel ad gloriâ illustrius id videatur; vel ad excusationem commodius, si quis ea non assequatur, quæ non excellere, sed extra virtutis modum prodire iudicat. Interdum ex hominum existimatione; immo ex ipsa religionis exercitatione, atque etiam ex aliqua diuini luminis illustratione, sese homines infirmi efferunt; sibi que de ceteris iudicium arrogant. Urget etiam maxime principum virorum auctoritas, & gratia: qua non moueri, & a recta mente non deduci, solidæ pietatis, & constantiæ est.

*De Oblatorum
Congregatio-
ne. & reliquiis
ecclesiæ maio-
ris.*

CAP. II.

INTER eas accerbitates, quarum exitum postea exponemus, Carolus nouas quærere non desistebat salutaris vitæ progressiones. etenim ex præterita pestilentia calamitate, quemadmodum aliis mortiferi æstus venenum in membra iniectum; ita illi pietatis, & charitatis ardor in animum immissus videbatur: tuncque

tuncque magis quàm vnquam antea erat ad summòs sanctitatis, perfectæque disciplinæ gradus erectus. Illud inter alia, sublato statim pestilentix morbo, curauit; vt cœnobiticam vitam vna cum clericis suis institueret. de qua tamen antequam narro; de sacris reliquiis dicam, quas ille sub altare subterranei sacelli; quod veteres Confessionem appellarunt, in ecclesia maiore recondidit. Sacellum hoc ipse perficiendum curauit, in primisque coluit; in eo Missæ sacrum frequenter facere solitus fuit; non semel integro noctis spatio pie vigilauit: in suo denique testamento sanctis reliquiis, sacraque, & pretiosa suppellectili locupletauit. tunc autem ibi condidit corpora sanctorum martyrû Cantij, Cantiani, & Cantianillæ; & item Maximi militis Thebæi: sanctorum Episcoporum Mediolanensium; Monæ, quod ab ipso Carolo antea è Faustii ecclesia translatum diximus; Dionysij, quod vna cum Aurelij itidem Episcopi reliquiis, olim ab ecclesia Dionysiana translatum fuerat; & Galdini, quod Pontificiis insignibus, vel eorum saltem vestigiis ornatum, ita in arca marmorea inuenimus, vt primo fuerat sepultum. cineres sanctæ Pelagiæ; vnum ex ossibus sancti Iuliani Episcopi Cenomanensis. ex iis autem corporibus cū non modica pars ossium desit; quorundam etiam capita: crediderim ea esse in aliis ecclesiis, quæ eadem se habere corpora prædicant. Ea igitur omnia Carolus ad id tempus alieno fere loco habita, summa diligentia, decentiaq; condidit. & in cellula sub terrâ fabricata, testudine super eam ducta, insculptisque litteris firmiter clausit, mense Ianuario anni M. D. LXXIIX. Capita vero martyris Thebæi, Monæ, & Galdini & item martyrum foeminarum principis Teclæ minime condidit; vt thecis argenteis includerentur; & celebritatis causa in altari de more proponi possent. Redeamus nunc ad cœnobiticam institutionem. Cum pro Episcopalis vitæ statu, qui religiosos ordines quoscumque perfecta, optimaque vitæ institutione antecellit; & vtinam re, factisque semper antecelleret; humana studia Carolus, resque caducas animo iam penitus abiicisset: ad rem perficiendam, aliosque exemplo commouendos, illam animi conformationem, re ipsa præstare, factisque; exequi cupiebat.

Subterraneum sacellum in maiori ecclesia perficiendum curat Carolus, in quo nonnulla sanctorum corpora condidit.

Cœnobiticam vitam vna cum clericis more veterum episcoporum institueret cupiebat.

quod quidem ad imitationem eorum veterum Episcoporum valde pertinebat, quos in primis sancta colit Ecclesia. Egit primo ea de re cum canonicis maioris Basilicæ; quos ea cōiunctionis accessione, vti vere fratres arctius complecti volebat; & tamquam ecclesiæ senatum, vt veteres dixerunt, in ecclesia gubernanda coniunctè magis adhibere. neque vero id a superiorum instituto valde aberat; nam inter se olim eiusmodi vitæ rationem Mediolanenses canonicos, collatis in communem vsum fructibus, sub Archiepiscopo Oberto habuisse, testantur Eugenij tertij summi Pontificis litteræ; quas aliud agentes nos eo ipso tempore forte reperimus. volebat vero ipse quoque Carolus reditus suos omnes, vt alij, conferre: vt qui ei curæ præfectus esset, habita ratione dignitatis, officij, & eorum omnium, quæ Caroli persona, sancte tamen, postulabat; prout cuiq; opus fuisset, distribueret. & omnino quantum pro ratione dignitatis posset, pari conditione cū suis fratribus viuere, in animo habebat. Sed quamuis ex eis nonnulli consentirent, quibus vitæ ratio ad diuinorum consiliorum præscriptum proposita erat; ceteri tamen adduci non potuerunt. Id cum minime successisset; aliam societatem instituere constituit, clericis omnibus communem. qui cœnobiticæ disciplinæ imitatione viuentes, ecclesiæ Mediolanensi multò magis, quàm ceteri clerici mancipati, Archiepiscopoque addicti, sacra munera, quæ pro tempore, vsuque ecclesiæ oporteret, prompto animo ex Archiepiscopali iussu obirent. In eum numerum plures canonici, vna cum alijs presbyteris, & clericis nomen dedimus. vitæ conditiones post multa, Romano Pontifice consulto, hæ fere eo quidem initio constitutæ sunt: vt Oblati S. Ambrosij ij dicerentur; quòd non certo homini, sed ecclesiæ Ambrosianæ sese addicerent; vtque Archiepiscopo semper obedire promitterent, voti vinculo astricti. hæc vero eorū munera fere commemorata sunt; ecclesias perlustrare, ac recognoscere; parochi munus, vbicumque necesse esset, ad tempus sustinere; sacras habere conciones; muliebribus cœnobiis sacris ministeriis inseruire; christianæ doctrinæ rudimenta per ecclesias docere; collegiorum a Carolo institutorum guber-

Aliam societatem erigere constituit, nomen dant mulieribus, & Oblati sancti Ambrosij muncipantur.

Huius societatis munera quæ sint.

gubernationi operam dare: Archiepiscopalis etiam domus ministeria obire. quibus quidem in rebus ita Carolus iis vti constituit, vt tamquam Apostolicos viros, quocumque opus esset, mittere; tum ad arbitrium suum reuocare, posset; vtpote iis vinculis solutos; quibus clerici passim detinentur, haud penitus Deo, Ecclesiæque traditi; sed arbitrato suo viuentes; & commodis, vtilitatibusque suis, suorumque sæpe seruietes. quòd si qui magis ad vitæ perfectionem accedere, rebusque suis omnibus, quæ possideri possunt, per votum se vellent abdicare; aut vero facultates suas retinentes, earum tantummodo potestatem ad Archiepiscopi arbitrium deferre; eos admisit. Laicis item locum dedit, qui sine voto operam suam facultatis, artificiiue cuiuspiam nauare vellent. Vota eius conditionis esse statuit, vt ea posset Archiepiscopus remittere; & iis astrictos, cum opus esset, liberare. societate non exclusit, qui certis ecclesiis addicti essent: quarum beneficia tamen dimittere, sicuti neque accipere, sine Archiepiscopi consensu non possent. Ita cum multi separatim per varias ecclesias, aliosque locos viuerent: certa quoque collegia constituenda decreuit, vbi clerici simul, tamquam in cœnobio vitam agerent. quam ad rem idoneos societati redditus assignari Pontificia auctoritate postea curauit: negotiumq; totum confecit; quemadmodum institutionibus eo de genere editis fusius continetur. Eiusmodi societatis institutionem visus est studiosissime Carolus, si quid vmquam, suscipere, & profequi: vt in alliciendis ad eam clericis, humanitate, officio, familiaritate, oblitus interdum fere videretur grauitatis, amplitudinisque suæ. erat enim ad animarum salutem omnibus viribus quærendam tanto ardore incitatus; in quo congregationis illius summa consistere debebat; vt nihil in eo genere facere se posse, existimaret, quod minus non esset, quàm res ipsa postulabat. Plurimis id persuasit; maxime tunc oblata diœcesanæ synodi occasione; in qua tribus de more concionibus; propositis Dei ministrorū officiis; contra vero eorundem negligentia ante oculos constituta, licet modico admodū spatio ad meditandū dato; clerum adeo commouit; vt multæ lachrymæ profunderentur:

presby-

*Quibus modis
ad hanc societatem
ingredientem clericos
allicias.*

*In Diocesana
Synodo dū con-
cionatur, la-
chrymantur
multis.*

presbyterique; quorum alioqui plurimi diuturna quadam consuetudine ad res eiusmodi obdurefcere solent; ad munera sua diligenter, sancteque obeunda mirum in modum accensi discederent. præsertim vero tertio die, visus est multis diuino spiritu afflatus, inusitatam quandam, diuinamque dicendi vim adhibere. Vnum ipse collegium constituit, ad ecclesiam sancti Sepulchri: quem locum boni presbyteri nonnulli, Monetaque inter eos, etiam ante Carolum Archiepiscopum colentes, antiquam Mediolanensium clericorum disciplinam, in maxima ciuitatis corruptela retinebant. In ea igitur ecclesia societatem, actis interuenientibus, instituit X VII. Cal. Sept. & primos sese offerentes celebri ritu, apparatuque recepit. quos alij magno numero secuti sunt: quamuis Caroli præsentia per mortem de medio sublata, locum multi deseruerunt; beneficiaque, aut alias vitæ conditiones quæsierunt; iis ad S. Sepulchrum relictis; qui vere sese Ambrosio, ecclesiæque Ambrosianæ tradiderant. At collegium, societatemque, quoad vixit, Carolus numero, sacrisque muneribus florentem conseruauit: Oblatis ipsis multum usus est: in eo semper perseuerauit, vt eius ordinis clericos benigne admodum tractaret, charosque haberet. collegium frequenta- bat; sacra munera in eo, sacrasque & pias exercitationes publice instituebat: tum vero priuatim communicationes, consultationesue rerum ad eam disciplinam, & omnino ad clericales virtutes pertinentium, certis temporibus cum eis familiariter habebat, imitatione regularis instituti. Cum in eo collegio grauissime presbyter ægrotaret, & mediocrum sententia morti proximus crederetur: ibi Carolus ipse humilia fraternæ charitatis officia captans, tanta assiduitate, die, nocteque ei affuit, atque etiam sæpius ministravit; vt singularem benignitatem, eximiamque tanti Præfulis humilitatem omnes obstupescerent: neque vero deseruit; donec post dies multos, quibus ille semper ferè animam trahere visus est, mortis periculo liberatū reliquit. quod Caroli sanctitati, precibusque a Domino quasi per miraculum concessum esse, plerique crediderunt.

*Inchoata a se
societatis colle-
gium ad eccle-
siam sancti Se-
pulchri insti-
tuit.*

*Presbytero in
collegio ægro-
tanti mini-
strat sæpe.*

ANIMI

ANIMI diuinitus ardentis indicium, præcipueque res exempli visa fuit omnibus Taurinensis peregrinatio. Habet Sabaudia Dux, magno Dei beneficio, Sindonem illam, qua sanctissimū Iesu Christi corpus olim pij viri de cruce sublaturum inuoluerunt. eam Carolus cum visere iam antea optaret; tum a pestis calamitate magno eius rei desiderio coepit teneri; neque amplius illius explendi tempus sibi differendum statuit. Ea re accepta, Dux Emanuel, qui alioqui, & sacrum linteum ab oppido Camberio, quod vltra Alpes situm est, Taurinum transferre iustis de caussis in animo habebat; & Caroli præsentia, consuetudineq; frui pro sua pietate, & in eum obseruantia cupiebat; occasione arripuit; Carolum inuitauit; & linteum transferri iussit; Iter pedibus facere Carolus constituit, quod est passuum octoginta millium. ex plurimis, qui libentissime profecti essent, idoneum comitatum, sacrorum, piorumque hominum delegit. itineris, exercitationumque rationem ordinauit. dictus est profectio dies. Pridie vero eius diei, comitibus conuocatis, exposuit quid in itinere fieri vellet. mane a sacerdotibus missa facta; accepta ab aliis sanctissima Eucharistia; omnes affuerunt cum baculis, & indumentis; quibus solent pia de causa peregrinantes vti. quibus ex ecclesiastico ritu, cum Carolus benedixisset, discesserunt. clerus maioris ecclesiae vsque ad portam ciuitatis comitatus est. ibi Carolus breuiore vestes, baculumq; sumpsit. tum canonicos pie admodum, atque amanter singillatim complexus, magna cum multitudinis quæ secuta erat, piaque iucunditate, dimisit; & iter ingressus est. Itineris ratio fuit: summo mane, sacris procuratis, aderant omnes; & ab ecclesia initiū erat proficiscendi. bini ibant; & horis certa ratione distributis; nunc ei rei a Carolo præfectus, salutarem meditationis materiam tradebat; nunc taciti, & meditates ibant: pias animorum conceptiones postea conferebāt: aliās alternatim psalmos pronuntiabant, interdum ex calculatorū corona, quam manu tenebat quisque, precationem Dominicam, & Angelicam salutationem inter se repetebant. ambulantes denique nihil otij relinquatur; totum viæ tempus salutariter consumebatur. Cum

Taurinensis peregrinatio. CAP. III. Sindon qua Christi corpus fuit inuolutum apud Sabaudia Ducem.

Camberio Taurinum Sindonem Dux transfert.

Ad sacram Sindonem pedibus iter facit Carolus.

Quid in itinere seruari vellet, exponit.

Quo apparatu ad iter se accingat, quo ordine procedant quibus exercitiis occupentur peregrini.

meridie, vesperique ad oppida hospitij causa venerant; adibant ecclesiam primo; ibique Carolus more suo genibus flexis, cum suis canonicarum horarum preces obibat; licet corpore de via sæpe non mediocriter languenti. *dum manebant*; mensa, quæ semper moderationem, ne dicam inopiam præferebat, sacra lectione, pioue sermone minime vacabat: reliquum temporis, quod erat exiguum, rebus corpori necessariis dabatur. Mirificus erat toto itinere concursus ad vias, quibus pius comitatus transibat. in oppidis, vicisque in quibus fortuitum semper hospitium eligebatur; vt mira omnium commotio; ita singularia erant christianæ benignitatis officia. certatim omnes honoris, & reuerentiæ significationes dabant. certatim etiam quandoque ad domum quisque suam rapiebant peregrinos; vbi pie admodum, amiceque eos tractabant; pedesque lauabant. aliàs vero, si aduentus differretur ad noctem, lumina ex cunctis ædibus proferebantur. comites in itinere multi sese offerebant. Ioannes Franciscus certe Episcopus Vercellensis, vna cum aliis viris religiosis, ab vrbe sua numerum auxit. Quamquam autem ipsa tota actio ita ordinata, plena optimi, & inusitati exempli erat; quædam in Carolo tam præcipue licebat passim obseruare: singularem quandam hilaritatem, quam ex incommodis hospitij capiebat: non patientiam solum, sed gaudium, quo pluuias, lutum, alias viæ difficultates, corporis etiam defatigationem perferebat: ex qua ægre admodum sæpenumero membra trahere videbatur. interdum etiam antequam cibum sumeret, mira humanitate, & modestia ieiunus adhuc aliis prandentibus legebat. Toto iucunda res fuit itinere; amplissimi Pontificis personam videre cum inopis peregrini humilitate coniunctam. sed iucundissimum omnino spectaculum; cum eo quarto denique die Taurinum appropinquante, qui fuit V. Id. Octobris; post Archiepiscopum, nobilesque viros multos, Dux ipse cum Principe filio; tum Cardinalis Vercellensis, multique Episcopi, qui conuenerant, obuiam humili, atque abiecto peregrinorum numero; cum nobilissimo comitatu, armatorumque militum ordinibus processerunt; faustisque salutationibus, cum magno tormentorum bellicorum

Frequens populorum concursus ad peregrinos visendos, simul & excipiendos.

Episcopus Vercellensis cum viris religiosis numerum peregrinorum auget. Maxima alacritate incommoda sustinet Carolus.

Dux cum principibus viris quam ecclesiasticis ordinis, tum secularis peregrinis obuiam procedit, magnoque cum honore illos excipit.

licorum sonitu exceperunt; seque socios itineris modici, quod restabat, in eum numerum intulerunt. Ventum est primò ad maiorem ecclesiam precandi causa; postea in palatium ad sacellum sancti Laurentij, vbi sacra Sindon erat; maxima cum hominum multitudine; non solum ex vicinis locis, sed Mediolano, & ex alijs ciuitatibus, regionibusque, qui rei fama permoti, cupide conuenerant. Ibi Carolum quasi factum subito ex egente ditissimum, non sine delectatione obseruabant multi, magnificentissimo, planeque regio apparatu, quem præcipuo studio Dux adhibuit, ita plane vti, vt tuguriis in itinere vsus fuerat. Ac licet ob exorta itineris labore sub pedibus tubercula, ita laboraret, vt incisione etiam opus fuerit; noluit iacere tamen, & munera sua libere semper obiit. postero die priuatim peregrinis sanctum Linteum ostensum est; Carolique iussu multa de eo dicta sunt ad animos, ex tali specie per se maxime commotos, magis etiam excitandos. publice deinde spectandum in amplissima platea, præsentem, tenentemque Carolo cum Episcopis omnibus, Pontificiis vestibus indutis; Duce, nobilitate, omnique populo astante, propositum fuit. Mox ante illud in maiore ecclesia decenter, cum perpetua sacrorum virorum, & religiosæ militiæ custodia, collocatum; quadraginta horarum supplicationem de more Carolus instituit; horis clero, & populo ad continendum, precandumque distincte distributis. quo in supplicationis munere partes suas minime desiderari Dux ipse passus est. singulis horis, singulas conciones viri sacri, suam quisque, Carolo de more id exigente, habuerunt; etiam Episcopi, & Cardinalis ipse Vercellensis. Carolus vero plures habuit. Cumque plures aduenisse ex propinquis vallibus hæreticos animaduersum esset; tum ad eos sanandos conuersæ sunt conciones; tum tempus supplicandi etiam prorogatum. Octauo demum die Carolus, cum toto eius temporis spatio in ecclesia, intra parietes, in mensa, & vbique salutaria dicta, exempla, vt cuique conuicere facile est, abunde protulisset; iam iam discessurus, longos habuit cum Duce de imperio pie administrando sermones. tum vero surrexit amplissimus Princeps; & ad Caroli sese pedes abiecit;

Peregrinis priuatim sanctum Linteum ostenditur.

In platea publice spectandum proponitur.

Quadraginta horarum supplicationem in maiori ecclesia instituit Carolus.

Huius rei causa Hæretici Taurinum concedunt.

Discessurus Carolus cum Duce longos habet sermones.

idemque Carolum Emanuelem filium, nothumq; Amadeum facere iussit. ac supplex, vt sibi, filiisque benedicere vellet, postulauit. recusabat Carolus, suum id eo loco non esse dicens; & quantum poterat, eum erigere conabatur. instabat vero Dux, seque, nisi sacri signi expetiturum munus accepisset; negabat surrecturum: cum lachrymas neque Dux ipse, neque astantium quisque tenere posset, in tam præclara, atque illustri singularis pietatis, religionisque specie. cum impetrasset tandem, quod postulauerat; iussit Principi filio, Carolum obsecraret, vt se filij loco semper habere vellet; ipse perpetuò tantum virum coleret, eiusque præceptis studiose obediret. tum ipse quoque Carolum ea de re vehementer orauit. Id re ipsa effectum est: nam paulo post Emanuele mortuo, Carolus Emanuel Dux factus, Cardinalem Patris loco semper habuit: illeque Ducem quibus rebus potuit semper ad salutem, imperiiq; prosperitatem amantiissime iuuit: neque tempus vllū prætermiserunt, quo simul esse possent; quin eo studiose vterentur. Ita se habuit peregrinatio illa, pietatis fructu sine dubio in omnes partes vberima; Caroloque ipsi ob sanctissimi Linteï in primis cõtemplationem diu expetitam, deinde etiam ob perspectam Ducis singularem pietatem, Principisque optimam indolem, iucundissima. Non est prætereundum; nobilissimam ciuitatis matronam, baculum, quo ille in itinere vsus erat, magno studio conquisitum apud se pie seruasse, atque inter res charissimas habuisse. vt videatur Dominus eiusmodi honores prorsus inusitados Carolo tunc eo loco haberi constituisse; cum alibi sollicitudines, & molestias inusitatas sustineret. Inde Carolus accepta ecclesiarum quarundam visendarum occasione, diuertit ad Varallium montem, vt propositis per loci illius imagines Domini perpeffionibus; ipsam rursus quodam modo sacri Linteï miserabilem speciem, quæ eius vulnera, cruciatuq; omnes acriter admodum refert, absens renouata meditatione contempleretur. Ibi animum diuinarū rerum cogitationibus, corpus vero pane, & aqua tantum sustentauit; noctem totam ad ædiculam quandam, ex iis, quas mons plurimas habet, vigiliis egit, vna cum Francisco Adorno societatis

I E S V;

Ducis filiorumque humilitas & erga Carolum obseruantia.

Quid Principi filio subeat Dux.

Nobilis Ciuitatis matrona baculū quo in itinere vsus est Carolus conquisit ac pie seruauit.

Ad Varallium montem diuertit Carolus, spiritualibus exercitationibus occupatur.

IESV; quo sæpe sacrarum exercitationum adiutore vti solebat : demum Mediolanum rediit.

INTER alios salutare fructus, quos ex ea diuina pestis animaduersione populum suum percipere Carolus volebat, erat integra morum conformatio illius temporis, quod a festis Natalitiis ad Quadragesimam interponitur. cum enim superioribus annis, corruptelas eiusmodi non mediocriter moderatus esset; cupiebat, sperabatque, eas omnino tunc demum tolli posse. animis enim periculis, afflictioneque deterritis; verisimile videbatur fore, vt consuetum illum ad voluptates impetum homines remitterent; & ad diuinum cultum attentiores in posterum redderentur. Atque anno M. D. LXXIIX. hoc est extincta vixdum pestilentia; ita prorsus euenit, vt ille cupiebat: quamquam, quoad Principes viros attinet; non tam fecit recens morbi, periculorumque memoria; quam pietas optimæ foeminae Annæ, Gubernatoris vxoris; quæ rebus diuinis, salutaribusque dedita, Carolique studiosissima, virum quantum poterat, in eo genere moderabatur, adolescentisque filios refroenabat. ceterum reliquo anni tempore, quamuis a spectaculis, ludisque alieno; maxime vero iisdem proximi anni M. D. LXXIIX. die-

Contra vitio-
sas voluptates,
spectaculaque
pugnat. Finiti-
mas ecclesias
iuuat.

CAP. IV.

1579.
Multos habeo
Gubernator
quibus respici-
scat impulsus,
sed frustra.

Regem & in mœrore esse, & nouarum curarum accessione val-

*Ob filij obitum
pias ad Prouin-
ciarum Præsides litteras dat
Rex.*

de premi credibile erat. Atque Ferdinando Octobri mense ante mortuo, cum ad Præsides prouinciarum Rex pias admodum litteras dedisset; Carolus iis vti commodum putauit, quæ Gubernator Mediolanensis acceperat, ad malas proximi temporis cõsuetudines excludendas. scribebat Rex, magno se quidẽ ex obitu filij dolore affectum, tum quod optimæ esset indolis, optimæque spei; tum quod ei se, vt primogenito, & Principi hæredi iureiurando regna Hispaniarum obstrinxerant. se tamen eiusmodi a diuina manu æquo animo vulnus accepisse; imo gratias egisse; quod innocentem adhuc puerum a terreno, ad cœleste regnum transtulisset. proinde omissis luctuosis officiis, supplicationes publicas, ad impetrandam flagitiorum veniam, magna; reipublicæ incommoda deprecanda, decerni curaret. id quò facilius obtineretur; daret operam, vt quatenus regio ministro conueniret, flagitiosi mores qui calamitates inuehere solent, studiose corrigerentur. Carolus igitur Regem, Reginamq; prius religiose per epistolam consolatus; eas litteras, suis ad populum litteris inclusas, proposuit, atque edidit: populumque grauissime monuit; vt Regis sui fortitudinem obseruaret, & in aduersis imitaretur; incommoda maxima precando subleuare studeret; auctoritatem, iussumque abstinendo, beneque agendo exequeretur; idque in iis præsertim vitandis malis, quæ solebant ex publicis vitiosis voluptatibus proficisci. Varias autem supplicandi rationes, iis litteris, per ecclesias vrbis, aliasque præscripsit, atque instituit; pro catholica Ecclesia; pro regia prosperitate; pro salute mortuorum Principum: quibus etiam in sequentes menses populi pie, festis præsertim diebus occuparentur. quod vt alij quoque prouinciæ Mediolanensis Episcopi facerent, litteris ad eos datis, admonuit. Instituit eo tempore, quod postea fructuose publicis de causis retinuit: vt parochi post vesperinum officium, certa capita populo in ecclesia congregato singillatim, tamquam precandi materiam, denunciarent; vt congruo tempore cuique capiti attributo, horæ spatium, tum mente, tum voce etiam, simul precando consumerent. Hæc Carolus cum prouidisset; quamuis supplicationes quidem non omitterentur;

*Carolus Regem
Reginamque
per litteras cõ-
solatur.*

*Populo Regis
epistolam suis
inclusam litte-
ris proponit.*

*Varias suppli-
candi rationes
instituit.*

terentur; in ipsis interdum plateis per religiosos viros de rebus diuinis sermones haberentur; indeq; ad ecclesias, & diuina officia homines cohortationibus inducerentur; ipse iam consuetoritu totos dies inter populum, & altare perseuerans precationi operam daret: consuetas tamen voluptates Gubernator excludi non est passus. qua de re commotus Carolus alteras litteras edidit, in quibus grauiter eos obiurgauit, qui calamitatum publicarum, Regis, salutisq; suæ obliti, tempora sacris precibus destinata vellent adhuc violare. sed nihil amplius effecit obiurgatio, nihil aliena tamen a sanctitate moderate commoti Patris; quàm vt eam Gubernator in maledicti loco haberet; & quasi crimen quoddam, vna cum aliis Romam deferret. immo cum superiores dies in spectaculis, publicisq; voluptatibus consumpsisset: rebus omnibus rursus ad insignem equestris ludi apparatus dispositis; ipsam quoq; diem Dominicam sibi violandam putauit; quam esse Quadragesimæ caput, atque initium Carolus antea declarauerat; iamque vniuerso populo ita persuaserat, vt eam sancte obseruaret. quod idem factururus deinceps Gubernator in aliis sacri illius temporis Dominicis dicebatur. Sed Carolus cum id rescuisset, edicto subito promulgato, grauissimaque anathematis proposita pœna, ludos illos prohibuit, & sacrum institutum defendit: neque enim Gubernator sanctum Antistitis iussum, terribilemque pœnam ausus est contemnere. Multa quoque per ea tempora Carolus egit ad finitimorum vtilitatem; quorum erat illi, cum ecclesiæ suæ recta administratione, cura coniuncta. Prouinciæ suæ ecclesiis partim ab ipso, partim ab aliis perlustrandis, atque ordinandis consuli curauerat. Nouariensis visitationem, quæ restabat transtulerat in Ioannem Franciscum Vercellensem Episcopum: Laudensem vero in Franciscum Episcopum Nouariensem: Viglebanensem ipse hoc eodem anno, quippe paruum, paucis diebus recognouit. sed Nouariense negotium differendum putauit; quod aliam grauiorem prouinciam, necessitatisque maioris Episcopo Vercellensi potius dandam iudicauit. A rebus Helueticis, Rhæticiisque prouidus Antistes oculos non deiecit. videbat enim quàm miserabili

Ad populum iterum dat litteras.

Quo sensu haec omnia accipiat Gubernator.

Ne in prima Quadragesima dominica die ludi fiant edictum promulgat Carolus.

Vt Prouincia sua ecclesia perlustrandis curat.

De Helueticis, Rhæticiisque inuandis rebus cogitat.

statu

statu essent ecclesiasticæ res in multis earum regionum locis, quamque earum malum vicinum nobis. miserebatur imperitæ multitudinis, cuius perniciem, vastitatemque augeri, pestifero hæresis morbo videbat. cura erat omnino Mediolanensi Archiepiscopo, sed magis tali Archiepiscopo digna. Atque in Heluetiis ad religiosiorem gubernationem adducendis, quatenus ad ea, quæ curæ sunt Archiepiscopalis, pertineret, multum profecerat: in aliis sapissime gentem iuuerat. & cum ab eis plurimi fieret; si quando se in eorum negotiis pacis communis, salutisque causa interposuerat, fructum tulerat laboris sui non mediocrē. nouerat vero ex longo usu, iam inde ab eo tempore, quo Heluetios habuit in clientela, quibus viis ad eos aditus esset; quæ ratione cum eis agi oporteret.

Populis Rhætorum imperio subiectis in spiritualibus fertur operam.

Telinam vallem, quam Volturam alij dicendam putant, omnesque populos, qui Rhætorum in imperio sunt, variis item rebus tueri, adiuuareque solitus fuerat. Omnes ij scilicet, modo catholicè sentirent, si quid opus erat ad res sacras, animisque salutare, confugiebant ad eum; de veniis Romæ impetrandis; de presbyteris, & concionatoribus adducendis; de religiosis collegiis constituendis, ad eum referbant. nonnumquam etiam litteris Principum ad Rhætos impetratis, piorum hominum libertati in religione tuenda consulere studuit. quibus rebus eorum calamitates, & pericula melius

Vt Vercellensis Episcopus ecclesie Comensis recognoscenda præficiatur curat.

cernere potuerat. Curauerat inter alia, eundem Episcopum Vercellensem Comensi ecclesiæ recognoscendæ, & ordinandæ Romana auctoritate præponi; quæ Mediolanensi finitima per eadem regiones late patet. idque magis faciendum iudicauerat, quod Episcopus Comensis officio suo, catholicis hominibus earum partium subleuandis, nescio quomodo impeditus, parum fungebatur. Id muneris obiit Ioannes Franciscus egregie; & per ea loca, etiam in hæreticorum imperio, catholicis sæpè functus officiis, non sine vitæ periculo, plurimos ad salutem iuuit; catholicos confirmauit: ecclesiæ Comensi in vniuersum; rebus multis pie restitutis; multis canonicè conformatis; vtilissimam operam præbuit. Cum autem hoc tempore, vix id negotij ille absoluisset; rursus Carolus consilium iniiit, vt in præclarissimo

rissimo opere per eundem Episcopum progredere-
 tur. itaq; nemo cum esset in regionibus illis, qui Romana auctoritate christi-
 anas res, catholicasque procuraret; & magna esset sacrarum
 rerum confusio; eum in Helueticis, Rhæticiſque ecclesiis Vifi-
 tatore, & Internuncium Apostolicum Romę decerni curauit. Idoneum eiusmodi prouincię putauit virum illum; qui non tā-
 tum sibi proponeret publicam amicitiam tueri; Romanamque
 dignitatem conseruare; quamquam & hæc studioſe, atque dili-
 genter; sed in primis diuino cultui restituendo, augendoque in-
 feruiret. cuiusmodi nuncios Carolus desiderabat; præsertim ad
 nationes hæretico malo corruptas. Id vt perfectius ille conse-
 queretur, consilio, studio, curaque sua præsto fuit, quibuscum-
 que rebus opus esset. dedit etiam ex numero suorum admini-
 stros; M. Antonium Bellinum iuriconsultum in primis; qui nu-
 per operam suam Carolo, atque ecclesię dicauerat. Ad easdem
 iuuandas nationes aliam quoq; iniit Carolus rationem: vt Me-
 diolani collegium constitueretur, in quo earum nationum cle-
 rici piis moribus educarentur; catholicaque doctrina institue-
 rentur. qui deinde sacerdotio initiati in patriam reuertentes,
 Ecclesię statum tueri possent. qua in re, licet Helueticis, Rhæticiſ-
 que opem ferre vellet; Telinę tamen valli cupiebat subuenire;
 & ei viciniam omni, quę est citra Alpes; tum propter loca nobis
 propinqua; tum ob ingenia quoque, non ad eruditionem tan-
 tum, sed etiam ad probitatem accomodata; quę Carolus so-
 lebat non mediocriter commendare. negotium igitur iam mul-
 tō ante propositum, & deinde intermissum, rursus suscepit; &
 quę fuit Gregorij Pontificis pietas, etiam confecit. Assignata est
 collegio ecclesia, & ædes sancti Spiritus Mediolani, in qua olim
 Humiliatorum Præpositura fuit; tūc vero erat Cardinalis Alex-
 andrini. cumque nihil tunc quidem suppeteret, quod perpetuò
 posset ad sumptus necessarios assignari; tribuit liberaliter Ponti-
 fex magnam pecunię summam, donec aliquid occurreret per-
 petuò tribuendum. Iacta sunt hoc anno Calend. Iunij collegij
 fundamenta. Carolus deinde diligentia, atque attentione vsus,
 stabiles facultates ab eodem Pontifice impetrauit; fructus Præ-
 positurę

*Vi idem Ver-
 cellensis Epi-
 scopus Vifitator
 Internunciuf-
 que Apostoli-
 cus ad Helue-
 tios, & Rhætos
 deligatur effi-
 cit.*

*Ad istarum
 Nationum cle-
 ricos pie infor-
 mandos Medro-
 lani collegium
 conficimus cu-
 rat.*

posituræ Modoëtiensis sanctorum Iacobi , & Philippi; sanctæ Crucis Nouariensis; S. Antonij Papiensis, ad aureorum nummum fere duo millia : atque ædibus illis alienatis, ampliores, commodioresque comparauit; in quibus pro facultatum modo magnus clericorum numerus, quos Archiepiscopus approbaret, educaretur, ad salutarem earum nationum vtilitatem. Insignes quoque Præposituræ, quæ Mirasolis dicitur, fructus obtinuit, cessione Marci Sittici Altaëmpsijs Cardinalis, anno M. D. LXXXI. ad aureorum fere tria millia, si integri percipiantur. quam piam, præclaramque liberalitatem suam Marcus in Constantiensium suorum in primis, sed Altaëmpsiatorum quoque, & aliorum quorundam cōmodum redundare constituit; quem admodum actis ipsis latius continetur.

Cardinalis Altaëmpsius Præposituram quæ Mirasolis dicitur Collegiore signat.

De concilio Episcoporum suorum concilium; in quo multa decreuit ad fidem catholicam a vicinis hæreticis tuendam; ad christianam doctrinam tradendam, & in populo conseruandam; ad sacros dies, sacraq; tempora recte colenda; & ad alias christianæ disciplinæ partes tuendas, spectantia. præcipue vero de Episcopi, & presbyterorum officii pestis tempore; & de omni cura, & gubernatione ad Dei sacerdotes tali tempore pertinente, ex iis, quæ experiendo, & perficiendo cognouerat, multa constituit. in quo nouam, & pulcherrimam Ecclesiæ Dei parauit supellectilem. quintum celebrauit quamquam quarti decretorum vōlumen Romam anno ante probationis caussa missum, vt absolueretur, nondum impetrare potuerat: inciderat enim in eosdem scopulos, in quos res eius reliquæ. Illius concilij Episcopi, cum aduertissent inter alias corporis afflictiones, illam quoque Carolum suscepisse, vt super asseribus cubaret; quod quidem ad salutarem, & quietam tali tempore gubernationem gregis sui a Domino impetrādam, tunc fecisse credibile est: etiam, atque etiam ab eo postularunt, tandemque obtinuerunt; vt tantam remitteret asperitatem; & paleas saltem pro lignis substitui pateretur. Operam dedit post concilium valde opportunam; grauissimamque præsentis suæ tribuit

*Ve tantam Si-
ta asperitatem
remitteret Epi-
scopi qui quin-
to interfuerat
provinciali Cō-
cilio Six impe-
trant.*

*Quam aucto-
ritatem Con-
gregationi cle-
ricorum regu-*

tribuit auctoritatem Congregationi Clericorum regularium S. *larium sancti*
 Pauli : quæ nouas sibi constitutiones, cum ei veteres auctæ iam, *Pauli. præsen-*
 & amplificatæ non sufficerent amplius, scribere, summo Ponti- *tia sua tribuan.*
 fice approbante, instituerat. ipse enim pro sua antiqua erga eam
 voluntate, quòd libentissime commemoro, Patrum consulta-
 tionibus ea de re habitis amantissime interfuit, & præfuit; om-
 nia quæcumque constituenda iudicarentur recognouit, proba-
 uitque; & Pontificia quoque auctoritate confirmanda curauit:
 vt ex antiquis Episcopis vnum posses agnoscere, qui pro sui sta-
 tus eximia præstantia, etiam de eorum disciplina, qui excellen-
 tiorem christianæ vitæ formam propositam habent, optime iu-
 dicabant; atq; adeo illam ipsam vitæ suæ exemplo exprimebant.
 est vero, cur id diuini, maximique beneficij loco, quod facimus,
 ducere debeamus; quòd tanti viri benigno adiumento, atque
 auctoritate, iacta sint nostræ amplificationis fundamenta. nam
 & rerum nostrarum ab eo tempore euentus ita perspicue con-
 firmant. At Caroli quoque beneuolentiæ, atque amoris respon-
 dit semper ordinis nostri inter ceteros, vel potius, si bona om-
 nium pace dicere licet, præter ceteros omnes, summa obseruan-
 tia, constansque eius studiis obsequendi, atque inseruendi vo-
 luntas: vt tantum ei Patres obedire eiusque sanctos conatus iu-
 uare studerent; quantum ille eos benigne complectebatur, &
 nouis semper beneficiis ornabat. Studuit eodem fere tempore
 diligenter; vt erat cœnobarum disciplinæ iuuandæ studiosissi-
 mus; & ad eorum pia commoda, progressionesq; semper, etiam
 inter maximas occupationes, paratissimus; rebus ordinis illius
 componendis, qui sancti Ambrosij dicitur, Mediolanique, ac
 aliis quibusdam locis ritum seruat Ambrosianum. quibus vt res
 suas optime constituerent, religiosissimi Antistitis auctoritas,
 atque diligens opera non defuit. edidit libellum per id tempus, *Libellum edi-*
 quem Memorialem inscripsit: vt ex eo Mediolanenses afflictio- *dis perysilem.*
 nis, liberationisque suæ proximæ; tum caussarum, vnde profecta
 afflictio existimari debebat, memoria conseruata: res prosperas
 temperarent; gratias Deo haberent, agerentque semper; sibi que
 in posterum cautius prouiderent.

De translatio-
ne reliquiarū
Basilicæ Apo-
stolorum.
CAP. VI.

C O N C I L I V M autem ornauit translatio reliquiarum Ba-
silicæ Apostolorum ; quemadmodum & translatio ipsa ex Epi-
scoporum præsentia valde illustrata est. Mouerat eas Carolus su-
periore anno ; cum canonici antiquam ædem instaurare , atque
ornare vellent. Sed in loco destinato non reposuerat ; vt hono-
re , celebritateque maiore ; cum haberetur concilium , per vrbe
gestarentur ; & omnino earum esset translatio splendidior , & ad
populum pie excitandum efficacior. Cum igitur altare præci-
puum , ex media ecclesia tolleretur ; inuenimus sub eo quemad-
modum a maioribus traditum erat , corpora sanctorum Antisti-
tum nostrorum , Venerij , Clicerij , Maroli , atque Lazari ; non sa-
tis commode tamen , aut distincte , ac in rudibus quibusdam la-
pideis labris posita. alia ossa incerta rudius etiam habita : in me-
dio loco arculam argenteam ; & in ea quædam velamina ; vascu-
lumq; rotundum , in quo ossis frustulum itidem cum velo erat.
Collocatas in hac æde pridem sanctorum Apostolorum reliqui-
as Paulinus scribit ; ea de caussa Basilicam Apostolorum appel-
latam significans : S. Simplicianum vero eas Roma attulisse qui-
dam tradiderunt ; quem quidem multum antequam Episcopus
esset , peregrinatum esse , sanctus ipse Ambrosius testatur ; per-
petuò igitur existimatum est , eas reliquias sub hoc fuisse altari ;
atque adeo , vt fit , etiam vulgatum , certa ipsius Apostoli Petri
ossa ibi recondi. ea nos cum hoc tempore iuuenire gestiremus ;
& in argentea capsula , cum ea demum apparuisset , esse credere-
mus : velaminibus tatum repertis , hæsitauimus tristes. Sed quod
inuentum in ea est ; quidquid dubij afferretur ; Carolus , celesti
aliquo motus instinctu , tamquam Apostolica pignora iussit ni-
hilominus haberi ; & primo loco suis , sociorumque Episcopo-
rum humeris in sacra pompa portari : tum eodem receptaculo
recondi. At aliquot post annis memoria cum repeterem vete-
rum Romanorum Pontificum in reliquiis tradendis consuetu-
dinem ; recordatus sum , reliquias Apostolorum petentibus , non
ossa aliqua , quæ ne aspicere quidem auderent ; sed brandeum ;
hoc est velamen quoddam in pixide conclusum tradidisse. cuius
consuetudinis S. Gregorius testis est locupletissimus in epistola
ad

*Cur sancti Na-
zarj ecclesia
Basilica Apo-
stolorum ap-
pelletur.*

*Veterum Ro-
manorum Pon-
tificum in reli-
quiis traden-
dis consuetudo.*

ad Constantiam Augustam. & Ioannes eius vitæ scriptor, qui pluribus post eum seculis vixit, loco brandei postero tempore, particulas vestium quarundam ex altari S. Ioannis Constantianæ Basilicæ pro reliquiis, petentibus datas affirmat. hanc Romanam consuetudinem tam sancte testatam, si quis respiciat; neque aliquid ex Apostolorum corporibus Roma potuisse afferri tempore quo Paulinus demonstrat, credibile duxerit; & hæc velamina reliquias esse a Paulino demonstratas recte, ni fallor, iudicauerit. quæ quidem an sint veneratione digna, illud declarat; quod cum S. Leo primùm, mox idem Gregorius huiusmodi pannos incredulorum causâ incidissent, sanguinem mirabiliter effuderunt. Cum autem in rotundo vasculo incisas litteras vidissem huiusmodi, Dædalia viuas in Christo; putavi aliquid ea in re esse, quod ad clarissimam quoque, præstantissimamque virginem Mediolanensem Manliam Dædaliam pertineret; quæ cum per ea tempora vixerit, earum reliquiarum partem fortasse contulit. hæc pauperum mater, ob insignem in eos liberalitatem appellata est; & annis sexaginta, quibus in hac vita fuit, sanctissime coluit virginitatem. cuius memoriam, quamuis publico non colatur honore, obseruare semper, & colere Mediolanenses, maxime autem Deo dicatæ virgines debent. Sub alio item præcipuo altari ad caput ecclesiæ constituto, quod itidem tollendum, & commodiore loco constituendum fuit, celeberrimi martyris Nazarij, vnde præsens nomen ecclesia accepit, reliquias inuenimus; quæ alte sub terrâ inter tenues quasdam, & politas marmoreas tabulas conditæ erât. vidi succidum quiddam adhærere inferiori tabulæ; quod equidem vestigium esse recentis sanguinis putavi, quem a sancto Ambrosio cum reliquiis huius martyris mirabiliter repertum, Paulinus narrat. neque enim coniecere potuimus, corpus ex eo tempore motum esse, quo illud Ambrosius condidit. apud loculum sancti Nazarij arca inuenta est, duorum corporum ossa continens; quæ quorum fuerint, ignoramus. ex vtroque autem loco magna odoris suauitas cum sepulchra aperirentur, afflata est. A latere dextro ecclesiæ, fere sub Loco Euangelij legendi, aliam arcam

Manlia Dædalia Mediolanensis Virgo præclarissima.

aperuimus; quæ paruulo sacello, altarique munita, sancti Vlrici, siue vt alij, Arderici vulgo appellata, a multis præcipuo cultu frequenter visebatur: cui loco eiusdem sancti viri statua etiam apposita erat. omnia vero erant remouenda; vt ecclesiæ apta, decensque forma constitui posset: inuenimus in arca indumentis Pontificalibus ornatum corpus; quamquam simul ac ea aperta est, eorum species tota propemodum euauit: quisnam Episcopus ille fuerit, Mediolanensisne, an Augustanus, vt quidam putant, aut vero alius; adhuc equidem ignoro. Has igitur reliquias Carolus inuentas, pie manibus suis collegit, nobis sancto officio inseruientibus: quos iubebat eiusmodi semper actionibus adesse. Absoluto autem, vt dicebamus, ~~anno infrequenti~~, Episcoporum concilio; hæc corpora religiosa admodum, celebriq; pompa extulit; & congruo viarum ambitu, portans ipse cum Episcopis sancta feretra, populo frequentissimo ad venerationem proposuit. cõmemoratas reliquias omnes collocauit sub nouo magno altari: præter episcopales illas ab ecclesiæ latere dextro ablatas; quas ab eadem parte in extremo ecclesiæ brachio posuit, & altare super eas construxit: nam aptus ad id erat locus; quoniam in opposita ecclesiæ parte aliud è regione simile respondebat; sub quo itidem sancti Matroniani corpus alio loco antea positum, tunc retulit. at efficiebatur quoque, vt dextri lateris eiusdem ianuam, quam nuper, vt in ceteris ecclesiis claudi iusserat; nemo posthac, appositi corporis saltem gratia, esset patefacturus. Ratio condendarum reliquiarũ qua Carolus vsus est, quamq; in posterum præscripsit, fuit sane magis quàm antiqua, quantum perspicio, & ad conseruationem aptior, & ad memoriam accommodatior; quæ quidem eius editis libris continetur.

*Quali pompa
& celebritate
sacras transe-
rat reliquias
Carolus.*

I N T E R E A contentiones aduersus Carolum susceptæ, totoque hoc temporis spatio continuatæ res eius tantum in discrimen, & inuidiam adduxerāt; vt nihil fere amplius actorum eius Romæ defendi posse quibusdam videretur. Incommodis sermonibus, & rebus inuidiose relatis iamdiu completas aures, vix demum Ecclesiæ principes multi sine fastidio Caroli procuratoribus

De Caroli rebus inclinatis, & profectioe ad Vibem.

CAP. VII.

toribus dabant. Eius existimatio, quod ad iudiciū, prudentiamque pertineret, suspensa, neque mediocriter apud multos erat extenuata. Importuni rumores spargebantur, Carolum plerisque odio esse in prouincia Mediolanensi; vix ferri posse amplius: immo ferebatur; mandasse Regem legatis suis, vt eum Episcopatu Mediolanensi moueri curarent: Gubernatori vero, vt vi contra eum libere vteretur. vulgatum est eundem Romam breui iturum, neque rediturum. quæ quamuis neque vera essent, neque similia vero; magno tamen cum detrimento rerum Caroli iactabantur. Mediolani nonnulla ex iis quæ pie is instituerat, iam pene lapsura videbantur. nempe inter alia, rumore quodam studiose per urbem, diocesimque disseminato; chorearum licentia subito loca multa peruasit. eoque res deuenit; vt in vico quodam, Carolo prope inspectante, qui eam diœcesis tunc partem lustrabat; nonnulli temerarie cogerent ferme puellas, aliosque; vt ab ecclesia, christianæq; doctrinæ schola, discederent ad choreas celebrandas. quod quantum Carolo doloris afferret, facile est coniicere. vel ipsi certe laici, vt erat bonorum omnium sensus, maxime dolebant, eiusmodi impunitatem dari. Omnino ita inclinatum videbatur totum de disciplina restituenda negotiū: vt ad felices exitus posthac erigi vniquam posse, plerique desperarent. Cum tantis incommodis Carolus conflictaretur; animo quidem in rebus suis agendis minime deficiebat: & se tamē non mediocriter fatigatum interdum fatebatur: de quo Pontifici etiam significari iussit: non id fieri solum contumacia, insectationeue hominum; sed ob eam quoque maxime causam; quòd facta sua, si qui repugnarent, quasi iudicium accipiens, litemue persequens, Romæ defendere singula cogeretur. ad retardandum Episcopi animum, qui suam ordinare cuperet ecclesiam, non parum id valere. venire in mentem facile posse; cum id fecisset, quod rectum, piumque videbatur; demonstrasset etiam quærenti Pontifici, quid in eo spectasset: tum nihil aliud agere, curareue; remque totam summis iudicibus libere permittere, siue confirmandam, siue rescindendam. prouocationes quidem omnium ecclesiarū pro summa Apostolicæ auctoritatis dignitate,

*Carolo doloris
causa non medica.*

tate, iustitiaque minime debere contemni; neque eorum, quæ ubique fierent recognitio recusari: sed ita tamen; vt omisso sæpe iudiciorum more, Episcopo facti sui, præsertim non grauissimi, rationem, in re comperta reddenti, fides haberetur; cui grauissima, omniumque maxima animarum cura credita esset. Specianus igitur, qui solus negotia Mediolanensia tunc Romæ procurabat, & præsens eorum fere animos, quorum in manibus negotia erant, in contrariam partem valde inclinatos cernebat; anxie admodum petebat, vt Carolus ipse Romam iret; cuius præsentia, auctoritate, ac industria, quæ propemodum iacebant, erigi, confirmarique possent. Carolus, qui gregi suo affixus antea iurisdictionis causa Romam ire recusauerat; eo tunc periculo motus eundem sibi constituit: ne forte iis, quæ in contentione posita erant rescissis; auctoritate, existimationeque labefactata; præcipuis restitutæ disciplinæ fundamentis euerfis; fructus, multorum annorum laboribus, vigiliisque collecti perirent. habebat præterea, quæ ad vniuersæ prouinciæ commodum pertinerent, cum Pontifice agenda. Itineris consilium, prudenter secreto haberi curauit; ne vehementius ad contentiones suas aduersarij forte concitarentur: donec oblata mense Augusto Domini Bollani Episcopi Brixienfis grauiter ægrotantis, occasione; ignotæ quidem aptum profectio, sed valetudini valde periculosum tempus occurrit; ob magnos calores, Romanique cœli naturam. sed eo periculo posthabito; Brixiam statim ex prouincialibus decretis, moreque suo aduolauit: morientem Episcopum assidua præsentia, officioque, quibus rebus oportebat, pie iuuat: mortuo in funere, & exequiis; in precationibus, & sacrificiis non defuit: populum deinde Brixiensem, in beatissimæ Virginis eius mensis festo die, Missæ solemnibus celebratis, sanctissima Eucharistia, ad hominum sex millia, religiosissime pauit, Inde Mantuam ob Principis sororis suæ negotia, cum ex charitatis officio se contulisset; Romam direxit iter. sed vt contra aduersarios, atque obtrectatores sese religiosius instrueret; opinionemque de suis actis incommodam, aduersariorum opera multis insitam, posset conuellere: omnino vt sibi viam muniret ad
ca Ro-

*Vt Romam eat
obnixè petit
Specianus.*

*Prudens animi
suis consilium.*

*Brixiam se
morienti epi-
scopo opem fe-
rat properat.*

*Mantuam ten-
dit, Romam
deinde direxit
iter.*

ea Romæ perficienda, quæ Ecclesiæ, diuinique honoris causa in animo habebat: ad Deum, diuinasque exercitationes, sacraque, ac diuina loca ex itinere obeunda, mentem, animumque adiecit. Primò igitur se ad Camaldulensem eremum contulit. ea est inter iuga Apennini, quibus Tusciæ fines ab Æmilia diuiduntur, in monte magnæ altitudinis, difficilisque ascensus. Ibi in vnam ex domûculis sese abdidit, quæ multæ sunt in summi montis planitie, ad singulorum eremitarum vsus; & dies aliquot solus orationi: contemplationique diuinæ dedit. Vir Deo plane deuotus, summaque in Deum fiducia, tali tempore, tali loco, quale sibi, rebusque suis comparauerit præsidium. demonstrabit euentus. Monetam, Iuliumque Brunetum, qui ei erat ab epistolis, cum ibi retinisset, ac reliquos præmisisset; fama in multas partes manauit, eum rebus omnibus relictis, illius loci factum esse eremitam; propterea quòd iam intelligeret post varios conatus, nihil se in iis proficere, quæ propòsita multos iam annos ad christianæ disciplinæ restitutionem habebat. At ille relicta eremo, Auerniam, aliaque reuisit sancti Francisci monumenta. Deinde venit ad sanctissimam Lauretiædem. iter ad millia passuum circiter viginti sacro loco proximum pedibus confecit. toto autem itinere; quàm ad eum incolæ omnes vidèdum cupide confluerent, post illud pestis facinus, quotidianasque sanctitatis accessiones; ex eo quod antea fiebat, coniecere licet, vel me tacente. iter faciens vel tacite precabatur, vel psalmos recitabat; aliàs ex sacris litteris aliquid animo tractabat. si colloquebatur, eodem sermones referebantur tamen. Quoniam non voluntate hospitia; sed casu, & necessitate, cum tenebræ obstarent itineri, quæcumque illa inciderent, eligebat; in paruo quodam vico euenit, vt cum vltius progredi non liceret, aliudque hospitium non esset; ad domum presbyteri loci illius, confugere compelleretur. ibi cum solum hominis lectulum vidisset, noluit illi esse incommodo; sed vili, & modico cibo sumpto, in ecclesiam se recepit; vbi tota nocte moratus, modicum temporis somno dedit; reliquum precationi; tum audiendis suis, quos vicissim pios, sacrosque libros iussit legere; ac secum salutariter

Ad Camaldulensem eremum diuertit, & rerum diuinarum contemplationi vacat.

Auerniam aliaque pia loca renisit.

In paruo quodam vico quid euenit.

Casus mirabilis.

*Mulca pie Lan-
veri fecit Ca-
volur.*

*Magno honore
Roma excipit-
sur, magnus fit
populi concursus.*

*Pontifex ad sui
palatii hospitium
accesit.*

exerceri. Earum precationum vi factum existimarunt Caroli comites; vt Iulius Homatus bonus presbyter, & eius amanuentis mirabiliter postero die seruaretur. qui ante Carolum de more contentius equitans, de celsa rupe cum forte decidisset; equus quidem, in quo sedebat, præcipitatus confractus est; ipse vero præcipiti loco magna eorum qui aderant admiratione hærens, nihil offendit. In sacrosancta Virginis ædicula Laureti tota nocte vigilauit. proximo die, qui Natalis Virginis erat, Missæ sacrû ritu celebriore fecit: & in eo concionatus est, eo pietatis ardore, vt omnes præsentés incolæ, ac aduenæ, quis autem aberat, qui quidem adesse posset? vehementer commouerentur. Ita munitus, diuinitusque confirmatus Carolus Romam venit. diceres virum Romæ prorsus contemnendum; aut eo solo honore accipiendum, qui sine manifesta iniuria pro dignitate personæ prætermitti non posset: siquidem quo statu essent antea res illius, attenderes. At contra, magna subito facta rerum conuersione, maximis, & inusitatis honoribus, maximaque publicæ lætitiæ significatione exceptus est. tantus fuit populi Romani concursus; tanta eorum multitudo, qui eum, Romæ tamen complures dies futurum, videre statim cupiebant; vt non angustiſſimam viam mille fere passuum longitudinis a ponte miluio penitus complerent: quasi non Cardinalis vnus, isque humili paucorum comitatu, sed magna pars amplissimi christiani orbis consilij vno tempore aduenisset. Ante omnia mane domo exiens, scalam illam ad Basilicam Lateranensem, quæ merito sancta dicitur, genibus, vt pie fit, obire; beatique Petri sepulchrum; moxque Pontificem adire constituerat: sed & conuenientium collegarum, principumque virorum frequentia prohibuit; & Gregorius anteuertens ad Pontificium palatii hospitium accersuit: vbi amoris, honorisq; præcipua significatione eum apud se detinuit complures dies. Rerum gestarum, itinerisque religiosissimi fructum eiusmodi, tunc largita est diuina benignitas. quæ tum sæpe suos, neque cupientes, neque opinantes, efferre maxime solet, cum maxime videntur abiecti. At vero non potuit eo loco, vbi posita est vicaria Christi Domini potestas, non pro merito accipi egregius,

gius, fidelissimusque Christi minister: iis præsertim rebus, paulo ante gestis, quæ gloriosum quendam triumphum de magnis calamitatibus, de immani pestilentia, deque grauiissimis mortis periculis merebantur. neque potuit Roma veritatis mater, non statim fauere veritati.

TVEBATVR ille Romæ sua instituta, domusque suæ disciplinam. Coenaculum in ædibus sanctę Praxedis ad similitudinem cœnobitici, parari iussit. mensam ad præscriptum conciliorum Mediolanensium instructam habuit; adhibita sacri libri lectione. sanctissimis locis colendis; diuinisq; rebus contemplandis, quæ ad ea pertinerent; dum ibi fuit, pascere animum in primis studuit, ac exaturare. Basilicas insigniores, omnia sacra loca, veterisque pietatis monumenta pedibus obibat; precibusque dum iret; vt antea solitus fuit, operam dabat. Nocte Saluatoris natalitia, de Pontificia synaxi ad maiorem S. Mariæ ecclesiam longe profectus, ibi abiectus ad sanctissimū præsepe, precando, diuinisq; mysteriis contemplandis vigilauit, donec ad eandem synaxim mane in Vaticanum reuerteretur. Die item ante S. Sebastiani festum, cum ad eius ecclesiam notissimæ religionis, sanctitatisque locum, venisset; ibi tota nocte, mansionis eiusmodi conditionem nihil veritus, in subterraneis locis, vno aut altero comite, martyrū sepulchra veneratus est. At his rebus minime vsitatis; eam tamen diuino beneficio præstitit modestiam, charitatem, & suauitatem; eaque itidem vsus est prudentia: vt etiam qui alieniores videbantur, amicos, beneuolosque sibi redderet, omnibusq; satisfaceret. Cardinales, Regij legati, ciuitatis Principes, Præsules, eius consuetudinem, mensam, & disciplinam, non solum ab eo inuitati non defugiebant; sed appetere etiam, magnumque pietatis fructum inde percipere videbantur. Neque vero aditum ad multa pro se, rebusque suis conficienda difficilem habuit, quæ magnis impedimentis ad id tempus suspensa tenebantur. Decreta concilij quarto loco cum Episcopis celebrati; cum vt diximus, iam diu agitentur; ipse rerum singularum rationem ita reddidit; ita quæ sua esset decernendi

Quæ Romæ egit de legatis Med. Romam missis; & de Caroli discessu. CAP. VIII.

Prudentia ab-
isque virtutibus multos sibi amicos conciliat.

Quarta & quinta Concilij Pronunciatio decretis a Pontifice comprobantur.

ratio, quæ causæ: quæ spes exequendi demonstrauit; vt omnia fuerint, & quidem amico plane animo demum comprobata. nec ea solum, sed quæ item in quinto nuper fuerant constituta. qua quidem in re conficienda, rationeque reddenda Antonij Senecæ Mediolanensis ecclesiæ Decani, & in ea disciplina diu exercitati opera multum vsus est. Illud insigne fuit; Gregorium ipsum tanta occupationum Pontificiarum grauitate; Carolo tamen id dedisse, vt omnia quarti concilij decreta ipse legeret, atque recognosceret: cum alia præterea multa audire, iudicareq; necesse habuerit; de rebus ciuitatis, & prouincię Mediolanensis; de querelis ciuitatis nomine habitis; de administrationis, atque adeo vitæ ipsius ratione. omnia enim publica, & priuata diligenter ad eum Carolus tamquam ad patrem deferebat. Egit etiam de communibus sacræ iurisdictionis causis; quas Alcānisij Marchio, cum aliis adiutoribus ex altera parte agebat: sed res cum esset maioris temporis; multorumq; curam, atque operam desideraret; nihil confectum est. Caroli acta Pontifex publicis querelis impugnata, comprobauit. moderatione tamen nonnulla quibusdam in rebus demonstrata. Itaque suspensa, vel intermissa Carolus perfici, renouariue Mediolani, iussit; per Nicolaum Galerium Patauinum canonicum; & iurisconsultum; quo quidem grauib; in negotiis muneribusque, toto ecclesiasticæ administrationis suæ tempore, vsus est. tunc autem generalem suæ potestatis Vicarium dederat: perque Ioannem Fontanam Mutinensem, nunc Episcopum Ferrariensem: quem Archipresbyterum ecclesiæ Mediolanensis fecerat, & eo tempore primariū suæ gubernationis habebat administrum. Ita de spectaculis edita rursus proponi; saltationes coërceri; festorum dierum cultū conseruari; ianux in ecclesiarū lateribus clausæ haberi; alia confirmari, quæ in discrimen adducta erant, magna piorum omnium iucunditate cœperunt. De saltationibus cum legisset Pontifex libellum, ab vno ex Caroli ministris eo tempore conscriptum; constitutionē generalem de iis vbique festo die penitus interdicens promulgaturus erat; nisi ea iam scripta, nonnulli intercessissent, quibus fidem habere Pontifex in eo rerū genere solebat.

At

*Caroli acta
comprobat
Pontifex.*

*Vt Mediolani
alias ab eo lata
leges quadam
obseruentur
Carolus curat.*

At Mediolani cum primum audiuit Gubernator, eiusque consiliarij, quæ antea iacere videbantur, a Carolo Romæ excitari, & non mediocrem fieri voluntatum inclinationem; enitendum sibi vehementius; legatosque tunc ciuitatis nomine mittendos statuit. cumque satis sciret, quid consilium sexaginta virorum ciuitatis iis de rebus sentiret; tentauerat enim; conuocato consilio tamen, seu quali quali Decurionum conuentu; missoq; magno cancellario, cuius præsentia, verbaque vrgerent; ægre, sed perfecit tamen, vt non solum legatio decerneretur; sed ij etiam legati, quos ipse probasset, nobiles tamen, & ornatos viros quibus in re tali recusandi potestas esse non solet. Ita ciues discessere; vt palam multi, magno dolore conquererentur; passimque testarentur, ciuitatem Mediolanensem quæ bonis Archiepiscopis numquam aduersata erat, Caroli autem optimi Patris semper fuerat studiosissima, coactam fecisse; vt contra talem virum legationem Romam decreuisse dici vmquam posset. Cum legati anno M. D. LXXX. ineunte Romam venissent; Carolus, qui perfectis iam rebus, & cum Pontifice constitutis, iam iam discessurus erat, profectionem tamen ideo suam non distulit, tunc omisit consuetum multi temporis officium conueniendi Cardinales, & salutandi: reliquit autem ex suis, qui singillatim vnumquemque ad eunt, omnibus ea de re satisfacerent. Sed vt aduentus antea, sic non caruit discessus egregijs ornamentis suis: nam præter plures Cardinales qui eum comitati sunt; populus Romanus summis laudibus, optimisque precationibus magna frequentia profecutus est exeuntem. Florentiam venit ad magnum Ducem Franciscum, quocum erat illi, sicuti cum Patre præcipua quædam necessitudo: vt de rebus salutaribus cum eo, magnique momenti nonnullis ageret. Inde Ferrariam, Venetiasq; venit: quibus locis grauissima quædam ad Dei honorem, catholicam fidem, sacrorumque immunitatem tuendam, erant ei mandato Pontificis itidem agenda. Quamuis autem ille ad excludendam celebrioris ingressus pompam, ignotis diebus soleret aduenire; vix tamen celari poterat aduentus: & in eo tamquam viro excellenti, & Cardinali præstantissimo honorando

Gubernator eiusque consiliarij contra Carolum multa moluntur.

Mediolanensem Cuiusmodi erga Pastores suos animi pro-pensio.

1580.

Caroli ex Urbe discessus multis modis ornatur.

Florentiam, Ferrariamque inde, & Venetias venit.

*Magno honore
Venetiis habi-
tam.*

*Praclara pie-
tatis ibi prae-
stis officia.*

Principes & ciuitates vsitatis honoribus non contentæ, consue-
tum modum plerumq; transibant. Venetiis in Pontificij Inter-
nunciij domo, potius quàm in magnificis ædibus a Senatu obla-
tis moratus est; quotidie tamen amplissimis muneribus de pub-
lico donatus, quæ viuendi sumptum longe superarent. Cum au-
tem Senatores salutatum domum venissent; eumque ad Ducis
palatium comitarentur, vias, plateas, ædium fenestras, tecta ipsa,
populi concursu, mirabiliter repleta fuisse narrant, palatium ve-
ro ipsum, ita plenum, vt nisi vi adhibita, Dux ipse non posset per-
gradus obuiam illi descendere. Ibi omne tempus a negotiis va-
cuum, in visendis, pieque venerandis sanctis corporibus reli-
quiiisque posuit; quas ecclesia Veneta plurimas, insignesque habet:
vnde complures particulas ab ædium sacrarum rectoribus acceptas
Mediolanum attulit. in quo tamen ex præcipua quadã religione,
etiam summi Pontificis assensum postulauit. Quotidie quidem pij
quamplurimi ad eius sacrum conueniebant, vt sanctissimam ab eo
Eucharistiam acciperent. Sed maxima omnium ordinum multitudo
certa die ei rei dicta, in ecclesia societatis I E S V conuenit. in ea
Missã, rogatus a multis, & a Veneto Patriarcha, Nuncioque
Apostolico in primis, habuit concionem; quæ salutare eius diei,
temporisque fructus auxit. Præter ea, quæ proposita in primis
habebat, alia multa pro sua summa auctoritate, præsentia sua
salutariter effecit. nam etiam Ferrariæ, & alibi; sed quid numero?
quacumq; demum transiret, in christianis rebus plurimum proficiebat.
atque tum ipse attendebat vbique diligenter, si quid Domino, cui se
totum dicauerat, animæque suæ posset amplius quærere: tum alij
quoque, si quid esset, quod ad salutem animarum, diuinum honorem,
inopiæ subleuationem, pertineret, auide accurrebant; & mire tamquam
patri confidentes suppeditabant: aut vero solo exemplo excitati
multa ipsi pie, religioseque faciebant: quod semel dixisse sufficiat.
Eius causa clerus Venetus, qui more laico caputiis rotundis vti solebat,
ea tunc quidem sumpsit, quibus crucis figura formati, clerici reliqui
vtuntur. Et eius item mōnitu, Episcopi, qui circiter sexdecim ad eum
quandiu ibi esset, colendum, sectandumque

dumque conueniebant; & pallia clericorum communia adhibere consueuerant; aliis pro dignitate personæ uti cœperunt indumentis. quos etiam ut ad suam quisque ecclesiam, se conferrent, cum diutius multi abessent, Venetiisque fere habitarent; grauius cohortatus est: ac ea de re Pontificis auctoritate moneri, iuberique eos curauit. Eo tempore apud ciuitatis principes actionibus iam uiam muniuit, quantum potuit, quæ in Brixienfis ecclesiæ rebus recognoscendis ei suscipiendæ erant. Atque Venetorum res, atque animos eo statu, sibi uisus est reperire, ut de ipsa ecclesia; non ab se quidem, qui plus satis negotiis districtus erat; sed ab alio Antistite Apostolica auctoritate lustranda, & recognoscenda cogitare, & cum Pontifice agere cœperit. quod munus postero anno Augustinus Valerius Episcopus Veronensis, adnitente Carolo suscepit.

Apud ciuitatis Principes quid effecerit.

VENETIIS cum discessisset; Brixiam recta proficisci in animo habebat, & eius ecclesiæ recognoscendæ initiū facere; quod necessariis de causis in id tempus distulerat: Sed erat de Dominicæ illius cultu retinendo sollicitus, quam Mediolanensis Quadragesimæ caput esse, postremò etiam Pontifici probauerat. quo die item solemne illud sacræ communionis conuiuium cum filiis suis cupiebat concelebrare. Itaque Mediolanum uenit, sexta ante ipsam Dominicam diem feria: ubi incredibile est, quantum gaudij, & iucunditatis, inuisus ille dictus, & intolerabilis, aduentu suo excitauerit in uniuersa ciuitate. Hora igitur qua cum ingressurum audierant, frequentes fuere Mediolanenses in uicijs, quibus erat transiturus. audito autem campanarum sono, qui eo appropinquante, sacri honoris causa, in omnibus ecclesijs præscriptus erat; repente concursus fuit maximus; ita ut uia amplæ, & longissimæ ab orientali porta ultima, ad maiorem ecclesiam plane completerentur. immo quamplurimi extra muros prodire obuiam Patri desideratissimo. Et mulier quædã pietati insigniter dedita, moram, ut alij, non ferens, ad passuum duo fere millia progressa; ut Carolo propinqua fuit, muliebri uerecundia omissa, quasi mētis minime compos, sese ad mulæ pedes lachrymans

Mediolanum uenit. cultum Dominicæ primæ Quadragesimæ tueretur. Brixiensem ecclesiam incipit recognoscere. CAP. IX.

Mediolanensis populi concursus, et erga Patrem suum obseruantia, et amor.

mans

mans abiect. Igitur Carolo ingrediente, tum charissimum ab eo salutaris signi beneficium auide excipiebant; tum passim mares, foeminæque præ gaudio lachrymabantur: neque pias voces continebant, En venit, iam adest Pastor noster, quem negabant reuersurum. plurimi reuerentia propemodum ex abundantia gaudij, & amoris abiecta; nisi hanc maiorem ducere velimus reuerentiam; minime se a vestimentis, aut iumento saltem tangendo continebant. vt sæpe circa Carolum constipati sese inuicem comprimerent. alij non contenti semel vidisse; crucisque figura paterna manu signatos esse; præcurrebant, & rursus expectabant, vt cumulatiùs explerent desiderium suum: qua specie religionis plenissima, publicaue amoris præcipui significatione, neque alij multi, neque Carolus ipse, lachrymas tenere poterat. Recta venit ad ecclesiam maiorem: ibi precatus, ad altare maius ascendit; populo, qui vt in maximis celebritatibus templum illud impleuerat, celebriter benedixit; & cum gaudio, paceque dimisit. Honos, & concursus ille, totus amoris, ac pietatis fuit: nihil fuci, nihil ambitionis, aut industriæ. ciuitatis rectoris, aut principes viri, si vnum, aut alterum excipias, non affuere; ne displicerent in eo Gubernatori. hæc fere magnatum est miseria; vt humanis de causis, modo hac, modo illa impediti, piarum rerum sæpe sint expertes. Sed domum postea salutatum magna frequentia, quasi tunc primum venisset, non autem sex tantum menses abfuiisset, sine mora confluerunt omnes; maxime cum ipse quoque Gubernator eiusmodi minime defuisset officio.

Multa, Roma regi suo attulit.

Multa Carolus, vt solebat Roma gregi suo attulit: nam præter globulos sacræ indulgentiæ nomine insignitos: alia cœlestia dona, toti prouinciæ profutura impetrauit; iis qui concionibus, qui celebriori Missæ, qui vespertinis precationibus festo die interessent: qui signum parochiæ suæ, sacerdotemq; sequentes, ordine ad ecclesias, quando opus esset, pie procederent: alia, quæ litteris Pontificiis editis continentur. Die igitur dominico, de quo sollicitus fuerat, summo mane, sanctissimæ Eucharistiæ præbendæ operam dare cœpit: & in eo, quamuis adiutoribus adhibitis, continenter perseverauit, donec tribus horis tantum

Primam Quadragesima dominicam diem frequenti populo sacris operatur.

NOX

noxabessēt. quo tempore ægre quidem, sed tamen innumera-
 biles fere sine cœlesti illo cibo dimisit; cuius gratia tota die in
 ecclesia manentes terreno caruerant. atqui eodem tempore in
 ecclesiis quoque suis parochi eodem munere perfuncti erant.
 Cum ad eam horam perseverassēt; quasi labore neque fractus,
 neq; fessus; Vespertinarum tamen precum officio carere, quod
 ex veteri ecclesiæ instituto, Pontificalem ritum postulabat aut
 concionandi munus omittere noluit. Ita diei celebritas bene,
 pieque admodum ei procedebat; vt sacris ab aurora ad noctem
 perductis; clerus, populusque toto die in templo frequentissi-
 mus, plene tempus illud animæ daret, quod penitus solebat tri-
 buere corpori. Sed Carolo concionante, noua turba, tubarum
 clangor, & strepitus equitum ex propinquo palatio interuenit.
 constituerat Gubernator, quamquam edictum, & pœna ana-
 thematis statim post factum subeunda, iam Caroli iussu reno-
 uata erat, equestrem ludum eo die omnino committi: rogaue-
 ratque multos Mediolanenses; neque impetrauerat. itaque leuis
 armaturæ equites ex agro Papiensi, homines aduenas, per eo-
 rum ducem, minime aduenam, & quod agebatur plane intelli-
 gentem, accersiuit: & iis adhibitis, quando alia ratione non po-
 terat, ludos fecit. ipse cum filiis spectator fuit. Eam rem Anna
 vxor pro religioso animo suo molestissime ferens; cum viro per-
 suadere non posset; filiis saltem imperauit, vt omnino abstine-
 rent: ipsa vero eo tempore ad vespertina sacra concessit. Eum
 postea equitum ducem primò misere vinctum; & paulo post,
 cum e carcere aufugisset, miserius de improviso interfectum ci-
 uitas vidit. Carolus in dolore, quem ex tali facto cœpit maxi-
 mum; id solatij sensit, quod præclarissimam eo die Mediolanē-
 ses recti sui sensus, apertissimamque dederunt significationem.
 quam ciuitatem voluptatibus, & spectaculis eo tempore, dieq;
 in primis, nullo modo posse carere, & vsque ad seditionem pro-
 pterea Carolo aduersari velle, etiam atque etiam affirmabant;
 ea ne regio quidem Gubernatori cōtra Caroli edictum obsequi
 voluit: & non modo cibus in Quadragesima vetitis abstinuit; sed
 ipsum diem totum in ecclesia religiosissime traduxit. quæ qui-
 dem

*Carolo concio-
 nante quid
 Gubernatoris
 operafiat.*

*Exemplum per-
 timescendum.*

*Mediolanensi-
 um Virtus &
 religio.*

2011

d dcm

dem laus non plebi tantum, aut foeminis tribuenda est: nam vel in ludis recusandis patritij, & equites communi patriæ religioni pulchre satisfecerunt. neque dubitandum, si ludus ipse postea repetitus fuisset, quin vel ipso exiguo spectatorum numero ca-
 tuisset. immo, & milites ipsi fortasse, quantum postea perspici potuit, parere libere recusassent. Ad vindicandum eiusmodi sac-
 cræ auctoritatis, vt videbatur, cõtemptum; Carolus, qui ludum fecissent, auctoresque faciendi fuissent, generaliter anathemate notatos proposuit. neq; enim facile militum nomina haberi poterant, cum ementita facie cucurrissent; sicuti neque facile poterat probari Gubernatoris, aliorumue iussus. spectatores autem ecclesiæ ingressu interdictos ad normam edicti denũciauit.

Qui ludum fecerunt eo die, auctoresque anathemate percussit, spectatores ingressu ecclesia interdicir.

*Spectatores Genia causa Carolum conueniunt idẽ mul-
 ti qui ludum fecerant, praestant.*

Gubernator hos milites, & alios quosdam in Carcerem trudi mandat.

Gubernatoris excusatio.

Qui in carcere erant dimittuntur anathemate percussit absoluntur.

Quicumque spectauerant, qui si consuetos concursus attendamus, pauci fuerunt, factum dolentes, ad Carolum statim, eiusue ministros, veniæ causa, etiam ex ipsa Gubernatoris domo omnes conuolarunt; facileq; impetrarunt; quod non animo edicti violandi, pœnamq; ignorantes, tantum ex curiositate quadam accessissent. ex militibus, qui ludum fecerant, multi supplices venierunt, idẽmq; petierunt; quod nonnulli consecuti cum essent; alij enim edictum ignorauerant; alij minis compulsi erant; Gubernator eos in carcerem trudi iussit: immo, & typographum cum eis, qui scriptum denunciationis illius proponendum impresserat: iratus enim dicebatur, quod de suggestu se præsente illud recitauerat concionator, harum vexationũ causam, ne res ad iudicium ecclesiasticum reuocaretur, aliam obtendebant. vulgò etiam ferebatur nonnulla Gubernatoris excusatio; illam anathematis sententiam valere non putasse, propter appellationem tempore edicti renouati interpositam. at Lupus mirifico animi ardore cõcionator Hispanus, & Gubernatorem priuatim reprehendebat; & publice magna libertate vociferabatur; nimis indignum esse, sacram sententiam paruipendi: palamque ipsi, eiusque consiliariis, sacræque eorum confessionis ministris auctoritate diuina minabatur. Non multò post autem, tum qui carcere tenebantur, dimissi sunt: tum quibus opuserat, facultate Iubilei nomine a Gregorio concessa, liberari pœnis ecclesiasticis

sticis potuerunt. quam concessionem Carolus, statis supplicationibus indictis celebrauit. mox Brixiam contendit; eiusq; res ecclesiæ cognoscere iam tandem instituit. ac ad postremos Quadragesimæ sanctos dies, Paschalemque celebritatem cum grege suo, agendam, reuersus, Gubernatorem domi salutauit; ob id in primis, vt hominem de iis quæ commiserat patrio animo morderet, corriperetque. Fecit grauiter, vt res postulabat: ea oratione homo visus est affici vehemēter: & tamquam stupens sublatis oculis, Magnum est, inquit, ea induci in Mediolanensium mores, quæ seruantur alio loco nullo. at eò magis lætandū erat, quò religiosius præcipuo Dei munere Mediolanenses, perfectiusque, pro naturæ suæ bonitate, ardoreq; Pastoris viuerent. gratias tamen is Carolo egit; & abeuntē honore etiā maiore, quam solebat profecutus est: cuius aspiciendi potestas ei in posterum futura non erat. etenim multos iam dies haud bene valebat; cordis quodam cruciatu quandoque angebatur; & nonnumquam viribus, sensibusque destitutus concidebat. febris demum vehemens illum celeriter confecit. de quo morbo paulo post festū Paschatis, Carolo Brixiam reuerso cum nunciatum esset; de eo coram iuuando, præsertim, si quo animæ vinculo ob superiora facta teneretur, amanter cogitare cœpit. cumque nonnullos qui aderamus ea de re cōsuleret, a tam insigni charitatis officio, minime abducendum existimauius. ita equis ad cursum dispositis vsus, quoniam summa festinatione opus erat; paucis horis, passuum sexaginta millium itinere confecto, Mediolanum venit; rectaque ad hominem iacentem accurrit. eum morti propinquum, nulloque, quod perspici posset sensu, cum offendisset; mansit ibi tamen, donec efflaret animam: eaque omnia præstitit, quæ tali casu ab amantissimo non dicam Episcopo, sed parochio possent expectari. vxori deinde, ob magnam præsertim eius pietatem, & filiis, quantum potuit, nullum a se officium ad leuationem, subsidiumq; deesse passus est. mortui animæ sanctissimi sacrificij, quod ipse fecit, statarumq; precū celebritate vna cum suorum canonicorum collegio in templo Pacis, vbi sepeliendus erat, suffragatus est. in media Missa, cadauere in cōspecto posito,

Brixiam contendit Carolus.

Mediolanum reuersus Gubernatorem domi salutat. de commissio monuit grauiser.

Infirmatur Gubernator.

Brixia Mediolanum reuertitur Carolus. Et morienti, Gubernatori adsit multa christiana charitatis officia præstat ista functo.

concionem habuit de morte, deque humanarum rerum conditione : quæ officia , & nobilissimo Principi honori , & Carolo magnæ laudi fuerunt.

Pontifex legatos Mediolanenses dimittit. litteris ciuitatis respondet.

CAP. X.

Mediolano missi legati Roma contra Carolum agunt.

Caroli responsio ad libellum Pontifici aduersus se exhibitum.

Pro Carolo legatis respondet Pontifex.

CAROLO Roma profecto , oblatum est rursus Pontifici libellus, in quo querelæ omnes de Caroli actis continebantur ; & huc fere tendebant, vt ostenderent, Carolum multis præscriptis, iussisque populum Mediolanensem intoleranter premere : sancti Ambrosij instituta (diem illum primum Quadragesimæ significabant) tollere. infamiæ, atque adeo impietatis notam inurere ciuitati, cui seruandæ tot remedia necessaria viderentur. ad quæ breuiter Carolus, modestissimeque singillatim respondit : quæ ageret, Mediolanensibus esse facilia; plurimis etiam iucunda : summo studio Ambrosiana instituta sese obseruare, & tueri : vt gregem suum, quod eius optima natura ferebat, postulabatque, optima disciplina institueret, curare : id non dedecori, aut infamiæ illi, sed summæ laudi esse, ac salutis. omnia idoneis

argumentis demonstrauit. Sed Pontifex quoque, tota negotiorum eiusmodi ratione iam bene cognita, ipse pro Carolo, notis manu sua libello appositis, respondit : neque vnumquam ab eo abducti potuit, quod præsentem Carolo decreuerat. Cum autem id legati sæpe memorarent; res Mediolanenses, aliorum locorum, Romæ præsertim similitudine habendas : ea de causa existimatum est ; cõsuetos cursus ad pallium quoddam consequendum, aliosque ludos eiusmodi, qui Romæ ante Quadragesimam fiebant, iussu Gregorij tunc esse sublatos. quo etiam tempore Pontifex ipse, dum per eos dies alij voluptati seruirent, statas septem Urbis ecclesias cum multis Cardinalibus religiose visit. Sed litteris ciuitatis nomine Pontifici missis ita Pontifex respondit.

Pontificis responsum ad Mediolanensium litteras.

GREGORIUS PAPA XIII. *Dilecti filij, salutem. Ex vestris litteris, quas ternas diuersis temporibus accepimus, atque ex sermone oratorum vestrorum, cognouimus ea, qua de decretis dilecti filij nostri Caroli Cardinalis sanctæ Prædixedis, eiusdemque Pastoris vestri, nos scire voluistis; quæque exponi vestra ciuitatis, ac prouincia multum inter-*

esse

esse existimatis. Quod illius innocentiam, integritatem, vigilantiam, Dei gloria, atque animarum salutis zelum in ecclesiastica disciplina restituenda, & tuenda agnoscitis; recte, sapienterque facitis. sic enim debitam virtuti testimonium tribuitis: dumque talibus factis latamini, vestram quoque pietatem, ac Dei timorem declaratis. Qui timent te, videbunt me, & latabuntur, inquit Propheta, idque magno cum fructu: reddit enim hac latitia vos eiusdem cum Pastore vestro corona participes. Sic enim Abraham pollicitus est Dominus, Benedicentibus tibi benedicam, maledicentibus maledicam. & quamquam vestra, bonorumque omnium opinio, non sinebat nos suspicari quicquam a Pastore vestro grauius, aut secus quam par esset, decretum fuisse; tamen querelas expositas bonam in partem accipimus, laudamusque vestrum consilium eas ad nos deferendi, nostroque iudicio standi: sic enim facere decebat filios optimos; atque huic sancta Sedi addictissimos, quo nomine semper vos amauimus. Vt igitur vestra postulationi satisfacere, considerauimus omnia quam diligentissime: & quia rationi maxime consentanea, vobisque ad seruandum salutaria, & fructuosa esse iudicauimus; hortamur vos, ut ea prompto, atque alacri animo amplectamini; ac non modo nihil obsetis, sed vestris etiam studiis, auctoritate, opera, executionem adiuuetis: nos enim Cardinali ipsi in omnibus mentem etiam nostram aperuimus, & declarauimus. Neque vero ignoramus posse decreta ipsa in hoc initio videri nonnullis paulo duriora; sed euadent suauia, ac facilia, si bona voluntas accesserit, quam debet quisque a Deo postulare, certissimeque expectare: angusta, atque aspera via est, qua ducit ad vitam; si corruptam scilicet naturam spectemus: at si Dei gratiam, iugum meum suauae. Vbi vero ad obediendi voluntatem usus etiam accesserit; experientur homines leuissima esse ea, qua initio ducebant grauisima. Maxime autem debet omnes consolari optima Pastoris voluntas: nihil enim aliud laborat, nisi de gregis sibi a Deo commissi incolumitate, & salute; quam etiam sua ipsius vita semper anteposuit, tanta cum charitate, quantam omnes perspexistis. Committite vos igitur iis manibus, quas vestris commodis, & saluti paratas, atque inseruientes grauissimis temporibus experti estis: animumque inducite, talis, tamque vestri amantis Pastoris decretis acquiescere, inque eo gratissimum vos Deo facere, vestroque officio satisfacere existimate; sic enim fruamini ea pace,

Legati rescriptum afferre nolunt; & quid Carolus, quidne Mediolanenses faciant.

quam *Christus* tantopere cōmendauit. RESCRIPTVM legati non reddiderunt: sed exemplum eius cum in consilio ciuitatis Carolus recitari curasset; Decuriones, quibus nihil minus cordi erat; quàm ea legatio; quique acta Caroli, piosque conatus non infringi, sed confirmari volebant; neque responsum a legatis exegerant; & Pontificias litteras, vt gratas, & iucundas, qua decebat reuerentia, & obsequendi voluntate acceperunt.

Carolus ad Regem mittit, qui de suis, ministrorumque regionum rebus plene doceat.

CAP. XI.

ERAT ea de Philippo Rege Caroli opinio; vt quæcumque a Regiis administris in Mediolanensium moribus, ad Christianæ disciplinæ normam dirigendis impedimenta, difficultatesque incurrerat; quas cumque contentiones, oppugnationesque sustinuerat; ea sibi minime euentura fuisse consideret, si cum Rege ipso nemine intercedente agere potuisset. Si quid durius ab eodem fortasse visum esset emanare; si quid minus potuisset obtineri; id aliorum vitio factum esse; qui res pro turbido suo sensu, animoque perturbato, corrupte referrent; Regisque, & consilij eius animos in Carolū incendere studerent. Vt eiusmodi vitaret incommodū, per Nuncios præsertim Pontificios, sæpius, quæ accidebāt, quæ ipse sentiret, quæque fieri oportere iudicaret, ad Regem retulerat. sed quoniam publicis internunciis, aliisque agentibus, qui vísitato modo negotiū procurarēt; res ipsa vti erat satis persuaderi non videbatur; & negotia semper ad consilium recidebant, ibique ciuili quodam iudicio plerumque oppressa interibant: diu in animo habuit, sacri ordinis hominem mittere; qui simplici quadam ratione, & a consuetudine ceterorum negotiorum separata vtens, semel veritatem rerū omnium sincere, ac religiose exponeret: Caroli ipsius animum; & consiliorum, studiorumque intimam rationem aperiret: quæ item nominatim referri oporteret, quæ auxilio Regis indigerent, ea proponeret. Id genus agendi, Regi sperabat pro eius bonitate probatum iri. Huiusmodi consilium cum ad eam diem distulisset; fecit Gubernatoris noua contentio, quæ nimium iam extra modum processerat; vt aliam moram interponere nollet; præsertim quia viri sapientes ita cum eo censebant. Carolo igitur huius historiae

storia scriptore ad eam rem vti constituit. quem ante Gubernatoris ægrotationem ad id inuitatum; neque mortis tempore plene instructum; post mortem nihilominus misit: quia non huius solius, sed omnium Præsidium etiam futurorum causa, missio illa necessaria videbatur. rem omnem secretò haberi cōstituit, ne quid contra quisquam moliretur. In finibus Lusitanix Rex in vrbe, cui Pax Augusta nomen est, morabatur. eò Carolus cum peruenisset, prid. non. Augusti, Regis ad eundem, & alloquendi facultatem quærit: responderetur, nisi magna cum breuitate id fieri non posse; Regem in possessione Lusitani regni adipiscenda die, nocteque esse occupatū. demum impetrat, vt Regi nunciatur clericum Italum adesse; qui se ad eum litteras, mandataq; habere de rebus magni momenti affirmet; petatque vt in eius cōspectum modo venire liceat: ibi redditurum litteras, & a quo, quamque ad rem missus sit, paucis dicturum: de cetero facturū, quod iuberetur. Cum Rex consensisset; tertio post aduentū die, clericus introductus breuiter vnde veniat, & genus mandatorū exponit: a Rege ipso audiri postulat; idque antequam nouus Gubernator prouinciæ Mediolanensis deligeretur. tradit litteras. capsulam offert, in qua dimidiatum corpus infantis, ex iis, qui Herodis iussu olim, infantis Christi Domini causa occisi fuerant, Mediolano allatum, decore continebatur. Sacras reliquias Rex collaudat, flexo genu cum clerico veneratur; vultuq; pie admodum tangit, quasi crucem formans. tum clericum gratias agere Carolo iubet de tali munere; & in scriptis, quæ agenda haberet, afferre. Clericus quæ posset scripta sese allaturum respondit; sed plura etiam fuisse mandata, quæ referret verbis. quæ dedisset lecturum; quæque dicere vellet mox etiam auditorū, benigne admodum Rex pollicetur. post triduum Clericus quæ scribi posse existimauerat, ea ad Regem affert. quibus ille acceptis, iubet etiam dicere. Clericus cur eiusmodi ordinis hominē, & in eo potissimū tempore Cardinalis misisset, aperuit. nullo patrono, vel adiutore, immo nullo conscio, regiū ipsum cōspectum se recta petiisse: vt ita diuina tantū spectari, Dei causā agi, nihilq; esse in toto negotio artiū humanarū, satis intelligi posset. nonnulla de

Huius historia scriptorem ad Regem misit Carolus.

In finibus Lusitania Rex erat.

Regi de aduentu Itali clerici nunciatur.

Ad Regem introducit.

Sacras reliquias Regi offert, eas Rex, & commendat & pie veneratur.

Clericum benigne Rex audit.

Cardi-

Cardinalis mente, consiliis, animoque in Deum, in Ecclesiam, in Regem ipsum commemoravit. tum obsecrauit, vt cum talis causa tali ratione ageretur; ne ad publica consilia, neue ad ciuilibus prudentiæ homines deferri vellet; sed secum haberet, aut cum religiosis tantum viris iuberet communicari. Addidit, quæ hoc modo breuiter perstringi possunt: De iuris, potestatumque controuersis nihil se dicturum; eas Cardinalem iudici summo relinquere, Romæ dirimendas; quibus satisfecisse crederet, cum ecclesiæ argumenta, testimoniaque tantum iussisset suppeditari. de moribus, de spiritali disciplina, de progressu pietatis populi Mediolanensis, de diuino honore, gloriaque sese acturum; horum causa dolere Cardinalem, & conqueri: cum plurima quotidie magistratus impedimenta rebus iis afferrent; quæ salutariter, singularique adeo virtute Mediolanenses alioqui facere posse, multis argumentis, factisque ipsis clare demonstraretur. Boni plurimum illos disturbasse primò; si non de iurisdictione controuersis excitandis; quod tamen ipsum episcopalis administrationis vim, cum multorum salute coniunctam, non parum retardauerat: at earundem certe causarum agendarum ratione; tum contentionibus studiose faciendis; omnino iis committendis, quæ ad episcopalem dignitatem, & ecclesiasticam auctoritatem offendendam, sacrasque sententias contemnendas ex se pertinerent: quod quidem vel maximum esset viæ salutaris impedimentum. Vi pro iure adhibita, ecclesiæ ministro manum iniecisse; inusitata asperitate publice quassato exilium denunciasse. Terribili edicto promulgato, licet aliò verba spectare viderentur, re ipsa forum ecclesiasticum scribis, notariis, ministris omnibus spoliatum fuisse. Quas res facientibus immineret anathematis poena, eas sæpius attigisse. eadem affectos poena; neque consuetudine reliquorum, neque rebus agendis, vt ius, fasque erat, abstinuisset: publicis factis quodammodo professos, non timere se grauissimam Ecclesiæ poenam. Multa eiusmodi narrare posse singillatim, quæ tamen putaret iam ad regias aures peruenisse. Discere superiorum exemplo nimis licentiam, & contemptionem eiusmodi, inferiores, ita neque improbos
 conti-

*Qua cum Rege
 agit clericus
 breuis narra-
 tio.*

contineri; neque imbecilles animo sustineri posse. Plurima facta suppetere, quibus, vel impedito Præsulis officio, improbis peccandi licentia relicta erat; vel proposito Magistratum exemplo, ex priuatorum audacia, contumaciaque, despecta fuerat sacrosancta fori ecclesiastici auctoritas; & rebus, personisque saceris vis illata. Sed vel pauca satis, superque esse; prorsus inaudita; & tali tempore, talisque Regis imperio indignissima. Quomodo enim remoto Magistratum exemplo, vel potius auctoritate; pauci clerici tantum animi, atque audaciæ sumpsissent, ut Antistiti suo Cardinali publice resisterent; sicarios districtis gladiis obiicerent; detruderent ecclesia, & pene præcipitem agerent: & præterea etiam publicis scriptis notare auderent? quomodo imbelles homines contra eundem coniurassent; teterrimusque apostata tantum facinus suscepisset, ut sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalem, sacris occupatum tormento conaretur transuerberare? ut nihil diceretur de sceleribus, quæ nonnulli, presbyteris etiam in ipsa ecclesia cædendis, commississent. Non longe abesse perditos mortales hæreticos; immo etiam sæpe adesse commercij causa: quibus ecclesiasticam potissimum auctoritatem destruere propositum esset; ut eo quasi fundamento disturbato, omnis disciplina, pietasque corrueret. Quidnam causæ tandem esset, ut tantum contentionis, & pugnæ iurisdictionis causa susciperetur, non satis intelligi. sed tamen ita esset, ut magistratus videri volebant: quid ad iurisdictionem; novas semper aduersandi, calumniandiq; causas querere: sic cum sacro Pastore, patreque, ut cum aduersario, vel hoste fere se habere: regię rei nomen ad remotissima trahere; perturbatisque animi sui motibus semper obtendere; id quod inter alia Cardinalis non mediocriter doleret. Ita lactatum palam; Cardinalem sibi latenter parare ad ditionem Mediolanensem occupandam; eum scilicet, qui opibus abiectis, posthabita hominũ gratia, totum se Deo dicasset. Suspicionem verbis tantummodo elatam, nimis indignum erat, at ab ipso Præside provinciæ factis fuisse confirmatam, arcem Aronensem propterea Borromeiis creptam; fidelissimamque Regi familiam quodammodo notatam;

c

tam;

tam; id vero quale esset, grauiissimo Regis ipsius iudicio relin-
 qui. Non absimili nomine piorum hominum societates esse
 dissipatas; quasi exercitum quendam sibi ex ea pia, imbellique
 multitudine Cardinalis sibi compararet. quæ cum in sacris æ-
 dibus ornandis, sacroque cultu honestandis, antea curam, ope-
 ram, laborem, pecuniam pie poneret; diesq; Deo dicatos bene-
 factis, precationibusque sacris obeundis consumeret: ad otium,
 gulam, luxuriam, malas omnino artes magna ex parte conuersa,
 & dilapsa erat. in qua quidem vastitate, cū piis omnibus dolen-
 dum esset vel maxime; dixerunt quidam tamen gaudentes; re-
 pertum tandem, quod Cardinalem in corde acriter pungeret:
 quasi clare aperientes, quod obscurum alioqui magnopere non
 erat; non quæ regio imperio vsui essent, curari; sed quæ Cardinali
 essent iniucūda. Ita choreas, & saltationes quas iam fere sacrorū
 hominum cura, & labor excluderat, deleueratque; restitutas, &
 defensas: vnde rixas, homicidia, turpes amores, quotidie profi-
 cisci; non modo vsus doceret; sed Gubernatorum ipsorū edicta
 demonstrarent; quibus expressa multorum, grauiumq; malorum
 causa, olim eæ prohibitæ fuerant. ita sacros dies, qui ob animæ
 commodum, ac salutem sunt instituti; corpori, voluptatiq; da-
 rōs: mares, foeminasq; innumerabiles a rebus animo fructuosis,
 ad perniciosas voluptates abstractas. Eo venisse postremū Gu-
 bernatorem; vt contra edictū Cardinalis, anathematis senten-
 tia munitum, ipso dominico die, & eo, qui caput esse Quadrage-
 simæ declaratus erat, ludis equestribus operam dare Mediola-
 nenses curauerit: cum id impetrare non potuisset, induxisse, ac
 pene coëgisse ad id homines externos: ipsum vna cū filiis astitisse.
 Si hæc omnia fortasse publici iuris, potestatisq; tuendæ speciem
 aliquam habere viderentur: etiam ad longinquiora multò, indi-
 gnioraque Principem venissem; quæ nullo modo possent consueti
 nominis integumentis inuolui. Ciuitatis Decuriones nihil eiuf-
 modi cogitantes, & ab iis contētionibus alienos, sollicitasse, im-
 pulisse; vti multa quæ Carolus vitiorum reprimendorum, pieta-
 tisq; augendæ gratia fecerat; ad Pontificem deferrent; eaque ve-
 luti iniuste, vel sine causa, & cum ciuitatis magno incommodo
 facta,

facta, rescindi postulant. compulsos semel, atque iterum per litteras facere; demum pene coactos, nobilem legationem magno sumptu Romam mittere, cum querelis, vndiq; studiosissime conquisitis. Inuitatos, instigatosq; multos, vt querelas contra Carolum, eiusque presbyteros per diocesim Vicarios afferrent. eorundem actiones examinatas diligenter, inuestigatumq; si quid aliquo modo ipsi, aut etiam vrbanus Vicarij offendissent. si ex clero; si ex cœnobiis etiam muliebribus esset, qui archiepiscopi sui præscriptionibus vellet contradicere; eius causam prompte susceptam, studiose defensam. quæ omnia licet regij iuris conseruandi, defendendiue specie nullo modo possent honestari: quia tamen regionum ministrorū fuerant consilio administrata, studio procurata, patrociniō defensa; regio nomine acta viderentur; idq; eò indignius, quò regia mens ab iis omnibus esset aliena; de quo Cardinalis nihil dubitaret. Ne illud quidem prætermisū, vt concionatores, honore, gratia frequentiq; conuentu allectos inducerent; qui tectè sensus hominū voluptariorum defenderent, Carolique rebus obtrectarent. Ita quantū in ipsis fuisset, omnium ordinū animos ab Episcopo suo auertisse: acta, conatusq; omnes euertere; nihil reliqui fecisse. magnam re ipsa, imbecillis animis præsertim, attulisse offensionem, maximumque detrimentum. si totius ciuitatis perturbator vere fuisset, vt quandoq; fuerat ab aduersariis appellatus; durius agi fere non debuisset. quid simile vnquam Cardinalis in eos; tantæ oppugnationis quid culpæ sustineat, eum nescire; nisi illud vere sciret; ob vitæ suæ errata, multò se atrociora, quàm ea quæ Dominus permiserat, commeruisse. quantum quidem perspicere; & a Deo assiduis precibus suis, alienisque consequi potuisset; id fieri semper, eamque rationem omnibus in rebus adhiberi studuisse, quæ Deo gratior videretur. De eius mente, ac voluntate; de dominandi, alieniue vsurpandi cupiditate; quid post talem, totque annorum Antistitis vitam, demum ad talem Regem opus esset, pluribus? De legitima, iustaque agendi ratione sua; id affirmare Cardinalem; non pepercisse se vnquam sumptibus, vt viros doctos, & grauissimarum rerū vsu exercitatos, tum pios quoque; id

quod nosse omnes poterant; apud se haberet; quorum iudicio, & sententia, omnia recte, casteque gererentur. De moderatione agendi cum magistratibus, aliisque laicis hominibus; de seruando modo, ad eos retinendos, conciliandosque accommodato: quantum sibi conscius esset, id studiose curasse. at multa sæpe non incommode minus, quàm temere iactari. si quid decerneret Cardinalis; si anathematis sententiam ferret; si paulo liberius agere videretur; id vbique dissipari, prædicari, augeri sermone: libere nimis, atque austere factum; subito sacræ potestatis gladium districtum. nescire autem homines, quæ, quantaque is dissimulasset: quid prius priuatim rogasset; hortatus esset; etiam, atque etiam monuisset. quæ si palam fuissent; diuersam opinionem omnino futuram. Enumeraturum se multa, & grauiata, si Rex iuberet, in quibus iniuriam Ecclesiæ Cardinalis dissimulasset; hominibusque turbide commotis condonasset. quotiescumque ecclesiastico gladio usus esset, eum videri sibi fecisse coactum; quia sine grauissima culpa ecclesiæ suæ ius non posset deserere; quod tueri etiam singillatim Pontificia auctoritate iuberetur. Non ignorare Cardinalem, multa molli potius brachio, cohortationibusque curanda, & efficienda; quàm iussis, pœnisque infligendis. at ob contumaces, perditosque, qui non exiguo numero his temporibus, vere piis, christianisque permitti sunt; iussis etiam sæpe, animaduersionibusque agendū. Vnum ei modum, cum id sedulo cogitaret, tandem videri, vnamque rationem satisfaciendi magistratibus; pacisque, & quietis, vt vulgo putatur, conseruandæ: cohortari, obsecrare; si recusaretur, cedere; ius suum remittere. quod tamen semel factum; iterum paulo post, & in re grauiori esset faciendum; & eodem modo deinceps: vt abiecta demum pastorali virga, celeriter ipsa quoque vox pastoris prorsus contemneretur. De rebus ipsis, quæ is ad populi salutem instituisset; partim, vtrum quæ fierent ad rem pertinerent, & vere apta essent ad fidelium vtilitatem; partim essent ne iuste, legitimeque facta, & iudicata; haud difficulter existimari posse; primo quidem ex ratione, maiorumque exemplo, si locus daretur: deinde iudicio Pontificis; qui vel ipsis litteris,

moni-

monitisque ad ciuitatem datis, satis ostenderat quid sentiret: sæpe etiam ipso regio iudicio, cum vera nunciata sunt. Sed euenta quoque ipsa, & fructus ex aucta populi pietate perceptos, magno esse argumento; quæ quidem mallet Cardinalis Regem alia via cognoscere. Si in tanta Magistratum alienatione, clerus, populufque id profecisset, quod omnium bonorum opinione, prædicationeque ferebatur: iudicari posse, quid factururus esset iisdem fauentibus. Non esse inuoluendum silentio, quod plurimorum sententia fuerat existimatū: multos diuino iudicio morte multatos, qui sacrum anathema paruipenderant, vel Ecclesiæ auctoritati studiosè fuerant aduersati. quæ quidē existimatio tum numero mortuorum, tum conditione, rationeque mortis confirmaretur. Di&ritatum etiam a nonnullis, qui videri vellent æquiores; Cardinalem, quamuis piis, salutaribusque institutis, nimis tamen populum vrgeret, & præstantiore, seuerioreque disciplina premere, quàm multitudini conueniret, sed in eo genere Cardinalem affirmare, fidemque, vt de respectata, & bene cognita facere; populum Mediolanensem a voluptatibus, & vitiis ad salutare exercitationes, & ad alia, quæ nimis exquisita, & perfecta quidam appellarent, traduci posse; idque non modo sine publico tumultu, quem sine caussa aduersarij sæpe commemorassent; sed magna etiam omnium ordinum consensione: si modo ij non impedirent, quorum erat officium adiuuare potius, & fauere. optime tenere Cardinalem; quid de Mediolanensibus suis posset polliceri. Quòd si etiam aliqui se difficiles præberent, quemadmodum pro humana conditione necesse esset: propter paucorum contumaciam, non esse tamen deserendos omnes: immo conandum, vt ipsi quoq; ad sanitatem reducerentur. Cogitari posse, quale illud esset; nolle rectores ciuitatis, vt populus vltra vfitatum quemdam, communemque modum in christiana disciplina prouheretur, si posset, & facile posset. vt in singulis hominibus, ita in singulis populis variam esse posse vitæ rationem, diuersumque virtutis gradum: dedisse Deum Mediolanensibus, quod alijs fortasse non dederat. Episcopi esse necessarium officium, animas sibi commissas velle, studereque virtutis,

pietatisque summis ornamentis esse instructissimas. eodem quoque rectoris laici munus referri; si modo recte, pieque res penderetur. Petere Cardinalem a Regia pietate, clementiaque per Christi Domini cruciatus, effusumque ad saluandas animas inæstimabilis pretij sanguinem; prouideret in reliquum tempus, vt non solum non impediretur, oppugnaretur, sed in conatibus, laboribusque animarum causa susceptis subleuaretur. id maxime decere tam illustrem tanti Regis pietatem: cuius nomine alio quidem loco, in perfidos catholicæ Ecclesiæ perfugas pie, fortiterque bellum geri; alio autem contra Dei ministros, actaque populis salutaria pugnari, nimis indignum esset. Mentem suam plane declarare vellet, eaque mandare; ex quibus rectores prouinciæ, magistratusque intelligerent; ad regiam rem, Regia ipsius iudicio, minime pertinere; immo contra illius esse voluntatem contentionibus eiusmodi, vel quoquo nomine illæ appellandæ essent, sese dare: neque retinendi tantum imperij, vectigalium conseruandorum, iuris dicendi se esse ministros; sed morum etiam regendorum; conseruandæ pietatis, & augendæ; quantum quidem tum pro sua auctoritate ipsi facere; tum in reliquis sacerdotes Dei adiuuare, eorumque studiis fauere, ac inseruire possent. Recordari Cardinalem qua conditione Dominus suos inuitaret. curas, dimicationes, perpeffiones, sæpe etiam cruciatus iis subeundos: seque ad id, quæ diuinæ opis robur esset, paratum esse. cupere tamen in tali Principis ditione; & ab eius ministris non sustinere. quin etiam omnino sibi curandum, ne per alicuius peccatum ea vnquam sustineret. nemini penitus eum concedere, qui regiam potestatem, auctoritatemque in imperio Mediolanensi saluam vellet. debere hoc iustitiæ, Deoque; debere iustissimi Regis pietati; deberi patriæ; sibi que ipsi, qui sub illius imperio natus, & ab eo varie, multumque vna cum patre, fratreque ornatus; eidem se; quantum per fidem, officiaque summo terræ, cœlique Imperatori debita liceret; omni tempore gratum præstare vehementer cupiebat. In moribus Mediolanensium recte, pieque, vt quidē voluerat, moderandis, multò se magis regis rei, dominationique tribuisse;

quàm

quàm qui minuta quædam tanto studio in lictoriis obsequiis, appariturisque ecclesiastici fori sine caussa persequerentur: qui cõtra potius tantum ex regiis rebus detraherent, quantum Dei ministris incommodarent. quò magis fideles Christo Domino, populi forent; eò fidioliores etiam suo Regi iusto, catholicoque fore. Addidit Clericus, ex omnibus quæ tetigisset, alia quidem factis esse, si testata essent apud Regium animum; vt quid sibi credendum posthac, quid respondendum, quid mandandum esset, in rebus ad ecclesiã Mediolanensem pertinentibus; apud se pietate, iudicioque suo statueret: ex quibus, si quid explicatius, pleniuscõ cognoscere vellet, se præsto futurum; argumenta, scriptaque suppeditaturum. Alia vero, in quibus factò opus esset, quæq; a Regia benignitate opem expectarent, separatim descripta, fustusque in oblatiis libellis explicata iam tradidisse; vel ab impugnatione magistratuum liberanda; vel eorundem auxilio perficienda; vel ab ipsis omnino imperanda. sese iterum Cardinalis verbis suppliciter petere, vt ea omnia, consilio, iudicio, sapientiaque expenderet, ac ponderaret sua: aut certe non vulgaris sensus, pietatisque homines adhiberet in consilium. Ea Rex *Regis responsum.* attente cum audiisset; habere se Cardinali gratiam dixit; quòd ea relata illi esse voluisset: habiturum se eorum rationem: quædam plenius cogniturum: communicaturum etiam quæ opus esset, cum idoneis viris: significaturum postremo, quid Clerico ipsi faciendum esset. Post paucos dies nunciari iussit, deletum a se Didacum Clauesium ordinis Dominicani, qui ei a *Confessarium* facris confessionibus erat; cuius opera in propositis rebus plenius *Rex deligit qui proposita plenius cognoscat.* cognoscendis, consilioq; in earum deliberatione vteretur: eum clericus adiret; & cum eo differeret. Didacus pro sua prudentia de vnaquaque re proposita, cum diligenter dies complures egisset; & clericus esset dimittendus: interuenit Regis ægrotatio; *Ægrotat Rex.* quæ illum multos autumnii dies, magno cum vitæ discrimine tenuit: vt victi Antonij, receptæque paulo ante Vlyssiponis læritiam Dominus morbi dolore, vitæque regiæ periculo compensare velle videretur. vix morbo liberatus, negotium rursus admiserat; diemque dixerat, quo die clericus abiturus in eius conspe-

Moritur Hispania Regis uxor.

conspēctum veniret. Sed Annæ Reginae casus, quæ cum partu septem mensium obierat, adhuc profectiōem clerici impediuit: non enim licebat in luctu, & quidem acerbo adire Regem. commemorandam vero hoc loco arbitror huius Reginae virtutem, quæ quidem in summo periculo; Regis, regiaeque domus, & ut existimandum est, rei publicæ christianæ charitate adeo commota dicitur; ut sese pro illius incolumitate deuoueret. commemorandus item rei euentus; nam & in vita Regi conseruanda eam Dominus audiuit; & piam ipsius accepit oblationem; quam perpetuæ salutis illi fuisse sperandum est. Cum primum igitur datum fuit, venit Clericus ad Regem; supplexque petiit, ut eius voluntate discedere in Italiam liceret. Rex humanissime accepit: Cardinali nunciari iussit; cupere se vehementer eius precationibus assiduè iuari: & magnas ei de tali officio gratias agere: immo & clerico ipsi de eo quod fecisset, egit ipse. Litteris ad Cardinalem datis ea Rex tum respondit, quæ post gratiarum actionem, post eius pietatis commendationem; moderationem etiam quandam in eo non obscure requirerent. Didacus de moderata regendi ratione fusius litteris suis, doctæque disputauit. Duplex uero cum sit christianæ uitæ publice, priuatimque instituendæ ratio; una, quæ rebus ad salutem necessariis cōtenta est; altera, quæ meliora semper, quantum possit, & præstantiora sequitur: illam magis probare plurimi videntur. potius eligenda non negant, quæ præstantiora sunt: sed difficultatem semper, humanamque imbecillitatem opponunt. at hæc pro varietate locorum, hominumque expendenda; varietateque iudicanda cum sint: probatorum virorum iudicio, qui præsentibus, vsu præsertim diuturno, omnia cognouerunt, videntur relinquenda. In voluptatibus item iudicandis plurimos vidimus rerum naturam spectare potius, quàm vsum; cum sæpe non malæ res ob perniciosum vsum, ut malæ merito sint reiiciendæ. Cōfirmavit uero Didacus, capturum Cardinalem magnum illius officij fructum: ea ministris in posterum danda esse mandata, quæ ei valde probarentur. iam delectum Governatorem, qui pietate, ceterisque animi ornamentis gratus admodum ei futurus esset. erat is Metinæ, Sidoniæ,

Quæ Rex clerico ex Hispania diffusio mandet.

Sidoniz, optima pietatis opinione Dux; qui postea tamen munus dimisit. ad hæc Didacus, gratū semper Regi fore dixit; quotiescumq; vellet, eadem via cum eo Cardinalis agere. Atque re ipsa præstitum est, quod illius verbis promissum fuerat. nam ex eo tempore satis ex sententia res Carolo successerunt. maxime vero Carolo Aragonio, Duce Terrænouæ prouinciæ præfecto; pleraq; fuerunt, quod ad ciuilem potestatem attineret, populi Mediolanensis saluti facilius, perfectiusq; curandæ non mediocriter accommodata: quod ex sequenti historia perspicere licebit. Multis rebus significauit Rex, legationem eam sibi gratam fuisse: multisq; indiciis, quàm bene de Cardinali sentiret, quantumq; cum faceret, eo tempore demonstrauit: siquidem adeundi potestate clerico celeriter facta; satis longum eius sermonem, libenter audiuit: negotium multiplex, tali tempore; id quod neque facere solebat, neque fieri posse cubicularius putauerat; in bello, quod ei maxime cordi esse dicebatur, propeq; in procinctu, humanissime suscepit. rem suo tantum, vt postulatum erat, & religiosi viri iudicio; qui ad consilium deferre consueuisset; existimauit: nam ita Clericus; re diligenter inuestigata, comperit esse factum. præterea in maximo sui morbi periculo, cum ea Pacensis ciuitas, morbis, & annonæ inopia, caritateque valde premeretur; de Clerico quæsiuit; si quid opus esset, subueniri iussit. cum morbo leuatus esset; item post Reginæ mortem, citius eum, quàm familiares omnino putarent, admisit; vt alij exteri, qui aditum eundem quærebant, & domestici ipsi valde mirarentur; quid cum Rege clerico illi esset; cui ad eius cōspectum aditus tam facile pateret. Satis ampla quoque præmia, vt est catholicæ maiestatis liberalitas, eidem proposita sunt; Mediolanensis ecclesiæ sacerdotia, quæ regiæ sunt cooptationis; quæ vel ipse per Pontificis auctoritatem caperet; vel in propinquum aliquem cōferret. sed ea Clericus recusauit. Hæc libenter commemorauimus, vt Regis maximi pietatem; & erga Cardinalem optimam voluntatem omnes intelligant. qui si nemine interposito; aut vero priuata, & simplici via inter se maturius egissent; multò meliora sperari posse videbantur.

Legationem Rex sibi gratam significat, alia benignitatis officia erga clericum ostendit.

DE

VITA ET REBUS GESTIS,

CAROLI CARD. S. PRAXEDIS ARCHI- EPISCOPI MEDIOLANI,

Liber Sextus.

De Brixien-
bus laboribus:
de reliquiis ec-
clesiæ S. Ste-
phani, & S. Cel-
si. & de sacra
Sindone tur-
sus visa.

CAPVT. I.

Post Gubernatoris mortem, merito spes erat, in ecclesia Mediolanensi æquiora omnia, facilioraque fore. defecerat enim in Principe contentionis omnis præcipua vis, & potestas. ac licet manerent quidam præteritorum certaminū administri; quamuis magna; non summa tamen ad voluntatem accedebat potentia. Quid in eo genere per Romanam auctoritatem effici posset, summus Pontifex satis ostenderat responso suo. Sanctius Gheuara, Arcis præfectus, & donec Gubernator eligeretur, prouinciæ præpositus, homo erat satis pius, & a superioris temporis contentionibus abhorrens. qui quidem illud Caroli cohortatione fecit laudabiliter, vt histriones minime ferret; genus hominum; qui turpibus plerumque fabulis ad spectatorum mores deprauandos accommodatis, sordidum quantum faciunt; impudicasque foeminas ad alliciendam iuuentutem in scenam immittunt. hos Carolus, primo quidem idoneis hominibus constitutis, qui obseruarent, ita corrigere studuit; vt nihil obscœnum, aut christianis alioqui moribus alienum dicerent facerentue: diebus item festis; ac sexta quaq; feria omnino abstinere.

abstinerent. postremo scriptas fabulas, ad similitudinem librorum, qui eduntur, a se prius probandas statuit, quam darentur: histrionumque libidinosæ crimina, quæ fori sui essent, persecutus est: vt ij potius abire, quam ea sustinere vellent. Sed ad rem. Non modica etiam erat expectatio, de eo, quod apud Regem missus in Hispaniam clericus effecisset. Ita vero euentus se habuit, vt spes fuerat. sed non ita subito tamen aduersariorum conatus concidere. partim enim ex præteritis certaminibus multa renouare per Decuriones, perque Gubernatoris consilium quidam curarunt; quæ minime perfecere: partim etiam nouas contentiones excitarunt. Cum ad res præcipui pauperum Valetudinarij recognoscendas, a Carolo Ioannes Fontana delegatus, rationes administrationis posceret: is autem qui Regis nomine tum loci curatoribus assidebat, rationum libros negaret; munus suum prius exequi non potuit, quàm assessorem anathematis afficeret pœna. qua re ad Apostolicum iudicium statim delata; multa complurimum mensium spatio incommode acciderunt: dum assessor plura pro se diceret, vehementerq; ageret; ipsamq; anathematis sententiam, quod grauius erat, rationibus quibusdam contemneret. Ea de causâ, opportuna fuit in Hispaniis, Philippi Segæ Episcopi Placentini, & Apostolici internuncij præsentia; qui pro sua pietate, ac eximio rerum publicarum vsu, tum erga Carolum obseruantia, vt alias sæpe, quæ vera essent Regi referret, & ecclesiæ causam tueretur. Regius minister ille postea diu agitatus, causam capitis apud eos iudices dixit, quibus se, dum Carolo resisteret, gratificari forrasse summopere putabat. atque ibi demum cum in publico quadam die fuisset; domum reuersus, repente prolapsus concidit; & erepta statim loquendi facultate, amissisque sensibus, paulo post mortuus est. Dum hæc agerentur, Carolus ecclesiâ Brixensem diligenter recognoscebat. Sed hic tangendum ante alia de aucta vehementer eius vitæ duritie. qui Roma cum postremo rediisset; ad aquæ vsu, relicto penitus vino, deuenire constituit; id quod multos iam annos paulatim moliebatur. Eius rei tēpus erysipelas obtulit, & febris, qua post reditum laborauit; ita vt vino cōplures dies abstinere medicorum

*Histriones Cor-
rigit Carolus.*

Noua excitantur contentiones.

Quid illarum contentionum auctori acciderit.

Vini vsu relicto ad aquam transit Carolus.

voluntate necesse esset. eo enim quasi aditu patefacto, integram in eo genere abstinentiam ingressus est. neq; ea contentus, duos hebdomadæ cuiuslibet dies constituit, quibus pane tantum, & aqua sustentaretur: ac non multò post, tres, quas antiqui legitimas ferias dixerunt, eodem modo sibi traducendas decreuit. item sublato de loco suo consueti lecti apparatus; in angustissimum, secretumque locum cubandi causa se retulit, apud alium similem, precandi causa constitutum; quo intimis tantum aditus erat. cubile fuit paleæ saccus: in quo vestitus cum iaceret; postea Pontificis monitu, quem de vitæ suæ ratione Romæ consuluit; detractis sibi vestimentis, linteis cannabinis vsus est: quæ cum vsu, lauationeque asperitate carere cœperant, noua iuebat adhiberi. nouum autem operimenti genus super lecto habuit, duplicis panni itidem cannabini, palea interposita consuti; quo etiam hyeme utebatur. hac porro asperitate audita, multi amice, vehementerque cum eo egerunt, ne se tantopere affligeret. Augustinus Episcopus Veronensis pro suo summo in eū amore, ac pietate, per epistolam ei fusius eo de genere scriptam aquæ potum improbavit: cui Ioannes Paulus Caimus ex bono medico presbyter, & canonicus ecclesiæ maioris factus, respondit; rationes afferens, quibus etiam natura, potus aquæ Carolo videretur conuenire. Ab eo fere tempore, maiorem etiam affabilitatem, suauitatemque quasi perfectæ virtutis maturitatem quandam, adhibens, gratiam suam auxit cumulo non mediocri. vt plerosque passim audiremus prædicantes, id quod erat; eo nihil humanius, nihil dulcius fieri posse. Nunc ad Brixensem ecclesiam; cui Carolus magna Rectorum vrbis obseruantia cultus, operam non minus laboriosam, quàm vtilem dedit; multis adiutoribus; sacrorum canonum, disciplinæque ecclesiasticæ peritis. In ea diœcesi cum ad Telinæ vallis hæresi laborantis fines venisset; se minime continuit; quin ad regionis catholicos homines cōfirmandos, milia passuum duodecim pedes in eam penetrans; nobilem beatissimæ Virginis ædem inuiseret; ibique etiam concionaretur; quod pro sua modestia, religioneque minime fecit sine Comensis Episcopi, ad quem ea pars pertinebat, assensu.

Aliquot cuiuslibet hebdomadae dies pane, & aqua sustentari solent.

Quali cubile gratior.

Multi et sibi parcat cum eo amice agunt.

Ex Brixensi diœcesi quam intrabat ad loca hæresi laborantia se confert ad catholicos confirmandos.

assensu. Populum quendam falsis dogmatibus ob hæreticorum consuetudinem iam antea deprauatum, cum in eadem diœcesi studiose iuuare curaret; puellæ cuiusdam, insignem pietatem est admiratus; de qua mihi tacendum esse non existimo. eam auus cum ad patrem hæreticum, qui in Telina valle exulabat, esset missurus; tanta constantia eò se venturam negauit; vt domo pulsa, potius apud extraneam mulierem duriter sustentari vellet, quàm fidei periculum adire. auo mortuo, cum frater rursus vi ad patrem duceret; aufugit illa in itinere, & in siluam sese abdidit; moxq; ad mulierem rediit. Carolo demum annos nata circiter decem, supplex se commendauit; isque in Brixia pio quodam pauperum mulierum collegio iussit collocari. Neque prætereunda est ipsorum sicariorum, eiectorumque, quibus Brixensis regio tunc abundabat, erga Carolum reuerentia: cum enim alij, qui incidissent, rebus suis, sæpe vita spoliarentur, contra non ipse Carolus solum, sed eius administri quoque, quibus illi sæpe in variis itineribus occurrerunt, honore potius, quàm vlla iniuria ab iisdem afficiebantur. Venit quandoque eorum dux, nobilissimo loco natus, toti regioni maxime formidabilis, ad vicum quendam, vt Caroli sacro, concionique interesset. Carolus cum plurima in æde tormenta, telaque conspexisset; sacri loci dedecus minime ferens, ad ducem misit, vt ea exportarentur: qui suis omnibus exire iussis, tormentum quod gestabat, humi posuit; illudque pede comprimens, ad sacrum, concionemque attentus mansit. Martinengum noctu Carolus cum venisset; diuerforium extra castellum ingressus, eodem hominum genere completum offendit; qui maxime illum reueriti; domiciliis etiam, quæ iam tenebant, prompto animo cessere. ipse vero suis ad cœnam dimissis, infelicissimum vitæ genus miseratus, diu cum illis egit, vt extantis periculis, miserisque animas, corporaque item sua eriperent; suumque ad eam rem auxilium pollicitus est: quorum nonnullos ita commouit, vt pœnitentiam sibi proponerent, innocentemque vitam posthac agendam constituerent. Cum quattuor sanctorum Brixia Episcoporum, & inter eos sancti Dominatoris corpora in arcis æde sine congruis

Puella cuiusdam pietatis & religio.

Exulum erga Carolum reuerentia.

*Sanctorū Epi-
scoporū corpora
ex Arcu Brix-
ensis ad e in ma-
iorem Eccle-
siam transfert.
1581.*

honoribus, cultuque haberentur, neque piis hominibus ob ar-
ctam loci custodiam, aditus esset ad venerationem: ea Carolus,
etiam rectorum ciuitatis voluntate, in Ecclesiam maiorem ce-
lebrari admodum apparatu, conuentuque transtulit, mense No-
uembri anni M. D. LXXXI. nam ad id tempus in eo negotio
Brixienti; longinquo itinere sæpius repetito, perseuerauit, anni
tempora inter suam, Brixensemque ecclesiam partitus. In ea ci-
uitate conuenit Mariam Maximiani Imperatoris olim vxorem;
Rodulphique matrem, & Philippi Regis sororem: quæ ex Ger-
mania in Hispanias iter faciebat. debitum erat officium altissi-
mæ Imperatricis dignitati; non minus tamen insigni optimæ
fœminæ pietati: accommodatum vero ad Caroli res in Hispania
iuuandas. periucundus fuit Reginæ Caroli aduentus: atque
humanissime, pieque admodum accepit: Missam, vt coram ea
faceret, suisque precibus iuaret, postulauit. Carolus eo tunc sa-
lutationis officio contentus, Laude iterum adiuit, vbi eam præ-
cipue honorare cupiebat; quòd ea ciuitas prima in Mediola-
nensi ditone occurrebat. Sed illa Imperatorum, filia, vxor, &
mater; præ summo christianæ humilitatis studio Carolo dixit;
pompam illam personæ Imperatoriæ perscriptā sese ferre quo-
dammodo non posse; in qua ipsa veheretur, clerus vero pedibus
præiret. Itaque ommissa pompa ingressa est. Missam Carolus illa
præsentem fecit. cumq; loco minime consecrato fieri necesse fu-
isset; eam rem, cum inter sacrum verba faceret, noluit Carolus
exempli gratia silentio præterire: quin excusationem afferret, id-
que sibi alioqui non probari modeste significaret. nonnulla Ma-
riæ, nobilissimisque fœminis, quæ eam comitabantur, donauit
religionis gratia: quæ quidem illæ, vt incredibili cupiditate ex-
petierant; ita summo gaudio acceperunt. cum autem de Medio-
lanensis ecclesiæ rebus eam generatim ipse docuisset; clericum
deinde, quem miserat in Hispanias, Genuam versus, eam subse-
qui iussit; & quæ opus essent, ad ecclesiæ causam defendendam,
latius suppeditare. Ad Brixensium populorū salutem plurima
Carolus effecit; auctoritate sine dubio adiutus amplissima; sed
in primis sanctitate. Magnus, salutarisq; locis omnibus animo-
rum

*Plura pro Bri-
xiensium salu-
te efficit.*

rum motus; magna voluntatum propensio. plurimi tali exemplo, cohortationibusque permoti; ad fugienda vitia, ad emendandos mores, ad augendam pietatem incensi; non mediocriter in salutis negotio profecere. multi diuturnis scelerum vinculis astricti salutarem libertatem; diuino beneficio, Caroliq; opera consecuti sunt: vt eiusmodi commotiones Carolus videns maximis in laboribus maxime item recrearetur; sæpiusque gentis laudaret pietatem. præcipue vero, quod ad acuendum virtutis studium dicendum est, mulierum virilem, excellentemque animum admirabatur, ad insignia quædam pietatis officia exercenda paratum. Quæ vero pro sua auctoritate decernenda, scriptisque mandanda censuit; ea si respiciamus, plurima item ea ratione, grauissimaque instaurasse, atque egisse videatur, ad Pontificiarum constitutionum, decretorumq; prouincialium præscriptum; de cleri disciplina; de cultu ecclesiarum; de recto rerum ecclesiasticarum statu; de cœnobiorum virginalium institutis; demum de iis omnibus, quæ ad vniuersam ecclesiam illam recte, sancteque ordinandam pertinerent: quæ nimis longum esset enumerare. grauissima quædam ad sacram immunitatem spectantia, quæ quis in iis regionibus emendari fortasse voluisset; non neglexit ille quidem; immo cura, diligentia, cohortatione, omniq; officio suo, neque id sine fructu, curauit: sed iudicio persequi, & corrigere, eius arbitrij, potestatisue non fuit. Commemoranda fuit eo loco Hieronymi Luciacy patricij Brixienfis pietas, admirabilisque in Carolum animus, tum assiduus, prorsusque inusitatis officiis, quæ præterimus: tum hoc maxime, cum Brixiam Carolus venit, vt Imperatricem conueniret; quoniam visitationis leges tunc non impediabant; ad eum improviso diuertit. homo incredibili gaudio perfructus; idque in felicitatis loco ponens, cubiculum, quo ille vsus fuerat, cum lecto apparato ea lege conclusit, nuncque conclusum habet, vt eo posthac vmq; sit vsurus nemo. beatum sese honestissimi vir ordinis dicebat, si per suorū necessarias rationes licuisset in Caroli domo, vel ipsius stabuli sordibus exportandis, operam dare. Vno ex iis temporis interuallis vsus Carolus, quæ Brixienfe negotiū inter-

*Hieronymi
Luciacy patri-
cij Brixienfis
pietas.*

*Octauam di-
cesanam syno-
dum & sacra-
rium reliquia-
rum transla-
tionem cele-
brat.*

intermittens dabat ecclesiæ suæ; octauam totius cleri sui syno-
dum habuit: in qua mirificam illam vim ad clericos commouē-
dos, vt antea, magno animorum fructu præstitit. eaque vsus op-
portunitate, populo suo sacrorum corporū ecclesiæ sancti Ste-
phani translationem, quò celebrior, adiuncto diocesis clero,
splendidiorque esset, exhibuit. cum enim ob ædiculam sancti
Vincentij in ipsa ecclesiæ instaurandam, cæ reliquiæ mouendæ
essent; sua consuetudine vsus, populi erga beatos illos pietatem
translatione celebranda, studuit excitare. dies translationis fuit
XII X. Cal. Maij. Reliquiæ fuerunt sanctorum Leonis, & Marini
martyrum, & Arsatij Episcopi: quæ in eodem loco, sed ad hono-
rem decentius, & ad diuturnam conseruationem cautiùs, col-
locatæ sunt. Atque eodem mense post dies quinque reliquias
mouit sanctorū Cirini, Naboris, & Basilidis; quæ in altari sancti
Celsi in capite sinistræ nauis, vt appellant, posito, reconditæ erāt:
quod altare, ob minime congruum locum tollendum erat. ce-
lebritatem, pompamue eius rei nullam instituendam censuit;
cum pauca tantum ossa, ante conspexisset. ea priuatim reposita
sunt, mox in aptiorem locum referenda. Consuetum eius anni
tempus dabat Carolus ecclesiis diocesis suæ lustrandis: cum ad
venerandas S. Eusebij eius vrbs Episcopi reliquias, Vercellas
venit: quarum translationem Io. Franciscus eius successor para-
bat longe celeberrimam; ob insignem optimi sacerdotis, & pa-
troni difficillimo Ecclesiæ tempore præstitam pietatem, con-
stantiam, animique magnitudinem: quæ translatio tamen qui-
busdam impedimētis dilata, numquam habita est. nam Io. Fran-
ciscus sanctæ Sedis Apostolicæ internuncius, apud exterarum na-
tionum moratus est vsque ad mortem. Vercellis Carolus Masin-
um profectus est ad Carolum Emanuelem nouum Sabaudia
Ducem: decesserat enim ante menses circiter decem eius pater.
Carolus autem per Franciscum Adornum tantummodo filium
consolatus, paternisq; admonitionibus profectus, adhuc eum
non viderat. tunc vero libenter sumpsit oblatū tempus; vt ado-
lescentem iam etiam ad omnem regiam virtutem, pietatemque
incitatum, pro suo eximio amore; pro patris fiducia, & spe; pro
ipsum

*Ad Generan-
das sancti Eu-
sebij reliquias
Vercellas Ve-
nit.*

*Carolum Ema-
nuelem Sabau-
dia Ducem,
Masinum con-
uenit.*

ipſius ſtudio, deditaque admodum voluntate, coram confirmaret; & conſiliis, præceptiſq; ſuis quantum poſſet, adiuuaret. Aduenienti princeps paſſus amplius ducentos pedes obuiam proceſſit. Tum Caroli ſermonum, actionumque fructu maxime lætatus; vehementer etiam ab eo petiit, vt Taurinum ad viſendam iterum Sindonem redire vellet. quo profeſtus Carolus, in longinquiores inde ſuæ diæceſis partes diſceſſit. atque ad Virginis ſacra natalitia Mediolanum reuerſus; Reginæ Hiſpaniarum antea mortuæ, non animæ ſolum funebribus officiis, ſacrificiisq; ſummo ſplendore in eccleſia maiore celebratis, ſuffragatus eſt; ſed laudibus quoque ſatis ornata concione habita, quæ edita eſt, tantum tribuit, quantum eius præclara virtus depoſcebat.

*Hiſpaniarum
Regina mor-
tuoſa funebria
officia ſolenni-
ter celebrat.*

Dvo Carolus inſtituit primis ſequentis anni M. D. XXCII. menſibus ad populi ſui diſciplinam, ſalutemq; valde vtilia, ſibi-que admodum iucunda. primò quidem feſtos dies integre tutatus eſt, non ſolum a ludis equeſtribus; ſed etiam a perſonis, & largnis; quod antea factum non erat. hunc virtutis progreſſum, quæ fuit, non dicam populi; ſed enim ſemper obtemperafſet; ſed principum etiam virorum obſeruantia; facile conſecutus eſt; cum ſuum de ſpectaculis edictum ad id genus quoque pertinere tantum declarafſet. Deinde cum ad ſanctos illos dies ventum eſſet, quibus Euchariftia chriſtiano cuiq; canonicis ſanctionibus ſumenda eſt: præcipua cura, diligentiaq; inquiri iuſſit; qui publice in chriſtianam diſciplinam peccarent; vt eos ad ſacramentum admitti minime permetteret. quæ res ad animas erigendas, quæ ſordidæ iacerent, magnopere valuit. multi enim, ſi non immortalis ſacramenti beneficio; ſaltem notæ, infamiæque timore permoti; & ea neceſſitate etiam adiuti; ex publicis malis, offenſionibusque tamquam è luto emerſerunt. & ſacri homines, ſiue ad confeſſiones audiendas, ſiue ad regēdas parochias delecti; quorum negligentia, vel infirmitate vitia ſæpius aluntur; a Carolo grauiter moniti, quòd certorum hominum publica, vel etiam inueterata peccata, ſicut ipſe reperiebat inquirendo, tolerarent; ad officium ſuum, grauiffimum quidem, maximique momenti

Prouinciæ
concilium ſex-
tò habet. Trā-
lationem cor-
porum S. Sim-
pliciani, alio-
rumque bea-
torum cele-
brat.

CAP. II.

redditi sunt attentiores. in ea causa fuerunt primarij quidam; qui posthabita salutis, & existimationis quoque cura, turpem, & contaminatam vitam agebant: qui quidem summa omnium bonorum approbatione, libere fuerunt a Carolo correcti. Post Pascha vero duas illustres actiones sibi obeundas parauerat: sextum prouinciæ concilium; & pulcherrimam sacrarum reliquiarum translationem. Ac translationem quidem; cū antea posset haberi; reiecit in illud tempus; vt Episcoporum conuentu magnificentior euaderet. nam superiore anno monachi Cassinenses ecclesiam; priscis quidem temporibus Mariæ, ceterisque beatis Virginibus dicatam; postea vero sancti Simpliciani nomine appellatam, instauraturi; altaris locum alium designarunt. quod mouendum cum esset; mouendæ necessariò erant reliquiæ, quas continebat. Carolus igitur, cuius auctoritate id faciendum erat, eò venit IV. Cal. Aprilis. inuenimus arcas plumbeas, vna Sifinij, Martyrij, & Alexandri martyrum: & item sancti Benigni Archiepiscopi Mediolanensis ossa habebat: caput tamen vnum, quod Benigni fuisse creditum est: martyrum vero capita Tridenti fuisse relicta, vnde ea corpora transportata fuerant, credibile videtur: quin etiam non pauca eorum ossa deesse animaduertimus. Capsa altera, duorum beatorum Præsulum itidem Mediolanensium ossa continebat, Ampelij; & eius, quem hilare admodum, & qua possum veneratione commemoro, Geruntij: traditur enim ex familia fuisse, cui a Basilica petri nomen est. In tertia, sancti Simpliciani itidem Mediolanensis Archiepiscopi ossa, & ex omnibus pulcherrimum caput, condita erant. Eæ capsæ, quem admodum inscriptum erat, & senes quidam memoria tenebant, eo loco conditæ fuerant anno salutis M. D. XVII. quo anno monachi ecclesiam obtinuerant: alia quoque ossa ibi reperta sunt: in illa enim ecclesia ea esse, memoria proditum est; neque alius eorum demonstratur locus. Capsæ rursus clausæ, in ecclesiæ sacello collocatæ sunt; donec rite transferri, & constituto loco recondi possent. Habuerat igitur Carolus Episcoporum suorum concilium; in quo præter consueta ornamenta, ad magnificentiam ecclesiasticam comparata, tunc primū in loco vbi Episcopi con-

Aliam sanctarum reliquiarum translationem eamque solennem facere instituit.

pi congregabantur, imagines sanctorum, qui vt patroni ab singulis ecclesiis prouinciæ inuocantur, apponi iussit. Plura de more variis de rebus, ad disciplinam ecclesiasticam restituendam, decreta fuerant, quamquã paruo satis volumine. continenter vero ad translationem ventum est; VI. Cal. Iunij, die dominico post Ascensionis solemnia: quæ vno fere Simpliciani nomine vbiq; promulgata est; quia illi præcipue honos habebatur: propterea, quòd non sanctitate solum, sed doctrina quoq; præstantissimus vir ille fuit, quãuis nulla eius scripta extant: & quod plurimi faciendum videtur; non solũ a S. Augustino valde obseruatus; sed ab ipso etiam S. Ambrosio patris loco habitus est. omniũ, quæ Mediolani quidem celebratę sunt, ornatissima, apparatissimaq; hæc translatio fuit. præter concilij Episcopos, alij quoq; multi, in primis vero Gabriel Paleotus Cardinalis, affuere. litteræ ad vniuersam prouinciã datæ; quibus omniũ pietas erga beatos, optimosque illos ecclesiæ Mediolanensis patres, in primisque erga illum quodammodo patrũ ipsorum patrem, excitabatur. libelli psal-morũ, precationumq; editi; cũ hymnis multis, carminibusque, tunc ad beatorum illorũ honorem Mediolani, Romæque compositis. ieiunium quarta, sextaq; feria, tum sabbato quoque, præcedente hebdomada passim seruatur. pluribus ante diebus in tota prouincia, festus campanarũ sonus. pridie diei translationis, nocturna lumina ad publicæ lætitię maius indicium ex vnaquaque domo prolata. qua sacræ reliquię portandę erant, ad passuũ millia circiter quattuor, egregius viarum apparatus. peristylia pluribus locis, portæque triũphales. ad Archiepiscopale palatiũ, omnium Antistitũ Mediolanensium, quotquot vmquam fuerunt, imagines affixæ. insignis porta ad locũ, vbi ciuitatis consiliũ haberi solet; cũ victoria depicta, quam Mediolanenses olim, trium-martyrum illorum auxilio, cõtra Fridericum Imperatorem pugnantes sunt consecuti. vbique vero elogia, & inscriptiones ad sanctorum illorum, ipsiusque sanctorum creatoris honorem proposita. Clerus vniuersus cum splendidioribus indumentis, cereisque; qui etiã longe ex vicis, & castellis ad duodecim millia passuum conuenerat: post illum Episcopi. deinde reliquiæ, quas

Qui celeberrima translatione interfuerint

Huius translationis preparationes, & apparatus amplissimi ordinis mirabilis.

in quattuor feretra distributa ferebant Abbates Cassinenses, sacris indumentis, mitraque insigniti. Simpliciani vero caput argenteo capite inclusum duo Cardinales, duoque Episcopi portabant. cerei maximi vtrinque accensi. super singulas arcas vmbacula a viris honestissimis sustentata. tanta conuenit multitudine, vt viæ circiter millia passuum decem ab vrbe plenæ conspicerentur. at ex multis quoque prouinciæ partibus plurimi aduenerunt. vt tot, tantisq; rebus accedentibus, ea celebritas longe maxima sit effecta. Carolus sacris feretris ad eandem ecclesiam relatis, pontificale sacrum fecit, & in eo concionatus est: idque ea facie, quod a multis est obseruatum, vt si portando, & impetum multitudinis, quæ videndi, tangendiq; causa tota via concurrebat, per multas horas sustinendo, nihil laboris sensisset; cum alij tamen Præsules vultu satis manifeste defatigationem non mediocrem præ se ferrent. In ædibus monachorum, vt commoditatis gratia constitutum erat, Præsules mansere: sed priusquam ipsi accumberent, duodecim pauperibus accumbentibus stantes ministrarunt; interim eos salutaribus verbis cohortantes; spiritualemq; cibum corporeo adiungentes. Cum denique ipsi quoque cibum caperent, eumq; minore, quàm pauperibus supeditatum fuerat, copia, ex prouincialis decreti moderatione: venia, Carolus inquit, dari potuit inopum gratia, si præscriptum cibi modum transiuimus; nostri vero causa, non item.

Maximus Gndique Populi concursus.

Transfert corpus S. Io. boni. Synodum dicecclis habet. rursus in Taurinos, deinde Romam proficiscitur.

CAP. III.
Ambrosiana ecclesia triduana supplicationes, quatuordecim a Carolo celebrata sint.

POST concilij, translationisq; labores eæ sacrorum munerum, operumq; functiones obeundæ Carolo inciderunt; quas, ad eius virtutem ante oculos ponendam, ordine semel recensere, non alienum puto: vnde fieri facile poterit reliqui temporis coniectura. nam frequenter sese offerunt, si persequi vellemus, huiusmodi continuationes. statim igitur occurrerunt triduanæ supplicationes illæ, quas excellēti cultu, præcipuoq; labore corporis Ambrosiana celebrat ecclesia. nã a nocte fere media, duodecim ipsas horas, atque amplius singulis diebus continuantur; dū per ecclesias ex antiquo ritu, intra, extraq; vrbis moenia vniuersus clerus sacris precibus insistit. has neq; ob superiores labores,

res, neque ob id, quòd Cardinalem, aliosq; Episcopos hospites domi haberet, omisit Carolus; sed nocte post trāslationem proxima, sumpto vix duarū horarum spatio ad somnum capiendū, affuit in maiore ecclesia, ad sacrum cinerem capitibus omnium qui conuenerant, more maiorum imponendum. supplicationum deinceps totum triduum, pane, & aqua tantummodo se reficiens, religiosissime coluit. Primo die cum extam longa via rediisset; quietis loco, illud addidit, vt ad reliquias iam translatas. de more recondendas, sancti Simpliciani Basilicam adiret. altero die itidem reuersus; in parua, & pene ruinosa æde sancti Michaëlis, quæ maiori templo subest, reliquias sancti Ioannis Archiepiscopi, cognomento boni, aperuit, collegitque postea in ipsum templum transferendas; quòd etiam parochiæ titulum, iusque transtulerat. tertio vero die vespertinarum precum solemniis in eadem ecclesia celebratis, eas in capsā stannea, consueto ritu, diligentiaque recondidit; capite reseruato, vt argento tegeretur. ac postero die vna cum Cardinali Paleoto, cleroq; vniuerso transtulit. collocauit autem in altari, quod extruxerat ad dexteram templi partem, vbi alteram ianuam occluserat. *Sancti Ioannis cognomento boni corpus transfert.*

Proxima dominica, sanctissimæ Pentecostis solemnitati, Pontificalibus officiis, operam dedit. sequenti vero die supplicationi, quæ plena proposita indulgentia, cum vniuerso clero habetur ad sancti Gregorij locum extra vrbem. tertio eius celebritatis die festo, sacramento confirmationis administrando, vt iis diebus solebat, vna cum Paleoto fuit occupatus. Cumque clerum totius diœcesis ad eam diem conuocasset; quarta, & duobus sequentibus feriis synodum habuit; concionesque, vt consueuerat ad clerum. Cardinalem Paleotum interea vrbis ecclesias, earumque sacras res pie visentem, passim audiebamus, Caroli singularem pietatis ardorem, intolerabilesque labores continuos summa cum admiratione extollentem, atque obstupescentem. Impetravit ab hoc optimo Præsule Carolus, vt in synodo ipse quoque concionem, eamque latino sermone, quòd illi perfacile est, ad clerum haberet. cuius concionis locum in sequenti synodo ipse pro sua singulari modestia, ad clerum in concione

attulit, diuinitusquē tractauit. is autem erat de eo, quod Israëliticus populus, dum post captiuitatem Babilonicam templum instauraret, varie sentiebat: alij namque præsentem ædificationem videntes, flebant recordatione longe pulcherrimi veteris templi: alij vehementer gaudebant, instauracionem ex superioribus ruinis contemplantes. quæ res ad præsens tempus erat valde accommodata: erat enim, si præteritas corruptelas quis consideraret, valde gaudendum, ob ea, quæ in diuino cultu, ecclesiasticaque disciplina restituta erant: sed dolendum etiam maxime, quod omnis instauratio a vetere cultu, disciplinaque longissime adhuc abesset. Post ea quæ commemorauimus, cum iterum Carolus Taurinum petere cuperet, & sacrosanctam Sindonem visere; delegit tempus illud. vt cum Paleoto Cardinali vna proficiscerentur. ea re lætatus est Dux vehementer; & sanctissimum Christi corpus iam tunc a Carolo sumere constituit, in proximo eius solempni festo. iter fuit piarum exercitacionū plenum. in locis vbi manendum esset, primò Cardinales ad ecclesiam veniebant, ibiq; litaniam cum inuocatione sanctorum ex ecclesiastico ritu habebant. mane post sacrum in viam se dabāt. in itinere de rebus salutaribus sermones, cogitationesque omnium erant. singulis enim curribus sacerdos erat præfectus; qui certa capita sociis ex euangelio traderet, dum iretur, meditanda. Nouariæ, Vercellisque concionibus, sacrisque aliis actionibus populorum pietatem adiuarunt: qui quidem licet Antistites, vt principes amplissimos honorarent; vt seruos Dei, sanctosque viros etiã obseruabant, & venerabantur. armati, qui ex vicis honoris caussa de more obuiam prodibant, noua militum specie, humi positis genibus tormentis, vt consuetum est, sonum efficiebant. mira delectatione, gaudioque pulpita, dum Præsules amplissimi concionarentur, insueta purpura collucentia, pij omnes cõtemplabantur; & temporum felicitatem vicissim gratulabantur. Quæ Taurini, multitudinis infinitæ concursu, etiam ex corruptæ fidei locis, pie, sancteque acta sint; in sanctissima Sindone aspicienda, publice ostendenda, publiceque adoranda; in precatione quadraginta horarum, ab vniuersis ciuitatis ordinibus

*Taurinum cū
Cardinale Pa-
leoto ad sacrā
Sindonem Vi-
sendam conce-
dit in itinere
pie ambo mul-
ta præstant.*

*Mira qua in sa-
era hac actione
Taurini sunt
gesta.*

nibus per stationes de more continuanda; in sacris concionibus ab ipsis Cardinalibus, ab Episcopis, qui conuenerant; a sacerdotibus aliis, tum per singulas stationes, tum alias quoque, ad eorum populorum salutem habendis; in Domini corpore, pompa magnificentissima per urbem rite ferendo; eiusque festo die celebrando; hæc omnia ex iis, quæ alias in hoc genere facta narrauimus, existimari possunt. Inde vero per Padum discessere Cardinales. Paleotus longius delatus est, Bononiam versus. Carolus in Casalensi diocesi naui egressus, parociam suam oppido propinquam recognouit. inde ad montana loca profectus, vsque ad Septembrem rebus sacris ordinandis, populisq; ad salutem iuuandis operam dedit. Romam hoc eodem anno redire Carolus cõstituit: tum quia eius rei tempus ex ecclesiastica norma, post triennium recurrerat: tum etiam quòd multarum rerũ causa, quæ ad Ecclesiæ statum pertinebant, eius virtus a multis ibi desiderabatur; & erant quotidie, qui instarent. maturius autem profectus est, quàm putarat; ob grauissimum morbum Camillæ sororis. de quo cum accepisset pridie natalis Virginis festi; ea ipsa nocte, dispositis ad cursum equis, Vastallam contendit. sed eò cum peruenisset, offendit mortuam: cum paucos ante menses Anna quoque ex hac vita migrasset. Commodum igitur ita arbitratus, inde Romam petere statuit: cum profectionis causam prius tamẽ ab Episcopo Dertonensi, utpote ceteris prouinciæ Episcopis antiquiore, probari ad præscriptum decretorum prouincialium curasset. Romæ de iuuandis inter alia vicinis populis hæresi contaminatis, egit; de quo latius postea explicabimus. sacras Ecclesiæ sanctæ cõeremonias, a certis Cardinalibus, viris doctis ad consultationem adhibitis, auctoritate Pontificia constituendas curauit: opusque iam cõceptum vidit, antequam discederet. alia permulta, quæ necesse non est enumerare. Seminario suo duas Carauagienses Præposituras, quæ Humiliati ordinis fuerant, impetrauit: Abbatiam vero Secedanam in agro Alexandrino congregationi Oblatorum. Ineunte anno M. D. XXCIII. Roma rediens ad grauissimam controuersiam inter duos Italos Duces componendam, iussu Pontificis venit.

*Romam ire
cõstituit.*

*Quæ Romæ
gesserit.*

quam

quam rem complexus, ita deinde, tamque feliciter non multo tempore confecit; vt & Pontifici ipsi, & vtrique parti satisfaceret. Mediolanum cum rediisset, tribus diebus cōsuetō ritu, cum vniuersis ordinibus supplicationes obiit ad statas ecclesias, ob Didaci Hispaniarum principis obitum: ita enim Philippus pater, omiſſis funebrium precum officiis, pro decem annorū puero, faciendum pie iudicauit.

*Mediolanum
reuerſus cur
ſupplicationes
obcar.*

Vicinarum gē-
tium fidem,
ſalutemq; ſibi
curandam ſu-
ſcipit.
CAP. I V.

H I N C ad vicinas gentes, hæreſi, malisq; aliis afflictas, iuandas, Carolus animum adiecit. Plurima fecerat ob eam cauſam antea; quemadmodum demonſtratum eſt. Multis populis, plurimis etiam hominibus ſeparatim, varia ratione ſæpius ad ſalutem ſubuenarat. Fecerat Carolus non ſolum, vt illius opem ferret; ſed vt eodem etiam tempore eccleſiæ ſuæ, atque adeo ipſi Italiæ caueret; cui magnum ab ea parte periculum, videbat imminere. licet enim variis decretis prouidiſſet; ne, quod propter varia negotia quotidie accidit, vel exteri venientes in prouinciã ſuam, quidquam ſanctæ fidei, diſciplinæque detrimenti poſſent afferre; vel ſui ad loca deprauata euntes, contaminarentur; & ſi quid ipſi labis contraxiſſent, cum patria communicarent: multò cautius tamen, tutiuſque fore animaduertebat, vicinam partem, ſi fieri poſſet ſanare; quàm ne quid proximè corrumpetur, eniti. Vicinam partem intelligo non Heluetios ſolum; & qui primam Rhætiam incolere putantur, Griſones appellatos: ſed multò magis Italos populos, neque exiguos; neque ignobiles; qui citra ipſum quaſi Italiæ vallum, Alpes dico, ditionis Mediolanenſis fines attingunt: & ſub earum gentium imperium, ceciderunt. Heluetiorum quidem certos pagos ſcimus rectam apud ſe fidem, & in ſuis citra alpes adhuc conſeruare. ſed ea tamen in rebus eccleſiaſticis diſciplina vtuntur; vt maiora ſint iis pericula pertimeſcenda. nam ceteri, poſt amiſſam diſciplinæ integritatem, etiam diuinæ veritatis lucem perdiderunt; miſerifque ſunt errorum tenebris circumfuſi: tum ſua in eos, quibus imperant, mala deriuarunt. at eiufmodi pericula item, vitiaque quantum poſſet, tollere Carolus in animo habebat. Rhæti vero
illata

illata semela Zuinglio hæresi, ante annos circiter sexaginta; Episcoporum Curienſium primò negligentia; deinde infirmitate, negligentiaque simul; ad eam enim ecclesiam pertinent; in eum denique statum venire, vt ex tribus pagis, quas ligas appellant, quibus tota Rhætorum ciuitas continetur, duæ magna ex parte hæretica peste corruptæ sint; tertia, quæ genti nomē dedit, cum Grisia vocetur, & maioris videtur auctoritatis, dimidia tantum ex parte sequi videatur catholicam fidem. Cum vero non exiguas etiam citra alpes regiones occupent; quæ natura, & lingua Italicæ sunt; & prouinciæ Mediolanensis antea fuerunt; eandem ad illas calamitatem transfuderunt. Eiusmodi vallis est, quæ Mesaucina dicitur a Mesaucis populis, in qua castellum hodie quoque, paulum corrupto nomine, Mesocum appellatur. Eiusmodi Pefclauium cum agro, & valle, quæ ad illud pertinet. qui quidem populi, Rhætici popularis dominatus sunt participes. Sed est alia vallis longe maxima, & multarum rerum copiis abundans; quæ hominum ad centum millia, cum nobilibus familiis, variis castellis, vicisque dicitur continere. Telina illa est. eius longitudine passuum circiter sexaginta millium, Abdua fluens, demum Larium lacum ingreditur; vel potius illum efficit. est & alia minor, Larium, medio quodam alio lacu pariter attingens, quæ ab castello Clauenna nominatur; cui vallis alia sancti Iacobi nomine dicta coniungitur. Harum vallium populi, dominatus minime participes, tali sub imperio, si tantummodo essent; tolerabile videretur: sed ea dominatus ratione a iudicibus plerumque hæreticis premuntur; vt hæresis pestem in dies magis, magisque recipere quodam modo cogantur. qua ex re, qui non multos ante annos incorrupta fide viuebant, nunc ex parte non modica sunt inquinati: atque ita serpit malum, quotidieque manat; vt nisi Deo miserante, quis occurrat; breui (quod auertat Deus) populos vniuersos, qui tamen Itali sunt, occupaturum penitus videatur. vnde non paruum reliquæ Italiæ periculum immineat: præter illud præsens, grauissimumque detrimentum; quod nefariæ libertatis causa, eò tamquam in tutum locum, mira facilitate, ob nimiam locorum propinquitatem, sese reci-

Quo modo apud Rhætos res religionis se habent.

Telina Vallis Clauenna & sancti Iacobi etiam Vallis Batuu.

Religionis catholica periculum millium locis.

h piunt

piunt Itali omnes, quotquot ordines religiosos, fidemue ipsam impie, perniciosèque deserere statuunt. His igitur regionibus, populisque omnibus, cum ab se Carolus, quantum fieri posset, totis viribus subueniendū statuisset: re ad Pontificem Romę delata; Heluetiæ, Rhætiæque, Visitatoris Apostolici nomine, magna cum potestate præfectus est. Roma reuersus, neque laboribus, neque sumptibus vllis parcendum sibi statuit, vt miseris subueniat: omnes vias circumspicit, exploratque, quibus viis tantis malis possit remedium afferre. Caroli desiderio illud erat adiumentum; quod aduentu Ducis Terrænouæ, ecclesiæ Mediolanensis administratio facilior videbatur: & contentionis aduersæ loco, rebus salutaribus auxilium ab eo expectabatur. cuius rei indicia multa statim is dederat: hoc in primis; quòd administrationis initio superiora edicta de more renouaturus, & ea omisit, reiecitue, quæ populi pietatem antea magnopere turbaerant; & alia promulgauit, quæ Carolus cupiebat; quæque iam a Rege ipso per Clericum postulauerat. præterea sese rebus omnibus eam rationem initurum pollicebatur; quæ a controuersia, contentioneque maxime esset aliena. quod Carolus etiam sperabat; pietate principis adductus antea sibi perspecta. Audoenū Ludouicum præterea Anglum; nunc Episcopum Cassanensem, administrationis suæ primarium Vicarium relinquebat; cuius fidei, virtutisque confidebat plurimum. Hæ res ob firmam spem publicæ quietis, rectæque gubernationis, locum Carolo dabant, vt exterorum saluti operam dare facilius posset. Cisalpinos igitur cum in primis sibi tentandos, iuuandosque ob propinquius periculum constituisset; Mesaucos ex his primos sibi petendos existimauit; quòd primariis quibusdam regionis viris auxilium petentibus, multitudine ad id parata, proficiendi spes erat non mediocris. Est ea vallis longitudinis millium circiter viginti, & mortalium ad millia vndecim continet. Cum autem Mesauci essent in administratione, & imperiis Rhætorum consortes, & Grisiæ gentis pars, quæ grauior esset, & a recta fide minus aliena: securius ibi agi posse videbatur; si forte ob renouatum pietatis cultum, iis reliqui vellent aliquid negotij facessere. Accedebat,

De his regionibus inuandis Caroli consilium.

Mesaucos cur primo adcat.

bat, quòd publico vicorum consilio nonnulli ex valle ad Carolum venerant; iudicemque petierant, qui apud eos maleficas, strigesque inquireret. quod quidem ab veteri eorum more, ad Archiepiscopum Mediolanensem similes ob causas confugiendi, non abhorrebat. Eò igitur Carolus præmisit Franciscum Borfatum Mantuanum clari nominis iuriconsultum, qui ad clericalem ordinem nuper transierat: vt de maleficis quæreret, iudiciumque ferret; & Caroli officiis quodammodo viam pararet. Is profectus, conuocato totius vallis consilio; sic acceptus est; vt magnas se Carolo, ipsique Francisco gratias habere de huiusmodi charitatis officio incolæ responderent. Ille igitur ea omnia studiose suscepit, quæ mandata erant; & totam vallem perlustrauit: donec Carolus aduenit ipse, qui summo gaudio exceptus; & quibus potuit in locis siluestribus, ab eiusmodi hominũ genere, maximis honoris significationibus acceptus fuit. Antequam vallem ingrederetur; suis omnibus conuocatis, ostendit quantam rem susciperent; quàm acres, astutæque Dæmonum concertationes expectandæ essent. proinde tum assidua, & ardenti precatione cum ieiunio, salutariq; aliarum rerum patientia coniuncta, opus esse; tum magna quoque cautione; ne quidquam ab aliquo fieret, dicereturque, quod ex ea gente quisquã in malam partem posset, vel ob iudicij infirmitatẽ accipere. quod vbiq; ex christiana pietate cauendum erat, id iis locis præcipuo studio fugiendum. Quo die Roboretum peruenit (præcipuum illud est in vallis prima parte castellum) magno incolarum concursu, Pontificali habitu venit ad ecclesiam: vbi sumpto cõcionis argumento ex sacra Iosephi historia, quem pater miserat, vt fratres quæreret; & quomodo ipsi, gregesque se haberent, patri referret: missum se dixit ad fratres suos a summo Romano patre. missionis causam, suumq; erga illos amorem, & ipsorum cõditionem, statumq; sic explicauit; vt pie admodum multitudo cõmoueretur, & fleret. Hæc Roboreti agebantur. summo mane Franciscus Panicarola nunc Episcopus Astensis, verba faciebat ad gẽtem catholicis dogmatibus instituendam, accommodata: Carolus postea Missæ sacrum faciebat; concione altera popu-

Franciscũ Borfatum cõpra-missit.

Qua suis dæmonia.

Roboreti exceptus ad populum concionem habet.

Franciscum Panicarola & Achilles Galliardus quæ officia præstant.

lum pie cohortabatur. Achilles Galliardus ex Societate IESU
vespere christianæ fidei prima dogmata accurate docebat: dein-
de multitudo litania, eiusdemque modi sacris precationibus ex-
ercebatur. sacræ confessiones quotidie audiebantur; qua in re
magna erat a Carolo impertita sacerdotibus ad animas expian-
das auctoritas. Ad conciones, ad diuina officia, ad sacrosanctam
communionem, mares, & foeminæ, cuiusvis ætatis; gregibus
pascendis, operibusq; victus causa faciendis addictum vulgus;
quotidie conueniebant, vt si dies illi singuli festi fuissent: idque
eximio quodam salutis desiderio, miroque in Carolum vti pa-
trem amantissimum, amore, & obseruantia faciebant; vt ferme
nascentis ecclesiæ imaginem quandam cognoscere liceret. Ca-
rolus interim quotidiano ieiunio sese exercens, pane, & aqua
tantummodo sustentabatur, festis exceptis diebus. comites,
quoniam sacri dies Aduentus erant, Quadragesimæ cibis vte-
bantur: quæ quidem abstinentia ob multarum rerum inopiam
iis locis erat incommoda valde, magnique sumptus. Roboreti
plures cum dies moratus esset; & in ea vallis priore parte pluri-
ma gessisset: ad extremam transiit; qua parte præcipuum castel-
lum alterum est Mesaucum, a quo tota vallis nominatur. duo
enim vallis rectores in iis duobus locis sedem habent. Eadem
ibi ratione se gessit; similemque tulit laborum suorum fructum.
Regionis mala ipse quidem, non vt iudex; sed vt quilibet sacer-
dos, Deique minister fere persecutus est. ipsis tantummodo gen-
tis legibus est vsus; quibus eam quisque fidem sequi permittitur,
quam velit; & ita catholicis pariter, & hæreticis proprios per le-
ges licet habere sacerdotès, & doctores. quamquam re ipsa per
omnem Rhætorum ditionem; maxime autem in dedititiis; ma-
gna fit in eo genere catholicis iniuria. cum enim hæretici pas-
sim, quos volunt, etiam exteros, ignotosq; sacerdotes, religio-
forumque ordinum apostatas recipiant: catholicis contra leges
prohibetur, alterius regionis presbyteros, concionatoresue ad-
ducere; si modo rectoribus plerumque hæreticis non placeant.
ij vero fictis nominibus, calumniisque, siue publicæ quietis tur-
bata; siue maledicti in aduersarios prolati, pro arbitrio vtuntur,

vt

*Ad sacras concio-
nes populi con-
cursus.*

*Caroli exerci-
tationes.*

*Mesaucum se
transfert.*

*Quæ catholicis
fiat iniuria.*

vt bonos quosque presbyteros diuexent, atque eiiciant. malos, licet catholicos, ferunt facilius; quòd eorum vitia sibi ad hæresim propagandam vsui esse perspiciunt. quin etiam Episcopi sui subsidia inique pròhibere solent: vt prohibito Pastore, facilius grex diripiatur. Ita miseri, cum aliquo sacrorum ministro carere non possint; dum alij non suppetunt, sæpe improbos homines, nonnumquam etiam impios sibi doctores asciscere coguntur. atque interdum fuit, qui detestando scelere multitudinem fallens, nullius sacri ordinis homo, sacra omnia aliquo loco conficeret. Igitur ardenti amoris, & charitatis officio Carolus hæreticos circiter viginti ad Ecclesiam catholicam conuertit. pauci enim præ reliqua multitudine corrupta fide erant: ac si loca extrema quædam detraheres, quæ aliorum populorum propinquitate, licet asperis interpositis montibus, frequentiore hæresis pestem contraxerunt; recti, catholicique sensus erant fere omnes. Duos cœnobitas, qui fœminas secum, filiosque ex eis habebant; & non minus inopem, ac miseram, quàm sceleratam vitam agebant, inflexit, vt ad suos ordines, religiosamque vitam redirent. ea in re summa, incredibilique vsus est benignitate, amantissime cohortando, pœnasque meritas minuendo; immo illas sibi adscribendo: tum fœminis quoque, & natis sua cura, sumptuque collocandis, & sustentandis. presbyteros a concubinis, quas palam habebant, abstraxit: minime aptos exclusit: malos puniuit. in iis saltem ecclesiis bonos collocauit; quarum esset structura decens. sacerdotes è societate I E S V eo accersit; qui non fide solum, & moribus christianis omnes; sed pueros etiam litteris erudirent: cum Rhætia fere tota magistris paulo saltem eruditioribus careret. eis amplas ædes rectorum consensu tradidit, quas Triuultij olim Mefauci Marchiones obtinuisse dicuntur: vt eorum collegium summâ incolarum voluntate constitueret. plurimos præterea, qui vel ob clandestina, graduque prohibito contracta matrimonia, peccati sordibus hærebant: vel ob praua lucra, & iniqua fœnora Dæmonum laqueis conficti tenebantur; variis modis excitauit; atque ab eiusmodi miseria, animæque vinculis, pro sua auctoritate liberauit:

Hæreticos nonnullos ad ecclesiam Catholicam conuertit Carolus, mira cœtur benignitate.

Societatis Iesu Sacerdotes eo accersit.

tum a peccandi licentia in posterum reuocauit. omnino circiter viginti dierum opera, Carolus ita res iis locis immutauit; vt alia prope gens videretur; omnesque ad optimum pietatis cultum ex præterita corruptione sese excitatos ostenderent. Iudicium de artibus maleficis, Dæmonumque nefario cultu, Borfasita peregit; vt decem fœminæ, quas sceleris non pœnitebat, damnatæ, sæculari, vt vocant, brachio traderentur: quarum etiam pater post paucos dies iussu magistratum igni necata est: aliæ plurimæ impietatem detestatæ, veniaque petita punitæ sunt. neque tamen impij flagitij mares expertes erant: immo, quod horribile est, ipse Præpositus ecclesiæ sancti Victoris Roboreti, quæ in tota valle precipua est, dux eius, & caput fuit; sacrisque rebus in eo nefarie abutebatur. is autem gradu sacro deiectus, magistratibus itidem dimissus est, vt iuris erat, puniendus. Eius loco Ioannem Petrum Stupanum Theologum in gentis imperio natum, ecclesiæ illi præfecit; qui adhuc locum tenet; pietateque populos pro virili parte iuuat. Scelus illud huiusmodi esse ex reis repertum est. certis diebus in loca siluestria nullo labore, vel incommodo ferebantur. ibi demoni, qui principem locum tenebat, cum primò quis accederet, sese tradebat; & sacrosanctam crucem conculcare iubebatur. eo loco saltationibus, choreisque vacabant. carnes a dæmone acceptas edebant. omni libidinum, turpitudinumque genere sese contaminabant. quæ omnia tamen specie tantum quadam, & quasi per somnium miserorum animos afficiebant; ita vt cibi, resque aliæ inane quoddam tantummodo, vanumque afferrent oblectamentum. quæ res saltem, infelices mortales a scelere debuerat alienare. sed eo vinculo constricti erant; vt non solum non resipiscerent; sed studerent etiam maxime societati quam plurimos alios aggregare. puellas cum vix nubiles essent, erat, qui per insidias ad id incitaret: quin ipsæ matres impellebant. nonnulli erant, qui tota ætate, iam senes ea ratione turpitudini, atque impietati seruiuerant. immo erant familiæ, in quibus iam plures ætates, a maioribus, quasi iure quodam hæreditatis id flagitij posteris tradebatur. huic sceleri addicti hæreticorum nomine vulgo appellabantur;

cum

*De Maleficis
iudicium, ac
supplicium sumitur.*

eum hæretici ipsi nouæ religionis homines dicerentur. Id malum, eumque Diaboli dominatum, quo maximus numerus continebatur, Carolus diuino munere disturbauit; peneque extinxit; plerisque aliis approbantibus, & summopere gaudentibus. nam præter reliquam perniciem, multorum valetudini, Diaboli mancipia illa suis malis artibus vehementer nocebant; & vitam ipsam nonnumquam videbantur cripere. Discessit Carolus magnum sui desiderium relinquens; non solum apud vallis incolas; sed apud alios quoque finitimos; etiam hæreticos. cum enim Bernardinum Morram iurisconsultum Casaleensem, qui nunc in ecclesia Mediolanensi generalis Vicarij munere magna cum laude fungitur; tunc autem Carolum non multo ante, relicto ciuili magistratu, clericalique habitu sumpto, secutus erat; per eos dies Curiam, vbi totius gentis conuentus agebatur, negotiorum eiusmodi Rhæticorum causa misisset; populi eius tractus omnis Carolum aduenire existimantes, cupide expectabant; deque eo honorifice excipiendo studiose agebant. Curientes ipsi maxima ex parte hæretici eadem esse voluntate videbantur. Sed ille Bilitionem venit Heluetiorum ditionis castellum citra Alpes; non hæresi illud quidem; sed prauis, damnatisque contractibus; ecclesiasticæ auctoritatis vsurpatione; matrimoniorum execrabili licentia, ita contaminatum; vt summopere Caroli auxilio; beneficioque indigeret. quod ille consueta benignitate, clementiaque cum tribuisset; magnum animarum numerum paucis diebus passim liberauit; quæ variis sacræ censuræ laqueis irretitæ tenebantur. Ipsi quoque loci rectores, vt expiationem impetrarent, publico scripto polliciti sunt, fore, vt factis eiusmodi, canonum iure prohibitis, in posterum abstineretur. His gestis Carolus Mediolanum reuertit.

Discedit Carolus, Bernardinum Morram Curiam mittit.

QUOD in Mesaucis, Deo in primis bene iuuante, salutariter actum fuerat; id Diabolus dissoluere per Prædicantes, vt appellant, statim conatus est. hi sunt hæresis doctores; qui non errore solū, sed seruitute etiam quadam ob doctrinæ auctoritatem

Conatus prædicantium in Mesaucis reprimi, alia auxilia populis afflictis suppeditat.

miseras v.

miseras nationes oppressas tenent. impietatem, frequenter concionando, docendoque multitudinis imperitæ mentibus inferere, tuerique student. quæ ad gentis libertatem, auctoritatemque conseruandam pertinent, ea se nosse, vehementerque curare profitentur. dominis, optimatibusque assentantur: eorum gratiam omni ratione colligunt, & conseruant. si quid excitari contra impietatem, eorumque licentiam sentiunt, quod quidem attente obseruant; conueniunt statim; & de communibus rationibus vna consultant: tum omni astutia, & dolo pios conatus omnes infringere; bonaque rerum initia penitus delere student. per eos hæc in primis efficiunt, qui rerum potiuntur; quibus ante omnia suspicionem de imperio, auctoritate, stipendiis amittendis iniiciunt: & indoctis, auarisque hominibus, quæ volunt facile persuadent. Sacrilegi igitur cum audiissent, quæ in Mesaucis facta erant; sibi, auctoritati suæ, commodisque, talibus ex initiis valde timentes; Curia in totius nationis comitiis, quò ad sexaginta (tanta est hominum pestis) conuenerant; post Morræ discessum, gentis principibus suspicionem de suis summis rebus mouent: vociferantur vehementer; rem esse minime dissimulandam; immo graui poena dignum facinus: Mesaucos Inquisitorem hæresis contra leges accersuisse: Cardinalem principem virum recepisse: ædificia tradidisse, quæ munita esse arcis loco possent. foedus, quod cum Gallorum Rege esset, ea via frangendum; nouum autem cum Hispaniæ Rege faciendum curari. initia illa esse principatus, libertatisque amittendæ. Vanissimis argumentis coetum illum permouent; vt iudices ex singulis pagis dentur, qui propter eam causam in Mesaucos agant. erat enim coetus hæreticus ex maiore parte. & tum in vniuersum tota natio; tum multi priuatim, stipendia Gallici Regis accipiebant. Legatus item, quem Rex idem apud eos habere solet, rebus catholicis, vt debebat, fauere pollicitus; Mesaucorum, & ipsius fidei causam deseruit. actum est vehementer: nonnulli ex primariis Mesaucis sese in vincula dare coacti sunt. sed per legationem Heluetiorum; perque Grisiolorum contentionem, qui iudicium illud suis tantum principibus vindicabant; quoniam

*Prædicantium
hæreticorum
studium.*

*Contra Mesau-
cos, alios Rha-
torum populos
excitans.*

*Nonnulli ex
Mesaucis sese
dant in vin-
cula.*

niam vallis ad eos proprie pertinebat; Carolo studiose agente, Deoque in primis efficiente; effectum est, vt Grifiorum ipsorum sententia Mesauici liberarentur; Carolique facta conseruarentur. nam & ipsi populi in eo, quod sibi proposuerant constanter permanentes; seque in posterum semper sanctæ Ecclesiæ ad dictos fore confirmantes; paratos sese ostenderunt, ad religionem vna cum libertate armis tuendam; vitamque pro fide catholica etiam profundendam. Carolus postero anno, qui nobiseius vitæ finem acerbissimum attulit, minime dimisit susceptum munus: immo omni studio, ac pietate exequi, atque vrgeri non destitit; vt aliqua ratione fidei causam ab hæreticorum manifestis iniuriis vindicaret. in quo illud consequi tunc quidem satis habebat, quod iustissimum est, & gentis legibus, vt diximus, consentaneum; vt quando vnicique fidei, religionisque arbitrium lege conceditur: neque catholici pios sacerdotes, etiam externos, & cuiusuis ordinis probatos habere, sacramentorum, doctrinæque gratia prohiberentur: & neutri improbos, sacrilegosque perugas; quod passim ab hæreticis fieret; neminemque omnino, absque idonei testimonij fide, possent recipere. Ita enim & catholicæ fidei consulebatur; cui non ad conseruationem solum, sed ad propagationem quoque ministros idoneos suppeditasset; & proximum per fugium intercludebatur perditis hominibus; qui vel ab Ecclesia Romana, vel a religiosis ordinibus, vel omnino a recto, & honesto per Italiam vellent desciscere. At præterea quid ille sibi in hoc genere toto proposuisset; quid ageret, aut aggredi vellet; hoc loco non est opus explicare. Sed non vnâ inierat rationem; quæ magnam religionis citra alpes in primis restituendæ, spem ostendebat; erat certe ad id aptissima: nisi insperata mortè Deus omnia disturbari, propter obscuras nobis causas permisisset. Interim vero dum grauiora pararet, susciperetque; tum varios populos in vniuersum, tum homines separatim plurimos reliquo tempore, rebus ad salutem necessariis, assidue iuuuit. Franciscum Adornum societatis I E S V sæpius commemoratum, & Dominicum Bouerium Congregationis sancti Pauli Clauennam misit. eundem postea Dominicum, Pefclauij

*Pro illis
nunc agit Car-
olus.*

*Susceptum
munus dis-
tinger profe-
quitur.*

*Regulares Sa-
cerdotes Cla-
uennam dein-
de Pefclanium
misit.*

catho-

catholicis auxilium postulantibus concessit; vbi diutius moratus, piis dogmatibus explicandis, contrariisque confutandis, tum aliis sacris officiis; rebus catholicis magno fuit adiumento: donec aduersarij, qui eum ferre diutius, suis rationibus rem valde contrariam putabant; variis de more confictis nominibus illum accusarunt: effeceruntque, vt ei dum in muneris sui functione perseueraret, vincula de improviso iniicerentur; neque alia conditione, quàm sponfione facta, ni abiret intra certum tempus; dimitteretur. Commemorandum est in hac fidei causa, totius fere catholicæ gentis Helueticæ factum: qui non difficile Caroli opera sunt adducti; vt publico consilio, legatos ad Rhætorum conuentum mitterent; de integra religionis libertate populis dedititiis restituenda. qui etiam publice testarentur; si quemadmodum iustum erat, & fœderis legibus continebatur, Rhæti non fecissent; nolle se eiusdem fœderis iure, si quid iis aduersi accidisset; teneri; subsidiumue aliquod ferre. Quæ legatio magni sine dubio ponderis, plurimum catholicis valuisset, si cetera quoque teneri potuissent. His omnibus Caroli officiis, conatibusque, simul fortitudine Mefaucorum, mire catholice earum regionum omnes sunt excitati. languent permulti quidem in studio tuendæ salutis, fideique tum conseruandæ, tum propagandæ; siue quia in vitiis sæpe iacentes fide sunt infirma; siue quia tales dominos timent; nullo præsertim parato defensore. Sed in vniuersum tamen ad fidei libertatem recuperandam; & ad grauissima quoque pericula ob eam causam subeunda, sese per id tempus erecto animo, paratos præstiterunt. quæ res fecit, vt quidam fidei negotium, quod Carolus vnum agebat, ad rem suam, cupiditatemque accommodantes; cum ducem aliquem tantummodo, paucosque armatos populis Telineæ vallis deesse ad arma contra Rhætos capienda existimarent; militum manū ad eos ducere, mortuo Carolo nulla auctoritate publica conarentur. cuius rei auctores Mediolanensis Gubernator puniuit. Verum is ardor, alacritasque omnis, quæ ab Caroli auctoritate, liberalitateque plurimum pendere videbatur, ab eius obitu vereor, ne penitus sit debilitata. quæ tamen, speremus, vt ali-

quando

Catholica gentis Helueticæ factum.

Cursam cupiditatis puniuit.

quando Dei munere, in spem religionis integre colendæ restituitur. At interim Italici populi in totius præpotentis Italiæ, & maximorum christianorum Principum conspectu, hæreticorū dominorum iniuria, qui potentissimi tamen non sunt, perculsi iacent. Dei cultus, sacrorumque administratio friget; & in dies minuitur, contaminaturque magis. augetur quotidie numerus hæreticorum. Italiæ pars, teterrima hæresis pestilentia paulatim conficitur, & contabescit. Quæ mala utinam Dei misericordia ij quandoque respiciant, qui remedium afferre possunt.

PERVENIMVS ad postremas Caroli actiones: quas tamen postremas fore credebat nemo. nonnulli quidem in eo, vltimis præsertim mensibus, obseruabant aliquid insuetæ imbecillitatis, & maciei. sed tamen, vt sæpe accidit in excellentibus viris, eò longiore vita fore plerique existimabant, quò christianis rebus eam videbant vtiliorem. Imbecillitatis causa putabatur, corporis sui tractandi ratio, quam in summis, assiduisque laboribus tenebat. cum enim in superioris anni Quadragesima tota, pane, & aqua tantūmodo se reficere semel in die cœpisset, Dominicis diebus exceptis; quibus tamē pisces non gustabat: in eo genere adeo progressus est; vt iam reliqui etiā temporis maiori parte eadem in corpus suum duritia vteretur: cumq; ad sequentem peruenisset Quadragesimam huius anni M. D. LXX XIV. adhuc asperitatem augens, certis diebus ipso quoque pane relicto, ficus aridas tantum, & aquam sumebat. atq; vltima hebdomada, quæ sanctius colitur; ficis omissis, lupinis vti constituerat. Cruda legumina puto imitatione Patrum voluisse adhibere, inter quæ vnum lupinum egenis vsui esse aqua maceratum, hoc tempore videre potuit. Verū ob eam causam abstinuit, de qua nunc referam. Non multos ante dies erysipelas in crure rursus apparuerat, vlcusq; fecerat: cuius curandi causa, medicis parens, iacuerat complures dies. cum minime sanaretur; concessere Medici, vt surgeret, motusque beneficio frueretur. ita tum sacras ordinationes initio Quadragesimæ habuerat; tum alia gesserat, quæ opus erant: neq; crure amplius laborauit, ac dum surgendi

Eius vitæ ratio postremis annis: & extremi temporis actiones quædam. CAP. VI.

In superioris Vita Caroli progressus.

1584

Erysipela laborans medicina parat.

gendi facultatem peteret; affirmaretque ex natura corporis sui bene cognita, sese ex ea re conualescere posse; medici autem primo quidem non concederent: quidam ex familiaribus, existimans Carolum cum vitæ discrimine medicis minime pariturus; idque animo suo dolens; litteris Romam ad Caroli necessarios datis; eum grauiter ægrotare scripsit; neque velle medicorum curationem admittere. Ibi de re consultant. efficiunt denique vt ad eum scribat Pontifex in hanc sententiam: sese ægre admodum ferre, quòd curationem pati nollet: monere autem, vt sanctos viros animi virtute imitaretur; corpus eatenus affligeret, quatenus vires, æquitate seruata, ferre possent. Postremo etiam grauiter imperat, vt in vita moderanda medicorum consilia sequatur. Carolus, qui tum se valere sentiebat; sibi que conscius erat, in proximo morbo nihil fecisse contra medicorum præscripta: qui de falso item nuncio, vnde litteræ aperte pendebant; & omnino vnde fluxerat tota res, satis compertum habebat: qui denique sciebat, omnem vitæ suæ rationem Pontifici, cum eum proxime fuerat allocutus, retulisse; & quæ is improbasset, dimisisse: nihil in re tanta, tali loco, & tempore sibi temere faciendum statuit: sed Pontifici scribendum; vt is cognita veritate, sententiam suam aperiret. sed interim tamen medicos accersit; de vita spirituali, atque episcopali medicinæ legibus astringenda quærit: aliqua de asperitate suscepta remittit. Primo igitur, quæ de proxima ægrotatione se accepisse Pontifex ostenderat, vnde pendere iussus perspiciebatur; ea falsa esse litteris demonstrat. Addit se de tota valetudinis, vitæque suæ ratione, iam nunc Patri sanctissimo, quæ vera esse existimaret, expositurum: facturum deinde diligenter, quod is iuberet. Sese antea, quod Pontifex ipse recordari poterat, dum medicorum præscripta sequeretur, infirma semper fuisse valetudine: demum etiam ita sese habuisse, vt ad modicum tempus existimaretur vitam posse producere. ante annos circiter duodecim, piorum, prudentumque virorum consilio, mutasse viuendi rationem; a præscriptionibus medicorum discessisse: adeo feliciter euenisse; vt quæ valetudo studiosa obseruatione, curaque sustentari non potuerat; ea vulgari viuendi modo optime

*Familiaris
quidam de Caroli morbo Romam scribens, quod effecerit.*

Medicos ad se accersit Carolus, & sui viuentium rationem reddit, fuisseque differt.

optime confirmaretur; vitæque longioris spem afferret. si tunc demum post diuturnam consuetudinem, cum annum ætatis ageret quadragesimum sextum, sese ad medicos referre voluisset; neque sine muneris sui graui impedimento, & cum manifesto vitæ discrimine id futurum. Attamen artem se medicorum nullo modo aspernari; ne latum quidem vnguem ab eorum præscriptis discedere, cum ægrotaret: alias etiam eorum consilia requirere. at ea semper sequi, eorumque se obseruationibus addictum præstare; id vero neque menti eius sanctissimæ; neque vitæ episcopali videri consentaneum: quod vel medicus ipse fate-
 retur, ab eo proxime consultus. veterum Patrum, & S. Ambro-
 sijn in primis, hanc esse sententiam: diuinæ cognitioni contraria
 esse præcepta medicinæ; a ieiunio reuocare; a lucubrationibus,
 & ab omni intentione mentis abducere; eum qui se medicis da-
 ret, seipsum sibi abnegare; omnino cura corporis huius auerti
 neminem a studio disciplinæ debere. Pontificis ipsius exemplo
 ita doceri, qui medicas obseruationes in vitæ suæ ratione minime
 seruaret. hæc ita cum se haberent, qui pontificio iussu medicorum
 consiliis addictus esset; eum certe perpetuis conscientiæ stimulis,
 atque angoribus necessario cruciandum. Quod existimaretur ea
 corporis asperitate vti, quæ vires superaret: hoc vere affirmare
 posse; neque se eam, quæcumque esset, valetudini sensisse
 contrariam; & ad munera sacerdotalia facilius obeunda accommodatam.
 omnino eum se modum minime transire, quem superiore anno,
 cum ad eius iudicium omnia sua detulisset, Pontifex ipse comprobasset.
 si etiam continentia, & corporis afflictione paulò magis progredere-
 tur, quam vulgò alij multi solerent; minime videri improbandum;
 tum ad delenda peccata; tum ad sanctorum virorum; immo ad ipsius,
 qui sanctorum est auctor, actiones aliquo modo imitandas: idque
 maxime, quòd eius ipse ordinis, hoc est Episcoporum esset; quibus non
 animi virtute solum, sed exercitatione item corporis; ex Gregorij
 Nazianzeni, aliorumque Patrum doctrina; reliquos omnes longe post
 se relinquere studendum esset. Quod autem ea vitæ ratio futuris
 temporibus, coniectura quadam sibi nocere posset: incertæ

Diuina cognitioni contraria esse præcepta medicina affirmant Patres ac D. Ambrosius imprimis.

Cur continentia, & corporis afflictione paulò magis progrediat, rationem reddis Carolus.

certæ offensionis metu, certos salutarium operum, fructus negligendos non videri: neque tam longe cauendum: alioqui corporis afflictionem, poenitentiaeq; officia homini christiano necessaria, quis vnumquam suscepisset? Si etiam animo in res saluta- res intento, Episcopus in eiusmodi exercitatione præter volun- tatem aliquid corpori suo noceret; quod sanctis plerisque lege- retur euenisse; non esse id tamen damnandum. meritò patres existi- maste, sacerdotes ab ipso Christo Domino salii, & lumini ob id quoq; comparatos; quia illud dum condit cibos, liquefit; hoc dum ardet, & diffunditur, oleum sibi consumit. confidere se, ea omnia summo Patri probanda. at vero quidquid significasset, ei se omnino prompto animo pariturum. Cardinali autè Comen- si; qui Pontificis erat negotiorum præcipuus administer, Ponti- ficiisq; epistolis præfectus; & litteras ipse quoq; ad Carolum ea de re dederat, respõdens; addidit, si Pontifex in ea perstaret. sen- tentia, quam litteræ præ se ferrent: nulla alia ratione se posse cõ- quiescere; cum illius iussi vi, & timore sollicitari perpetuo neces- se esset; nisi vt dimisso Archiepiscopatu Romam demigraret; ibi- que in conspectu Pontificis viueret; qui eius vitæ rationem quo- tidie cognoscens, eum ab conscientia aculeis, quotidianisque morsibus liberare potuisset. sed is rescripsit, nolle Pontificẽ Ca- rolo vinculum iniicere; sed eius arbitrio permittere, quãdo me- dicorum consilio sibi vtendum esset. Factum huiusmodi fecit; quoniam in iis epistolis scribendis nostra opera vti voluit; vt de eius vita, sensuq; plenius cognosceremus, certiusque scribere- mus. optandum erat fortasse, vt saltem durissima quædam in tẽ- pore nominatim interdicerentur; si virtutis illius, vitæque fru- ctum ita forte potuissemus diutius percipere. nam medicorum præceptis herere semper quomodo posset tali consuetudine, ta- liq; occupatione Præsul? Verum illud potius existimandum est; in hoc Dei seruo, quemadmodum in aliis multis, de quibus no- minatim agere longum esset, diuina benignitate factum; vt ad exitum vitæ huius appropinquans, clariori sanctitatis luce splen- deret: quod illi expeditius esset ad beatitudinem consequendã; ceterisque ad virtutis imitationem illustrius. neq; vero nouum est;

*Cardinali Co-
mensi, qui Põ-
tificis nomine
ad eum litteras
dederat respon-
det.*

*Comensis Car-
dinalis breue
rescriptum.*

*Quid in Carolo
considerandũ.*

est; sanctos viros, vt optimos cursores, hisce viuendi spatiis, eò se magis incitare, quò propius accedunt ad metam: licet eos sæpe quidam hæsisse dicant in cursu, quos oculis corporeis ad metam peruenisse non vident. ego enim ita sentio, multos Deo deuotos viros, non quòd extremo tempore durius vixerint, longius vitam non potuisse producere: sed quod a fine vitæ propius abessent; iis Deum dedisse durioris vitæ beneficium. Finem vero vitæ prælagiens Carolus dicebat; de maiore annorum numero, se omnium minime sollicitum esse debere; qui mirabiliter quodammodo, quantum ex priore imbecillitate iudicari poterat, ad eam ætatem perductus esset. quæ quidem ætas esset fere familiæ suæ. Gibertum patrem mortuum, dum annum XLVII. ageret: fratrem Federicum multo iuniorem: sorores quatuor ante illam ætatem vita excessisse; duas prope adolescentes. quid sibi reliqui tandem existimaret; nisi forte paucos annos in doloribus, cruciatibusque corporis esse traducendos? Cum Franciscus Adornus ad eum per idem tempus venisset; huius generis nonnulla locutus, Patrem quodam quasi ioco interrogauit, quæ ætate esset; cumque audisset, si recte memini, esse circiter quinquaginta annorum; heus, inquit Pater, num adhuc in vita manendum est? quæ quidem erant itidem obitus sui proximi prædictiones quædam. Post Paschæ celebratē cum crucis festum appropinquaret, inuitauit Augustinum Valerium Episcopum Veronensem, qui paulo ante creatus erat Cardinalis; ad illa sua sacrosancti clauis solemnia: propter quæ Duci Mantuano se tū excusauit, ne ad eius filij nuptias iret. ita cupiebat optimi Antistitis, quæ plurimi semper fecerat, & amplissimo honore dignū iudicauerat, spiritali consuetudine paulū frui. Sed paucis ante festum diebus ei nunciatū est de grauissimo Ioan. Delfini Episcopi Brixienfis morbo. cumq; tota die dominica in diuinis officiis de more fuisset; nocte Brixiam summa celeritate venit. mane cohortatione, sacrifq; necessario tēpore hominem magnopere iuuat: mortuo funus curat; celebri Missæ officio suffragatur; pia cōcione cohonestat: his omnibus Brixiensum pietatē magna cum iucunditate iuuat. demum ad Crucis festum, q̄ feria quinta cele-

*Quid de annis
vite sue disse-
rat.*

*Cardinalem
Veronensem ad
sancti clauis so-
lemnitatem in-
uitat.*

*Brixiam ob il-
lius episcopi
morbum cele-
riter cōtendit,
mortui funus
curat.*

brandum

*Mediolanum
ob sacri clavi
solemnia, cita-
ris equis per-
uenit.*

brandum erat, citatis equis, quoniam ita ob temporis breuitatem necesse erat, noctis festum præcedentis hora octaua Mediolanum peruenit. tanti momenti putabat, piis populi studiis, officioq; suo, cum vsu veniret, non deesse. tum viatoris vestibis statim positis, quasi ad illam horam cōmode quieuisset, iis meditandis, quæ in concione postero die dicturus erat, reliquo noctis tempore operam dedit: nocturnis, matutinisque sacris interfuit; Pontificali more Missam fecit; concionatus est; clauum consueto viarum ambitu, sacris ordinibus cunctis productis, portauit; reliquum diei in vespertinis sacris, aliisque de more diuinis exercitationibus integre posuit. Ab Augustino autem, vt aliàs, sic eo die impetrauit, vt piam vespere concionem ad Mediolanenses haberet. Reliquos anni menses consumpsit in consuetis laboribus. quos quidem, & extrema omnino illius facta, ne minute nimis a me descripta, prudentiores quidam iudicaturi sint, nonnihil vereor. sed nihil dicturum me confido, quod iure superuacuum videatur, aut leue: religiosioribus certe mētibus plerisque gratificaturum me, profuturumque scio. Visendis ecclesiis diœcesis suæ ea ætate se exercuit: idq; magis quàm antea fructuose. denunciari enim vnoquoque loco ante iubebat aduentum suum; & amplum indulgentiæ beneficium iis proponi, qui peccata confessi communicassent. Sacerdotes præmittebat magna auctoritate sacramenti pœnitentiæ ministros. ipse cum venerat, sanctissimum Eucharistiæ cibum præbebat. magnus vbique constabat sacræ pœnitentiæ, ac salutaris expiationis fructus. nam plerique negotiis omissis, ea præclara dona cupide admodum a charissimo Patre accipiebant. Modo etiam venit; vbi nostram sanctæ M A R I Æ ecclesiam tribus cum altaribus cum dedicasset, x v i i. Cal. Iulij; in collegio, quod semper, vt opus suum, amauerat, mira quadam abiectioe solus mansit; ad Nouitios rogatus a nobis, verba fecit amantissime, de perfectæ vitæ institutis. At vero libenter alioqui per id tempus frequentiam fugiebat; & in remotiora loca discedebat, negotiorum se molestiis subtrahens; vt sacris studiis, diuinisque contemplationibus vacaret. quod gubernationis, actionisq; omnis

iam

*A Cardinali
Veronensi Sr
ad Mediolanē-
ses concionem
habeat, impe-
trat.*

*In diœcesis sua
lustrandis ec-
clesiis, aliisque
sacris muneribus
obeundis
mire se exercet.*

iam iam deponendæ, diuinæque contemplationis integre suscipiendæ, omen quoddam videri posset. Sed Mediolanum tum Mediolanum ob festorum solemnitas ad Albensis & Alexandrini Episcopi electi consecrationem redit. ad præcipua festorum solemnia rediit, vt solebat semper; tum ad consecrationem primo Albensis, deinde Alexandrini Episcopi electi. nam & ipse sacris eiusmodi officiis delectabatur; & pij viri sibi a tanto Antistite manus imponi cupiebant; a quo præterea discedebant optimis ecclesiasticæ disciplinæ præceptis locupletati. Atque Octauium Parauicinum Alexandrinum, nunc Cardinalem cum consecrasset; eduxit etiam secum ad ecclesiarum lustrandarum munus. nam, & ipse optima noui Episcopi voluntate, virtuteque delectabatur; & ille antiquam religionem magni, & episcopali munere diu gloriose perfuncti Antistitis, singulariter obseruabat.

CELEBRATVRVS erat sacra, quæ dicimus, Septembris mensis tempora; cum accepit, Franciscum Bossium Nouariæ Episcopum ita ægrotare, vt morti propinquus iudicaretur. iusserat autem ille Carolum certiosem fieri, & suo nomine tantummodo postulari, vt sibi benediceret morituro. Carolus autem statum illius temporis ordinationum munus Francisco Cittadino Episcopo cum mandasset; paucis horis post nuncium allatum moratus, nocte ipsa Nouariam contendit, quæ triginta passuum millia Mediolano distat. mortuum Episcopum inuenit; consueta pietatis suffragia tribuit; in concione populum cohortatus est; quæ tali tempore conueniebat. ecclesiæ ministros monuit, quid facerent, dum Episcopus a Pontifice daretur. Nouaria Guido Cardinalis Vercellensis, eum ad Messerani Marchionem communem cognatum adduxit: vt in mortifero morbo hominem consolaretur, & iuaret; quod vtiliter admodum effecit: nam Marchio sacramento pœnitentiæ expiatus, & Eucharistia sanctissima munitus, pie mortem obiit. Vercellis aliquot dies fuit; vbi in componendis illius ecclesiæ rebus, cum Episcopus apud Imperatorem Sedis Apostolicæ nūcius abesset, versatus est. Constituerat eo tempore sese diutius salutariter colligere; quibus in rebus a multis mensibus peccasset, & suis

Exercet sese in monte salutariter. iter facit ægrotans.

CAP. VII.

Nouariam & ægrotanti episcopo opem ferat concedit sed mortuum inuenit.

Vi Messerani Marchionem infirmum iuuaret eò a Cardinali Vercellensi adducitur.

Quid de se colligat.

k defuisset

defuisset officii, attente peruidere; errata confiteri; veniamque a Deo postulare: tum per diuinas etiam contemplationes ad pietatem, vitæque sanctitatem acrius sese incitare: & ad negotia præterea, quæ tum illi erant in manibus, pie, & feliciter gerenda, diuinam opem enixe implorare. quibus rebus solitudine opus erat. Eiusmodi exercitatio cum aliàs ei cordi esset vehementer; tum eo tempore erat optatissima, ob mentem magis, quàm antea diuinarum cōtemplationum cupidam; earum præsertim, quæ de cruciatibus, morteque Christi Domini essent: quas per ea tempora studiosissime, ardentiq; animo frequenter tractabat; articulatim ordinabat; litterisque mandabat. qua quidem mente, studiisq; clementissimus Deus, id quod demùm post factum clarius apparuit; sacerdotem suum iam iam ex hac vita migraturum ad æterna præmia præparare videbatur. Varallum ubi alias simili de causa fuerat, tunc etiam ad eam rem delegit. vico id nomen est, qui Nouaria, & Vercellis æquo spatio distat, ad passuum millia circiter viginti quinque. ibi mons, quoniam fere sub alpibus est locus, ex piorum hominum, etiam longinquorū voris, & omnino religionis causa frequenter visitur. nam religiosus vir ordinis minorum, ex Mediolanensi nobili familia Caima, ante annos fere cētum, cum ex Iudæa, sanctissimo Christi Domini sepulchro religiose inspecto, rediisset; eius imaginem aliquo loco ponere constituit; quæ piis hominibus, cum Iudæam petere non possent, ad pietatem, venerationemq; erga sepulchrum, sanctaque Hierosolymæ loca exercendam, aliquo modo valeret. ac eo loco, monteque delecto; ecclesiam monasteriumque sui ordinis piorum hominum sumptu ædificauit: & sepulchri speciem decore collocauit. ea res adeo feliciter euenit; vt locus maxime celebris euaserit; & variis temporibus ædificata multæ fuerint constructæ; ubi pulchris imaginibus, ac statuis, ea in primis referuntur, quæ in affligendo, morteque afficiendo Salvatore, acta sunt; tum aliæ quoque res ex diuinis historiis ad nostram salutem pertinentes. Ita iam in summo monte, quasi sacer quidam vicus plurimarum ædium factus est; quas ordine, certisque viis frequentes peregrini salutaribus cogitationibus,

suppli-

*Varallum se
sepe piis medi-
tationibus &
contemplatio-
ne exerceat de-
legit.*

*Varallij mentis
descriptio.*

supplicationibusque intenti adeant, & religiose contemplantur. Eò se Carolus igitur conferre statuit, & ob eam rem Franciscum Adornum accersuit: quem piarum exercitationum adhiberet adiutorem. Sed ante misit Dux Sabaudiaë Vercellas, qui illum eius nomine rogatum Taurinum adducerent. officium Duci Carolus, vt charissimo filio non negavit; quod vel sponte libenter suscepisset, ad sacrosanctam Sindonem postremo visendam, & venerandam. Dux vero magnum coepit, si vquam antea, Caroli praesentiae, consiliorumque fructum: visusque est maxime ad pietatem commoueri; & eundem etiam in discessu profequi lachrymis. Ad montem cum venisset, monasterij cellula, in qua moraretur, electa; ibi corpus incommodè admodum, & senere tractare coepit. in ligneis tabulis somnum capiebat lodice tantum instratis. consueto utebatur panis, & aquae alimento. durius, quam antea corpus flagellabat; id quod ex interula deinde, flagellisque sanguine aspersis apparuit; licet ipse studiose occultasset. sacrae confessioni parandae, sacraeque meditationi sese dedit. ad hanc meditandi exercitationem suos admisit, quamquam spatij, occupationisque longe minoris: sed distincta ad meditandum rerum capita quotidie tradebantur: quibus cogitandis, & contemplantis, certis diei, noctisque horis, ea se quisque aedacula, & coram iis imaginibus exerceret; que ad animi sui fructum sentiret aptiora. certum item tempus constitutum erat, quo simul conuenientes inter se, quae animo senserant; quaeque erant meditati communicabant. Carolus primis diebus sex horas, partim diurnas, partim nocturnas sibi finierat; quibus horis contemplationi, precibusque vacaret. reliquum tempus confessioni dabat; tum necessitati quoque corporis, quam angustissime tamen circumscripserat; & si quid negotij esset, quod non posset omitti. Iucunda prorsus species, & pietate plenissima. conspiciebatur nocte amplissimus Antistes, nullo comite, paruulam laternam sub pallio tenens, per vias illas summi montis, petere quam sibi iudicasset, opportuniorem aedulam; vt in ea quemadmodum sibi praescripserat, sese exerceret. quarto ab aduentu die peccata sua confessus est, tanta pietate, dolore, ac lachrymis; vt qui con-

Ducis Sabaudia rogatum Taurinum se confert magna spem Ducis Scitiae.

Ad montem cum venisset quibus fuerit exercitium deditur.

Quot horis primis diebus contemplationi vacaret.

fessionem audiebat, itidem in fletum adduceretur. postero die,
 tantis exercitationibus tam beatè occupatus, non neglexit offi-
 cium tamen; neque recusavit Aronam ad Cardinalem Vercel-
 lensem venire: sed prius nocte proxima, circiter octo horas cō-
 templando, Deumque orando, in diuinis rebus ita mansit; vt
 flexis genibus, tanto spatio, nulla corporis parte cuiquam rei in-
 niteretur: quin etiam ad extremum, eum subaccusare visus est,
 qui horologium curabat, quasi tempus studiose cōtraxisset. Post
 diem reuersus, in suam se retulit solitudinem. quo loco, & ex iis
 quæ cum aliis conferebat, & ex aliis sermonibus, indiciiq; per-
 spexerunt, & Pater, & alij; eum minime vsitata, prorsusque sin-
 gulari ratione diuinitus commotum: & eo præsertim lumine il-
 lustratum, eaque mente confirmatum, quæ rebus humanis, vi-
 taque ipsa omnino posthabita, Deum solum petit; eique intima
 voluntate, totaque mente penitus coniungitur. quibus rebus
 nihil ad propinquam mortem erat accommodatius: maxime, si
 delectationem addas, quam ex sermonibus, meditationibusq;
 de morte, & sepultura Domini; & ex eius sepulchri imagine in
 primis visenda, contemplandaque capiebat. cui rei satis consen-
 sit etiam sacra Sindon visa prius, & culta; tum duo principes vi-
 ri, Episcopus, & Marchio extremis sacramentorum, funerumq;
 officii adiuti. Non multos in monte manserat dies, cum in fe-
 brim incidit. nihil cum ante dixisset, eaque tertio die rediisset;
 Patri demum significauit. idq; fere præter consuetudinem: nam
 alias etiam quinque reuersam nemini indicauit; vt nisi obiter
 postea quandoque alicui significasset, id rescuiisset nemo. Ad-
 ductus est a Patre, vt asperitatem corporis nonnihil minueret:
 quamquam quid fuit tandem, palarum aliquid, in quibus cu-
 baret recipere, & in aqua coctum panem, nullo tamen condi-
 mento, admittere? mentis item exercitationes aliquo modo
 moderatus est: ita vt aliquid temporis aliis quibusdam consul-
 tationibus daret; præsertim de ædiculis illis melius disponendis.
 Febris autem inuasit eum tertio: ac quantum corpori firmitu-
 dinis decedebat, tantum animo diuini luminis, cœlestisq; virtu-
 tis accedere videbatur. Triduo tantum aberat sanctorum om-
 nium

*Vercellensem
 Cardinalem
 conuenit.*

*Ad montem re-
 uertitur.*

*In monte com-
 morans in fe-
 brim incidit.*

*Quid in infir-
 mitate admi-
 serit, asperita-
 tis minuerit.*

nium cultu insignis dies; quem Carolus de more cum populo suo Mediolani, consuetis munerum functionibus, agere studebat. erat ei quoque negotium ab Apostolica Sede mandatum, de collegio ex testamento pij viri in vico Ascona instituendo; vbi pueri pietate erudirentur, & litteris; cuius negotij causa ad locum ipsum eundem erat: neque id sine magno damno differri poterat. Dum igitur hisce de causis a monte discederet; ita rursus sese in locum Dominici sepulchri abdidit; vt comites, cum fere descendissent, tum demum Carolum deesse animaduertentes, in eo loco inuenerint. Aronam eo die venit montosa, difficilique via milliarium decem & octo. Ibi studio celeritatis tertia noctis hora nauem conscendit; vt per Verbanum lacum Asconam contenderet, quæ aberat ad millia passuum circiter triginta quattuor. In quo itinere plurima fecit, & locutus est; quæ tum sanctitatis officia, tum proximæ mortis indicia cumularent; & ideo minime videantur prætermittenda. hæc plerique agunt, dum in lecto iacent: de humanarum rerum despicientia; de beatæ vitæ desiderio loquuntur; suis salutaria præcepta tradunt. Sed Carolus, qui in laboribus assidue vixerat; pro quiete semper laborem elegerat; suam etiam in morte præstitit consuetudinem: suamque itinere faciendo, incommodisque, & laboribus tolerandis, ægrotationem traduxit. philosophabatur de animo sic in hac vita conformando; vt humana omnia, præ iis, quæ Dei sunt, pro nihilo prorsus habeat. oportere hominem sese omni tempore ita expeditum præstare; vt Dei nutu prompto animo semper ex hac vita possit demigrare. ipsas etiam Dei causa susceptas res, quæ quidem quandiu tempus datur, omni diligentia, studioque agendæ sunt; ita tamen esse curandas; vt, iis licet imperfectis, nihil animo tamen afferatur impedimenti, vel moræ; quin liber hinc, omninoque solutus euolet. plures ecclesiæ suæ res exemplo proponebat: quas licet valde vtilis, ac necessarias; & magno item a se studio, laboreque ad id tempus curatas; nullo modo tamen adeo valere æquum erat; vt si vita decedendum esset; animum quidquam morarentur; quin ad Dei voluntatem exequendam prorsus expeditè sese conuerteret, ac hilariter.

Ex monte discedens quid egerit.

Aronam peruenit, & per Verbanum lacum Asconam collegij cuiusdam instituenti gratia contendit.

Mira in itinere & facit & loquitur.

ter. atque vt, quò sermones eius spectarent clarius appareret; breuem cognatorum suorum vitam rursus in ore habebat; & Giberti patris, qui eadem, qua tunc ipse erat ætate, vita cessisset, mentionem repetebat, quæ quamuis ille frequenter loqueretur; de eius tamen impendente morte, tunc quidem nemo suspicabatur. Cum Arona quemadmodum modo dicebam, soluisset; in genua procubuit; & cum suis stas itineris preces habuit. addidit psalmos nonnullos, vt mortuis suffragaretur. tum conuersus ad nautas; omittitis ne precari, inquit, fratres cum soluitis? at mihi hoc dabitis posthac, vt dominicam Orationem, salutationem Angelicam, symbolum Apostolorum pie semper recitetis. cuius consuetudinis initium tunc faciens, vna cum illis mira humanitate ad verbum ea pronunciauit. mox saluari sermone omnes, qui aderant, fructuose cohortatus; in culcitra recubuit vestitus ad nonam noctis horam. tum surrexit nocturnasque stas preces obiit vna cum suis, genibus more suo nixus. mente deinde precari non destitit, donec hora duodecima Canobium appelleret, eo loco sacrum facturus. In Præpositi illius ecclesiæ ædibus permansit, Deum orans, donec illuxisset. tum re diuina confecta; valetudinarioque cibo, sicuti vesperi, sumpto; nauem conscendit; Asconam, quæ circiter millia passuum decem distabat, venit: eodem die negotium confecit ad quod venerat; nauigationemque repetiit. Constituera postero die, qui omnium Sanctorum festum antecedebat, Mediolanum peruenire. sed cum Asconæ quartam febris accessionem sensisset, Canobij subsedit eo die necessario. recubuit primo sine culcitra, atque adeo sine palea: mox familiarium rogatu, vique morbi adductus, sese in culcitra collocauit. morbo afflictus Capucinos iussit accersiri, quorum piis verbis, consolationeque subleuaretur; quos de sancti Francisci exemplis, rebusque celestibus aliquid incipientes, subsequeretur ipse fusius, diuinaque multa proferebat. quibus ex sermonibus in Pij Quinti mentionem delapsus, eius Pontificis plurimas laudes diu, suauiterque percensuit. cum nox esset; ipseque sibi integer videretur, consulto medico Aronam ea nocte saltem proficisci volebat, Orant autem familiares Octavianus

*Arona soluens
quid agat
quidne nautis
dicat.*

*Eodem quo
Asconam per-
uenit die, ne-
gotium confi-
cit, abique.*

*Capucinos ac-
cersiri iubet.*

nus

nus Forerius canonicus Med. in primis; sibi parcat; præterita nocte breui spatio quieuisse; magnum periculum esse, ne tanto incommodo morbus ingrauesceret; præsertim si Mediolani ad proximam celebritatem adesse conaretur. omnino verisimile non fieri, vt vires ad solemnes sacrorum munerum functiones obendas suppeterent. eorum victus precibus, ea nocte commode quieuit. mane autem post statas preces, sacrificiumque, Aronam petit, *Multa christiana perfectionis officia præstat.* omisso cibo, quoniam erat ieiunij dies, neq; inualetudinis excusatione sibi vtendum putabat. In naui genua ponit, precationem iter facienti præscriptam, & litaniam, primo quidam Ambrosiano ritu cum suis; deinde aliam Romano more cum nautis habet; quod ij Aronenses erant, vbi ritus est Romanus. postea sedens sacrum sermonem de celebri festo illo instituit. quo habito, distinctas quasdam conceptiones auditoribus tradidit, in quarum meditatione, contemplationeq; taciti versarentur. Id cum horum spatio factum esset, singillatim interrogauit, quid cogitassent. Deinde negotiis operam dedit: Forerium in Mesaucos dimisit, *In Mesaucos Ostianum Forerium misit.* vt ibi de salute multorum ageret: & per homines recte sentiētes, quæ de Calendario Gregoriano, proximis Rhætorum comitiis recipiendo, posset, diligenter curaret. tum litteris, & supplicibus libellis perlegendis sese dedit: etenim si Rhæticum excipias, negotiis fere superioribus diebus abstinerat, ne animæ exercitationes, & fructus impedirentur. In conspectum Aronæ cum venisset, litaniam repetiit. in oppido mansit in ædibus sodalitatis I E S V. Renato Comiti se excusauit; quod ægrotus apud religiosos viros rectius esset; vbi si quid accideret, propiora essent salutis adiumenta. Ibi igitur refectis tenuiter pro ægroti modo viribus, vt superioribus diebus fecerat; in lecto quieuit ad septimam noctis horam. mox cum surrexisset, tum diuinis contemplationibus, tum statis nocturnis precationibus operam dedit, vsque ad lucem. Missæ sacrum ad omnium sanctorum cultum fecit: in eo non solum nouitiæ domus illius iuuentuti, sed aliis incolis multis, qui conuenerāt, sacrosanctam Eucharistiam præbuit. tum sese in lectum retulit quintò febrim expectans, quæ quidem grauior fuit; quam solebat. atq; cum ex medicorum præcepto,

febri

febri consistente, aquam cum hordeo coctam, calidam sumpisset; moxque somno se dedisset; acrius inflammatus, adeo laborare coepit, vt numquam postea integrum corpus habuerit. nihilominus postero die mane, quo mortuorum suffragia celebrantur, inuitatus nauigandi commoditate, Mediolanum petere constituit. itaque statas quidem horarum preces obit; Missæ autem, quoniam tum demum facere nullo modo poterat, in ecclesia interest: lectoque in naui parato; lacu, mox Ticino flumine, indeque aquæductu, Mediolanum eo die vehitur.

Nauim conscendens grauius laborans Mediolanum conscendit.

Obitus.
CAP. VIII.
Ad pietatem excitandam multa preparari curat.

IB I medicis statim accersitis, sese curandum tradidit. altare in cubiculo collocari, sepulturæ Domini imaginem apponi; eiusque similem super conopei fulcra statui iussit; vt quotiescumque oculos tolleret, eam posset contemplari. aliam non dissimilem, Domini precantis, sanguineumq; sudorem cum morti appropinquaret, effundentis, eisdem fulcris appendi mandauit, quam directo videret obtutu: vt priora illa signa continuari facile quisque cognosceret. quamquam eiusmodi imagines, quotiescumque ægrotaret, ad solatium suum requirebat. Mane cum adhuc horarias preces, quemadmodum ad id tempus religiose fecerat, recitare vellet; Patris Adorni suafu, satis habuit alium recitantem audire. cupiebat item, si febris remitteret, in facellum se conferre, ibique sanctissimum recipere sacramentum; alioqui saltem ad altare cubiculi sui: sed neutrum licuit. cumque Pater suaderet, vt in cubiculo Missam fieri pateretur, non consensit, ne quis forte sequi vellet exemplum. Post meridiem febris increfcere, sextaque accessio obscure fieri ita coepit, vt somnum quendam videretur inducere. Audieram eum quandoque narrantem de Egidio Mutinensi Episcopo, quem plurimi fecerat: cum mors immineret, quiescenti sese, ac pene dormienti similem præstitisse: qui cum sæpius interpellaretur, finite me, inquit, tandem quiescere, & cum Deo esse. Id cum eo tempore venisset in mentem; dixi subuereri me, ne Mutinensem Episcopum imitaretur: quod ille subridens ita negare visus est; vt verum tamen ex parte crederes. veniunt medici; inspiciunt. ita timet,

Augescit febris.

ment, vt morbum diuturnum, neque eum sine aliquo vitæ periculo prænu-
 cient. at cum habita inter se consultatione, paulo post ad illum redeunt; motumque in brachio rursus obseruant;
 tum vires ad exitum præcipitare, iam iamque interituras, præ-
 sentibus renunciant. Subitus, minimeque omnium expectatus casus, quàm vehementer nec opinantes perculserit, non est cur
 explicare conemur. alij aliis significant: tacite simul lamentan-
 tur; intimo dolore afficiuntur. mittitur statim, vt sacrosancta
 Eucharistia proposita, supplicationes in maiore, aliisque eccle-
 siis instituantur. Accedit Pater lachrymans; quis enim se pote-
 rat continere? euocari eum ait ex hac vita: vltima sacrorum sub-
 sidia non videri differenda. Adeo præcipiti lapsu vires deficie-
 bant; vt ipsa loquendi facultas vix relinqueretur. casum tamen
 æquo prorsus animo accipiens, de sacramentis respondit, insta-
 re se maxime. Dum hæc parentur ad aurem supplex petij; di-
 cere illud vellet, quod sanctus Martinus sub mortem dixisse le-
 gitur, Domine si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso
 laborem. nam & ante annos duodecim, cum grauissime ægro-
 taret, illud idem audieram vsurpasse. an secum dixerit, ignoro:
 sed apertis illico oculis, meque intuens, consuetam omnino vi-
 sus est obtutu saltem præstare benignitatem: quamquam idem
 vitæ ipsius, qui sancti Martini, tum euentus fuit. recte vero ille
 ad sancti illius Episcopi imitationem tunc inuitari potuit; cui
 tum in vita, tum in morte multa habuit similia. vtrum suum, vt
 Martinus præsenferit obitum, affirmare non audemus: quæ ante
 euenerunt, quæque nouimus, simplici narratione modo protu-
 limus. Sed Martinus quoque paulo ante mortem ecclesiastici
 negotij causa profectus, viribus corporis, vt Seuerus narrat,
 cœpit repente destitui: & aliquot dies vi febrium afflictus, non
 solum orationes, vigiliisque intermittere noluit, sed ne vilia
 quidem stramenta iacenti sibi supponi passus est: iacebat autem
 in cinere, & cilicio. Sanctissima igitur hostia celebriter allata,
 capite, brachiis, toto denique corpore Carolus nitebatur, vt as-
 surgeret: sed nobis adiuuantibus sese ita saltem extulit, vt linea
 veste, ac stola collo inducta, religiosè sacrosanctum viaticum ac-
 ciperet:

*Quod iam,
iam mortuum
sit Carolus re-
nunciant Me-
dici.*

*Supplicationes
in maiore ali-
isque ecclesiis
instituntur.*

*Sacramenta
ad se adferri
enixe efflagi-
tas Carolus.*

ciperet: quod extrema vnctio rite adhibita statim secuta est. quibus in sacris officiis ipse, cum ritus postulabat, vna cum aliis sacerdoti respondere conabatur. reliquum tempus consumptum est in legendis diuinis scriptis de passione Domini, aliisque, quibus anima tali tempore iuari, Deoque commendari solemne est. cum autem sensus paulatim restinguerentur, Annibal Altempsius Comes eius affinis vna cum filio genibus positus supplex sibi petiit benedici; quod idem fecere omnes, qui aderant. manum ille mouit quidem, sed nisi alio adiuuante tollere non potuit, vt de more crucis signo benediceret. cilicium illi cum sacro cinere imposuimus, ex instituto veteri; quod ille in libro rituum ecclesiæ suæ renouari iusserat: ac merito quidem vel ad eius asperitatem vitæ significandam id erat adhibendum. continuerunt liberiores fletum familiares, quandiu ille aliquid sentire visus est: at cum animam agere cœpit: quæ res, & ad modicum tempus durauit; & parum præ se tulit difficultatis: tum vero gemitus, lamenta, atque adeo eiulatus eruperunt. hic vniuersæ christiænæ reipublicæ iacturam: ille Mediolanensis ecclesiæ casum, & orbitatem: alius susceptorum ad Dei gloriam munusculum dissolutionem: nonnulli priuata detrimenta, miserabiliter flebant. Circum cubile locum, ex intimis quisque, morienti Patri quàm potuit proximum, initio cœperat. id vsui etiam fuit, vt rem aliquam ab eius corpore fumeret, amoris, religionisque gratia. hic namque ceream agni imaginem è collo pendentem; eoronomam ille, qua precari solebat; alius caputiolum; alij alia pie rapuerunt. quidam celeriter ad res alibi repositas venerunt: ex quibus pretiosissima sibi contigisse sunt lætati, qui flagellum, ex Varalli verberatione tinctum sanguine; atque interulam itidem sanguineis guttis aspersam inuenerunt. idem adeo studium in plerisque postea vixit; vt cilicium, tum illud quod imposuimus, tum aliud, quo vti solebat in infinitas particulas diuisum plurimis enixe postulantibus, sit distributum. aliæ res, libri, imagines, vestes, omnibus viis quæsitæ, & inter res charissimas habitæ. aliquid pælearum in quibus iacuerat, si aliud non daretur, quædam longinquæ virgines postularunt. Periculi

fama

*Sacro sanctum
Sacramentum acci-
pit, quod ex-
trema vnctio
statim sequi-
tur.*

*Annibal Al-
tempsius Co-
mes vna cum
filio benedici à
Carolo petiit,
idem omnes
qui adsunt fa-
ciunt.
Cilicium illi
cum cinere im-
ponitur.*

*Moritur Caro-
lus, gemitibus,
eiulatus, &
lamenti om-
nia replentur.*

*Familiares
rem aliquam
ab eius corpore
sumunt.*

fama per ciuitatem vniuersam subito diffusa, cunctos commouerat. vbique ciues in viis, vbique lumina; passim circulari; anxio animo inter se interrogare; inter se factum narrare cum lachrymis. coacti subito longi ordines marium, foeminarumque omnis ætatis, cruce prælata, per vias procedebant, litaniamque habebant: quorum stata verba alta flebilique voce prolata; admirabile est, quantum dolorem, fletumque omnium augerent. Plurimi in ecclesias supplicatum confluerunt. alij ad eum visendum concurrerunt; vt palatium Archiepiscopale, cubiculumque ipsum omnium fere ordinum multitudine statim completeretur. ipse etiam prouinciæ Gubernator statim accurrit. Neque vero casu fortassis euenit, vt magni Antistitis obitum tot hominum genera coram dolerent. Principes viri, magistratus; milites; patritij; plebei: non Itali solum, sed Hispani, Germani, Heluetij, Angli. viri ecclesiastici cuiuscumque prope modum generis, atque ordinis. erat ea certe iactura communis. virgines in monasteriis, cum eò quoque celeriter nuncius penetrasset, itidem commotæ, statim ad precandum sese dederunt: ac tota fere nocte quædam in supplicatione permanserunt. ita circiter tertiam noctis horam III. non. Nouemb. die sabbati, nos optimus Pater reliquit. cumque charissimam animam hinc euolasse, facie propius admota experientes, cognouissemus; clausimus, quoniam eramus a latere, relictis corporis oculos.

Vniuersa commouentur cineribus.

Prouincia Gubernator ad Carolum accurrit.

De tanti Antistiti morte infiniti propè dolent.

AVDITA morte, is luctus, atque mœror fuit; vt in rerum omnium desperatione versari ciuitas videretur. eos equidem libere, ac effuse flere vidi, quos a fletu penitus alienos, vel ob charissimorum mortem, quisque facile iudicasset. neque vero subito dolor, aut paucis, vt fieri solet, diebus desit; immo auctus potius videtur in dies: sciteque dixere quidam; hunc dolorem, non vt alij, tempore minuendum, sed potius augendum; quod quotidie magis perspiceretur iacturæ magnitudo. Rite curatū est corpus inter familiarium oscula. quod quidem macie sua maiorem etiam inspectantibus doloris sensum efficiebat: vide-

Exequiæ, ac sepultura.
CAP. IX.

Inter familiarium oscula & lachrymas corpus curatur, & batur quale corpus.

batur enim propemodum ossibus, pelleque tantum constare: ut de eo fere, quod de sancto Basilio, dici posset; cuius vitam is commemorare frequenter, sibi que proponere solebat: quem admodum charta laternæ circumdatur; ita pelle prope arida reliquum fuisse corporis circumamictum. addebatur, quod, ut quibusdam visum est, adhuc signi aliquid in dorso manebat, quod nefarii illius ictus memoriam renouaret. collocatum postremò est in palatij sacello, vestitum pontificiis indumentis albi coloris: & cum mira esset populi cupiditas visendi illius; timereturque ne immensæ multitudinis concursus, atque impetus, satis moderari posset: non solum nocte ipsa, quæ non multum habuit quietis; sed die item insequentia clausæ habitæ sunt fores. At cum diutius teneri populi desiderium non posset: corpore cancellis circummunito; quibus multitudinis impetus, vehemensque plurimorum studium cohiberetur; aditus omnibus apertus est liber. tantus omnium ordinum toto biduo concursus fuit, ut per amplas palatij scalas, dum confertissimi alij descenderent, alij ascendere conarentur; seseque mutuo premerent; multi ferrentur præcipites; nonnulli pene opprimerentur. ipsius sacelli non exigui tamen, parietes rumpere, multitudinique exitum patefacere, necesse fuit. diuturnior concursus fuisset sine dubio; exterique aduenissent, si amplius dilata fuisset sepultura. augebatur vero populi conuenientis dolor; quod tangere, atque osculari chari patris corpus per cancellos non possent; neque ob perpetuò confluentem multitudinem, morari saltem permittebatur, ut paululum eam intueri faciem, cõtemplarique possent, quam visuri amplius non erant. in qua quidem nouus quidam decor, præcipuaque tunc sanctitatis, & benignitatis signa quædam elucebant. Aliud solatium denegabatur, quod nonnulli tamen obtinebant furtim; ut globulorum coronæ, quas magna cupiditate offerebant, corpori admouerentur; quibus religiosus ob eius contactum vterentur in posterum; & inter res chariores asseruarent. Dum ibi corpus fuit, clerici semper astiterunt, pie precantes; horis distributis, ut alij aliis succederent; canonici maioris ecclesiæ; alia clericorum vrbs collegia;

In palatij sacello collocatur.

Maximus omnium concursus ad corpus intemendum.

Circa corpus præstita officia.

collegia; eius item familiares. feria quarta elatum est corpus, funusque ductum, vniuersis vtriusque cleri, tum piarum sodalitarum ordinibus comitantibus. vnusquisq; autem accensum manu cereum tenebat. secuti sunt pontificio habitu ex Episcopis prouinciæ nonnulli; Nicolaus in primis Cardinalis; qui pro suo eximio in Carolum amore Cremona statim accurrit. Prouinciæ Præses, Senatus, Magistratus; populique multitudo; quanta longissimis viarum spatiis potuit contineri. nam iudiciis omissis, relictis negotiis, clausis officinis, etiam ex agris longe conuenerunt. quorum fletus vere memorabilis, tum Antistitis sanctitatem, insignesque laudes; tum populi amorem, gratumque animum, satis per se prædicabat. neque se continuerunt, quam aliquando vocem simul tollentes, non sine multorum terrore; misericordiam, conclamarent; quasi ciuitatis exitium aliquod instaret. Funeri statim successere funebria sacra, quæ Cardinalis idem celebravit. quibus & sacri homines, & quotquot ecclesia maior cotineri poterant, interfuerunt. concionem habuit Franciscus Panigarola; qui de quacumque re apud quoslibet dixisset, summa vi dicendi permouisset omnium animos: nunc de tanto Antistite, ad auditores tam dolenter affectos; ipse lachrymis frequenter oborientibus, quid effecerit; facile conici potest. Fuerat corpus in ampla structura alte collocatum; atq; ita communitum, vt cupida multitudo minime posset perrumpere. Sed factis exequiis, necesse fuit eum tutiore loco inter ferrea clathra ponere. nam summo studio, atque impetu irruebant plurimi, vt corpus tangerent; siue religione, amoreque inuitati; siue etiam sanitatis adipiscendæ desiderio incitati. Multi prauis dæmonibus occupati adducebantur, qui clamoribus, magnisque agitationibus sese perpetuò commotos ostenderunt, tum in funere ducendo, tum in diuinis faciendis, tum die ipso toto; quo ad populi solatium sine intermissione confluentis, intra septa illa corpus relictum est; vt sequenti nocte sepeliretur. Delegerat sibi ipse in testamento sepulturæ locum, ad primos gradus, quibus altare versus ascenditur; ante ipsum aditum; vt ingredientium, ac prætereuntium pedibus teri necesse sit. Eò, cum interim defos-

Quali apparatu funus ad sepulturam delatum quomodo committatur.

Sacra funebria celebrat Cardinalis Cremonensis, concionem habet Franciscus Panigarola.

Exequiis completis ubi collocatur corpus.

Possesi a dæmonibus quid faciant.

Sepultura locum sibi delegerat Carolus.

sum, atque ædificatum subterraneum sepulchrum esset; corpus in arca plumbea inclusum; nomine ac tempore insculpto, intulimus. lapis impositus est cum epitaphio, quod in testamēto ipse conscribi iusserat his verbis, Carolus Cardinalis tit. S. Praxedis, Archiepiscopus Mediolani, frequentioribus cleri, populique, ac deuoti fœminei sexus precibus se commendatum cupiens, hoc loco sibi monumentum viuēs elegit. Testamentum fecerat ante annos octo, cum pestilentia urbem inuaderet, vt diximus. ac hereditatem quidem suam reliquit præcipuo pauperum valetudinario. sed a maioribus accepta bona, quæ fideicommissi iure manere in familia necesse erat, Francisco Borromeio Comiti patruo reliquit, eique patruales suos Comites substituit, Renatum, & Federicum; qui quidem Francisco ante Carolum mortuo, ei successerunt; & meritò quidem, non ob propinquitatem solum, sed ob eorum in Carolum obseruantiam ac pietatem: Federici præsertim; qui clericalem a prima adolescentia vitam amplexus, eius virtutes, moribus, & disciplina quotidie magis expressit; quem Deus, vt esset expressior, atque illustrior imitatio, voluit anno ætatis suæ X X II. creari Cardinalem; ita Caroli quamuis mortui suffragantibus in sanctam Ecclesiam meritis; vt ex propriis tamen virtutibus omnium iudicio dignissimus habeatur. In eodem testamento religiose liberaliterque legauit multa. Sacra, precesque anniuersarias ad maiorum, animæque suæ subsidium constituit. pro se quotannis obitus die fieri iussit; cavitque, si mors in diem illum incideret, quo die pro Archiepiscopis mortuis sacra fieri decreto constituerat; differrentur in sequentem. ac quasi id præuidisset; ita euenit, vt sese habebat conditio. Ecclesiasticam supellectilem fere omnem, magni pretij ecclesiæ maiori legauit. Scripta ad conciones pertinentia Ioan. Francisco Episcopo Vercellensi. Familiaribus annuas pensiones, ex auitis fere bonis soluendas: religiosis collegiis; amicisque aliis varia reliquit. Dedit eodem testamento erga filios id specimen amoris sui; vt quocumque loco moreretur, cadauer tamen Mediolanum afferri, atque ibi sepeliri vellet. Non videtur omittendum; quoniam & hæc signa ad rem fa-

ccre

Corpus sepulchra mandatur.

Testamentum quando fecerit.

cere exemplis didicimus ; iis mensibus qui hanc iacturam nostram antecesserūt, fulmina inusitato prorsus numero, per diocesim Mediolanensem erupisse ; in ecclesias præsertim ; quarum vna fuit nostra Modoëtensis , quamuis nullam ruinam passa. imo, quod præcipuum est, in ipsam quoque maiorem ecclesiam Mediolani irrupit fulgur ; & altaris maioris vmbraculum non nihil læsit. In Vrbe vero malus in Adriani mole alte eminens, cui Pontificia signa quædam, solent apponi, cum de cœlo tactus esset, postridie accepto, dum adhuc lignum conflagraret, de Caroli morte nuncio, eam rem significatam multi existimarunt: quamquam alij retulerunt ad Gregorij Pontificis mortē qui post menses circiter quinq; diem suum obiit. sacris per ecclesias passim celebriter peractis, suam ciuitas erga tantum Patrem pietatem ostendit. Piæ, honestæq; mulieres multæ, quasi pro vniuerso sexu, cui se ille in epitaphio commendauerat, satisfaciētes; tum funebria iusta, in eadem ecclesia maiore suis sumptibus fieri curarunt ; tum facto agmine septem statas ecclesias, toto itinere supplicantes, crucifixi imagine prælata, cum Caroli insignibus, adierunt. quod idem primo quoque cuiuslibet mensis Dominico die postea seruauerunt: vt illud vulgò Cardinalis sodalitium appellatum sit. Signa mœstitiæ, ac doloris, etiam in longinquis christiani orbis regionibus edita sunt. Gregorius ipse Pontifex, eius audita morte, quemadmodum viri grauissimi nobis narrarunt, illud pronunciauit, Extincta est lucerna in Israël. In Heluetiis, ac Rhætis in primis, quantum impij gauisi sunt, grauissimum sibi aduersarium sublatum; tantum luxere pij acerrimum defensorē. quamquam dolere visi sunt ex iis quoq; multi, qui minore adducti malitia sequuntur impietatem. De morte narrationes: tum laudationes multæ, versu, solutaque oratione conscriptæ, inque varias linguas conuersæ, per orbem disseminatæ sunt. Ioan. Franciscus olim, antequam Vercellensis Episcopus crearetur; latinum poëma de Carolo condiderat: quod hæc scribens editum audiui. poëmati laus debetur; fides item historiae, si poëtica inuolucra detraxeris: quæ quidem indigna fortasse sacris historiis existimans, auctor opus edi nolebat, quemadmodum

Qua signa Caroli mortem præcesserint.

Quam pietas Ciuitas erga Pastorem suum ostendat.

Pontifex audita Caroli morte quid dixerit.

De morte narrationes, tum laudationes multa.

admodum nobis affirmavit. At suos in morte quoque Carolus habuit obtrectatores. cœnobitici ordinis homo ; cuius mores pene intolerabiles Carolus diu non solum tulerat, sed officiis, & mira benignitate moderandos susceperat : incredibili odio Carolo mortuo maledicebat; eiusque nomen, ac memoriam infestabatur: neque ferre poterat, ut ei vitæ sanctitas a quoquam tribueretur. at is non multo post quorūdam criminum reus factus, Romamque vocatus, morte pœnam vitæ huius effugit. Alius ordinis eiusdem, scriptor imperitus, & levis, historia quadam edita, Caroli famam inepta quadam dissimulatione, acriter, & maledice vellicavit. ea de re cum Romam relatum esset; inspecto libro, volumina omnia e bibliothecis auferri iusserunt summi iudices. homo paucos post menses interiit. Magna omnium animis memoria, veneratioque eius sanctitatis perseveravit. imaginis habendæ, quæ aliquo modo eum referret, tanta cupiditas fuit; ut inaudito studio quouis operis, & artificij genere, innumerabiles effectæ sint; passimque a nostris, & ab exteris expectatæ: tum ad Principes, & Reges in longinquas partes præclari muneris loco missæ. videre licet in prouincia Mediolanensi, per domos, per officinas, priuatim, & publice, passim affixam, imo pie, ac religiose collocatam eius effigiem; ut eo aspectu nemo carere potuisse videatur. quamquam incommode accidit, ut ex tot artificibus nemo fere, vere, ut erat, expresserit. nam ut pingi se viuens pateretur, ne petere quidem ab eo quisquam ausus esset. furtim vnus; aut alter, quod sciam, conatus est; idque satis feliciter. Anno ab eius morte elapso, ipso obitus die, conuenere, qui doctrinæ christianæ scholis sese exercent, & aliæ item piæ societates: atq; agmine maximo ad statas septem ecclesias eius memoriæ gratiæ supplicatum ierunt. dumque ita pius populus toto pene die pluuio tempore supplicationi vacans urbem peragraret; plurimi ad sepulchrum venientes sese abiicerent, saxumque flentes oscularentur; ipsa incredibilis detrimenti recordatio, cum tali publicæ pietatis, & amoris argumento coniuncta, ciuitatis luctum instauravit. At libentius maxima pars eius laudes diuinis officiis concelebrasset: seque potius illi commenda-

In morte suos habuit obtrectatores non tamen a Deo impunitos.

Caroli quas cumque imagines omnes habere student.

Anno ab eius morte elapso, quid faciunt pij homines.

dasset, vt apud Deum iuaretur; quod priuatim faciunt plurimi: quàm orarent pro illo Deum; quod pleriq; inuiti quodammodo, propter spem de eius beatitudine firmiter conceptam, facere sibi videntur. plurimi eius auxilium in suis difficultatibus, & angustiis implorant: multi vota faciunt, & persoluunt; cereis etiam ex ecclesiastico ritu allatis; qui honoris, & religionis gratia ad eius sepulchrum incenduntur. ex Heluetiis nonnulli Mediolanum miserunt, qui vota persoluerent. vir clarissimus eiusdem gentis, primò quidem ad Varallium montem; inde ad Caroli sepulchrum pietatis ergo pedibus profectus est. cumque ægro tasset; se tamē iussit adhuc imbecillum ad idem sepulchrum rursus portari. Multi etiam beneficia diuinitus per eum a Deo accepta prædicant: atque pridie eius diei; quo hæc scribebamus; funale ad sepulchrum allatum est ab eo qui diceret, sese cum

Plurimi eius opem in angustiis implorant.

Heluetij nonnulli vota persolunt.

Beneficia per Carolum a Deo accepta prædicant multi.

Carolum inuocasset, & votum fecisset, ex morbo quodam conualuisse. Quibus de rebus

alias, vt spero, fufius explicabitur.

DE

VITA ET REBUS GESTIS,

CAROLI CARD. S. PRAXEDIS ARCHI- EPISCOPI MEDIOLANI,

Liber Septimus.

Statura, & effi-
gies Caroli.
CAPVT. I.

MULTA sunt ex Caroli factis, quæ cum historiæ filo duci cōmode non potuerint, minime tamen existimamus omittenda. Vno etiam in loco eius naturam, consuetudinem, disciplinam; ac animi imaginem quandam exprimere; huius videtur esse scriptio. nam vt in corpore toto diffusum sanguinem propriam tamen obtinere sedem videmus; ita Caroli moribus, licet vniuersa rerum gestarum narratione dispersis; proprius etiam locus recte videtur assignari. Ex his igitur nunc aptam operi conabimur addere quasi coronidem. atque omnia ad certa capita redigentes, prius quæ patent sensibus, quæq; in ipso fuerunt; deinde quæ ad alios priuatim, publiceque referuntur; ordine, quantum fieri poterit cōtexere studebimus: ecclesiæque administrationem; quæque ei factæ sunt salutare accessiones, generatim comprehendemus. Statura fuit Carolus, quæ communem non nihil superaret: cui membrorū quoque magnitudo, ossibus saltem, respondebat; nam carnis tantum fuit, quantum ieiunij permisit assiduitas. magni oculi, cœruleique. nasus grandior; rugis laxioribus ab eo ad mentum deductis.

*Auctoris in
hoc libro septi-
mo propositum.*

ductis. capillus subniger. subrufa barba, & incompta, quamdiu non rasit. Auctoritas vero, grauitasque multa, toto vultu pallido, & macilento; qui veterum sacerdotum sanctitatem maxime referret. Robustum natura corpus idoneis signis multi iudicauere; sed curis primo familiaribus, dein ecclesiasticis, semper ætatem præcurrentibus; studijs litterarum; laboribus demum, vigiliisque episcopalibus, & varia corporis vexatione debilitatum.

CORPVS vt tractarit; quibusue quasi gradibus ad summam vitæ asperitatem venerit; pluribus locis supra demonstratum est. quam ad rem vsus est, Deo concedente, duobus magnis adiumentis. alterum, quòd nihil subito durius suscipiebat; sed sensim progrediens, tum vires experiebatur, tum sese paulatim assuefaciebat: in quo magnum salutaris progressionis momentum esse merito existimatur; ne vel se quis cito conficiat; vel defatigatus subsistat; aut de via declinet. Ita sese in aquæ vsu habuit; ad quem annorum cursu ita peruenit, vt vinum paulatim minuendo, aquam vero addendo; stomachus demum aqua sola contentus esset. Ita in ieiunio; quod multis annis, dierum numerum per hebdomadas paulatim augēdo, fecit quotidianum; illudque prandij solius, nihil vesperi prorsus admittens. Ita in omni fere obsonij genere reiiciendo; vt primò carnem, mox oua, ceteraque sensim dimittens; ad panem solum cum aqua, ci-
Quo ordine in obsoniis reiiciendis progressus sit Carolus.

bus denique redigeretur. quamquam mors anteuertens fecit, vt aliquot dies, puta tres in hebdomada restarent, quibus lacte potissimum, sed pomis etiā, & herbis, similibusq; adhuc utebatur. simili vsus in Quadragesima ratione. gradatim in angustias sese ficuum aridarum, lupinorumque deducere curauit. Alterum adiuumentum fuit, quòd quæ semel susceperat, ita constanter tenebat; vt neque labore, neque incommoditate; neque humano, diabolicoue impulsu ab iis deduci posset. plurimi enim parum progressus idcirco habere videntur in via salutis; quòd leuiter ab instituto deflectunt; quotidieque noua ordientes, nihil ad exitum perducunt. omnino mira inerat, his præsertim temporibus,

Victus, & somnus eiusdem.
CAP. II.

Quo ordine in obsoniis reiiciendis progressus sit Carolus.

In suis seruandis Institutis constantia, & patientia.

bus, patientiâ inediæ, vigiliæ, frigoris, assidui laboris; omnium denique, corpori quæ sunt incommoda: vt demum, non procius appetitu, & ne pro vsu quidem necessario; sed pro occupationum opportunitate, & pro suo denique arbitrato, corpori satisfacere videretur. Cibum, si officium diuinum, vel humanum ita postulare; quod eueniebat frequentissime; tam facile differrebat in horas plures; quàm alius rem quamlibet leuissimam. at contra etiam officij causa tempus cõsuetum præueniebat; amicorum flagitantium gratia vinum, carnemque admittēbat; bis in die quandoq; edebat: quamquam non ita facile extremo vitæ tempore: tum enim grauari se vehementer, & quasi febris tentari sentiebat, si amicis in eo genere obsequi conaretur. Sed Brixia vidimus, cum ad eum hospes vir princeps venisset, bis in die cū eo accumbere; cibumq; promiscuum, etiã vesperi sumere; cum tamen longe post meridiem negotiorum commodo pranderet. Quibus diebus panem solum adhibebat, quoniã egre mandentē diutius detineri necesse erat; edens supplices libellos, aut epistolas inspiciebat, ac subnotabat; vel alia legebat, & meditabatur. Cum rogaretur, vt quam biberet, eius aquæ naturam saltem aliquo modo vellet temperari: delicias respondit in exercitatione patientiæ minime quærendas. sese vino potius vsurum. Cibum, & potum ita sumebat, vt nihil gustare videretur; nec quereretur vmquam, vel datum aliquid quod nollet, vel secus factum ac vellet; nisi quid forte melius esse sentiret, quàm ferret sibi proposita dūrities. Ad ea quæ legebantur edenti, tum ipse fuit attentus maxime; tum exteros quoque cum eo accumbentes attentos facere solitus est; de eo quod audiebat identidem aliquid dicens, ad pietatem excitandam. de cibo vero, vel potu nullum penitus vmquam verbum. Corpus non exercebat: nisi quātum muneris, pietatisue ratio postulare; in quo non valetudinis modum respiciebat; sed rerum diuinarum ardenti studio ferebatur. Somno quinque horas dabat in lectulo illo suo paleato, & cannabino; sæpe etiam, si opus erat, breuius spatium; nonnumquã breuissimum, & in sella aliqua collocatus: qui aliis tamen humanissimus Pater indulgebat, si essent imbecilliores; vt octo,

vel

Pium responsum.

Ad ea qua in mensa legebantur, attentio.

In Somno quã parcum.

vel etiam nouem darent. cumque eius familiaris narraret; cuiusdam non ignobilis rerum spiritualium magistri sententia, septem horas sano corpori concedi posse: de Episcopis, inquit, non puto locutum. Ante lucem surgebat semper. ad somnum utebatur nonnumquam tempore, quod itineri dare necesse erat: & nihil de iumentis celeritate remittens, ut poterat, aliqua ex parte satis necessitati faciebat. dormitabat sæpe tamen interdum, natura etiam moleste exigente, quod ei debitum erat: sed ita modice, ut omnia quæ dicerentur audiret. dixisses in consultationibus quandoque, nihil omnino percepisse eorum, quæ dicta fuerant; cum ille sententias aliorum repetens, optime omnia iudicabat. cum in sacris precationibus, psalmodiaque arcto somno teneri videretur, promptum se tamen præstabat absque vllius admonitu, ut si semper vigilasset, quotiescumque surgendum, caput aperiendum, aliudue ex ritu agendum esset. Admonitus aliquando, satius esse naturæ quod necesse erat concedere; quam alieno tempore, & loco dormientis speciem publice præbere: naturæ id esse vitium affirmabat suæ; cui nullum somni tempus satis erat ad eiusmodi dormitationem vitandam; qua se vel medicis curationibus etiam expedire curauerat. Hanc vitæ duritiem, ex clero, populoque imitati sunt multi. qui vino, cibisque melioribus, pro modo quisque sibi proposito, abstinentes, aut etiam in tabulis cubantes, commune lautitiæ studium valde temperauerunt.

OMNIA captabat in quotidianis rebus durioris vitæ momenta, quæ plurimi vitare potius solent: in quo magnam vim meritorum, occulto quodam studio colligeret; & non mediocriter ad perfectam vitam iuuaretur. Non paruum illud fuit incommodum, vel potius cruciamentum: neque die, neque nocte vumquam ignis beneficium in regione valde frigida recipere, hominem interdum male vestitum, noctu vix contactum; palea subtus, supraque afflictum corpus fouente; ut non immerito dixisse videatur in oratione sua Franciscus Panicarola, nihil amplius Carolum vsum suis, quam canem domini facultatibus;

Patentia frigoris, & aliorum incommodorum.
CAP. III.

Francisci Panicarola de Caroli paupertate sententia.

qui quidem pane, aqua, paleaque modica contentus est. At etiam, quasi humanis commodis illudens, Iulio Petrutio religioso admodum seni, qui intimis obsequiis ei inseruiebat, non nihil eiusmodi acerbitatem quodam tempore querenti; eam esse rationem dixit, qua hyeme lintea minime frigida cubans sentiat, qui ignem iis adhibere nolit: frigere adeo, dum in iis se collocat, ut præ membris suis lintea minime frigida videantur. Stans legebat, scribebatque semper, tabulæ innixus altiori. at foris, paratas ad usum sedentium tantum mensas reperiens, genua ponebat in solo. opinio fuit, salutaris patientiæ causa eam quoque rem ab eo susceptam. cumque sæpius multi sacra biblia, quæ frequenter in manibus habebat, ita collocatum perlegere vidissent; diuinos libros reuerentiæ gratia flexis genibus ab eo semper legi consuesse prædicarunt. captabat ille quidem omni studio incommodorum, perpersionumque occasiones; eximiaque erat erga diuinos libros reuerentia; ut merito, ita sit existimatum. sed aperuit nobis quandoque; dolens vitæ suæ asperitatem nimium prædicari, atque amplificari, quod silere non debeo; id se facere valetudinis gratia, cum eum sibi situm vsui esse ad quædam corpori necessaria cognosceret. id quatenus eiusmodi causæ tribuendum sit, alij viderint. Ita vero angusto loco in suis ædibus consistebat; ut angustiore religiosi viri nulli vtantur: tum ætate caloribus ita subiecto; ut pari propemodum patientia, ad calorem, frigusque opus esse videretur. Foris item, cum necessariæ occupationis gratia morabatur, ne forte oblectationis gratia secedere quis putaret; eodem modo incommoda eligebat loca; eaque interdum eiusmodi, ut omnes eius miserarentur conditionem; cum præsertim vbi confiterat, siue in algida, siue in æstuosa loca incidisset, constanter maneret; neque dolens vmquam, neque aliquod leuamentum quaerens. si aquæ, hortiuæ essent; ne aspiciebat quidem, nedum inambularet vmquam. cum essemus in ecclesiæ Mediolanensis villa Crupelliana, & vna Franciscus Adornus ecclesiasticarum consultationum gratia; ad fluminis Aduæ ripam semel post cibum cum processisset; in insignis cuiusdam iucun-

Quid Iulio Petrutio de acerbitate querenti, responderit Carolus.

Stans legebat, scribebatque.

Qua reuerentia sacra biblia legerat.

Imo vita asperitatem prædicari, atque amplificari, quod silere non debet.

In angusto loco in suis ædibus consistebat.

Nullas corporis recreationes admittibat.

iucunditatis loco id ponere visus est, quas propter nos suscepisset; quamquam alioqui non sine causa locum visit. Cum tot annis ad ædes S. Barnabæ Mediolani ventitavit; semel, aut iterum tantummodo, idque adductus Cardinalium hospitem causa, hortos ingressus est. postremo vero tempore, cum suaviorem sese omnibus præbere studebat; eo semel nullius gratia ingresso; adeo mirabile visum est, ut inter se Patres quasi rem inauditam narrarent; magno præsertim accedente cumulo, quod manu sua pomum arbori detraxerat. Cum in eiusmodi religiosi locis edebat; vel solus, vel vno ministro contentus erat; nihilque sibi præter cæteros volebat apponi: quamquam postremis annis communis ceterorum modus, si tamen illum admisisset, pro lautitia illi esse poterat. paululum autem post cibum pie cum sacerdotibus collocutus, satis relaxationi datum dicens, ad opera sese reuocabat: nam vel modicum post cibum recreationis, quotidiana eius consuetudo non admittebat: nisi per æstatem quieti potius aliquid, quam somno, interdum ex necessitate daret. eam esse demum in hoc genere veram virtutem dicebat; non solum cupiditatibus resistere; sed eas persequi; sensibusque, non ea tantum negare, quæ vitiosam haberent voluptatem; sed studiosè detrahere iucunda; molesta vero propinare. Itinera tum equis, tum pedibus durissime cõfecta non vno in loco narrauimus. sed iter faciebat, tum magna festinatione semper, ut domestica iumenta non diu labori resisterent; tum cursu etiam, quotiescumque charitas postulabat animarum. idque eo labore, quem extenuatum, debilitatumque corpus ferre necesse erat: quemq; sibi propemodum intolerabilem esse, quandoq; fassus est. Cremonense iter milliũ quinquaginta, cum usu venit, & alia similia, vno die conficere solitus fuit: pluuias, tempestates, nocturnum tempus, præcipitia montium; fluminum, lacuum, latronumq; pericula; hospitia incommoda, frigora, calores, contemnebat. quibus de rebus nemo est familiarium, qui paratas non habeat narrationes admiratione dignas. hic Verbanus lacus vndas; ille Apennini tempestatem, & turbines; alius Alpium rupes præruptas, & earum diurna, nocturnaq; pericula

In religiosi loci edens quomodo cum coagi solebat.

Memorabile Caroli sententia.

Itinera quomodo faciebat.

RECOR-

recordatur. mirum vero omnino; tot, tantisque periculis, & casibus quoque multis, neque ei, neque comitum cuiquam mali aliquid euenisse. puluerem æstate ab ore non desiciebat: vestitas numquam habebat manus; vt hieme; præsertim si loca montana, asperioraque obiret; tumidæ perpetuò, plenæque vlceribus apparent. neminem ad hospitia præmitti, præsertim ieiunij diebus, patiebatur; vt subito adueniens, aliquid semper addere suis posset incommodorum thesauris. Pedibus, si tamen hoc inter Caroli labores numerare conuenit, per urbem ibat; nisi hospitem Præsulum causa equos interdum adhiberet. currus neque in vrbe, neque in itinere admittebat; quòd non ita decore Antistes in iis esse videbatur; neque crux præferri satis decenter posset. Romæ tamen ceterorum morem in eo sequebatur: nam & ibi forma esse videbantur decentiore. nostratibus interdum vsus est hospitem Cardinalium causa; quorum commodis, præsertim si essent imbecilli, amantissime seruebat. lecticam, si vehiculum Præsuli adhibendum esset, ob decorum, & legendi commoditatem, in primis probauit: ipseque postremo tempore tum hospitem in vrbe, tum sui, suorumque comodo in itinere adhibuit.

PRÆSCRIPTA medicorum, cum iis sese curandum tradiderat, ita seruauit; vt nihil præter eorum iussum, vel quod vehementer expeteret, quamuis minimum, reciperet; vel quod maxime horreret, recusaret vnumquam. sed quæ in eo genere ferenda essent, ea prompto animo ad exercitationem asperioris vitæ referebat. cumque sæpe morositas quædam, atque fastidiû soleat ægrotis, etiam religiosis condonari; non erat in eo quod ferretur ægrotante, magis quam in valente. quin etiam dicere solebat, in cuiusdam voluptatis loco morbum se habere; cum eo tempore semotis curis quiescere, seque ipsum liberius daretur attendere. si quando medicis ægrotum alium parere nolle cognosceret; reprehendebat; & vt faceret, grauitè hortabatur. Cum ad Dei misericordiam pestilentia causa implorandam, vna cum clero, & populo ad celebriora vrbis loca, seu compita
suppli-

Morbos, & dolores corporis vt tolerauerit.

CAP. IV.

Voluptatis loco morbos habebat.

supplicatum iret, sanctumque clauum ferret; pedem nudum clathro ferreo; quo subterraneæ cellæ fenestra muniebatur, impexit; atque vnguem maioris digiti ita summouit, vt tota via, quæ multa restabat, abunde sanguinem funderet: neque tamen ob doloris sensum, qui ea parte vehemens esse solet, de incessu quidquam remisit. narrat medicus; supplicatione demum peracta, cum accersitus esset; inspecto vulnere, tolerantiam viri se esse admiratum: cumque dixisset, esse vnguem necessariò abscindendum: Carolum, qui sibi post abscissionem necessario quiescendum esse verebatur; quasi nihil morbi, dolorisque vim æstimaret, sibi respondisse; in aliam diem id esse differendum, donec in ecclesia quasdam sacrorum munerum functiones obiisset: obligaret tunc quidem vulnus aptiori quo poterat modo. tertio die medicus vocatus, id exequi iussus est, quod ad curationem necesse erat. ibi vero Caroli mirificam patientiam sese obstupuisse testatur: ei enim grandem vnguem, vulneris acerbitate recrudescente, ita excidisse; vt cum ipse in eo genere exercitatus perhorresceret; neque corpore ille, neque voce, neque spiritu villo modo commoueri videretur. neque vero ob id diu quieuit; aut labori, vel viæ pro quotidiano ecclesiæ vsu pepercit: vt ex eo potius noui cruciatus, ac patientiæ nasceretur occasio. nam infirmo pede lapsus, os manus loco suo mouit. id reponere quidam conatus, cum minime affectus esset; medicus idem, ingrauescente admodum dolore restituit, prorsus ita se habente Carolo; quemadmodum is loquitur; ac si permulisset integram manum.

Quid in publica supplicatione illi acciderit, miraque eius patientia.

INCREDBILEM laborum tolerantiam, occupationumque infinitam prope continuationem, superius attigimus: vnde facile fuerit totius agnoscere vitæ consuetudinem: nam alioqui actorum eius diurnum, non leui argumento confici potuisset; quod audio ex eius domesticis quosdam, pro ea temporis parte saltem fecisse, qua fuerunt apud eum; motos admiratione laborum, quos ab eo quotidie sustineri videbāt. Eiusmodi laborum causas, quibus interdum Episcopi nonnulli carere sibi videntur;

Labores, & occupationes.
CAP. V.

tur; tum admirabile studium pariebat ecclesiæ in omnes partes veteris disciplinæ cogitatione conformandæ; gregisque ad cœlestia bona, continua progressionē ducendi; quod quidem negotium nullis agendi terminis continetur: tum vero animi Deo penitus dediti, diuina quædam inflammatio; qui nulla diligentia, nullo vñquam labore contentus; numquam satis suo iudicio perpeffus; neque pro infinitis tantī Domini meritis; neque pro suis, suorumque peccatis, sibi videtur vñquam posse satisfacere. maxime item, vt in omnibus, S. Ambrosij exemplo mouebatur, de quo Paulinus scribit, in diuinorum munerum functione tam magnos consueuisse labores excipere; vt quæ officia erga eos, qui saluari lauacro abluendi essent, solus obibat; iis post eius obitum vix Episcopi sufficerent quinque. quod idem merito de Caroli laboribus dici potest. Hinc diurna, nocturnaque in meditando, scribendoque occupatio; hinc longissimæ consultationes: assiduitas respondendi iis, qui consulere, opemue implorare necesse haberent; diuturnæ supplicationes; sacramentorum administratio, sæpe vsque ad noctem ducta; labor assiduus concionum, visitationum, aliarum rerum, quæ sexcentæ singulis horis, propeque momentis occurrebant. Cum Episcopus ad eum scribens forte significasset, sibi parum esse negotij, eam vocem, vt Episcopo prorsus indignam, & turpem, grauibus ad eum litteris datis, acriter, lateque reprehendit. Cum Nouarię Francisci Episcopi exequias celebrasset; quidam eius mortis causam dolentes, laboribus tribuebant; quibus in lustrandis sue dioecesis ecclesiis eo anno non mediocris vigilantia sacerdos perfunctus erat. at ista ipsa, inquit Carolus, de causa, & isthuc ipsum agentem, hoc est pro ecclesia sua laborantem, Episcopū, decet mortem oppetere. Dicere solebat, tantum esse Episcopo negotij, quantum ipse velit: hoc est pro eius studio, vel negligentia. item, Nullum Episcopum muneri suo posse satisfacere, si valetudini parcat; & earum rerum obseruationibus teneatur, quæ nocere corpori, prodesseue possint. Quod populi parum ad salutem proficiant, maiori ex parte culpam esse Antistitum affirmabat; qui non assidue curant, atq; vrgent eorū progressiones.

QVI

*In laboribus
subcundis Di-
num Ambro-
sij imitari
mtebatur.*

*Episcopum
quendam gra-
uiter reprehendit.*

QV i corpus tam dure habuerit, nullum quoque penitus Vitæ cultus.
 cultū adhibuisse, vel nobis tacentibus, licet coniiicere; nisi qua- CAP. VI.
 tenus munditiæ, vel dignitatis caussa necesse putaret. Nullum
 sericum adhibuit indumentū: sed eius generis tamen, quæ per- Sericum Vesti-
 sonæ conuenirent. posteriorem tunicæ partem, quam solent sa- mentum adhi-
 cri Præsules magis demissam humi trahere, libenter æqualem bebat nullum.
 reliquæ recipiebat. vestimentis, omnibus quidem diutius vte-
 batur, ac tritis; sed quæ in conspectu non erant, in primis refar-
 ciri non semel iubebat. Opera suorum exuendi, vestiendique cor- Suorum opera
 poris caussa fere non vtebatur; idque sæpe ob alienum, & incom- exuendi ve-
 modum iis cubandi, surgendique tempus. eorum vero, qui sacris stes, vel Vesti-
 essent initiati, nihil ad corpus suum obsequij paulò vilioris ad- endi caussa non
 mittebat. episcopali veste linea, humerorumque amictu etiam vtebatur.
 domi semper indutus erat, ad personæ dignitatem seruandam. Domus quibus
 nam & domicilium suum, locum publicum ducebat; suosque Vestibus in-
 ibi volebat, vt in publico, versari. Itaque mane antequam ea in- dueretur.
 dumenta sumpisset, neque in exterorum conspectum venie-
 bat; & neminem nisi intimum patiebatur intromitti. Ac quo-
 niam ab oratione, & sacræ aquæ aspersione diei antecedentis, vt
 que ad Missæ sacrum postero die factum, nihil, quantū fieri pos-
 set, ob rei diuinæ reuerentiam loquebatur: publicum vestitum
 differebat, donec ad sacrum prodire vellet. in cubiculo vero pri-
 uatim pulla quadam, & rudi veste vtebatur, quam suam appella-
 bat; cū personæ suæ reliquas esse diceret. Exquisitam adhibebat
 in omnibus ecclesiastici decori seruandi curam. in ipsis caligis, In decoro ec-
 & calceamentis; ac in omni vestitus parte; tum in omni officio, clesiastico ser-
 ac gestu; quid sacrum virum deceret, attendebat: vt nullum pe- mando, cura.
 nitus elegantiae, venustatisue, nedum leuitatis profanæ vestigiū
 appareret; nihilque a dignitatis grauitate, sanctitateq; alienum
 videretur. quæ quidem minute persequens, gratum facerem
 fortasse multis; plerisque vereor ne molestum accideret. Sunt
 qui animi virtutibus intenti, hæc vt leuiora negligunt: ipse ve-
 ro; id quod perfectius, multoq; melius esse constat; cum ea quæ
 grauiora essent, in primis curaret; tum hæc etiam sibi iudicabat Sancti Ambro-
 minime prætermittenda. Commemorabat interdū S. Ambrosij si factum com-
 factum, memorabat.

factum, qui in clericorum numerum admittere quendam recusavit, cum eum sese in gressu leuiter, & indecore habere animaduertisset. Aderamus in cubiculo cum Episcopi caligas, deducta veste; & earum constringendarum rationem comiter inspexit, reprehenditque; quoniam ea in re profanam consuetudinem imitaretur. E fenestra nihil in via vniquam; quidquid ibi audiretur, spectauit. loco nullo inambulauit. vulgo iudicari posse, opinor, putauit; his actionibus aliquid inesse, quod ad curiositatem, otium, curamue corporis nimiam pertineret. In ea vero decori parte, quæ valeret ad obscœnitatem, & omnem turpitudinis odorem vitandum, præcipuam adhibuit diligentiam. nam ipsam pudicitiam virtutem a puero coluit religiosissime, sicut iam tetigimus. ab omni verbo, in quo aliquid non solum obscœnitatis, sed licentiæ, vel deformitatis appareret, diligenter cauit. in causis aliquando, vbi de matrimonio, & eius impedimenti ageretur, laborabat magnopere loquens, ac pene torquebatur; vocabulaque a re ipsa quam remotissima expiscabatur, vel adhibebat latina. ephebos in domum non admisit. cum foemina numquam locutus est; quin ex grauioribus domesticis vnus, pluresue adessent. Domum nulla parte pictam esse voluit; nisi viridem parui cubiculi sui tincturam visus gratia quæsitam, picturæ loco numeraueris. atque initio quidem cum Mediolanum esset venturus, ædesque Archiepiscopales iussisset instaurari; cœperunt lacunaria quædam pingere, atque ornare: quod ipse statim prohibuit; pictaque inducto albario deleri iussit, id quod hodie quoque perspicitur. totas vero ædes, amplas tamē, modesto, vulgarique opere perfici iussit. Supellectilem in domo ad ipsam quotidiani vsus necessitatem redactam habuit. nihil omnino fuit post egregiam illam inter pauperes partitionem ad parietes, ostiæ contegenda. hospitem vero causa mutua sæpe multa sumere necesse erat. Equile mandauerat ædificari, quod vetus, noua cœnaculi, locorumque adiectorum ædificatione diruendum esset. præpositorum imprudentia magno id sumptu factum est. Carolus cum demum re pene perfecta, audiisset; neque enim alias, quàm sacras fabricas inspicere solebat; vehementer

*Pudicitiam
perpetuo coluit.*

Domum pictam esse noluit.

Supellectile præter ad vsus necessitatem se abdicauit.

De equili magno sumptu facto, doluit, ministrumque reprehendit.

menter doluit, ministrosque reprehendit; tum diu inuestigauit, licet frustra, num vsui sacro fortasse, vel omnino digniori ædificium destinari posset. Quamuis magno numero, hoc est circiter centum, eius domestici essent; exibat plerumque tamen paucis comitatus; aliis aliogenere occupationis ecclesiæ caussa vtiliter impeditis. ipse vero neque numerum maiorem respuebat; neque etiam paucitatem grauiter accipiebat; quam pertinere ad christianam modestiam intelligeret. in quo non occupationis solum necessitatem; sed negligentiam quoque sæpe ferebat; quæ dissimulatione, patientiaque sæpe alitur. quod in Caroli priuatis rebus argumentis non paucis cognoui: nam familiares nonnulli in eius corpore incommode, duriterque habendo, mirifice cum Carolo consentiebant: & ei commoda sua negligentia, negligētia ipsa diligenter inferuiebant: vt verissime dixerit quispian; qui res incommodas, acerbisque sequatur; vel abiectiōne, patientiaque exerceri velit; cum plurimos inuenire passim adiutores. At erant, qui, tum exiguum sæpe comitatum; tum alia quædam in Carolo ad christianæ humilitatis virtutem pertinentia reprehenderent; & summam dignitatem aliquo modo ita imminui quererentur. res etiam ad ipsum Pontificem Pium quintum quandoq; relata est: cui Carolus ita facti sui rationem reddidit, vt nihil haberet optimus Pater, quod improbaret. Eorum qui Dei ministri essent, dignitatem, ac existimationem, dicebat, non in humanis ornamentis; quæ tamen ad certum modum pluribus de caussis essent adhibenda; sed in religiosis virtutibus consistere. Res ipsa declarauit, & superius narrata demonstrant; Caroli abiectiōnem, morum grauitate, sanctitateq; coniunctam, summis, atque infimis tanto semper in honore fuisse: quantum nulla terreni splendoris ornamenta consequi potuissent.

Quantus fuerit domesticorum numerus quoties in itinere adhiberet.

Quomodo familiares nonnulli erga Carolum se gerebant.

Quidam eius humilitate reprehēdentes eum ad Pontificem detulerunt, ac sapienter pro se satisfecit.

P A V P E R T A T E M Carolus amauit semper; & quæcumque essent religiosæ paupertatis officia. eius victus, vitæque cultus satis ostendit. si quid in mensa, & omnino in domestico sumptu paulò copiosius, largiusue fieri animaduerneret, solebat statim corrigere. id vero tam celsi animi vir, qui omnes alioqui de-

Humanas opes vt contempserit, consumpsitque.

CA P. VII.

re familiari curas, minutas, & cogitatione sua indignas iudicabat; virtutis causa obseruabat diligenter. Poma tantum, aut eiusmodi munuscula solebat accipere; eaque fere a religiosis viris: quæ ipsa item, vt eleemosynam pietatis gratia datam, recipere videbatur. Quam vero parcus in iis erat, quæ ad sui corporis commodum, domesticamue affluentiam pertinere posse viderentur; tam erat in ceteris omnibus, quæ pietati conducerent, liberalis; prorsusque opum magnanimus contemptor humanarum. quid amplius in hoc genere cōmemorem, post maximas pecunias religionis ergo donatas; amplissimas facultates dimissas; exhaustam magnifica, & pulcherrima supellectili domum; administrationis, officiaque honestissima, cum fructibus, & vestigalibus vberrimis relicta: post ea denique pietatis causa contempta, quæ summi sæpe viri studiose quærunt; eademque tanta munificentia donata; vt nisi christiana, diuinaque liberalitas ea fuisset; dissolutam prorsus effusionem esse necesse fuerit. Sed aliquid etiam superest minime spernendum. quam daret ex facultatibus quæ remanserant eleemosynam, non opus est explicare. hoc sufficit; quidquid suo, familiæque necessario sumptibus supererat, totum pie, ac religiose donabat. Egentium sacerdotum postulationes benigne tribuens, alias superauit, alias præuenit, iis qui apud eum ecclesiæ operam dederant, imo & propinquorum eorum necessitatibus moderate subueniebat, si veras esse necessitates videret: de cetero largiri Episcopum nõ debere aiebat; sed omnia pauperibus, ecclesiæque suæ referuare; cum tanta, semper ad gregem pro debito officio iuuandum offerantur, vt vel maximæ facultates non sufficiant. cum ad eum retulisset, qui familiæ præerat; a pedibus hominem esse, qui iam minime aptus labori, ideoque dimittendus videretur: eandem ei mercedem, atque adeo maiorem tribuit; tum e cōsuetis laboribus eximi iussit. Summas fructum suorum, expensarumque rationes satis habebat generatim, eatenusque cognoscere, quatenus negligentia in fructibus ecclesiasticis erogandis condemnari non posset; caueretque, ne sumptu nimio æs alienum cōtrahens, creditoribus esset detrimento. quamquam accepti, & expensi plerumque rationem

cum

Qua dona solebat accipere.

Eleemosynas largissime erogabat.

Factum laudabile.

cum omitteret, sumptus autem piis de causis large mandaret; ne hoc quidem satis poterat cauere semper, tantumq; aberat, vt ex reditibus quidquam vlllo anno superesset; vt sæpe antecedentis anni sumptus, in fructibus insequentis non modica ex parte niterentur. Nummorum genera, quantiue essent, minime nouerat; ac eos vel aspicere ægre videbatur. Cum aureorū quadraginta millia ex iis, quæ in regno Neapolitano vendiderat, allata essent ad eum in cubiculum, vbi acceptæ pecuniæ testimonium, ipsa præsentē pecunia, conficiendum erat: ita exhorrescere visus est, vt si anguis esset oblatu; cubiculoque relicto, vix perficiendi actus necessitate reuersus est. tum vero statim auferri iussit; & Præposito domus Cæsare Speciano accersito; de quo sæpe mentio facta est; ad vsus pios dilargiendam totam distribuit, sic, vt aliquot addere aureorum millia necesse fuerit. eius Oeconomi inter alios fuit vir bonus, valdeque industrius, & ei cetero qui charus; sed tanto facultatum Archiepiscopalium augendi studio; vt prædiola, vel agellos addere prædiis ecclesiæ perpetuo studeret. quo in genere studioque aliquid eorum fere committere oportebat, quod profani homines facere solent; qui egenorum sæpe necessitate, ad suum quæstum, res eorū emendo, abutuntur: ex cupiditate emunt maiora, quàm vt possint præsentī pecunia satisfacere: vt semper debeant, aliasq; semper cogantur reseruare pecunias. minoris interdum emunt, quàm res valeat, de redimenda re paciscentes; idq; ad maiorem interim pecuniæ fructum, quæ quidem sæpissime sunt auaris, atque improbis turpissimi quæstus integumenta; vixque multis assignatis conditionibus, a iuris sacri peritis possunt laqueis improbitatis expediri: semper vero suspicionem non solum cupiditatis; sed etiam flagitij merito mouent. Eius igitur generis negotia, cum ab administro suo gesta Carolus rescisisset; & ex emptionibus quibusdam adhuc multū deberi, quod tennes homines exigendo defatigarentur: quamquam nihil improbe contractum argui poterat; summo tamen dolore affectus, hominem vocat: multis præsentibus; quoniam se inconsulto, ac omnino contra eius sententiā, ac volūtatē ea facta esse patefieri oportebat; acerrime si alium vlllo

Quantum a pecunia abhornerit.

Cuiusdam Oeconomi industria Carolo nō probata, sed grauiter reprehensa.

vltimo tempore, increpat; an eiusmodi essent, studiis suis, & omnino episcoporum, clericorumque officio digna: quantam infirmis præsertim animis, ansam datam esse, ad suspicandum de mente Pastoris sui; quantam malis ad obtrectandum: quoniam ore populum ad cupiditatem rerum humanarum fugiendâ, terrenaque contemnenda hortaretur, cuius minister augendæ rei cupiditati tantopere visus esset inservire: nexibus eiusmodi, tricis, inuolucris, ita enim appellabat, in discrimen vocatam fidē, existimationemque suam; & vna cum ea, quod in primis dolebat, populi sui religiosas progressiones, ad id tempus, tanto studio, tantisque laboribus comparatas: quiduis perpeti se, aut amittere maluisse, quàm eiusmodi compendia facere: si alia ratione pretium emptorum bonorum creditoribus solui nõ posset; vendi se iubere quamprimum alias ecclesiæ possessiones, quod re ipsa perfici quamprimum per Lanfrancum Regnam iuriconsultum, & canonicum Med. in eo munere substitutum, curauit: cum ex increpationis dolore, vt existimatum est, ille in morbum incidisset; mortemque non multò post angore confectus obiisset. Domui Præpositus postremis annis Antonius Seneca, sumptus magnitudinem respiciens, inter alia conquerebatur; ex familiaribus quendam, a se nulla facta potestate, cellis penariis omnibus afferre manus, & effundere largiter. Carolus autem ita sinere iussit; cum eleemosynis tribuendis ille præfectus esset. Lis illata erat eius nomine Cardinali, primis Pij quinti annis, de nobili Abbatia aureorum annuorum circiter duodecim millium: cumque accepisset, sacros Rotæ Romanæ iudices nonnulla iudicasse, quibus facile, vel potius sine dubio sese causam obtenturum speraret; sponte cessit, ac præter omnium opinionem remisit, quidquid ea in re posset consequi; motus, vt aiebat, quòd neque negotiis eiusmodi volebat suum a rebus diuinis animum distrahi; neque cum collega iudicio disceptare: omnino, quòd litem nullam, quæ ad se priuatim pertineret; in qua esset actor, prosequi apud se cõstitutum habebat. non enim eam sibi satisfacere rationem; quòd posthabita omni diligentia, ne dum perturbatione; iudicibus rem totam posset permittere:

respicien-

*Quid in liti
gravi illi illata
fecerit.*

spiciendum namq; esse quomodo posset ille, vnde peteretur, ex actione commoueri; cuius animum remittendo sedare, & ad amorem allicere in sua manu esse videret. factum mire collaudauit Pontifex; collegæ, aliique omnes: magnumque boni reliqui ex eo lætitiæ fructum, propter illustris, religiosique exempli vtilitatem, perceperunt. Scimus alias etiam de priuato iure suo non semel cum insigniter remisisse, tantum ne quid ex litibus in aliorum animis offensionis oriretur. Mercedes, & pretia rerum suarum, si creditores cum eo forte conquererentur, familiare sue ipsi consulere, ita iudicauit; vt non æquitatem solum expleret; sed expectationem quoq; petentium, liberalitate vinceret. quibus de rebus hoc loco breuitatis causa non explicamus. Cum ad locum diocesis quendam venisset, vltimis vitæ suæ annis; mulæ, & equi omnes, quibus ipse, comitatusque vehabatur, hospitis vel domesticorum eius culpa incendio necati sunt. at nihilominus hospes incensi stabuli sui damnum resarciri a Carolo petiit, facileque impetrauit. *Mula, equisq; quibusdam incendio consumptis quid egerit.* Quandiu summum sacrae poenitentiae magistratum tenuit, nulla vumquam munia ad eum pertinentia vendi permisit; cumque modica inde percipi emolumenta nunciaretur; tantum abest, vt doleret; vt lætitia potius afficeretur. Cum Aronæ arcem Gubernator, vt ante diximus, occupasset; adduci numquam potuit, vt de restitutione quidquam ageret, aut suo nomine agi pateretur a Borromeiis; *De Arona arce sibi restituenta nihil suo nomine agi permisi.* qui tamen aliquot post annis eam a Philippo Rege receperunt. immo cum ea de re nuncio Romam allato, Gregorius Pontifex grauitè ferens, de ea restituenda suo nomine agi cum Rege iussisset; gratias egit ille quidem Pontifici: sed rogauit, vt ea omiffa cura, rebus ecclesiæ suæ potius perfecte consulere pergeret: de iis reuera se vehementer sollicitum esse. atque vtinam, dicebat, in arcem Aronæ recidant, quæcumque possunt in ecclesiam committi. qua in re non rerum tantummodo humanarum contempionem; sed charitatem quoque insignem Ecclesiæ Carolus ostendebat; cuius rationes aliis vtilitatibus omnibus semper voluit anteferri.

De eius ædifi-
cationibus.
CAP. VIII

AD hunc locum ædificia referri possunt; quæ foris, & in vrbe magnis sumptibus ad publicam vtilitatem Carolus variis temporibus extruxit. mitto profana, quæ Bononiæ, ac alibi quoque visuntur. Archiepiscopales, canonicalesque ædes eo loco ædificauit; quem a Ioanne Galeatio Sfortia Mediolani Duce Vidus Antonius Arcimboldus Archiepiscopus olim ad suam, canonicorumq; habitationem obtinuerat. Cum enim ecclesiæ maioris ædificandæ caussa, ædes ecclesiæ dirutæ essent; neq; vnquam, vt promissum erat, siue Ducis sumptu, siue facultatibus ad ecclesiæ fabricam destinatis, restitutæ: tandem Arcimboldus, veteribus, & amplis ædificiis a Duce prope maiore ecclesiam impetratis, eorum quidem partem ad habitationem suam instaurari curauit; sed tum opus ipsum imperfectum; tum canonicorū domicilia nondum erant inchoata: Ducesque, ac deinde prouinciæ Rectores partem canonicis attributam, quòd Regiæ propior esset, sordidis vsibus occupabant. Carolus igitur, iis omnibus, Philippo Rege facile cedente, recuperatis; & ab iniusto, indignoque vsu vindicatis; tum Archiepiscopale palatium perfecit; & non modica parte vsq; a fundamentis fabricata, ad maximum familiarium, hospitumq; numerum accommodauit: tum canonicas item contiguas maxima ex parte, certis attributis ex iis quas possidebat, facultatibus, ædificauit: & magnas lapideas porticus adiunxit. quibus ædibus circiter triginta domicilia continentur, quæ singula canonici familiam commode, atque honorifice capiunt. Domum, interposita licet via, his adiecit, in qua xenodochium senum habebatur; vt ibi minorum eiusdem ecclesiæ presbyterorum domicilia ex iisdem facultatibus ædificarentur: cum xenodochium ad Othathiana ædificia, de quibus superius attigimus, transtulisset. In ecclesiarum, collegiorumque plurimas ædificationes magnam copiam liberaliter contulit: de quibus narrare singulatim nimis longum esset. Ticinensis collegij fabricam primo suorum honorum tempore, magnifico plane, regioque sumptu cœperat; atque ita amplam, vt magnum nobilium adolescentum numerum caperet, qui variis scientiis operam darent, sed postea tantam speciem submolestere;

Archiepiscopale palatium perfecit, canonicas aedes ædificauit.

Ticinensis collegij fabrica permagnifica.

ferens; & religiosiora spectans, quàm disciplinarum humanarum studia, laicorum fere hominum ciuiles progressus viderentur; tum fabricæ ornamenta, vt potuit temperauit; tum sæpe de tota re cum amplis fructibus annuis, in alium vsum conuertenda, qui diuinis, ecclesiasticisque rebus magis conduceret, sæpe cogitauit. sed Comite Federico suo demum, cum aliorum adolescentum non paruo numero ibi collocato; qui habitationis, tum disciplinæ in primis fundamenta quædam iaceret; institutâ loci rationem teneri passus est: quam Federicus deinde optimis legibus constituit. Ædes ad ecclesiam S. Ioannis, vbi clericorum constituit seminarium, magno sumptu ædificauit: alias itidem ad alteram eiusdem sancti ecclesiam, vbi nobiles adolescentulos educabat. In ecclesiis, quas tenuit, quarumue fructus accepit, Romæ, atque alibi non vulgaria reliquit religiosæ liberalitatis suæ vestigia. ecclesiam vero S. Praxedis; cuius titulum post duos alios nactus retinuit semper, charumque habuit; omni licet emolumento nudam, pro eximia loci sanctitate, necessitateque, magno sumptu vna cum ædibus instaurauit in primis, & ornauit. Non prætereunda fabrica Crupelliana in agro Mediolanensi: nam licet parochus alius satis propinquus esset: ecclesiæ tamē colonis, quamuis non ita magno numero, præcipue dandum existimauit, vt commodissima salutis haberent adiumenta. itaq; ecclesiam, domumq; suo insigni sumptu fabricauit, parochi etiam stipēdia constituturus, nisi mors anteuertisset. Ibi quoq; posuerat domus Archiepiscopalis fundamenta; & ne amplius ædificaretur, mors itidem impediuit. ad eam enim possessionem millia passuum viginti distantem, cum necessitas occupationum postulabat, libenter consueuerat concedere; opportunitate inuitatus, quod subuehi naui per riuum poterat, qui a flumine Adua Mediolanum decurrit; & ita itineris tēpus etiam legendo, scribendoq; vtiliter consumere. Ibidem in decliui ripa fluminis, cuius altitudinem prærupti lapides tenent, loca designauerat domui coniungenda; quibus apte distinctis, sacrisque imaginibus instructis, ad diuinas contemplationes quibus tantopere postremis annis erat intentus vteretur. Ac licet

*Seminarium
aliansæ pro no-
bilibus adoles-
centibus aedes
ædificauit.*

*Ecclesiam san-
ctæ Praxedis
Roma instaurauit.*

Ecclesiam Crupellianam domumq; fabricauit.

auita castella, possessiones, & villæ, præsertim ad Verbanum lacum, & in ipso lacu, plurimum haberet non dicam amœnitatis, quam minime curabat, sed ad diuina contemplanda commoditatis; neq; tamen ibi quidquam sibi ædificandum cogitauit; neq; adiuit vmq̃; nisi vt loca in sua diœcesi necessariò sibi visenda.

Vt res gesserit.
CAP. IX.

In negotiis animo perturbacionibus vacuo, quid spectaret.

In rebus agendis consultatio, deliberatio, & exequutio.

IN eius rerum gerendarum ratione, duo pene vulgari iudicio pugnantia videbantur. ex altera parte si spectaueras; totam rem admirabili quadam fiducia diuinæ prouidentia ita commissam videbas; vt nihil sp̃ci penitus in humanæ diligentia officii relictum videretur: ex altera vero, cum nullum officij, studij, curæ, industriæ munus, tempusue prætermitteretur: nihil in diuina ope positum propemodum arbitrabare. In negotiis suis mentem, animumque in primis perturbationibus vacuum, in id firmiter intendebat; quod optimum, rectissimum, Deoque grauissimum videbatur. tū ea studiose Deo, plurimis deprecatoribus, publicisque supplicationibus adhibitis, commendabat; quemadmodum historiae cursu non semel indicatum est. tum, vt erat acri ingenio, iudicioque, omnia circumspiciebat; cōmoda, atq; incommoda ponderabat; quibus viis detrimentum importari posset; quibus remedium afferri, diligēter inuestigabat: calamo etiam difficultates, remedia, argumenta, cautiones; & omnino quicquid in re tota esset, distincte, ordineque notabat; ne quid elaberetur; aut imprudenter, permixteue fieret. alienum præterea consilium prolixè, ac patienter exquirebat. cumque plena quadam cognitione, perfectioneque omnibus in rebus delectaretur; tamdiu fixo animo vni rei insistebat; donec ipsa negotij, vt ita dicam, viscera diligenter inspexisset; quidque potius, meliusue esset ad eligendum cognouisset. quam ad rem subsidio erat capitis firmitudo eiusmodi, vt cum multas horas, puta sex, aut septem vni rei dedisset; tum etiam minime defatigatum, peneque integrum sese præberet. vetus prouerbum sequebatur, Age quod agis. ita enim perfecte agitur. quamquam ille pro naturæ quodā vitio sibi fere tribuebat, quòd fixe adeo in opere proposito perseveraret. Res in omnes partes versata; pleneque discussa videbatur;

videbatur; cum ille adhuc plurima inueniebat, quæ merito adderet, moneret, contradiceret. Scriptum, ab aliis intelligentibus perlectum, & emendatum; nam consuetudine sua multorum iudicium adhibebat; pluribus tamen locis merito corrigendum demonstrabat: ipseque mutabat, limabatque diligenter pro negotij grauitate: vt molestum sæpe esset, quibus tam perfecta rerum species proposita non esset, tam diu immorari; ac non tandem probare, modumque ponere. Ac diuturna quidem in dubiis rebus utebatur deliberatione: diu si spatium esset, secum habebat: sæpius alienum consilium exquirebat. cum vero constituisset; celeriter, fortissimeque exequebatur, sic, vt plerisque persuasum esset, ne quidquam, nisi per auctoritatem fortasse maiorem, repugnari. Id ita præstabat, vt etiam grauissimas res facile, ac nullo pene negotio facere videretur: neque enim vel insuetus motus apparebat, vel plura loquebatur, quàm necessitas ferret. eam virtutē diuina vi sustentatam, prudentes homines nonnulli, consuetudini tribuebant, antea maximarum rerum vsu in administratione Pontificia, confirmatæ. dicebant enim; vt ij, qui primò discentes, litteris magnis pingendis assuescunt; cum ad communem formam redeunt, magna vtuntur manus celeritate: ita Carolo maximis gerendis rebus Romæ assuefacto, Mediolanensia negotia facilia; leuiaque videri. quod vt aliqua ex parte verum sit; præstantiora tamen illa sunt; quàm vt ea possit vis eiusmodi consuetudinis consequi. Quid supplicationes, fiducia, perturbatione liber animus, summa diligentia illi valerent ad rem gerendam; tum vniuersæ administrationis euentus satis docuit; tum certa negotia multa. non semel res eius vniuersæ; sæpe etiam singulæ quædam, in eum locum erant adductæ; vt ad extrema ventum esse videretur. at repente commutatione facta, in optimum statum, tamquam in lumen ex tenebris restituebantur. quæ res erat eius sensui consentanea: dicebat enim, qui Deo vere seruiret, ei tunc maxime in rebus suis bene sperandum, cum extenuata maxime spes humano iudicio putaretur. Causæ suppetunt grauissimæ; in quibus cum viro-

*Qui Vere Deo
seruiret, in re-
bus suis bene
sperandum af-
firmabat.*

rum impulsu ad iudicandum vrgeretur; ipse redintegratis supplicationibus, diu cunctatus est; donec contra penitus ac alij putabant, rem se habere, cunctis admirantibus apparuit: exploratumque fuit, nisi ille distulisset, rursusque ad preces confugisset, incommoda maxima exitura fuisse; grauiissimas inimicitias; honoris, atque adeo quorundam vitæ iacturam: vt Carolum præcipuo quodam mentis lumine diuinitus illustratum prædicarent omnes. quibus de causis hoc tempore nobis minime videtur explicandum. Humanam prudentiam rebus diuinis feliciter peragendis valde prædicabat aduersari. quod pium, religiosumque esset, etiam contra communes hominum sensus, constanter sequendum affirmabat. sed prudentia nihilominus, & etiam artificio laudabili quodam, ad ea quæ recta, piaque essent, consequenda, vtebatur. cuiusmodi Romæ, rebus eius in magnam, inuidiam, ac non mediocre discrimen adductis, adhibuit. omnî enim pietatis officio, sicuti suo loco narratum est, prius adhibito: prudentia mox alienissimos homines sibi conciliauit. in primis vero vnum, cui dicitur Carolus ludibrio, & despectui adeo fuisse; vt ab eo palam stultus quidam spiritualis appellaretur. patientia enim, & dissimulatione; tum earum quoque rerum commendatione, quæ vere laudabiles in amplissimo viro erant, eum ita sibi leniter placauit; vt magni demum iudicij vir, valdeque sapiens ab eo diceretur: aduersarii que magnum suæ causæ patronum sibi tam præter opinionem ereptum, valde quidem dolerent, magis autem mirarentur. Profanarum rerum controuersias a principibus viris ad eius arbitrium quandoque delatas; recusauit. contrahendis matrimoniis rogatus operæ quidquam dare negauit.

Humanam prudentiam rebus diuinis peragendis aduersari dicebat, prudentiam tamen Stebatur.

Profanarum rerum controuersias sepe recusauit.

Vt negotiorum euentus, & pericula tulerit.
CAP. X.

CVM autem ea, quam exposuimus, præparatione rem suscepserat, vtcumque illa procederet, constanter perseuerabat; inuictam mentem, animumque metus expertem præstabat. certum illi erat, magna sibi ad propositum tenendum, vel dæmonum insidiis, vel hominum errore, rebus omnibus fore impedimenta; maximas sibi, omnibusque Dei ministris paratas esse difficul-

difficultates: quæ Dei clementia posset, soleretque in salutare animarum fructus vertere. hæc cum ita proposita, prouisaque haberet; minus mirabatur, aut commouebatur, si quid accidebat aduersi; & dure licet conflictatus, ab instituto non desistebat. Defatigatis interdum, fractisque bonorum virorum animis, qui in caussa non erant, spectatorumque tantum, vt ita dicam, officio fungebantur; ipse rerum omnium actor sese integrum, erectumque omni tempore præbebat; resque suas agebat, vt si non multum esset negotij. omnino in prosperis, & in aduersis eundem se præstabat semper; neque lætitia efferris; neque dolore vmquam abiici videbatur: eundem vultum, eundem statum ita retinebat; vt animi affectus, quo moueri omnes natura necessè est, cognosceret fere nemo. In grauissimis imminentium periculorum rumoribus, cum ex principibus ciuitatis nonnulli clam adirent; magno conatu grauissima pericula nunciarent; non aliorum sermone relatas, sed auditas a se minas aperirent; sibi diligenter cauere monerent; Carolus nihil mouebatur, ac potius subridens contra monebat, ne quid timerent, Deoque confiderent. de periculis huiusmodi quandoque inuitatus a religiosis viris, ita fere loquebatur; vt de leuibus, aut iucundis rebus; eamque mentem præ se ferebat, vt si quid grauius in eum accidisset, nihil sibi timendum magis, quam inanis gloriæ sensum existimaret. Quod ad sua priuatim pericula, doloresque pertineret; ferre se dicebat acerbius, si presbyter, aut clericus vitio aliquo transuersus ageretur, clerique disciplinam turbaret; quam si principes viros multos haberet infensos. Magnū in primis erat eius æquabilitati, ac constantiæ ad omnes casus firmamentum, diuina voluntas & prouidentia; in qua sibi conquiescendum constituebat: immo certa spe nitebatur, ex omni euentu, quicumque esset, Dei benignitate boni aliquid exiturum. exempla fortitudinis, ac humanorum periculorum despicientiæ; in primis vero singularis Dei fiducia; quæ veræ, solidæque fortitudinis parēs est, & altris; superioribus libris plura, & grauissima continetur. quæ quidem hic repetere non oportet. sed aliud hic afferemus. Triremes nonnullæ ad litus Sabbatiū, seu Sauonenſe appulerant. quidam in eis victus nobili genere,

Episco-

*In aduersis
qua eius Con-
stantia.*

*consilio de co-
occidendo sibi
parafacto, quid
fecerit, dixitque.*

Episcopo accersito indicat; consilium de occidendo Carolo initum, immo data iam mandata. verum ne id esset, an confictum, nouit Deus; homo certe non indignus, cui fides haberetur, neque libertatem, neque aliud sibi ex ea re quærere ostendit; multaque protulit nominatim, quæ rem probabilem facerent. Episcopus celeriter ad Carolum quidquid audierat, scribit. ipsius indicis litteras alligat, quibus de toto negotio plenius explicabatur. vtrisque Mediolanum mittit ad Hieronymum Vicecomitem equitem nobilissimum, Borromeiis affinitate coniunctum: cui de negotio item breuius scribit; & tamen generatim periculum demonstrat. Eques orta vix, diu expectata luce; litteras enim noctu acceperat; Carolum adit. cum difficilis aditus esset tali hora, Carolo nondum ad Missæ sacrum parato; par esse arbitratus, vt officium, reuerentiaq; cederet rei grauitati; per se ingreditur; litteras offert, statimque, opinor excusationis causa, quid iis contineretur, ostendit. Carolus re audita, lumen postulat; quo allato, litteras obsignatas comburit. tum conuersus ad equitem, mirantem, & prope subindignantem. omnino, inquit, præsidia, custodiæue mihi adhibendæ non erant; neque meis pro Ecclesia muneribus, ob huiusmodi suspiciones abstinendum: quid proderat alicuius peccatum nosse, vel quemquã habere suspectũ; quæ quidem odij, iudiciue de alio temere faciendi; tum aliarum sunt offensionũ inuitamenta? satius est Deo rem totam permittere, eiusque sola misericordia sustentari. ita discessit eques. Carolus vero nullum penitus verbum de re præterea fecit. Similem adhibebat aliis omnibus ferendis constantiam, ac fortitudinem; quæ quidem in hac vita possunt infelicitate accidere.

Litterarum
studia.
C. A. P. XL

LITTERARVM studiis deditus fuit a pueritia. hanc rem demonstrauit morbus, in quem ex assiduo eius generis labore delapsus est adolescens: tum horæ incommodæ, ac nocturnæ, auunculo viuente, inter ipsa orbis terræ negotia, litterariis exercitationibus datæ: de quo superius commemoratum est; præterea vero subcesiuua tempora, quæ inter grauissimas Pastoralis curæ oc-

ræ occupationes, nunc scribendis ad salutem sui gregis opusculis; nunc sacris decretis ad certio-rem, facilioremque vsum, nouo ordine sibi, suisque distribuendis; aut vero parando concionum argumento consumebat. At rerum agendarum necessitate semper cum exercitatione litterarum coniuncta; cursum tenere non potuit, nisi impeditum, interruptumque studiorum, desideriique sui. qua in re cum se ipse vicisset, atque infregisset; tum alios quoque docebat, tantum litteras amare, quantum muneris ratio pateretur; tempusque illud tantummodo capere studiorum, quod ipsa commissæ administrationis necessitas relinqueret. Vsitatam iurisconsultorum scientiam, qua fuerat occupatus adolescens, minime ad se pertinere arbitratus; Theologica, & canonica tantum nouit, quantum Cardinali magnam ecclesiam regenti efficere posse concessum est. ex Theologia, scripturas diuinas potissimum sequebatur; tum veteres Patres, interpretesque illos, qui solidiorem sensum amplectuntur. Canonum ea scientia periucunda erat; quæ Patrum mores, & acta repræsentans; ecclesiæ componendæ, atque ordinandæ rationem continet. dolens autem eos communi consuetudine tantummodo canones ad interpretandum seligi; qui ad lites, iudiciaque valent: constituit ipse, qui iis declarandis præfesset, vnde sacra maiorum instituta, & ritus; optimumque ecclesiæ administrandæ genus hauriretur. quos vero eiusmodi cognitioni deditos nactus erat, eorum studiis, iam inde ab illis Sirleti initiis, benigne fauit: vt quod etiam Romæ postea eiusdem generis studiū excitatum est, ei non exigua ex parte videatur adscribendum. placuit ei latinus sermo: neque ipse incommode locutus est; vt nonnumquam orationibus honoris gratia coram eo habitis latine responderet; Episcoposque valde hortaretur, vt in consultationibus concilij tempore latine loqui vellent. decreta, ceteraque sua curauit eleganter scribi; etiam ea, quæ Italicam huius temporis linguam requirerent. at reiectis flosculis, inanique ornatu, locutiones eas, verbaque probauit, quæ decorum ecclesiasticum quoddam retinerent. multo magis autem sensum personis, rebusque sacris accommodatum quæsiuit. Cum hac exi-

*Studiorum
cursus inter-
ruptus.*

*Quas scien-
tias, Doctores
ne magis se-
queretur.*

*Non incommo-
de latine est
locutus.*

gua quoque facultate nostra vsus, scripta quædam emendanda perlegeret; nobisque forte excidisset, dolere, quòd non ita modicum tempus olim stylo dedissemus: melius collocatum fuisse respondit, quàm in ea quæ diu nos occupatos tenuerat, iuris peritorum facultate. copiosa ipse oratione scribendo vsus est; periodosque multis sententiis refertas, longiusq; ductas adhibuit. quæ scribi iusserat, ad ea emendanda, quicumque scriptores essent, acce, prudensque iudicium adhibuit. libellum scripsit ipse, vbi religiosa monita plurima, facili quadam ratione, ad quotidianum populi vsum complexus est; pro domestico cuiusque officio separatim distincta. alium item sublata pestis calamitate, ad memoriam diuinæ animaduersionis conseruandam; vt ea populus vitaret in posterum, quorum causa pœnas eiusmodi dedisset. Omitto litteras tum ad publicam ecclesiæ commonitionem; tum de grauissimis alioqui rebus ab eo sæpius conscriptas. de concionibus quæ scripserit, alio loco dicemus. Bibliothecam insignem habuit, quam collegio reliquit canonicorum suorum. ac decreto prouinciali constituit, in omnibus prouinciæ ciuitatibus ab eiusdem generis collegiis bibliothecas communes esse comparandas; quas singulas canonicus deligendus conseruari curaret, ac augeri. Viros eruditos amauit, & in honore habuit semper: tum re, opera, commendatione, ad vitæ sustentationem, ad studiorum adiumentum, ad honoris amplificationem iuuit liberaliter. tales apud se habere studuit; multosque habuit, Romæ præsertim; cum Italiæ penè florem in eo genere sibi, & Academiæ suæ adiunxerat. Multa vero componi, & ad communem salutem edi curauit. De arte rhetorica librum eius hortatu scripsit Augustinus Episcopus Veronensis ad ecclesiasticam rationem accommodate: de Episcopo item: & in sacrosancta Euangelia homilias ad Ambrosianæ ecclesiæ vsum, minime adhuc editas. librū alium Siluius Antonianus de christiana liberorum educatione. alios ab eo postulatos scio, qui fortassis edentur.

Libellos scripsit, in quibus monita salutis continentur; litteras easque salutaris quæ plurimas.

Bibliothecam habuit copiosam.

Doctos viros in honore habuit.

L A B E S animæ, vel minimas exquisite vitabat. ne quid offenderet; etiam modici temporis otiosam amicorū consuetudinē, & superuacaneos sermones omnes studiosissime fugiebat: vel si vna esse, ac alloqui ob virorum dignitatem necesse esset; attentissime ad vsum, & ad pias vtilitates omnia conuertebat. ipsum temporis otiosè traducti peccatum ita cauebat; vt etiam dum tonsorem adhiberet; vel salutari cogitatione; vel legendo, legentemue audiendo vtiliter detineretur. quam diligenter autem maiora peccata; & omnes offensiones deuitarit; tum ex hoc facile conici poterit, vel me tacente; tum eius ceteri mores descripti clare demonstrant. omnino mos eius fuit, curaque perpetua; vt omne peccatum, eiusque periculum, ac speciem quam longissimo interuallo declinaret. quod autem vitare non posset, qualecumque erat, quotidie solebat subiectissime, magnaue diligentia sacerdoti confiteri. Si quid incideret, in facultate sibi impetranda, in veniis obtinendis, ampliora semper poscebat, vt sibi tutius consulere. Si quid ita illi remitteretur, vt eius animæ periculo esset; vel recusabat, si posset; vel miram adhibebat cautionem. quod agendum erat, in quo recte ne fieret, dubitatio oriretur; Mediolani, Romæ, eorum, qui doctissimi ac peritissimi haberentur, consilium semper exquirebat. In vitiis superandis, virtutibusque comparandis fixa illi erat ea cura, quæ omnibus perfectum vitæ statum cupientibus proposita esse debet; vt ex Apostoli præcepto, iis quæ fecisset, ad eprusue esset, minime contentus, ad maiora semper intenderet animum. quod eius quotidiana fere incrementa superius suis locis notata demonstrant. omnino iudicabat, animarum Pastorem satis officio suo in aliis iuuandis facere non posse; nisi se ipse salutariter exercens, progressiones suas semper vrgeret.

Peccata omnia vt vitarit.
CAP. XII.

Tempus scilicet consume-
bat.

In Geniis obtinendis, alio modo que quomodo se haberet.

Ad maiora animum semper intendebat.

S V M M A diligentia vsus est, vt rite, recte, ac religiose sacra omnia obiret: id quod etiam ante cogitando, meditando, sese assuefaciendo, consequi studebat. si quis ministrorum erraret; grauius corripuit. distribuente sanctissimam Eucharistiam Brixia, nescio cuius fortuito successu, vas pene excidit; parti-

Vt se gesserit in sacris ob-
eundis.

CAP. XIII.

culæ certe multæ in pannum delapsæ. ea re tantopere doluit, vt vix teneremus; ne ab se pœnas alieni errati repeteret; quæ sacris decretis eius generis magnæ negligentia statuantur. Missæ sacrum facere numquam omisit, nisi morbi necessitate, eaque non quauis, sed summa coactus. eiusmodi consuetudini plurimi ex vulgo ad res diuinas attentiores, sic erant assueti; vt cum Episcopum, alterius sacerdotis Missæ frequenter interesse fœmina vidisset; percunctaretur, idque serio, num Episcopus ille Missa facienda esset interdictus. Nisi aliter necesse esset, sacello Archiepiscopalis palatii omisso; in ecclesiam ad altare suum subterraneum, vel omnino ad ecclesias, sacri faciendi causa, ob eximiam sanctissimi mysterij dignitatem, accedebat. Solebat ille quidem, vt diximus, mane, antequam sacrum obiisset, neminem admittere: cum autem in via prohibere non posset; tantum respondebat, quantum ipsa modo necessitas postularet: sed in ecclesia aditum dare solebat nemini: & omnino cum eò venerat; procul omnia iubebat esse. Cum in omni actione, tum in rebus diuinis præsertim, quid deceret, exquisitissime obseruabat. oculos, manus, omnem motionem atq; gestum ita moderabatur; vt sacrorum dignitati, sanctitatisque prorsus conuenirent; neque tamen eorum esset conspicua cura. excreandi etiam, spumendique tempus opportunum, ac modum tenebat. verè, quidquid ageret, exemplar diceres ecclesiastici decori, ac sanctitatis. in Missa tamen haud nimis longum temporis spatium ponebat. ob eam quam dixi dignitatem, alienissimus semper fuit a sacellis, in priuatis ædibus quacumque de causa permittendis; vbi Missa fieri posset. eam rem tum decreto prouinciali sanxit; tum seuerius vsu firmavit perpetuo. Canonicarum horarum sacerdotales preces, & quæ ad beatissimam Virginem habentur, quotidie humi positis genibus obibat. Quocumque loco esset etiam lutofo, publicum audiens Angelicæ salutationis signum, genua ponebat in solo. Festis diebus in ecclesia diuinis officiis omnibus assistebat: cum ceteris alte recitabat, seu canebat; sacerdotisque celebrantis, seu chorum ducentis partes semper agebat ipse: dumque ex ritu standum erat, manus etiam ad Deum

Quid de quodam episcopo sciscitata sit femina.

In ecclesia diuinis officiis frequens assistebat.

Deum semper tendebat supplices. plerumq; autem eueniebat; vt ab antelucanis officiis in ecclesia permaneret, donec omnibus peractis, ad corpus reficiendum discedendum erat. quod enim Missæ sacro, concioni, ceterisque diuinis rebus supererat, id temporis in subterraneo sacello consumebat secum orans. affirmabat, & re ipsa ita esse perspiciebatur; quamdiu esset in ecclesia, quiescere se, & iucundæ admodum animi relaxationis instar, eã occupationem ducere. itaque mirabatur, sacra munera, etiam si longo essent spatio temporis obeūda, ceteris sæpe grauia videri. dolebat diuinorum officiorum disciplinam delicatæ hominum consuetudini plerumque aptari: cum contra conandum esset, vt homines ad veterem se disciplinam, licet paulo magis laboriosam, accommodarent. id fieri posse docebat exemplo populi sui; quem intègros pene dies variis rerum sacrarum exercitationibus intentum, suauiter in ecclesia retinebat. Cum ab eo missi ad principem virum ad urbem appropinquantem, paulo post essemus ad eum reuersi; in cœnobij virginialis æde sacrū faciebat. expectamus donec distributa virginibus Eucharistia, Missæ finem faciat. cum ad sedem rediisset; indumenta que deposuisset; ad sedentem mittimus, vt adire liceat. ipse vero quamquam caussa erat, cur nos audire cito studeret; atq; adeo curputaret celeriter consulendum; aditum minime concedens, alia sumpsit indumenta; quibus sacrum vestitum traderet nouitiæ virgini. rem conficit: concionem habet ad sacrum cœtum: demum post duas, opinor, horas, cum exiisset; vocat, negotiumq; admittit. res ita se habuit, vt opportuna fuerit ea dilatio. eundē se præstitit, cum in ædibus seminarij in re non ita magni momenti, sed sacra occupatus esset; nunciusque Roma, quem magno desiderio expectabat, ob negotium grauissimum aduenisset. nisi enim re perfecta, quam in manibus habebat; nuncio aditum non dedit. Indecorum iudicabat rebus sacris interponere, sacroue loco admittere quidquam externum: sed simul etiam voluntate, ac desiderio reprimendo se exercebat; in quo studio, licet de re non magni momenti agatur, magnum tamen ad virtutem esse momentum existimatur. si de sacris reliquiis, alii sue

*Sacrammuna
quibusdam gra
uia videri, mi
rabatur.*

*Quanti sacra
faceret fun
ctiones.*

rebus eiusmodi, vt sæpe fit, aliquando dubium aliquod incidere; in eam partem semper propendebat, quæ religiosior videretur, & magis pia. Antiquitati, maiorumque consuetudini plurimum tribuebat. Si ecclesiam videret religionis gratia; quoniam sunt loca sæpe, vel sacella plura, quibus variis de causis vulgo cultus adhibetur; adibat omnia diligenter; & vel rudiorum hominum piam consuetudinem in eo imitabatur.

Antiquitati, maiorumque consuetudini tribuebat plurimum.

Eius studium cōtemplationis, precationisque.

CAP. XIV.

DEVM orandi, diuinaq; meditandi studiosissimus fuit. cui studio cum se tradiderat, ita mente atque animo solebat hære; atque ita si tempus daretur, in intimas rerum spiritualium cogitationes sese coniciebat; vt ab aliis omnibus, vir incredibiliter occupatus, sese abstractum præberet. id ipsi partim etiam ob vehementis applicationis, occupationisque in omni genere consuetudinem eueniebat; de quo iam attigimus. cum interdum negotiis distineretur; nocturnum tempus ad orandum sumebat. cumque magni momenti res incidebant, ipsas noctes precando consumebat. locum ad eum usum sibi parauerat, vsitato sibi cubiculo proximum; ita remotum, vt aliquis familiarium tamen sæpe gemitus exaudiret. Præter has quotidianas exercitationes; tum extraordinarias quoque multas, quæ præcipuum studium, spatiumque longius requirebant: bis in anno saltem ab vrbe discedebat, seque in remotis, solitariisue locis colligens; plures dies totos ab omni alia occupatione liber, tum superioris temporis errata dolebat; tum sese spiritualibus, diuinisque contemplationibus ad maiorem sanctitatem incitabat. quæ de re supra non semel attigimus. Inde autem cœlesti pabulo refectis animi viribus, ad sua curricula recens, alacrisque descendebat. Præterea vero, quod perpetuæ supplicationis genus existimatur; quascumque res ageret; ita se comparabat, vt neque diuinæ præsentis memoriam, neque motuum animi sui custodiam desereret: cum idem tamen, quæ essent in manibus, tam perfecte tractaret; ac in omnes cuiusque rei partes tam acriter, vt diximus, acie mentis penetraret; vt nihil fieri posse videretur accuratius. videbatur autem, si quis attenderet, in ipsa re-

Noctes ipsas aliquando precando consumebat.

Bis in anno in solitaria loca se contemplantioni & aceret, secedebat.

Sui in spiritualibus custodia mirabilis.

rum

rum tractatione interdum modico spatio , ab iis quæ agebat, mente abstrahi ; alias subito commoueri , speciem flentis nonnumquam præ se ferre. Ex eadem vigilantia, sui que ipsius custodia fiebat ; vt quidquid ad eum quis afferret , paratum animo semper, semper cautum inueniret; ne vlla re, vel nimis commoueretur, vel offenderet aliquo modo. Episcopo, dicebat, vtpote rebus sacris administrandis assidue occupato , eam maxime custodiam conuenire : ne actio a spirituali meditatione penitus vmq̃am distraheretur. Itineris tempus ita consumebat, vt nisi quis interim audiendus, vel cum aliquo esset colloquendum; in rebus diuinis semper animum defigeret; atque ita raperetur, vt pene sensuum intermitterentur officia. In Deciana via, cum iter noctu, densissimis tenebris faceret, & in foueas quasdam delapsus esset; mula super eum iacente, comitibus visus est, & in primis Cæsari Speciano, qui nobis postea Episcopus narrauit, ita permansisse in meditatione sua; vt ne de exitu quidem cogitaret; donec comites accensis facibus regressi, eum nihil querentem, aut dicentem, extraherent. madidus vero, ac lutulentus nihilominus hilari vultu Mediolanum venit. interdum ita mula offendebat, vt procumberet. ipse vero, nisi corrueret penitus, nihil plerumque animaduertebat. A rebus nouis nunciandis, vel audiendis abhorrebat: præcipuum importari dicebat ex ea curiositate, spirituales vitam agentibus detrimentum. si quid ab amicis absentibus nunciaretur noui, quod ad munus suum minime putaret pertinere; nihil, aut quantum officio seruando solum necesse esset, respondebat. quod satis docens eiusmodi litterarum responsiones eius breuissimæ. si quis quacumque dignitate adiret salutandi causa; & de rebus eiusmodi vel percunctaretur, vt vulgo fit, aut referret; ipse vel tacebat, vel alium, eumque vtilem sermonem inferebat. Ita se a rebus humanis auertebat; vt frequenter dies, & penemenses, qui agebantur, ignoraret. Sed vitæ postremo tempore multo magis incitatus, ita sacris cogitationibus, contemplationibusque deditus erat; vt aliquid etiam operæ necessariæ, suæ subtrahere videretur administrationi; illius operæ saltem, quæ ministris,

Vigilantia sui- que ipsius custodia quid efficierent.

Itineris tempus quomodo consumebat.

In foueas nocte delapsus quid fecerit.

A rerum nouarum curiositate abhorrebat.

A rerum a caducis animum ad sacras contemplationes applicabat.

ministris, aliisque audiendis, qui consulerent, danda erat. omnino ab eiusmodi studio nullo modo videbatur posse diuelli. quo tempore, quæ Christus Dominus pertulit, ea diligenter ad meditandum per particulas distribuisse, viamque, & rationem meditandi, precandique composuisse commemorauimus. De cetero ita contemplationem coluit, vt actionem semper, salutemque mortalium respiceret. itaque si qui a rebus publicis abstinere; quieti se tradere; sibi que tantum, licet sanctæ, viuere vellent; his haud facile concedebat. ægreque adducebatur, vt cuiquam manus imponeret, si priuati spiritualis fructus tantum gratia id peteret, ac non certæ ecclesiæ, certoque muneri vellet addici, cultuique diuino publice operam dare. ad eam rem tum Tridentino decreto in primis mouebatur; tum sensu quoque suo; qui sacros homines prodire; in negotiis sacris versari; de plurimis ad salutem benemereri; ad Antistitis iussus paratos se, facilesque præbere; neque otium, neque spirituales quietem, ac ne illa quidem, quæ ad victum necessaria essent, respicere; incommoda, & difficultates; locorum, munerumque mutationes pati, omnes volebat, atque hortabatur: eos maxime, quos licet probos, & diuinarum rerum studiosos; sibi tamen libenter parcere; arbitrii sui, potestatisque; ius studiose conseruare; iis, quæ ipsi sentirent adhærescere, aliis vero difficile assentire, videret. Cum ita ipse affectus, animoque paratus esset; ad eandem sententiam maxime conformari cupiebat clericos suos; & eos cum se offerret occasio singulari quodam ad id studio erudiebat.

*Qua mēte ini-
riandis manum
imponeret.*

*Familia, & in
ægroto misere-
cordia.*

CAP. XV.

*Qua steterit
diligentia, cum
aliquem reci-
peret, eiusque
iudicium.*

*Multi apud eum
locum quere-
bant, non om-
nium tamen si-
nus idem.*

DOMESTICOS suos, vel clericos elegit, vel eos, qui essent in clericorum instituta, disciplinamque propensi. omnino autem eos, qui virtute, officiis, consuetudineque quotidiana, Deo dicatis viris essent, quàm aulicis similiores. curabat eam rem, cum aliquem recepturus erat, per hominum probatæ fidei testimonia: sed ipse quoque; cum in aliquem defixisset oculos; pro humana facultate ad sensus, mentemque cognoscendam valde penetrabat. Multi locum apud eum cupide quærebant: atque nescio, vtrum etiam aliquis illud postremo loco spectaret; quòd
Carolo

Carolo probatam operam dedisse, spectatæ vitæ graue testimonium, bonorum existimatione putabatur. illud item constabat, si quis moribus, doctrinaque valuisset, ei sine dubio Carolum beneficia sponte, administrationesque pro virtute mādaturum; quamquam nullo modo tamquam operæ, obsequiue præmia; nam id cauebat diligenter, & certa cunctis alioqui stipendia tribuebat. sed vt hominibus, qui digniores occurrerent, vacantes ministris ecclesias, vel munera, ipsis pariter, atque aliis concedebat. At hoc minime spectare poterant, qui a facultatibus alioqui, honoribusque parati, omnia relinquentes, ad eum veniebant, tamquam ad religiosarum virtutum mercaturam. quos quidem hoc loco multos possem numerare. hique vel oblata beneficia recusabant; vel ita recipiebant, vt diuina caussa tātum mouerentur. ex eius episcopali certe domo, atque disciplina, variis temporibus multi, præter eos, quorum mentio iam in historiarum seriem incidit, tamquam in aciem quandam ecclesiasticam prodire, Præsules, grauibusque aliis Ecclesiæ muneribus ac administrationibus præfecti: quorum alij aliud; plurima vniuersi, præclaraque in communem Ecclesiæ vsum ex Caroli schola cōtulerunt. quamquam suos & ipse habuit degeneres alumnos. Vestitu clericali, etiam qui clerici non essent, nisi ratio muneris, eo videretur indigna, omnes vt iussit. qui non vterentur, nigra tamen indumenta, eaque modestissima, & a profana consuetudine remota, omnes ad vnum adhibuere. non serica solum; sed magna ex parte etiam, quæ proxime accedunt, iis prohibita fuerunt. Nobiliores, quos addictos sibi famulos habere conueniebat; postremo tempore, non famulos, sed clericos fere apud se habere iussit; quibus inseruiendi cura ita incumberet, vt etiam litterarij studij, sacrarumque exercitationum tempus daretur. Qui familiæ toti præset, eum presbyterum elegit; neque vulgari nomine, sed Præpositum domus appellauit. Oeconomum adiunxit, qui possessionum, fructuumque omnium curam gereret. Vicarium item, qui domi quotidiana quædam, minutioraq; curaret. Cubicularios, magnam partem, presbyteros habuit, eosque fere in doctoris gradu positos, siue canonum, siue Theologia.

Quales, ex multis qui illi ministrauerant, enaserunt.

Familiarium, & ministrorum habitus, qualis

Ministrorum nomine item, & officia varia.

logiæ. in iis duos esse studuit spectatissimæ vitæ, quales vnicuique; sacrorum Antistiti esse debere dicebat, actionum omnium diurnos, nocturnosque testes. Domestica munera ita distribuit, vt vnusquisque plura sustineret: nam & ipsos cubicularios, vel certis ecclesiæ administrandæ officiis præfectos habuit, vel aliis sacris rebus occupatos; vt eius quam minimum vacui temporis relinqueretur: neque frustra limina terendo, tempus consumerent. ex co fiebat, vt ad ostia, cubiculaue assisterent, tum foris etiam ij tantum comitarentur, qui necessarii erant; si modo vel ipsi quoque necessitati sæpe aliquid non subtraheretur. suos non sibi, sed ecclesiæ suæ velle dicebat inseruire: ac re vera nemo erat, vel ecclesiæ, vel episcopali personæ non necessarius. valebat vero id, tum ad numerum, & officia religiose constituenda. tum ad hominum mentes, pro pietatis ratione rectius, fructuosiusque dirigendas. Homines nobilitate, scientia, vel spe aliqua inflatos recipere non solebat: neque illos, qui alibi, nisi forte apud religione præstantes Antistites, prius essent exercitati. receptos autem, ne quid elationis forte lateret, iis ministeriis exercebat, quæ humilia, viliaque putantur. illustri genere orti; Comitum, aut doctorum dignitate insigniti, epistolis, aliisue rebus transcribendis sæpe operam dabant: posteriorem vestis partem, cum prodibat Carolus, tollebant: in itinere farcinas ferebant: crucem præferebant; quamquam hoc inter digniora volebat officia numerari. hac de causâ plerosque sine certo munere assignato primum recipiebat; eosque gradatim postea prouchebat, pro virtute, ac habilitate perspecta; idque nisi spectatæ iam in rebus, ac muneribus ecclesiasticis, virtutis, ac existimationis essent. Durior videbatur eorum conditio, qui Carolo operam dabant, ob labores, vigilias, plurimaque alia incommoda; & re vera erat. sed eam iam notam omnibus non imponebat ipse, sed ipsi suscipiebant. neque vero fieri potest; vt ducis summa vigilantia, & labor, delicati, vel remissi militis operam ferat. Ac tametsi robustos, præsertim iuniores, variis incommodis ferendis exercebat; magna tamen humanitate parcebat imbecillis: quod tum de aliis, tum de me ipso vere possum,

Quos recipere recusaret.

Receptos quibus ministeriis exercebat.

Quorum erat conditio durior.

sum, ac largiter affirmare. Præter eos, qui domesticis muneribus proprie destinati erant, alios multos, si modo alioqui probati essent, facile recipiebat; siue aduenas, vt eorum periculum faceret; siue etiam ex clero suo. quam ob causam, quantum in ædibus amplissimis capi posset, tantum domi alere numerum solebat: vt vno tempore tum clericis subueniret; tum ministros pararet ecclesiæ suæ. omnes autem interim habebat, vel familiaribus, vel ecclesiasticis negotiis, vel diuinarum rerum administratione occupatos. omnesque tenebantur institutis domesticæ disciplinæ. Eorum fere qui sacerdotes essent, institutum erat, quotidie Missam facere. reliquis sacramentorum confessionis, & Eucharistiæ, certa tempora, eaque frequentia præscripta erant; cuius rei testimonium vnusquisque afferebat. alia diuini cultus officia varia, concionum, supplicationum, & eiusmodi colere suo tempore illos oportebat. omnino, ne minutiora singillatim persequar; non solum communi quadam probitate; sed præcipuis piæ religiosæque vitæ institutis, atque exemplis, studebat populo familiam suam prælucere. Ad eam rem quotidiana suppeditabat adiumenta. erat etiam spiritualis disciplinæ præfectus; qui quotidie aliis ex Euangelio, vel sacris omnino, diuinisque rebus, articulatum tradebat, quæ ad salutem suam cogitarent, ac meditarentur. quæ inter se deinde certo tempore conferebant, ac suum, intelligens quisque ceteris, cogitationis fructum communicabant. ea plerumque Carolus tradebat ipse, præeratque sæpe, dum communicarentur. Horarum statarum breuiore preces, quæ Virgini tribuuntur, clerici, aliique quibusdam præcipuis muneribus minime occupati, ad certa signa in sacellum conuenientes, obibant. Doctrinæ christianæ rudimentis rudiores instituebantur. Non deerat iis, qui egerent, grammaticæ magister. Vesperi antequam cubitum irent, vniuersi, ad excutiendam factorum diei conscientiam, accipiendamque sacræ aquæ aspersionem, conueniebant: quo eodem tempore tum capita, quæ commemorauimus pie cogitanda tradi solebant; tum statis etiam diebus, Caroli exemplo inuitati, flagella sibi ad veniam peccatorum impetrandam,

*Familiarium
qua essent spiri-
rituales exer-
citationes.*

dam, flagellationisq; Christi Domini memoriam renouandam, pleriq; pie adhibebant. Cum vno loco, mensis circum dispositis cœnobitico more accumberent omnes; erat etiam edito loco, qui de salutari libro legebat: a quo quidē munere vix ipsi causarum iudices, & Vicarii propter occupationes excusabantur. Cibus religioso item, & cœnobitico modo fere dabatur. vno constabat obsonio, & iurulento ferculo; cum pomorum, vel simili additamento, altero ante, altero post reliquum cibum. omnia vero vulgaria: nihil prorsus delicatum, vel exquisitum. atque huiusmodi mensę vniuersi accumberant, summi, & infimi: nam cuiquam cibum priuatim in proprio domicilio sumēdum dari, erat interdictum: eademq; lege Vicarios teneri constitutū erat. Quemadmodum antequā assiderent, statam bene precandi formulam adhibebat, qui primum ibi locū ex presbyteris tenebat; ita post cibum sumptum, eodem præeunte, gratiæ agebantur: & ordine omnes extriclinio in facellum ibant; vbi litania cum inuocatione sanctorum consueta, precibusque adiunctis habebatur. Valetudinarium erat constitutum, quo ægroti saltem humiliores curabantur; salutaribus rebus iuuabantur; ab ipso Carolo interdum visabantur; certo præfecto ei muneri constituto. Omnes familiæ leges antea breuiter, summatimque notatas, postremo describi iusserat copiosius; quamquam minime potuit opus absolui. eas vero seruari præcipuo quodam studio curabat, ministros sæpius interrogando, & monendo; tum certis temporibus etiam eosdem cum aliis religiosis viris conuocando; vt de rebus omnibus plenius consultaretur. quo loco recordor inter alia iussum ab eo frequenter, & inculcatum; ne quid ægrotis, imbecillis, hospitibusque deesset: sibi numquam ministros satisfacere posse; donec id plene, cumulateque perfecissent. hæc tantopere in ægrotos officia illi hærebant in visceribus: vt ex summis rebus, quas animo quotidie agitabat, ad ea, quamuis etiam tenuissima, frequenter respiceret. cum pene moribundus Mediolanum venisset; dum per gradus ædium ascendens sustentaretur, tanto studio quendam ex suis præfecto commendauit, qui ægrotus itidem venerat, vt de illo multo magis quàm de se ipso

folicitus

Quo loco, quomodo mensis accumberent, & qui cibi apponerentur.

Valetudinarium pro ægrotis, domini constituit, Carolus, charitas & sollicitudo.

Exemplum memoria, ac laude dignum.

sollicitus videretur. Cum apud eum Brixensem ecclesiam visitantem, in morbum incidissemus; benignus pater inuisens, panum quo operiebamur suis manibus tentat: leuiorem existimans, quàm opus esset, aptiorem lecto suo detrahi iubet, atque afferri; vt incommodo suo nobis commodaret. Externis item ægrotis christianæ charitatis officia libentissime tribuit. declarauit, se libenter iturum; si quis ægrotans ab eo sibi priusquam moreretur benedici cuperet. immo vt eis subueniret cumulatius, sui que Pastoris accersendi desiderium excitaret, plenariæ indulgentiæ iis tali tempore tribuendæ, obtinuit a Pontifice perpetuam facultatem: neq; id sibi solum, sed prouinciæ totius Episcopis; vt eos quoque ad idem piæ benignitatis opus incitaret: quæ quidem plenius in litteris Pontificiis editis explicantur. ægros autem sæpe cum adiret ipse; sacerdotes suos etiam quandoque mittebat, qui eius nomine benedicerent, indulgentiamque largirentur. Sed postremis annis, cum ad sanctitatis opinionem ei plurimum accessisset; increbuisse etiam, per eum esse redditam quibusdam sanitatem; ideoque iam ab nonnullis ad ægrotos desperatos accerseretur: multò cautius eundem sibi christianæ humilitatis studio, constituit; atque etiam recusauit. Carolo Emanueli in primis Duci Sabaudia perulgatum est ab eo beneficium eiusmodi tributum esse: quem nulla pene vitæ spe Vercellis iacentem cum adiisset; suis, populique supplicationibus magno studio adhibitis, discedens eo periculo liberatum reliquit. quæ res & magnam multis admirationem; & summam piis, publicæque tranquillitatis studiosis lætitiâ attulit. Homines sibi charos, immo qui magno etiam essent ecclesiæ vsui, benigne ille quidem complectebatur, dum manebant; omnique ratione studebat retinere: sed si quando ab eo discedere contigit; nihil fere visus est commoueri. eorum item si aliquis peccasset; minime dissimulabat; nisi æquum alioqui, christianumque parcere existimaret: id quod libenter iis tribuebat, qui erratum agnoscentes, & ex animo dolentes, veniam peterent. Cum iis, qui domesticis ministeriis addicti erant, minime solebat sermonem conferre: quæ enim opus erant cum ipso domus

Externis ægrotis quam libenter charitatis officia præstaret.

Eius sanctitatis opinio, quid efficeret.

Eius humilitas.

Cum familiaribus quomodo se gerere solebat.

*Facetias non
admittebat.*

præfecto agere satis habebat. nullius item facetias, lepore sue ad-
mittebat vñquam. seriis de rebus semper erat sermo. quidquid
otiosum esset, indignum Episcopo censebat. Qui cum eo fa-
miliariter versabantur, iis numquam aditum apertum esse vole-
bat, ad remittendam eam, quæ personæ deberetur, reuerentiam.
quæ cum alioqui familiaritate, vestutateque sæpe obsolescat;
teneri, vigereque semper æquum, decorumque putabat; tum ad
disciplinam conseruandam admodum vtile.

*Hospitalitas.
CAP. XVI.*

C O L V I T non mediocriter officium, virtutemque illam,
quæ in hospitibus benigne accipiendis posita est. peregrinos om-
nes, sacros præsertim, & probatos; principes item viros pie ac-
cepit, ac liberaliter. Studiose id faciebat, & libentissime; tum
quia christianæ consuetudinis ea beneficentia fuit semper; quia
multis ad salutem iuuandis aditus ea via sibi videbat aperiri. ar-
debat namque desiderio in omni actione, in omni sermone, o-
nni tempore curandæ, iuuandæque alienæ salutis. exteros in
primis earum regionum, quæ corruptæ fidei miseria premun-
tur, omni officio, ac benignitate complectebatur: humanissime
alloquebatur: extraordinariis honoris significationibus, si ve-
nientibus occurreret, si abeuntes prosequeretur, si cum iis esset,
semper accipiebat: nihil prætermittebat, quo eos in recta fide,
atque integra confirmaret; catholicæque Romanæ ecclesiæ ma-
gis, ac magis eorum studia, pietatemque conciliaret. vt omnes
tantam humanitatem, cum sanctitate coniunctam, abeuntes
indefinitis laudibus extollerent. Cum Heluetiis, & Rhætis, qui
frequentes rerum salutarium causa orthodoxi ad eum venie-
bant, hilare more nationis agebat, ac familiariter: manum pre-
hendebat: accumbebat comiter cum illis: atque licet disciplinæ
suarum modum teneret; nonnulla tamen concedebat: bibentium
propinationes non respuebat, ab suo tamen modo, & ab aqua
sua parum, aut nihil potius discedens. Præsules ad ecclesias, sa-
crasque res insigniores visendas inuitabat; ipse etiam, si Cardi-
nales, primariue Episcopi præsertim exteri essent; comes acce-
debat, in collegiis religiosioribus, loco recreationis animo-
rum,

*Quo desiderio
alienæ iuman-
dæ salutis ar-
deret.*

*Cum Heluetiis
& Rhætis hila-
re agebat.*

*Præsules sapi-
sime inuitabat.*

rum, cum iis erat. quo tempore de feueritate sua multum remittere humanitatis gratia solitus fuit; seque ad hospitem mores, voluntatemque non mediocriter conformare. eosdem accipiebat in collegiis clericorum suorum: locorum communicabat instituta; disputationes, orationes coram iisdem haberi iubebat. Principibus viris laicis, sermonibus ad eorum documentum aptis; sacra lectione mensæ adhibita; libellis optimis dono datis, prodesse quamplurimum studebat. eosdem ad verspernam domus suæ precationem, spiritualemque scholam inuitabat: vbi siue bellatores essent, siue aliis vitæ institutis addicti, dicebat ipse ad cuiusque salutis rationem accommodatè. erant nonnumquam, qui omissam multo iam tempore sacram confessionem dolentes; & vitæ præteritæ mala detestantes, superioris temporis omnia peccata, prius quàm abirent, confiterentur; melioremque sibi vitæ rationem constituerent. ac quemadmodum ad rem aggrediendam cohortatione; ita Pontificia facultate, quæ ampla numquam ei deerat, si ob grauiora peccata necesse esset, subueniebat ad perficiendum. Tanta erat hospitem frequentia; vt vel ipsi publicorum vectigalium conductores, portarumque custodes, Caroli nomine res tantas absque portorio quotidie victus causa mirantes importari; eidemue aliàs adscribi; fraudemque suspicantes, Caroli procuratores adierint: incredibile sibi videri, tantum commeatus in Caroli domo consumi; diligenter vellet animaduertere; ne qua in re sacræ immunitatis nomine fortasse fraudarentur; & aliqui ad quæstum suum nomine Cardinalis abuterentur. qui vt hominibus iis satisfacerent, rerum, hospitemque summa facta, tercentos vno mense receptos hospites, qui vario temporis spatio morati essent, repererunt. Tam magni sumptus, rebus domesticis præfecti verebantur, vt Caroli facultatibus essent tolerabiles: cumque non semel monuissent; ille pluribus in consilium adhibitis, ea de re deliberavit, cum essemus in ædibus nostris Cernusculanis: & hospitij pio, salutarique fructu proposito, contraque rei familiaris ad sumptum sustinendum inopia; quæsiuit, quid magis è re christiana

Principibus viris laicis ad se accedentibus prodesse studebat.

Quantum esset hospitem frequentia.

De hac hospitem frequentia consilium, & deliberatio.

stiana esse iudicaret: se, ne talis fructus eriperetur, vel id mendicitatis multorum causa non refugere, si sic expedire putarent; ut arcam certo loco constitueret, qua eleemosynę subsidium ab hospitibus, qui dare vellent, colligeretur. in eam sententiam ventum est; ut ne hospitium intermitteretur: sed satis haberet, cum antea vniuersum comitatum, equos, & alia iumenta, vel inuitis dominis, in domum acciret; principes ipsos nonnullis pro dignitate additis comitibus, suscipere; ceteros autem in cauponis relinquere. famulorum causa disciplinę ordinem valde perturbari; inde autem ipsos referre vtilitatis parum: ex iis, & iumentis simul, magnam sumptus partem existeret. ita fore, ut & propositum sibi, ex iuuandis ad salutem multis, principibus preferret, fructum perciperet; neque quidquam temere committeret, vnde ære alieno immoderate grauaretur. ceterum nihil dubitandum, quin ad tam pios sumptus diuina benignitas, quę opus essent, suppeditaret. Hospitium mensa domesticę finibus minime continebatur: sed propria quadam moderatione concilij prouincię decreto sancita constabat: sic tamen, ut qualis, quantusque cibus apponeretur, etiam summos viros non pœniteret. Verum postremo tempore hospitalitatis officium insigniter augeri constituerat: iamque paulo ante quam moreretur, Præposito domus iusserat, ut ad omnes totius diœcesis clericos excipiendos, quibus ad urbem rerum suarum causa veniendum esset, ædium partem instrueret: hospitio sacerdos præficeretur; cui non hospitium solum commoda essent, sed mores etiam curę; quique eos studeret per certas exercitationes in ecclesiastica disciplina proficere. ita etiam fore, ut neque leuibus de causis clerici ab suis ecclesiis abessent, neque nimis diu.

*Hospitiū mensa
quibus finibus
contineretur.*

Animus eius
erga bonos,
religiososque
viros.
CAP. XVII.

RELIGIOSI animi viros vehementer diligebat, & magna voluntate complectebatur; ut licet necessitudinis, amorisue alia causa intercederet nulla; essetque homo alioqui ignotus; studio faueret, ac re iuuaret amicissime; non solum si rogaretur; sed sua sponte, si veniret in mentem. eiusmodi ad probitatem, religiososque mores propensio, tanta erat; ut vel specie ipsa inter-

interdum videretur commoueri; hominesq; recipere, quorum bonitas eius gratiæ non responderet æqualiter. Sed ipse quamplurimis egens administris, interdum quorundam operam ecclesiæ suæ necessariam, & in præsentia vtilem caute adhibebat; neq; interim valde laborabat, vere ne ac omnino ij tales essent, quales specie videbantur; illud Apostoli, vt quandoque audiui-
 mus, vsurpans, Dum omni modo siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur. Ecclesiæ Præsules, maxime si perfectæ disciplinæ desiderium in eis perspiceret, singulari quodam, non amore solum, sed suauitate, ac delectatione tenebat amplexos: nihil officij prætermittebat: de communi munere, atque officiis attente communicabat; & suum, alienumque ecclesiæ optime administrandæ studium conabatur acuere. hac in primis de caussa, mutuum Præsulibus congressum, expetendum dicebat; vt alter alterius sermone iuuaretur; & si qua parte religiosus animi ardor deferbuisset, ea quasi exercitatione, diuino afflante spiritu, recalesceret. Episcopos omnes præter multorū consuetudinem, honorauit; plurimique se facere semper ostendit: ad res ecclesiasticas bene gerendas studiose iuuit: reuerentissimos in epistolis appellauit: quod licet alij quoque Cardinales prius facerent; alij tamen eius exemplum secuti sunt. Consuetum honoris officium in eosdem venientes, & abeuntes superauit. Atque a magno quodam principe hospitio in itinere acceptus; cum esset vna; Episcopus ciuitatis nemine præmissio venit; doluit Carolus, quòd ei occurrere non potuisset. Sed discedentem ipso relicto Principe, cui sciebat id molestum fore, ex consuetudine sua comitatus est; vt suum de dignitate episcopali colenda iudicium ostenderet. Quorum virtus olim in Ecclesia floruisset; eorum instituta didicit; scripta conquisiuit; ministros accersiuit; ipsam vultus imaginem sibi comparauit; vt ob oculos collocata, viam virtutis episcopalis memoriam, ad imitationis studium, in eo conseruaret. huiusmodi fecit in primis erga Gibertum Veronensem Episcopum. Roffensem quoque, qui Christi caussa sanguinem, in Anglia, vitamque profudit, ante se pictum habuit, vna cum S. Ambrosij effigie; quam,

Præsulum congressum expetendum cur diceret.

Episcopos honorabat & innabat, quod facto quodam singulari ostendit.

Antiquorum virtutem & instituta quomodo coluit.

omnibus aliis inspectis, quæcumque antiquiores haberentur, curauerat exprimi. Regulares viros cuiuscumque ordinis essent, quos sacræ disciplinæ studiosos nouerat, ita beneuolentia prosequeretur, & honore; vt nemini prorsus cederet. eorum quoque opera, quibus rebus idonei essent, libenter vsus est. res item vitæ necessarias supeditauit. id cum faciebat, ad cœnobij mittebat Præfectum; hominemque tantummodo, cuius caussa mouebatur, iubebat, in eius necessariis rebus commendari. contra, si aduersus instituta sua facere; si disciplinam negligere; si populi licentiam alere; si christianæ disciplinæ restitutionem, aut progressum impedire, cognosceret; eos corrigendos maxime curabat: monebat præfectos; ipsosue Cardinales ordini præpositos. ipse præcipua in eo genere præter Tridentinum decretum, Apostolica auctoritate vtens; haud quidem facile; sed cū erat opus; vt eorum, ceterorumque salutem consuleret; in eos animaduertebat. ea res faciebat, vt in diœcesim Mediolanensem ordinum præfecti bonos, quantum fieri posset, mittendos curarent. obseruarunt quidam; Carolum, cum regularis ordinis quispiam in via ipsi honorem tribueret; si comitem videret, vt disciplinæ cœnobiticæ leges ferunt; & benedicere manum solitum fuisse; & etiam paulum tollendo galero honoris significationem dare: verum si solus esset, præteriisse, quasi nullum vidisset. vix caussa necessitatis adducebatur, vt eos ad parochias suas custodiendas admitteret. verebatur enim; cum animarum charitatem perspectam non haberet; vt aliis curandis esset idoneus; qui se ipsum ita non custodiret, vt assignatum diuinitus locum posset tenere. Paruorum cœnobiolorum, quæ in vicis sunt, vbi exigua vel nulla vigere solet disciplina; contra vero datur delinquendi locus; ita rationem haberi cupiebat; vt & ordini consuleretur, & populis. qua de re cum Pontifice Gregorio non multò ante mortem cum egisset; eius iussu Præfectis omnibus vocatis, numerari cœnobia curauerat; & ad se referri, quem numerum soleret, eorum cœnobiolorum quodque continere; ad alia progressurus, si vita longior contigisset. Ipsam hominum Deo penitus addictorum regulam, ac statum tanti fecit; vt quemadmodum animo præclare

Regulares viros disciplina studiosos, qua beneuolentia prosequeretur; contra vero disciplina negligentes quomodo se gereret.

Paruis cœnobiis in vicis constitutis, quomodo consuli curaret.

clare fecerat; ita quotidie studeret institutis domesticis imitari. eadem cum in collegia clericorum suorum induceret; fiebat sæpenumero, vt ex iis ad cœnobiticōs ordines aliqui transire vel-
lent. quod ille, cum vehementi regularium ipsorum cohorta-
tione; vel quòd eos seuerioris disciplinæ tæderet, euenire sæpe
suspicaretur; cumque necessitatem ecclesiæ suæ quotidie magis
perspiceret; prius eorum voluntatem, consiliumque diu cura-
bat, ac diligenter examinari; quàm ea de re consentiret. quin e-
tiam, Apostolica interposita auctoritate, prouidit; ne ad eorum
ordinem, quorum domestica opera regebantur, & litteris eru-
diebantur, seminarij clericis aditus pateret; nisi quadriennio es-
sent extra seminarium morati. ceterum si diuino spiritu vere agi
quem viderat; facile dimisit; & ad perficiendum iuuit. si quis e-
tiam, regulari vita prius sibi proposita, mutato deinde consilio,
quod euenit sæpius, vellet animum ad eius disciplinam, Oblato-
rumue regulam adiciere; nisi illi, sibi que, Theologis consultis,
studiose cauisset; non recepit.

POTERAT vere de religiosis viris cum Domino dicere, Vt se gesserit in
propinquos.
CAP. XVIII.
hi sunt fratres mei. nam erga propinquos ita se habuit, vt eos
potius sibi cauendos, quàm amplectendos statuisset videretur.
tamen autem illi, quantopere ex tanto viro auerentur, satis
agnoscerent; erant aliqui tamen qui talem in eo suorum quasi
despicientiam, vt sunt humani sensus, ægre quandoque ferrent;
non nihilque exoptularent: Borromeiam gentem ex eo sperasse
semper dignitatis amplitudinisque accessionem; at contra pro-
fus accidere; cum ea, quæ adhuc tenuerat, eius causa potius a-
mitteret. Ille vero diuinas res, quibus additus erat, ecclesiæque
iura, non posse, aiebat, non curare; omnibusque viribus tueri. si
ex ea cura detrimenti aliquid familiæ afferretur; aliorum esse
culpam; contra suam id fieri voluntatem ex Dei benignitate ta-
men multò plura sperarent, quàm ea, quæ vel amitterent, vel
ab eo, si ei rei studeret, possent adipisci. se tamquam Deo, di-
uinisque obsequiis penitus traditum, ab eorum familia transla-
tum putarent. quod quidem & re, & nomine paulò post Aronæ

arcem ereptam, effici curauit. nam Iubilei causa Romam profectus, consulto prius Pontifice, non se post hac Borromeium scripsit, aut scribi voluit; sed sanctæ Praxedis Cardinalem; illud Prophetæ amplexus, Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filii matris meæ. Sed antea quoque, cum in summis porticibus ædium canonicalium architectus insignia Borromeia insculpi iussisset; præteriens forte Carolus, & cœptum opus suspiciens; tum in posterum facienda prohibuit; tum facta iussit excidi: quæ tamen curante nemine, Caroloque amplius non aduertente, in ipso operis principio remanserunt. Attamen charitatem propinquorum retinuisse illum dubitare nemo debet; quatenus vel naturæ, vel christianæ disciplinæ ratio postulat. itaque amantiissimi cognati officia, cum opus fuit, in suos cumulate præstitit; fauit; tutatus est. quid sororibus dederit, non commemoro. viri principis humanis opibus florentis potius, quam Antistitis religiosissimi illa fuerunt officia. sed ipsas sorores consilio, studio, opera sua semper amantiissime iuuuit. propinquis multis magna nobilitate, parique inopia fœminis, dotes elargitus est, nobilitati non omnino impares. Alios item egenos non deseruit, modo a flagitiis abessent. Ceterum tantum aberat, vt suis quidquam largiretur; vt potius rebus eorum vteretur sæpissime. Ac paternam quidem bona per fideicomissum relicta, Comiti Iulio Cæsari patruo dimisit: sed ea pactione, vt integros eorum fructus quotannis perceperit. Illud autem sibi cauendum existimauit; ne forte animo ita in eo genere flecteretur; vt officia Deo, ecclesiæ, gregique suo debita aliqua ex parte prætermitteret; quibus humanas charitates omnes cedere debere, nemo negauerit. Cum ei de Hortensia sororis obitu nunciatum esset; non ausi nos quidem, cum præsentem essemus, consolari tantum virum; cum aliquid tamen tangeremus; non negauit, parum se suorum morte commoueri solitum: verum id naturæ potius, quam virtutis esse, modeste dicebat. ac multa tunc quidem ex eo sermone intulit; quam diligenter ecclesiasticos homines, cū cognatis suis conglutinationem animi quandam cauere oporteret: quorum misericordia, precibus, suauitate facillime inflecti; &

Borromeium cognomen dimisit & sancta Praxedis Cardinalem se scripsit.

Propinquorum charitatem conseruauit.

Illis nihil largiebatur.

Consanguineorum obitum sustulerit.

Cum propinquis ecclesiastici Sui quomodo se gerere debeant Caroli sententia.

ſti; & a vitæ huius contemptu, a ſacris laboribus, a iuuantis liberaliter egenis, auocari poſſent: tum adduci quoque, vt multa ſæpe Deo minime grata facerent, permitterentue, cum eorum offenſione, quibus optima ſemper ad imitationem exempla proponere debent. quò facilius id fieri poſſet, abſtinendum monebat ab eorum conſuetudine: deque ſe ipſo tali viro affirmabat; numquam ſe cognatorum ſuorum domum adire; adibat autem perquam raro; quin aliquo modo diuinarum rerum ſtudia, atque deſideria retardari animo ſuo ſentiret. Federicum ſuum propter optimæ naturæ ſpecimen, atque adeo ſingularem eccleſiaſtica probitatis indolem, a prima ætate dilexit plurimū, ſed amorem ita coërcuit; vt neque apud ſe habere voluerit; neque vultu, neque verbis, neque re aliqua fere quidquam in eum præcipuæ voluntatis demonſtrarit. cum annos XIII. natum doctrinæ cauſſa Bononiam dimitteret; nonnullaque per nos ei vitæ præcepta daret: amplexurum illum eſſe vitam clericalem, gaudenti ſane animo nobis aperuit: quamquam nihil eiufmodi palam præ ſe tulit. ac nos tunc quidem exiſtimauimus, Federicum de ea re cum eo communicaffe: poſtea vero permirum viſum eſt; cum idem Federicus Cardinalis nobis affirmauit; neq; tum ſe aliquid eiufmodi præ ſe tuliſſe; & a clericali vita eo tempore fuiſſe alienum. Propinquos per alios libentius, quàm per ſe ipſos, aliquid petentes audiebat. omnino caute audiendos eſſe dicebat, animoque nonnulla ſuſpicionem occupato, ne quid minus iuſtum, probatumue poſtularent: tum parato etiam ad negandum, ſi minus id rectum appareret: ne vi forte coniunctionis, ad aliquid minus iuſtum concedendum impelleretur; qua remolleſcere fortis quoque animus facile ſolet, ac leniri. Cum alij fere propinquitatis cauſſa, multa tribuere, atque indulgere ſoleant; contra ille coniunctionis vinculo vtebatur, quantum poterat; vt eo conſtricti cognati rebus omnibus magis, quàm alij continerentur, ne ceteris exemplo quidquam nocerent; imo potius prodeſſent. Agebatur quandoque de epiſcopatu in prouincia Mediolanenſi mandando cuidam eius affini: cuius doctrinam, alia fortaffe nonnulla ad epiſcopatum gerendum neceſſaria

*Federicū ſuum
ſi dilexerit,
quidne de eo
prædiſerit.*

*Propinquos alij
quid ab eo petentes
ſi audierit.*

*Affini epiſcopatus
mandaretur cura
neceſſaria.*

cessaria cum desideraret; cum excludendum curauit. qua de re cum is, alique coniuncti quererentur; libere causas aperuit, quibus eam rem ipse probare non posset; imo sibi iudicaret impediendam. Ioan. Iacobi Medicis cadauer, iussu Pij quarti eius fratris in eleganti, ac magnifico marmoreo sepulchro collocatum in ecclesia maiori Med. nihilominus deponi, atque sub terram conici iussit; licet exceptum monumentum, in decretis eo de genere scriptis intelligi posset. Cum adhuc auunculo uiuente, per Ormanetum collocutionis loca in monasteriis ad virginalis pudoris normam conformaret; in ipso monasterio in primis, vbi non soror eius tantum, sed etiam Pontificis ipsius sorores erant, id effecit.

Amicos aliquid petentes, vt audierit.

C A P. XIX.

A M I C O R V M gratiæ tantum tribuit; vt omnes tamen intelligerent, nihil ab eo impetrari posse, nisi iustum, rectumque esset penitus; & suæ ecclesiæ institutis, atque vtilitatibus; tum vero vniuersæ ecclesiasticæ disciplinæ consentaneum. sæpe euenit, vt quæ alij leuiora putassent, vel principibus viris, Cardinalibusque ipsis denegaret; quia ecclesiæ suæ disciplinam aliquo modo per ea lædi, fructumue ex parte aliqua impediri cognoscebat: vnde maiora deinceps sibi detrimenta expectanda essent. Inter eius familiares, nemo fuit, qui vere posset insigniter apud eum. æquabiliter omnes amabat; & pro eo, quantum vnusquisque aptus esset, æstimabat, atque vtebatur. qui plus fortasse posse videbatur, is nihil solebat alicuius gratia postulare; neque omnino quidquam alia de causa proponere; quàm quòd ita rectum esse iudicaret, & institutæ disciplinæ accommodatum. Ea maxime recusabat Carolus, quæ contra sacra decreta peterentur. timebat enim in administratione sua vniuersa vehementer, indulgentiæ genus eiusmodi: ægreque admodum committebat; vt quempiam lege aliqua solueret aliquando: cum ex diurna experientia documentum caperet; si quid ex modica parte, vel specie sola relaxatum esset; quàm facile tempore procedente, plena consequeretur dissolutio; quemadmodum aggeris sublata particula, sensim ea via facile tota vis erumpit fluminis.

Ea

Qua petentibus amicis denegaret.

Ea re fiebat, vt interdum nonnullis videretur canonum sacra vincula constricta nimis habere. Sed ipse nullius gratiæ, potentiæue addictus; & momenta rerum, ab eo quod in posterum euenire facile posset, & ad diuinam voluntatem diligenter perpendens, præscriptis suis religiosissime sibi hærendum statuebat. nam & simili constantia in iis tenendis legibus utebatur, quas semel sibi priuatim constituisset. longum esset enarrare, quanto illi vsui fuerit in proposito tenendo, decretisque tuendis accurata stabilitas. At in denegando, cum permagni interest, qualem se quisque præbeat; multosque non tam recusatio ipsa perturbet, quàm insuavis recusandi ratio: tam scite Carolus id facere, atque amabiliter solebat; vt non voluntatem, sed iustam causam, rationemue impedimento esse petentes agnoscerent. Roganti primariæ matronæ, in principio suæ administrationis, nondum constricta recentibus decretis disciplina; vt filiam liceret in cœnobio visere grauiter ægrotantem; respondit Carolus, Breue tibi, inquit, hoc erit solatium; at tibi tanta nobilitate, atque auctoritate, si denegari patiatis; quod te vehementer rogo; mihi nunc claustrorum religiosas leges renouanti, magnum præsidium attuleris; vt tui exemplo proposito, ceteris me possim excusare. quibus verbis illa facile, placateque repulsam tulit. Si quid a Principibus viris ipse petere rogatus est; libenter, promptoque animo suscepit; modo gloriæ Dei, hominumue saluti in eo posset inseruire. De magistratu obtinendo non rogabat, nisi recte, iureque peti cognosceret. plerumque testimonium tantummodo dabat; hominem, quantum ipse nosset, aut a probis viris accepisset, sibi idoneum videri; cui, si magis idoneus non occurreret, mandari posset. Narrabat in ipsis amplitudinis suæ initiis, aliquid rogantibus, quod a Pontifice concedendum esse non putabat; ita respondisse tamen semper; vt verba speciem promissionis, vt fit, præ se ferrent: mox id minus ingenuum, doliq; genus quoddam cum existimasset; eam consuetudinem tenuisse; vt si cōcedendum non arbitraretur, aperte proferret: sæpe etiam moneret, vt a proposito petentes declinarent: immo facturum se denunciaret;

Primaria Matrona quid denegauerit, dixitque.

Rogatus, quid a Principibus viris peteret.

Animi candor.

quomi-

quominus Pontifex aliorum precibus in eo flecteretur. Ita factum esse, ut qui iusta quærent, fidē promissis haberent; quod antea pauci faciebant: ceteri moniti ab incepta re desisterent.

*Quantum in-
endorum Ca-
nonum studiū,
illustri decla-
rauit exemplo.*

suum canonum tuendorum studium; libertatemque id recusandi, quod ab eis alienū videret; illustri declarauit exemplo, quod hoc loco subiicere operæ pretium existimamus. Sebastiano Lusitanæ Rege absque filiis mortuo, creatus est Rex Henricus S. R. E. Cardinalis eius patruus; quem vehementer rogatum, regni optimates, Præsules, populique exorauerunt, ut uxorem vellet ducere: sperabant enim ex eo, quamuis ætate confecta, procreandum in imperio qui succederet. præter vniuersi regni solatiū; pietati, religionique valde consentaneum esse; discordiis, bellis, calamitatibus occurrere; quæ Henrico mortuo, nullo regniæ domus relicto successore, propemodum necesse erat existere. Henricus, ut Episcopus, religione solui, vxorisque ducendæ facultatem a Gregorio Pontifice sibi concedi, postulat. eodem tempore Mediolanum ad Carolum dat litteras: adductum se a Lusitanis suis, ut coniugio consentiret; quo tamquam vnico remedio tranquillitati prouinciæ posset consuli: graue admodum sibi esse; ducereque id cuiusdam loco sacrificij, in quo se ipsum pro suorum salute immolaret: sed publicæ quieti cedendum iudicasse. vehementer igitur rogare, ut quantum eniti posset, ad eam concessionem Pontificem perducere conaretur. idem viri principes alij maiorem in modum a Carolo postulant; negotiumque eius auctoritati commendant. Carolus amicissimi, optimique Regis postulationi, non quod is velle videretur, sed quæ sanctæ Ecclesiæ putaret conducere, respondet: Magni quidem interesse videri; quærere Lusitanis, qui ei sine controuersia legitime posset in regno succedere. sed tali Antistiti potestatem facere coniugij, rem omnium videri grauissimam; neque vlllo vquam tempore concessam. Personæ Deo dicatæ, in alio genere, factam quandoque dici potestatem nuptiarum: quod nullo tamen satis certi, probatique auctoris testimonio fere confirmaretur. omnino exoptatos eiusinodi nuptiarum, vel publicæ quietis, vel successionis euentus minime contigisse. maxima
etiam

etiã inde publice, ac priuatim extitisse incommoda; vnde magnæ vtilitates expectarentur. probandam magis, atque imitandam quorundam Regum continentiam; qui matrimonio coniuncti, cum recte, ac legitime filios possent suscipere; nulla tamen hæredis, successorisue habita ratione, singulari castimoniam studio, tali matrimonio vsu abstinuerunt. quantò magis, qui cœlibem vitam professi, sine singulari quadam venia, sese ad conubium referre non poterant. quæ dixerat, exemplis allatis confirmavit. postremo in re tanta, tamque difficili, nihil se aliud probare posse dixit; quàm, vt quibus de causis ea facultas postulanda videretur, eæ causæ summo Pontifici candide, nulloque studio referrentur. quod is pro summa auctoritate, diuinoque afflatu iudicasset, æquo animo, voluntateque acciperetur. De re grauer ad Pontificem scripsit. quid sibi maxime probaretur indicauit. euentus qualis fuerit, ignorat nemo. Cum autem aliquid sibi petendum, aut persuadendum Carolus statuisset; id faciebat vi quadam singulari; non is quidem contenta voce, vel corporis motu; neque dicendi facultate, quæ modica erat; sed optimis argumentis, iisque ita explicatis; vt ratione tantum, veritateque; non studio, vel desiderio suo, nedum perturbatione duci satis intelligeretur. neq; vero ad responsiones hæsitabat, aut respondentis asperitate, vel importunitate commouebatur: sed, tum acute, tum sedate semper replicabat: vt plurimi prædicarent; inuictum ab illo abire posse neminem, quem vincere is statuisset persuadendo: sicuti contra, a nemine illum vinci, flexiue posse: cum ita rectum esse vt sentiret, animo statuisset.

*Vis in petendo
& persuadendo
singularis.*

MONENDI officium, quod amici, christianique in primis animi est; nescioque vtrum magis, vtile, vel neglectum; in quo publice opus esse cognouit, aut priuatim; minime prætermisit. Episcopis, Cardinalibus, principibus viris, suis ipsis aduersariis, in eogenere non defuit. quod quidem, cum non minus amanter, quam libere faceret; non potuit ei non feliciter, fructuoseque, si non statim, at aliquando tamen, euenire. Vir amplissimus
f quidam

Monendi officium vt erga alios adhiberit, ac in se tulerit.
CAP. XX.

*Vir amplis-
simus & Caroli
admonitiones
tulit.*

quidam quandoq; fertur eiusmodi officium acerbe admodum tulisse; qui diu post gratias egit, magnumque inde fructum percepisse, Carolo ipsi modestissime testatus est. At se quoq; mira modestia ipse passus est ab aliis moneri, cum opus fuit; submisseque vel suarum actionum rationem reddidit; vel fecit quod monebatur. neq; solum erga viros ætate, atque auctoritate graues, ita se gessit: sed alios quoque monere ausos sic prorsus audiuit, vt par omnino erat, si eos ille monuisset. Fuere tamen, quibus videretur Carolus in modo publicæ, priuatæque disciplinæ tenendo, non satis alienas quandoque curasse monitiones; qua de re commemoratum est supra. Verum, si quando non obtemperauit; monitionem nullo modo videtur contempsisse; sed ita rectius, Deoque gratius iudicasse. enim uero omnium sequi consilia, etiam si boni, prudentesque videantur; solidæ, præstantisque virtutis non est. aliis alia proposita sunt. quidam animi infirmitate male iudicant: multi mediocritate quadam contenti; vitæ, morumq; communem quendam modum minime transire student. pauci ad perfectæ virtutis præstantiam incitati feruntur. horum omnium sensus, animusque, infirma fere necesse est vulgariaq; consilia pariat. At præcipuis quibusdam diuini spiritus donis, viri excellentes affecti, propriisque diuinitus illustrati luminibus: quorum vita perpetuo quodam choro virtutum, ita sibi constat; vt cum alia recte procedant, alia non claudicent; ij, inquam, neque communibus consiliorum terminis sese continent; neque consuetis virtutum gradibus consistunt: sed longius multò progrediuntur, atque euolant altius. quotus enim quisque est ex summis, diuinisque viris, quos colit Ecclesia Dei; cuius vita communibus præceptis contineatur? qui quidem singulari quodã diuini amoris ardore inflammati, ad maiora semper ita rapiebantur; vt in cursu charitatis infinito modum sibi satis definire non possent: ad eamq; demum excellentiam peruenirēt; quæ ceteris eos mortalibus proposuit; vt perfectissimi exemplo ante oculos posito; neq; illud desperent, quod alij diuina ope sunt assecuti; & quò maiori studio summa sequuntur, eò magis sese remoueant ab infimis. Non id mihi ardeo, vt inter sanctos

*Omnium sequi
consilia non est
sola de virtutibus.*

sanctos eiusmodi viros Carolum esse reponendum ego pronunciam. id viderint alij. sed quibus præcipuum illud lumen, vimque largitur Deus; iis eundem arbitror præcipuum quoque largiri munus; quo, neque alienum consilium, monitionemue contemnant; & cursum ab omni errore suum, constanti quodam, & certo conscientiaæ lumine confirmati, tueantur.

M A N S V E T V D I N E, atque humanitate utebatur in omnes qui adirent; sed insigniter in eos, quos christianis esse moribus, religiosisque deditos operibus nouerat; libentissimeque si pauperes essent: cum alioqui grauitatem personæ semper cum primariis, principibusque viris, dignitatemque egregie, tueretur. nunc humilem aliquem christianorum elementorum magistrum summa humanitate, ac propemodum abiectiōe accipiebat: paulo post cum amplissimo magistratu agens, nihil de summa sui gradus auctoritate remittebat. at enim minuta officiorum, quæ in quotidiana consuetudine versantur, momenta, pro cuiusque loco, atque ordine cognita habebat exquisite; noueratque omnes honoris tribuendi, benigneque accipiendi vias: vt cum dignitatis suæ locum teneret, tum nihil etiam prætermitteret in quemquam officij, vel humanitatis. itaque tum passim prædicabatur officiosissimus, & liberalis; tum mirabantur multi tantæ sanctitatis Antistitem, tamque cœlestium cōtemplationi deditum, quotidianis officiis, cum opus esset, sese tam intētum præstare. Morosos, ineptos, immodestos, aut etiam insolentes homines, si qui adirent, æquo animo ita ferebat; vt neque increparet, neque abire iuberet; neque omnino quidquam faceret, vnde perturbatus videretur. quod iustum esset, tantum respondebat; aut vero etiam modeste monebat. eūdem se præbebat in omnes alios, quibuscum res illi esset, difficiles licet, iniustos, imperitos. quamlibet enim iustam offensionis, indignationisue causam, vt vno verbo dicam, eius virtus superabat. Quosdam in consultationibus, importune rectis institutis, decretisque contradicentes, & difficile acquiescentes, æquo animo semper argumentis refellebat; omnem iracundiæ, atque obiurgationis

Vt eos qui adirent accepit, alienaque vitia tolerauerit.

C A P. XXL

Omnes honore tribuendi vias nouerat Carolus.

Morosos, aliosque minus compositos quo animo ferret.

impetum comprimere; omnes ineptias, imperitias, peruerfitates deuorabat: & ea patientia, demum quod volebat facilius conſequebatur. huius rei frequentiffima potuerunt ab iis exempla obſeruari, qui illi aſtiterunt. Hominem in eccleſia maiore feſtis diebus concionantem diu ſane tulit, qui ſe præſentem, nominatimque ſæpe reprehendebat. neque ſolum permiſit, vt concionari pergeret; ſed ipſe quoq; frequens erat eius auditor: cumque alios audiens dormire videretur, ei ſe præbebat attentiffimum; neque vel inter ſuos accuſabat vmquam. demum, cum ita expedire ceterorum cauſa iudicaret, eum miſſum fieri placide curauit. Neque vero non inter domesticos etiam ſuos; ſiue operæ cauſa, quæ vſui eccleſiæ eſſet; ſiue ad exercendam patientiã, ſimilem aliquem tolerauit. mitto incuriam, & indiligentiam, quotidiana domesticorum errata; quæ licet leuia ſint, ob frequentiam tamen, & quoddam rerum familiarium commune faſtidium, æquo animo tolerata, præcipuè cuiuſdam virtutis præbent indicium. ad hæc ſeſe Carolus animo ſedatum, pacificumque præbuit ſemper. Euenit interdum vt ad ipſa ſacra obcunda Carolo parato, negligentia miniſtrorum aliquid deeſſet; quod ille inſigni temporis ſpatio, in ipſo loco ſacro, tam quiete, tamque ſine vlllo motu expectauit, vt tamquam exemplar patientiæ aſtantes omnes eum intuerentur. Sed vnum ex familiaribus in primis pertulit plane moleſtum, odioſum, impotentem; qui nemini parceret, quotieſcumque iracundia, vel perturbatione aliqua efferueſceret: qui vel in ipſum Carolum maledictis neſciret abſtinere; eidem ſæpe inſigni contumacia contradiceret, atque reſiſteret. quo quidem vel vnus hominis vitio, ſingularis Caroli patientia mirifice apud omnes illuſtrata eſt; diuturnæque fuit multis tum admirationi, tum documento. At excuſabat etiam Carolus, vitioque naturæ inſito, magis quam voluntati tribuebat: omnia vero morum grauitate ſuſtentatus, ſine aliqua dignitatis imminutione patiebatur.

*Concionatorem
qui illum pub-
lice reprehendebat
ſe tulerit.*

Mira patientia.

*Aduerſarios, &
obtreçtatores
vt tulerit.*

C A P. XXII.

PLVRIMOS Carolus aduerſarios expertus; neque illos tamen ſuorum ſtudioſũ, ſanctitatisque imitatores; tantum abeſt,

vt

vt accusandi vniquam, detrahendive studium præ se tulerit; vt si quid vere dici ad eorum excusationem posset, id libenter enunciaret. cumq; interdum eos in se acriores experiretur, quos antea maioribus ornauerat beneficiis, quos equidem plures possem numerare; neque accusabat, neque beneficiorum mentionem villo tempore faciebat, siue maledicto, impugnatione, atque adeo telo ipse peteretur; siue ministri violarentur; siue iudicia ecclesiastica disturbarentur: licet aduersarios pertubate agere, omniaq; in peiorem partem trahere videret: nihil, quod perspicere posset, indignatione, vel odio mouebatur; modestiæ, grauitatisque suæ locum tenebat; tranquille rebus suis operam dabat: vt nescio quid homine maius in eo quandoque offerretur intuendum. misericordiam potius turbatis, agitatique animis tribuere cognoscebatur. cumque sacris precibus semper studeret eis benefacere; manifesta quoque opera, si locus daretur, libenter eorum saluti, commodisque consulebat: vsque eo ab omni vlciscendi desiderio aberat. exempla suppeditant narrata superius: ibique latius apparet, quam patienter ac beneuole repetitis officiis, eos placare semper, sanareue studuerit; qui sibi acriter, & inique aduersabantur: quantis incommodis suis eorundem viuorum, mortuorumque salutem curauerit: quid pro iis ipsis liberandis fecerit, qui in eius vitam coniurauerant. Sanctissima mansuetudinis exempla in eius elucent scriptis; quibus de aduersariis loquens, eisue respondens; cum ipse non obscure pertinax, imprudens, superbus, dæmonis etiam arte illusus, furenter ab eis appellaretur; illius imitatione cui se totum addixerat, quæ tantum oporteret ad causæ veritatem demonstrandam, resque sacras tuendas, mirifica patientia, modestiæque proferebat. Dum multa publicis dissidiis agitarentur; venit ex familiaribus quidam, scriptumque affert loco publico detractum; in quo multa in Carolum erant maledicta: quod vix aspectum Carolus, nullo facto verbo, reiecit vt combureretur. Amicus quidam Roma veniens, Carolo nonnulla narrabat: inter alia, nuper ibi actum de longinqua, grauiissimaque legatione ipsi danda: hominem vero mangnæ auctoritatis maximis olim beneficiis a Ca-

*Animi quies,
& moderatio.*

*Erga aduersarios mansuetudo
& charitas
in eo vt eluxerint.*

Factum laudabile.

*Modestia cum humilitate
coniuncta praeclarum exemplum.*

rolo auctum, & ornatum obstitisse; & cum vt balbutientem improbasse. tum Carolus placide statim; vere, inquit, locutus est: vt amicus admirans obmutesceret. Eandem moderationem multò facilius in eos seruauit, quibus in eius caussis aliqua potestas erat; quidquid ij statuissent, contra quàm vellet, expedireue iudicaret ecclesiæ suæ. grauius sæpe dolebant eius minime stulti procuratores; multa querebantur. ipse vero non solum non incendebatur; sed suorum agendi modum potius temperabat. Nunc ad ecclesiæ administrationem propius est accedendum.

Ecclesiæ suæ
coram custo-
diendæ, ac iu-
uandarum a-
nimarum cura
C A P. XXIII.

SINGVLARE quoddam diuini cultus, & humanæ salutis studium Carolus in sibi semper ostendit; ex quo de medio prosperitatis humanæ cursu, ad meliorem statum diuino munere reuocatus est. cumque Tridentini concilij decreto, ne Cardinales quidem excusari vidisset, quin residerent in ecclesiis suis; ideoque in sede sua Mediolanensi perpetuo sibi manendum constituisset; quotidie magis ad commissi gregis commoda, salutareque progressiones affectus, & incensus; in eo custodiendo, atque omnibus rebus iuuando, mirificam adhibuit attentionem, vigilantiam, ac laborem. Qua in re naturali facultate quadam non mediocriter eum iuari concessit Deus: vt quibus in rebus sibi elaborandum constituisset, iis se rebus penitus, totumque daret. Ita certe se totum ad ecclesiæ suæ curam retulit; ita ei sese mancipauit; vt eius gratia, & commodo amplissima donauerit; propter eam administrationibus se omnibus exoluerit; ipsum præclarissimum Cardinalatus gradum, si ita oporteret, ob eandem causam dimittere, quòd temere non dico, paratus fuerit. in ea denique cura omnia studia, omnes animi, corporique vires posuerit, & consumpserit, vsque ad mortem. Cumque videret, quantum ex præsentis Pastoris ipsius custodia grex ad vberes Domino fructus ferendos, iuaretur; præsentiam ipsam, residendi in suis ecclesiis continuuum studium summopere semper commendauit; ac Episcopis omnibus toto animo persuadere conatus est. qua commendatione, ac cohortatione profecit in multis: qui eius sententiam

Vt sua ecclesia
coram consule-
ret etiam Car-
dinalium
dimitteret.

Vt Episcopi in
suis ecclesiis re-
siderent totis
viribus nite-
batur.

tiam secuti; vel sese ad ecclesias suas retulerunt; vtilitateque perspecta, gratias egerunt: vel, si residere nollent, munere ipso se abdicarunt. quibus Carolus ex animo gratulari solebat, quòd absentiam a grege suam adeo non tulissent; vt pastorale munus potius sibi renunciandum existimarent. at Pontificia quoque auctoritate iuberi, quos opus esse viderat, in primisque suæ prouinciæ Episcopos curauit; vt ecclesias suas præsentibus administrarent. Cardinalem cum esset cohortatus, vt in ecclesia sua resideret; ille vero sese excusasset, quod non magnam ecclesiam habens, eam potius deberet aliena opera, custodiaque administrare; respondit, ne dum multa millia, vel animam solam amplissimi cuiusuis Antistitis præsentibus custodia dignam. Cum Subalpinæ regionis ecclesias visitandas audiisset sibi destinari; omni ratione onus a se auertit, ecclesiæ suæ necessitates excusans. at non eodem modo, de prouinciæ Mediolanensis ecclesiis; quæ ob coniunctam metropoli administrationem, iusque metropoliticum in eas, ad eius curam aliquo modo pertinebant. In Heluetios sibi, Rhætosque eundem, ac tantopere de eorum salute, vt narratum est, ideo sibi laborandum putauit; ne mala eorum propinqua possent ad ecclesiam suam peruenire. De cetero absentiam ab ecclesia sua diligenter vitauit. ne ipsæ quidem de iurisdictione ecclesiastica controuersia, potuerunt eum a grege suo paulum auellere. Quando autem, vel creandi Pontificis caussa; vel ad Apostolica limina visenda, Romam proficiscebatur; quam citissime posset, redire maturabat: nisi, quòd semel, atque iterum euenit, iussu Pontificis menses aliquot moraretur; ad aliquid instituendum, quod toti prodesset Ecclesiæ. Quòd nisi ita sensisset, fecissetque; tanto profecto, neque in publicis ecclesiæ gubernandæ rationibus, neque in priuata sanctitatis disciplina, consequi potuisset. dicebat enim ad vtramque rem valde se incitari; cum eo se loco esse vnum sentiebat, quò spectarent reliqui omnes; & vnde virtutis exemplum sibi quisque petere deberet. commouerique vehementer, quòd suis quotidie oculis aspiceret filiorum necessitates; tum vero animum eorum, ac voluntatem tantum in via salutari progredi paratam;

Pia, eaque mirabilis sententia.

Absentiam ab ecclesia sua vitabas.

*Pro animarum
salute qua fla-
graret chari-
tate.*

paratam; quantum patris amore, studioque iuuaretur. Animarum charitate sic flagrabat, vt dignitatis suæ quodammodo oblitus, eorum presbyterorum conditionem quandoq; toto corde videretur expetere; qui agrestibus, asperisque locis parochias habentes; inopem, laboriosamque vitam in curatione animarum agebant. ibi demum charitatem ostendi posse, cui nihil humani desiderij, commodiue esset admistum. Hanc suorum oblatorū præcipuam esse virtutem cupiens, docebat eos frequenter; quàm vehementer eam quæri, colique ab iis conueniret, qui se Dei ministros profiterentur. memoria teneo, cum in ædibus esset, quæ Canonicæ nomine appellantur; quotidie certa horâ multos eius collegij clericos, qui nomen in Oblatorum societatem dederant, aduocasse; sententias ex Euangelio selectas, quæ ad eam rem maxime valerent, tradidisse, ac diligenter explicasse: de quibus altero die, cum interim eas meditati essent, singillatim interrogabat, quid sensissent. quam quidem exercitationem miro studio, ac etiam abiectione obiuit complures dies. quod cum aliquando faceret, præcipuo quodam affectus ardore, ad nos conuersus, Quàm libenter, inquit, nisi hoc essem loco, eam amplecterer conditionem; vt bono Episcopo deditus, nulloque stipendio, certoue hospitio nixus, huc illuc animarum causa mitterer, nulla cuiusuis incommodi, vel laboris habita ratione. Eorum ille quidem res minime cognoscere studebat, qui suæ curæ non essent: neque operæ aliquid suis subtrahendum putabat, vt aliis tribueret: cumq; aliquando quispiam suaderet, vt pro Cardinalatus officio, eam personam suscipere vellet, quæ ad vniuersam spectaret Ecclesiam; vt quid vbique opus esset ad pietatem recte colendam, & nosset, & prouideri curaret: ei rei se assentire non posse dicebat; propterea quòd ante omnia sibi ecclesiam suam curandam ex sacris legibus agnosceret; cui ne totis quidem viribus suis, totoque vitæ curriculo posset satisfacere. Sed quia tamen multa nunciabantur, multi ad eum confugiebant; & omnino de rebus externis multa cognoscere necesse erat; officiis, admonitione, consilio, etiam longinquis sæpe subuenit. De ecclesiis, prouinciisque subleuandis, aut

com-

*Quæ sua cura
non essent res
minime cognoscere
studebat,
charitatis tamen
officio e-
gentibus opem
ferebat.*

componendis; de legatis mittendis, visitationeque mandanda, ad Pontificem sæpe retulit. maxime vero frequenti supplicatio-
num publicarum exercitatione, res Ecclesiæ totius Deo curabat
commendari. De regularium quoque disciplina monebat quos
oporteret. omni officio, studioque regulares ordines, iuuabat.
Sed ita tamen, vt in ecclesia sua administranda interim desuda-
re non desisteret.

*Regulares or-
dines iuuabat.*

C O N C I O N A N D I munus, quod præcipuum Episcopi esse Tridentinam synodum iudicasse viderat, studiose in primis suscepit. ac primò Romæ, vt est demonstratum, remotioribus locis sese in eo exercuit. Mediolani deinde sedens ad altare, neque admodum frequenter, verba fecit. donec calamitosissimo pestis tempore in suggestum ascendere; frequentiusque ad populum necessitate pene coactus, cœpit concionari. Institutum semper deinceps tenuit: & quod initio difficillimum experiebatur, vsu paulatim facile admodum sibi reddidit. Cum in priuatis sermonibus ex præcipiti quadam pronuntiatione, verba frequenter minus expressa proferret: mirum in modum id vitij publice dicens temperauit. at aliud item erat impedimentum quodammodo contrarium; quòd ægre verba inueniebat, quibus animi sui conceptiones explicaret: idque ea fere de causa, quia verborum momenta singulari quodam iudicio ponderabat; non solum, vt quod volebat proprie significarent; quod quidem magis commune est; sed etiam vt decorum quoddam haberent homine sacro, & Antistite dignum; de quo non in locutione solum, sed in aliis omnibus limatius ipse, quam alij plerique, solebat iudicare. exiguitas quoque temporis ad legendum, meditandumque dati, erat impedimento. neque enim poterat ab occupationibus tot, tantisque districtus, maius, quàm antecedentis fere noctis spatium ad id sibi sumere. In hisce difficultatibus & naturæ, & muneris, sibi tamen committendum minime existimauit, vt tam graues partes suas relinqueret: quod sacri nonnulli homines interdum suaserunt. At vero cum ad se concionem tantum pertinere iudicaret, quantum & Tridentina

*In concioni-
bus habendis
studium.*

CAP. XXIV.

*Pronunciatio-
nem in concio-
nibus se tem-
perauerit.*

*Diligentiam
in concionibus
adhibebat, li-
cet multis non
careret impe-
dimentis.*

t

con-

constitutio, & ratio, diuinaque confirmaret auctoritas: habitus etiam tanta erat; tantum personæ grauitas; & in vultu, motuque omni sanctitas, paternusque animus elucens, efficiebat; tantum res ab eo sanctissime ac prudentissime dictæ valebant; vt ad eum licet crebro concionantem magna concurreret multitudo, quæ dicentem attentissime audiret. non multi quidem nobiles; sed ij, quorum debebat salus esse charissima. In eo genere, sicuti alias semper, facultati suæ minus etiam tribuens, quàm ipsa res pateretur; eam sibi in dicendo tenuitatem vsui esse contra elationem animi, nimiumque erga se ipsum amorem; & propterea gratam dicebat: quoniamque fructum eorum, quantuluscumque esset, nolebat deperdi; qui curioso doctrinæ, ornataeue orationis studio, conciones cura & vigiliis elaboratas quærunt: concionatores eorum item causâ curabat in eo genere excellentes haberi. Ipse aliis contentus, satis interim suo muneri, pioque plurimorum desiderio faciebat; tum salutari piæ multitudinis fructu potiebatur. At enim diuino quodam spiritu, præter morem, interdum etiam præter meditata, sic ferebatur; vt omnes commoueret vehementer. Ad ecclesiasticos autem homines verba faciens; cum ipse coelesti quodam ardore inflammaretur, diuinas etiam quasdam dicendi faces animis auditorum videbatur admouere: dum grauißima presbyterorum, altissimaque munera commemorans; ex altera parte, quàm lente, quàm oscitanter, quam foede nunquam, ab iis administrarentur; diuinitus ostendebat. de me ipso affirmo: cum ad eum audiendum, vt aliàs sæpius, in synodo esse pro modestia sua iussisset; si quid in rebus, voce, gestu obseruarem, de quo moneri illum oporteret: occulta quadam verborum illius vi, mentem meam subitò ab ea obseruandi attentione abductam; ad diuinas sententias, quæ læquebatur, ita conuersam, atque adeo raptam fuisse; vt quam ob causam eò vocatus essem, oblitus, toto animo in eius oratione defixus tenerer: tum, quasi aliquid rebus humanis maius viderer aspicere, atque audire; mecum, quotquot vbique sacri diuinarum rerum administri essent, ibi adesse optarem: demumque ad satis prolixæ concionis exitum

Qui nam libenter Carolū concionantem audirent.

Quo ardore ad ecclesiasticos verba faceret, quidue efficeret.

exitum nimis celeriter me adductum, cum dolore sentirem. Commemoratus antea in toto clero synodi tempore animorum motus, satis idem confirmat. Porro res ipsæ, materiesque concionis, iudicij, semper, & ingenij; in primis vero pietatis cuiusdam exquisitæ lumen præseferbant. eadem materies plurimumque diuinarum litterarum locis nitebatur: iis enim libris perlegendis, & meditandis fere consumebat, quidquid ad eam rem dabatur otij. Prophetis maxime studebat: qui loci aptissimi essent ad huius temporis vsum, eos habebat in promptu, tractabatque accurate. ad eam rem, tum ad vniuersa, quæ inciderent concionando, Ludouici Granatensis scriptis utebatur plurimum: cuius hominis alioqui penitus ignoti, religionem, iudicium, doctrinamque multis libris declarata, adeo amauit, & obseruauit; vt familiariter, amicissimeque per litteras salutaret. neque ipse solum, quàm eius labores sibi grati essent, sæpius significauit; sed vt Pontifex Gregorius litteris suis idem publice testaretur, effecit. immo curasse scimus, vt in Cardinalium collegium ille cooptaretur. optimus vero senex eum contra ob singularem virtutem, religionemque colebat obseruantia singulari, mirumque in modum eius eximiis virtutibus, rebusque gestis lætabatur: de quibus vt scriberemus, sæpius vrgendo nos appellauit; & ad rem perficiendam suis precibus, viuens, & vt spero post mortem, amanter iuuit. Postremo vero Carolus amplam sibi ipse locorum, sententiarumque siluam comparabat, ex diuinis scriptis in primis; sed ex aliis quoque sacris libris: tum ex probatis etiam sanctorum virorum historiis, salutarium copiam exemplorū: quibus omnibus distincte, ordineque sepositis, ad diuersas conciones vti posset, quotiescumque vsu veniret; cum præsertim propter occupationes, spatium minime daretur singillatim cōquirendi. Varia genera mente comprehendebat, de quibus sibi essent verba ad populum facienda. tum diuinos libros attente legens; quod in quoq; genus conueniebat, illud notabat diligenter; ac distincte describi iubebat. ad varios vsus siluam cōformabat suam: sed elaborauerat in primis in iis colligendis, quæ ad sa-

Materies de qua in concionibus, quibus scripturarum loca miserentur.

Ludouicum Granatensem plurimum amauit, & obseruauit.

Vnde sibi locorum sententiarumque siluam comparauerit.

rorum hominum cuiusvis ordinis officia pertinerent: plenamque eorum, densamque sylvam effecerat. eam rectius dirigendam, colendam, atque dilatandam post eius mortem, a Ioanne Francisco Episcopo Vercellensi susceperat Franciscus Adornus; qui quidem singularem, reconditamque doctrinam, cum exquisito christianæ disciplinæ, religionisque studio coniunctam, ad opus efficiendum afferre poterat. Sed Carolum, ut præsenferat, non multò post secutus est. præsensit Franciscus obitum suum hoc modo; quemadmodum, vel de suggestu ipse publice testatus est. narrabat Caroli effigiem pulcherrimam ei per quietem obiectam. admiranti, percunctantique, quid sibi vellet tanta pulchritudo, illum respondisse, Bene mecum agitur, tu quoque breui accerseris. verum ille visum credidit: neque ita multò post expectatam Genuæ mortem obiit in patria sua; magni consilij, magnæque virtutis sacerdos; dignusque cui ad maximas res pro Ecclesia Dei gerendas, ingens aperiretur campus. has demum, aliasque lucubrationes idem Episcopus Vercellensis sibi legatas, optimis Cardinalibus reliquit, Augustino Valerio, & Federico Borromeio; quibus opus nemo curare melius posset, ac diligentius. Concionandi munus in Episcopo, atque adeo in presbyteris omnibus magni Carolus faciebat; indignum iudicans, quorum illud proprium, præcipuumque esset, ab iis negligi; aliis vero, hoc est regularibus totum relinqui; qui tantum missi essent subsidij loco. ac quamvis propter occupationes ecclesiæ administrandæ, illi æque instructi ad dicendum venire non possent; cum regulares viri in ea re vna omnem ætatem sæpe consumant; paterna monita, pastoralemque vocem non esse tamen suis subtrahendam prædicabat, quæ plus sæpe multò ad docendum, cohortandumque valeret, quàm dicendi facultas, & industria. itaque vrgebat parochos, ut non solum festis diebus, ex Tridentino decreto verba facerent ad populum suum; sed ter etiam singula hebdomada, dum Quadragesima erat. idoneos ad id viros, quâ tum poterat, in parochiis collocabat. quos educabat clericos, in eo genere exerceri iubebat a pueris. alios quosque, qui habiles viderentur, ad id incitabat. ex conciliis, sacrisque

Franciscum Adornum ex Caroli iam defuncti apparitione obitum suum præsensit.

Quanta Virtutis fuerit Adornus.

Concionandi munus in episcopo ac presbyteris quantum faciebat Carolus.

crisque libris aliis, ac rhetoricis quoque, multa colligi iussit, libellumque edidit, quo ad sacrae praedicationis munus, rite, decore, fructuoseque obeundum, vitiaque multa fugienda, concionator monetur. ob eandem causam Valerij, Granatensisque de arte rhetorica libros ad ecclesiasticam rationem formatos, a suis adhiberi iussit: & eiusdem Granatensis conciones Mediolanensibus typis imprimi; ut eas unusquisque parochus in primis, tum alij quoque facilius sibi compararent. nam in eis auctor, ad omnia concionum genera studiose locos suppeditavit. Episcopus etiam, quotiescumque se occasio offerret, hortari non desistebat: & cum ad eum Mediolanum venirent, contendebat maxime; ut sanctis cohortationibus de suggestu populum ad studia pietatis excitarent. ac raro quidem, nisi manifesta essent naturae, doctrinaeque impedimenta; quamvis saepe resisterent, & pene moleste ferrent; dabatur facultas elabendi. quod quidem minime consequi potuisset, si, ut quidam suadebant, desisset ipse; ne si quidem minus ipse fuisset in eo genere frequens. Itaque festis diebus semper concionabatur; interdum non mane solum, sed etiam vespere. in Quadragesima vero, partitis aequaliter cum alio concionatore diebus; nisi, quod infrequentiores fere sibi ipse reservabat. In omni quoque Pontificio munere obeundo: nam siue homines initiandi essent, siue dedicanda ecclesia, vel altare; siue aenea vasa ad populum conuocandum consecranda; velanda virgo, eiusque sacra professio recipienda; sacramentum aliquod administrandum; publicae supplicationes habendae; ecclesia recognoscenda: concionem addebat semper; idque ad mysteria, quae tractaret declaranda; ad populum pro eo quod in praesentia opus erat, commouendum; omnino ad fructum astantium salutare. Cum ad concionandi munus duo sibi necessaria iudicaret preces, & lectionem; si forte; quod saepius euenit, angustia temporis; & ad precandum, & ad libros euoluendos spatium non daretur; precationem praeferebat lectioni, meminique, cum ad collegium virginum verba faceret, eum opportune narrasse; sibi eodem die valde occupato in dubium venisse; vtra re paululum quod erat temporis, consumeret, legendo, an orando; & eam voluntatem,

Libellum de modo in concionibus obseruando edidit.

Episcopus se concionari non desistebat.

Quam esset in concionibus frequens.

Duo sibi ad concionandi munus necessaria iudicabat.

tatem, ut dæmonis dolum repudiasset, quæ ad libros potius incitabat. Quoniam vero Pastoris vox ad omnia loca peruenire non potest; ut eius tamen monita quamplurimi non solum in vrbe, sed etiam in agro facilius acciperent; litteris usus est, quas pastores appellant: quæ quidem, exemplis typorum arte multiplicatis, per ecclesias promulgarentur, & per loca omnia disseminarentur. his utebatur cum grauis inciderat causa, quamobrem populi monendi, docendiue essent, quod ad communem salutem pertineret.

pastorales litteras ad populos scribebat.

In catholica fide tuenda, & Apostolica Se- de colenda.
CAP. XXV.

Quæ ad catholicam fidem tuendam pertinerent, summo studio curauit semper. decreta ipsa in hoc genere sancita per se loquuntur; gesta que per eum, in Rhætis, Heluetiisque, tum alibi quoque, sicuti narrauimus, demonstrant. sed caussarum, quæ ad fidem pertinentes, vel Mediolani agerentur, vel Romana auctoritate illi mandarentur, accuratissima tractatio itidem declarauit. libris importandis, edendisue, ne quid periculi fidei, vel moribus afferretur; religiosi, doctique hominis assidua cura prouidebat. Consultationibus earundem caussarum ipse intererat: diligenter Romam, quæcumque in eo genere opus essent, sua plerumque manu perscribebat. Præterea in vrbe Mediolano, tamquam in sublimi quadam specula collocatus, totam hæc Italiæ regionem alpiibus viciniorem singulari vigilantia custodiebat. locus vero est ob proxima pluribus ex partibus pericula, satis opportunus: nam & Romani Imperatores hanc vrbein, quasi Italiæ propugnaculum, contra nationes transalpinas quædoque habuerunt. Ad Subalpina regionis custodiam, quantum cuius consilia, atque actiones valuerint, huius loci, vel temporis non est explicare. Si quid ubique toto hoc tractu oriretur huius generis incommodi; prouidebat; Romam nunciabat, nam pij, & religiosi viri ex omni parte ad eum potissimum, quæcumque acciderent, tamquam ad rerum diuinarum, salutariumque vigilantissimum custodem, procuratoremque diligentissimum omnia deferebant. Cum militum Germanorum cohortes nonnullæ, donec alio vocarentur, essent in diocesi collocatæ: multorum

Mediolanum loco opportuno est constitutum.

Ad Subalpina regionis custodiam, quantum eius et consilia & actiones valuerint.

Quid cum militum Germanorum cohortibus effecerit.

torum impietatem ex publicis factis quibusdam odotatus, eò venit ipse; licentiam repressit; Gubernatorem monuit; litteras ad Philippum Regem dedit; malum auersum est. Apostolicam Romanam Sedem summo semper honore veneratus; eius dignitatem, auctoritatemque religiosissime tueri studuit, & propagare. Apostolicis mandatis suscipiendis, promulgandis, exequendis; nihil apud se vumquam ad honorem, atq; reuerentiam summæ sedis debitam deesse voluit. neque si opus fuit, fortitudinem suam passus est in hoc genere desiderari. ac litteras quidem Apostolicas cum acciperet, aperto prius capite, venerans osculabatur. Quidquid in priuatis, publicisque rebus non satis certum incidebat, considerandum, iudicandumque Romam deferrebat semper. Quæ illi, vt tali ecclesiæ Antistiti veniebant in mentem, quæ ad meliorem rerum statum Romæ fieri oportere putaret; ea modestissime suppeditabat. pij homines pluri mi, si quid rectius publice faciendum existimarent; ad eum referrebant: quorum si quis immoderato feruore commotus, paulum modestiæ fines transiret, grauiter reprehendebat: neque enim æquum iudicabat; vt vel ipso nimio pietatis ardore debita Principibus Ecclesiæ reuerentia pelleretur.

Apostolicam Romanam Sedem qua Generatione sit prosecutus.

RITVS, & cœremonias ecclesiasticas exquisite cognoscere, seruariq; studuit: quo de genere certum sacerdotum numerum delegit, qui consultarent, cum dubitationis aliquid afferretur. nec vero grauabatur consultationi præesse, diligenterque de iis quoque diu disquirere, quæ leuia sæpe vulgo putantur. nihil enim ad diuinum cultum pertinens, non dignum arbitrabatur, in quo curam, diligentiamque collocaret suam. Cœremoniarum magistrum, honestis tributis stipendiis in ecclesia maiore constituit. Romæ, quod antea tetigimus, idem studium iuuit, consultationemque Cardinalium ad id constitui curauit: quos ipse in primis consulere solebat frequentissime. Huiusmodi cognitione curabat clericos omnes, eos præsertim, qui in seminario alebantur diligenter institui. ac ea quidem peritia solebat in ecclesiis Mediolanensibus, præsertim in ecclesiæ maioris sacris

In ritibus, & cœremoniis obseruandis: C A P. XXV L

Quid pro ritibus ecclesiasticis tum Romæ tum Mediolani curaueris.

facris officiis, magno fructu pietatis, elucere. In ipsis laicis non vulgaris sæpe cognoscebatur huius generis obseruatio. Cum Episcopus ad uena post Caroli mortem, Missæ solemniter agens, mitram ab altari ad thronum rediens deposuisset, gubernatoris salutandi gratia, qui erat extra cancellos; mulier erratum notans; ne vultus quidem significatione, mitratum Carolum dixit, quemquam extra cancellos salutasse. Quoties minus uisatum aliquid agendum esset in ecclesia; tunc in primis consulebat, quæ ipsi in eo genere agenda, vel cauenda essent; ad ea libris allatis, ritu omni considerato, experientia adhibita, sese diligenter parabat. Ita plene, perfecteque curabat instituta sacra omnia exequi; ut eo ipso die, quo ex hac vita abiit, tantulo allato cibo, preces ad eam rem clericis præscriptas, ante, & post integras obiret: quibus psalmum quinquagesimū ex Ambrosiano ritu inferere semper solebat. cum iussisset ob magnam in eo genere plurimorum ignorationem, omnes ante sacram confessionem symbolum Apostolorum, Decalogumque cum Dominica oratione, salutationeque Angelica recitare; ipse, quod ceteri facilius facerent, eadem prius quotidianæ suæ coepit præponere confessioni.

In episcopo quodam quid fuerit obseruatum.

Instituta omnia si plene obseruauerit.

Ambrōsianiritus, & reliquiarum conseruatio.

CAP. XXVII.

ECCLESIAE suæ proprios, quos habet ritus, studiose conseruauit; ea præcipua, ut dicebat, ratione; quod non Mediolanenses solum; sed auctoritate, atque approbatione Romani essent, & Apostolici. Cum ad corrigenda librorum ecclesiasticorum menda, quæ superiorum temporum vitio irreperant, aggrediretur; quæ quidem fuit eius non postrema cura; fuere qui suaderent, ut eo labore omisso, Romanos potius eligeret, & in ecclesiam suam induceret. quod ille sibi in tantæ antiquitatis, auctoritatisque institutis, neque ex toto, neque ex parte faciendum; neque aptam eiusmodi Ecclesiæ uarietatem, quam sancti Patres probassent, sibi tollendam constituit. nam proposuerunt etiam quidam, ut quia primam Quadragesimæ Dominicam restitueret, quatuor quoque alios dies ex communi consuetudine curaret addi; ille uero ritus ecclesiæ suæ restituendos, non autem mutandos

tandos affirmabat. Quidam prouinciæ Gubernator a Pontifice summo postulauerat; vt ei liceret, vbicumque Missæ interesse vellet, Romani ritus sacrum adhibere: quod Carolus cum audiisset, Pontifici persuasit, vt negaret. Ita sentiebat; quoniam ritus ecclesiæ Mediolanensis iam inde ab antiquis temporibus consensu Apostolico probarentur; expedire quoque, eos quantum fieri posset, integre seruari; neque diuersa ratione confundi. quotiescumque autem sibi aliquid in hoc genere defendendum esset; accurate admodum, litterisque sua manu scriptis, id faciebat. Breviarium emendatum edidit. Missale cum esset in manibus, mors intercessit, sed tamen omnem ante rationem libello ediderat, qua clericus inferuiret Missæ. Sacramentale, sic enim appellant, descriptum quidem, sed nondum a se plene recognitum cum reliquisset, nuper editum est. in quo præter ritus ecclesiæ Ambrosianæ proprios, quamplurima ex decretis conciliorum, & ex diuturno vsu, describi iussit, ad sacramenta pie, decenterque quocumque ritu administranda. In Rogationibus triduanis, quas sancte admodum inter alias ecclesias, Mediolanensis retinuit; cum nonnulla corrupte introducta correxisset; librum quoque diuinarum precationum, quæ per varias ecclesias, certo ordine diebus iis habentur, instaurauit. Præter festum Protasij, Geruasijque sanctissimorum martyrum, patronorumque diem, vt tetigimus, restitutum; vt tota quoque prouincia S. Ambrosij dies, qui est VII. id. Dec. festus ageretur; immo eiusdem memoria, quotidiana commemoratione, statis horis publice coleretur, prouinciali decreto curauit. quod idem diei sancti Barnabæ Apostoli tribuit, vt ecclesiæ Mediolanensis fundatoris. Quemadmodum sanctorum reliquias religiosissime coluit: ita quas habet ecclesia Mediolanensis plurimas, tum coli sanctius, tum conseruari, ac augeri diligentius curauit: id quod ab eo celebratæ translationes; & quam in iis recondendis adhibuit, adhiberique decretis prouincialibus constituit, exquisita diligentia, satis demonstrat. harum cognitioni, curationique certum sacerdotem præesse iussit. At illud etiam decreto eadem re sancito curauit; vt nemo priuatim eas haberet; sed in sacris lo-

Ne Pontifex quidquam contra ritus Ambrosianos Gubernatori Prouincia concederet, curauit.

Breviarium emendatum edidit, Missalis morte prauentus emendationem perficere non potuit.

Sacramentale descriptum reliquit.

In Rogationibus corruptelas sustulit, librum diuinarum precationum edidit.

Quorundam sanctorum dies festos obseruari curauit.

Sanctorum reliquias et coli, augeri, & conseruari studuerit.

cis omnes relinquerentur. Cum autem providere vellet, ne illæ ab ecclesia sua vñquam auferrentur; neque prouincia Mediolanensis, quantum fieri posset, tali vñquam præsidio spoliaretur; præter id quod in concilio decreuit ipse; Pontificias etiam litteras obtinuit; quibus anathematis adiecta pœna, prohibetur; ne quis reliquias extra prouinciam ferat; neue quæ in ecclesia quauis locatæ sunt, ab ea possint auferri.

De rerum sacrarum cultu, factisque nonnullis institutis.

CAP. XXIIIX.

DE S.^{mi} Sacramentis, rebusque sacris omnibus, quæ constituerit, effeceritque; huius loci non est explicite narrare: alioqui decreta, præscripta, monita, quæ multis eo de genere conscriptis libris continentur, oporteret huc transferre. Verùm sacramentorum administrationem ad animarum fructum, decetiamque sacram sancte conformauit. canonicarum præcum ritum, ac dignitatem restituit. diuina munera, officiaque omnia rectius ordinauit. Pontificias celebritates, & munera imitatione veterum instaurauit. sacri chori disciplinam, silentium, reuerentiam, ordinem, apta indumenta; censuram item errorum, constituit. non risus eo loco, non colloctio, non somnus. intra cancellos laicus nullus, quacumque is esset dignitate. cumque rumoris non nihil esset Philippum Regē Mediolanum venturum; percunctanti, quid tandem putaret, si Rex venisset; num & ipsum recusasset in eum locum recipere: pro suo eximio disciplinæ ecclesiasticæ studio Carolus respondit; sperare se, ne ipsum quidem Regem, vt eius erat egregia pietas, eò peruenturū; maxime cum argumenta sua cognouisset. Qui musice canerent in ecclesiis, eos clericos, si fieri posset; alioqui tunica clericorum simili, & linea veste saltem indutos, & certo loco separatos, constituit: qua consuetudine etiam ipsius Gubernatoris cantores, si ad ecclesias adducerentur, contineri volebat. Regulares viros non ita libenter in eorum numerum admittebat; præsertim si regulæ seueriori addicti essent: nam & omnino musicam ab eorum ecclesiis alienam putabat. Quæ canerentur, ea non solum sacra, sed ad præsens officium accommodata, esse iussit; cātumque ita temperari, vt verba intelligerentur. Altaria ex eius præscripto

Intra Cancellos, laicos non admittebat, & quid de Philippo Rege sentiret.

Quos musica cantores in ecclesiis admittit.

scripto decore munita fuerunt, & instructa; sepimētum ab omni parte; certi gradus; tegumen alte superimpedens: ad instruendum, ornandumq; vestis, & supellex varia, & decora clericus plerumque; cum superpelliceo certe, quicumq; esset, sacrificantis administer. sacraria ipsa nitida, & ab omni importuno hominum ingressu libera. supellex non integra solum, & munda; sed apte, decoreq; collocata, & pro temporum, dierumq; varietate plene cōparata. Imagines, & inscriptiones probari voluit prius ab eo quem eirei præsecerat, quam in ecclesias admitterentur. Sedes in ecclesiis præcipua cautione præscriptæ, quibus ad maiorem modestiam, interposita tabula presbyteri fœminarum confessiones ita audirent, vt impediretur aspectus. Sellas altiores, summis quibusdam viris exceptis, ob sacrorum reuerentiam adhibere permisit neminem. Magistratibus tamen sedes a multitudine separatas constituit. Missæ sacro, vtroqueposito genu, semper, si tempus excipias euangelij recitandi, omnes interesse docuit: vt non minus rarum postea fuerit, stantem, nedum sedentem videre, quam antea genibus nixum. in ecclesiis mares a fœminis, etiam tabulatis interpositis, vt iam cōmemorauimus, distingui iussit: fœminas autem ipsas caput velo contextum habere; quamquam difficilius ob ornamentorum corruptelam id videbatur. Quæ in ecclesiarum lateribus essent, ianuas clausit; vbi commoditate inuitati homines, per eas indecore, quasi per vias, neglecta sacrorum reuerentia; transire possent. quæ res ad separationem quoque fœminarum melius tenendam valebat. Cadavera in sacris locis sublimia: signaque militaria sepulchris apposita, in suis, alienisque ecclesiis, quas visitauit, sustulit; licet clarissimorū Ducum suorum eiusmodi monimenta studiose ciuitates retinere cuperēt. Ecclesiæ omnes, quotquot in dicecisi tota numerantur, eius iussu, operaque restitutæ sunt; atque ornata: multæ de integro, veteribus dirutis, ædificatæ. omnium formas in ecclesiæ tabularia iussit afferri: vt quid facto esset opus, cum vsu veniret, facile posset iudicari. nihil autem ædificari, dirui, mutari licuit, primariis eius adiutoribus inconsultis; quamquam pleraque cognoscebat ipse, & magna etiam

Altaria & muniti carauerit.

Qualia sacraria & supellex.

Imagines & probari voluerit & sedes in ecclesiis permiserit.

Missæ sacrificio & omnes adesse docuerit, quæ ratione mares, & fœminas.

Cadavera in sacris locis sublimia sustulit.

Ecclesia omnes iussu suo ornata, multa construlla.

Librum de fabrica & suppellectile ecclesiastica Ludouici Moneta opera eius, edidit.

ex parte memoria tenebat vniuscuiusque ecclesiæ formam. Ut autem & ipsa ædificia sacra, & earum supellex decenter vbique haberetur, libellum de fabrica, & supellectili ecclesiastica edidit; in quo vniuscuiusque loci, instrumenti, indumentique ecclesiastici genus, formam, mensuram, numerum diligentissime præscripsit: quarum quidem præscriptionum, omnisque diligentię, quæ ad fabricam, supellectilemque sacram pertineret, Ludouicus Moneta præcipuus administer, consiliariusque fuit. Huiusmodi studium fecit, vt sacri homines, qui Archiepiscopali auctoritate non continentur, communi quadam incitatione ducti, suas item ecclesias, ecclesiasticasque res reficere, ac ornare; tum diuina etiam munera decentius obire curarent. Insignis ecclesia Raudensis Virgini dicata eius iussu confluentisque multitudinis liberalitate, cœpta est ædificari; cum anno M. D. XXCII. in remota vici ædicula, ad eius imaginem inuocata virgine, multa mirabiliter impetrata essent: quæ nos legitimis testimoniis confirmata, vera esse comperimus. Instauratio quoque basilicæ S. Laurentij; cuius amplissima testudo rotunda corruerat, eius iussu ita inchoata est; vt ab eo etiam de suggestu prædictum affirmant eius parochiæ viri graues; magnum subsidium illud, quod eo mortuo, Virginis munere simili; a nobis itidem comprobato, concessum vidimus. His rebus omnibus etiam ipsa vrbis artificia incrementum acceperere non mediocre: quæ in ecclesiis ædificandis, cædendis lapidibus, vasis fabricandis, vestibibus sacerdotalibus efficiendis, opere vario, ac multiplici versantur. De septem ecclesiis, totiusque anni stationibus, supra diximus; ad Romanarum similitudinem in vrbe constitutis. Quotidianam precationem instituit, quam indulgentiâ proposita populus vniuersus haberet, certo sub noctem exaudito campanarum sono. Festis diebus in parochorū ecclesiis certas supplicationes pro publicis rebus, temporumque difficultatibus pium populum habere curauit. In vnaquaque parochia sancti diem, cuius nomine ecclesia dedicata est, honore præcipuo colere vicinos iussit: tum ieiunium quoque pridie seruare cohortatus est. sacras exercitationes nullo tempore passus est deficere; ad augendam

Quotidianam precationem instituit.

Sancti diem, cui parochia esset dedicata in ea vicinis coluit.

dam semper populi pietatem, mane, ac vesperi frequentes conciones: crebræ variis de causis sacræ celebritates: magna semper in ecclesiis populi frequentia: ad officia pietatis alacritas: celebris vbiq̃ sanctissimorum sacramentorum administratio, festi dies ab omni mercandi opere, præter necessarium; tum a profanis spectaculis, choreisque fere ex toto vindicati, ieiunia restituta. sed de his hætenus: salutaria enim instituta; corruptelasque diuini honoris gratia sublatas, infinitum prope esset enumerare.

Multa alia pietatis instituta.

OMNIA Pontificalia munera magna voluntate obibat ipse. excurrere longius, cum opus erat ad ecclesiam, altare, campanam, & eiusmodi alia consecranda. huiusmodi administrationis gratia; neque laboribus, neque incommodis parcebat ullis: neque tempestate, vii sue etiam deterrimis ṽquam retardabatur. Ea vero tam ad se pertinere secum statuerat; vt licet aliquando, de Vicario generali recipiendo, qui episcopalis ordinis erat, ageretur; denunciauerit tamen, nolle se in eum eiusmodi munerum aliquid transferre. Ac his minime contentus, ad alia item veniebat, quibus ad conficiendum Pontificalia dignitas necessaria non esset: veluti vestitus est sacrarum virginum, ac professio. Sic officium suum Deo præstabat, gregique sibi commisso cumulatus; sacris functionibus maiorem conciliabat auctoritatem: tum res ipsæ, ad actionis decus sanctius, & ad euentum fructuosius administrabantur. iis eò plus honoris tribuere hoc tempore conuenire iudicabat, quò magis hæretici detrahere conantur. Sacramenta, quorum est etiam presbyterorum administratio, sæpius ipse tamen obiit: baptismum, stato tempore Paschali, ad similitudinem antiqui ritus; quo tempore ciuitatis infantes iubebat ad id reseruari: præterea quotiescumque rogatus, pietati viri principis alicuius ea in re satisfaciendum putabat. Eucharistiæ præbendæ labores iam pluribus attigimus locis: erat enim in eo genere frequens. Pœnitentiam interdum ministrare, ab Episcopi officio alienum non putauit: & Episcopos commendauit, Nicolaum Cremonensem, Hieronymum Bergomensẽ, Franciscum Vercellensem, cum id quandoque

Sacra munera quæ obibat.

CAP. XXIX.

Sacramenta quorum administratio ad presbyteros etiam spectat, sæpius obibat.

fecissent. seq; idem velle demonstravit; licet, quod sciam numquam perfecerit, Vnctionem extremam tribuit pestilentię tempore, sicuti narratum est. matrimonium sæpius celebrauit. idq; libenter primariis viris concedebat: vt eā via sponfos ad matrimonium sancte contrahendum adduceret; immoderatasque cohiberet nuptiarum voluptates.

E I V S erat non dissimile studium in munerum functionibus exquisite requirendis; quæ ad inferiores clericorum gradus attinent: quibus singulis quid assignaretur officij distincte declarauit; & vnumquemq; iussit singillatim obire, dum per eos gradus proueretur. viri graues, etiam dignitate, genereue præstantes; quique confirmata, interdum etiam prouecta ætate, ad ecclesiasticum ordinem transibant, humilis tamen clerici munera exquebantur; nunc custodienda, mundandaue ecclesia; nunc ære conuocationis gratia pulsando; alias vasculum thuris ministrando; aliàs presbyteris sacrum facientibus, vel Eucharistiam distribuentibus inseruiendo: quæ quidem ad populi documentum, ad sacrorum dignitatem, ad fructum eorum qui faciēbant, mirum quiddam valebant. neque vero quemquam ad superiorem ordinis gradum admittebat; cuius de inferioris functione adhibita testimonium non videret: id quod etiam prouinciali decreto sanciuerat.

C V M permagni referat in Ecclesia; quæ de hominibus in sacrum ordinem recipiendis, vel ad sacra munera admittēdis disquisitio habeatur; de qua grauitur veteribus Ecclesiæ decretis, recentibusq; præceptum est: tum de moribus, tum de litteris periculū fieri diligenter iubebat: siue quis ordinandus; siue ecclesiastico muneri perpetuò deligendus; siue ad confessiones audiendas, concionesue habendas admittēdus esset. qua in re nimis exquisitam interdū interrogandi diligentiam questos esse nonnullos audiuius. Carolo quidem ea res cordi vehemēter erat, vnde populorum salus magna ex parte pendere videtur. satis erat illi tamen, quantum rei grauitas posceret, tantum in ea poni sedulitatis. At erat ab eo quoque alienus, vt cuiquam in eo gene

nere

Clericalium
munerum
functiones.
CAP. XXX.

*Viros graues
ad ordines pro-
motos humilis
clerici munera
exequi sole-
bat.*

Disquisitio de
iniciandis, &
recipiendis ad
munera eccle-
siastica.

CAP. XXXI.

nere parceret: licet ob doctrinam, auctoritatemque quibusdam paulò durius videretur, communem experimenti conditionem subire. his vero de causis Carolus faciebat; quòd opinioni, ac famæ sæpe veritas non respondet; quòd alioqui doctissimus, ea quandoque negligit, de quibus agitur: omnino, quòd, si est idoneus, summisionis christianæ gratia, homo Christo consecrandus, vel iam sacer, illud fructuose pati potest: si vero minus idoneus; merito probandus offertur, vt possit repelli. præterea, vero, quia sacrorum canonum accurata custodia, quæ illi summo opere proposita erat, ita videretur postulare: ne qua parte disciplinæ sacræ, quasi rimas negligent, forte ruinæ periculum adiret. Interrogandi rationem vniciq; ordini conuenientem decretis provincialibus expressit. Subdiaconos creandos præcipua statuerat esse probandos diligentia; quòd eo gradu diuinis sese perpetuo manciparent officijs; perpetuaq; castitatis lege deuincirent. Ab iis qui essent initiandi, certo die coram se vocatis, testimonia multa exigebat, de natalibus, de vitæ ratione, de sacramentorum vsu, de diuinis officijs, de promulgatione nominis, de patrimonio si de subdiaconatu ageretur, de approbatione doctrinæ; aliisque, de quibus hoc loco mihi explicandum non arbitror; cū ea decretis ad concilij Trid. normam descriptis contineantur, quæ sunt in promptu. Ibi vero ipse cuiusq; vultū, compositionē, vestitū diligenter considerabat, si ordini ecclesiastico essent accommodata. Subdiaconos, presbyterosq; designatos, certis ante ordinationem diebus in remotū locum venire, ibique relictis omnibus, apto aliquo sacerdote duce, salutari contemplatione sese exercere iubebat; cuius adiumento ad meliorē, sanctioremq; vitam, suscipiendiq; muneris plenam cognitionē, adducerentur. ad eam rationē tradendam a societate IESV primò ductam, multos demum presbyteros plane aptos ipse habuit. locū ad eam exercitationem accommodatum, multis cubiculis distinctū, ædificauit, in hortis ecclesiæ, quæ Canonicæ nomine appellatur; & Asceteriū congruenter nominauit. Ad alios Episcopos, huiusmodi sacramenti suscipiendi gratia, fere suos non dimisit. ne vel ex eo se labore eximeret; vel aliqua consuetæ diligentia pars in eis approbandis omitteretur.

Interrogandi rationem cuiusque ordinis expressit.

Quæ testimonia ab iis qui initiandi essent exigeret.

Subdiaconos, presbyterosque designatos contemplatione prius sese exercere solebat.

ADHI-

Cleri disciplina.

CAP. XXXII.

A D H I B I T A in iis diligentia, qui clericali se ordini darent; multum valuit ad cleri mores sanctitatis studio conformandos. Sed alia quoque cura, multiplicique disciplina Carolus eum in officio continere studuit. omnes alioqui non addictos, ecclesiæ certæ iussit assignari; vbi festis saltem diebus diuinorum officiorum sese præberent adiutores. Quàm frequenter peccata confiterentur, & Eucharistiam sanctissimam acciperent, obseruauit: certos ex religiosioribus, sed magno tamen numero, sacræ confessionis ministros assignauit. litteras discere, qui per ingenium, & ætatem possent, curauit. liberam consuetudinem, vagationemque per præfectos coërcuit: vt neq; cum laicis, nisi iusta de causa essent; neque in ianuis, vel vicinorum tabernis sederent otiosi. vbi, & quibuscum habitarent, singillatim nouit; habitationisque locum inspici iussit interdum; si arma essent; si libri, imagines, aliaue ab ecclesiastico decoro aliena. nam arma ne in itinere quidem vlla concessit. Ex agro Mediolanū venientes in certum diuerforium ad id institutū omnes conuenire iussit; quò laici non reciperentur; clerici vero ipsi certis legibus ad ecclesiasticam disciplinam accommodatis haberentur. Discessum ab ecclesiis, itinera, peregrinationes, nisi ex facultate præscripta, non permittit. Statum cuiusuis clerici, conditionemq; certo libro distincte, subtiliterq; notatā habuit; ordinis gradus, beneficia, studia, cognatos, habitationem, ministeriū; & si quid aliud nosse interesset. eam notationem, quoniā mutari aliqua semper necesse erat, certo tempore, vocatis omnibus singillatim recognouit, & quibus rebus opus esset, renouauit. ex eo libro subito poterat de vnoquoque clerico suo plene omnia cognoscere. At alias etiam fuit magis reconditus libellus: in quo de vniuscuiusque moribus notatio breuis continebatur: vt cum de aliquo esset statuendum, quid ei committi posset, peruideret. Fœminas apud se habere vel nullas passus est; vel eas, si necessitas cogeret, quæ senectute, sanguinis coniunctione, moribus, ab omni suspitione essent alienæ. Canonicos, quantum potuit, in eorum ædes, plebisque locis cœnobij cuiusdam instar apud ecclesiam fabricatas, compulit: neque laicorum contubernia, nisi salua disciplina tolerauit.

Ne quid ab ecclesiastico decoro in clericis esset alienum, diligenter curabat.

Certum diuerforium clericis ex agro Mediolanum venientes ad id institutum conuenire iussit.

Cuiusuis clerici statum libello notatum habuit.

Fœminas quas et apud se haberent clerici tantum concessit.

mendum. Facultates etiam, vt ad vitæ clericalis decentiam cuique pro loci conditione essent, attente curauit.

Collegia Mediolani constituta.

CAP. XXXIII.

COLLEGIA constituit plura, quæ virtutum essent, & ecclesiæ; immo & reipublicæ ipsius seminaria: vbi vita more cœnobiorum ageretur. probe namq; nouerat, quid valeret educatio. diximus de collegio nationum finitimarum. de nobilium adolescentum alio tetigimus; quos litteris, christianisque moribus, accuratissime instituendos curabat; vt ex iis probos, litteratosque viros reipublicæ subministraret: quò quidem exteri multi, nobilissimique adolescentes cupide mittebantur. quos, quoniam fidei suæ Carolus commendatos sciebat; & spectatissimos sacerdotes eorum gubernationi præficiēbat; & ciues optimos rerum familiarium curæ. tum ipse sæpius inuisens, accurate de rebus omnibus percunctabatur; omnia cognoscebat; Eucharistia, verbis diuinis pascebat. Sed de collegiis dicamus cleri sui. In ecclesiæ suæ seminario proprie appellato, quòd iam vsque ab initio per Ormanetum constituerat; clericos Mediolanenses ad centum quadraginta solebat alere: & ecclesiastica disciplina; tū litteris, & humanioribus, & philosophicis, & diuinis, pro cuiusque captu instituere. ad tantum numerum sustentandum, paulatim idoneas facultates beneficiorum, quæ simplicia dicuntur, prout possessoribus vacarent, ex variis locis, vbi eæ minime essent necessariæ, variis temporibus attribuit: & alias Apostolica in primis auctoritate comparauit, ad aureorum nummum circiter sex millia annua. facilioribus litteris domi erudiri; grauiorum vero studiorum causa Braidensis collegij magistros adire constituit: quorum scholas, vel ad hanc rem vnam fundauerat. Quæ ad conformandos mores; ad mentem religione, sanctitateque imbuendam; sacrorum disciplinam discendam; administrandæ ecclesiæ facultatē comparandam, valebant; iis exerceri iussit. clerici nihil facultate non impetrata facere; ne abire quidem e conspectu: binos exire domo: ordine, modesteque ire; tū vestitu nulla parte sordido, vel indecoro. probati homines sacri, die, nocteque, suo quisq; numero, assidere: domo simul exeuntes

Quot in seminarij collegio aleris clericos.

Mores, & disciplina.

tes conmitari: Præfectus litterarum perpetuo doctrinæ studia, progressionisque vrgere; disputationibus, concertationibusque litterariis occupatos habere: Rector loci, grauis presbyter omnia moderari; sacramentorum vsum, frequentiamque curare; frequenti exercitatione, communicationeque rerum spiritualium, diuinarumque, ad solidæ religionis præstantiâ, sensusque sanctissimos perducere. Carolus ipse sæpenumero adibat: audiebat pie declamantes: intererat disputationibus: aderat diuinas res inter se conferentibus: singillatim cognoscebat vniuscuiusque mores, litterarumque progressionem. statim præsertim temporibus erat præsens, cum de eruditione periculum fieri, & vniuscuiusque conditione, moribusque diligenter examinatis; qui ecclesiæ vsui esse possint, diiudicari solet. Huius disciplinæ instituta fuscè descripta, nondum plene recognouerat, probaueratue, cum ex hac vita migravit. Clericos indole atque ingenio ad ecclesiastica munera, quantum fieri posset, aptissimos recipi curabat. ætate vero annorum circiter XVIII. nè vel propter maiorem ætatem, ad scientiarum integra studia minus apti, vel ob minorem, loco diutius oneri essent. facile quoque ex vicis, locisque, vbi litterarum magistri fere non haberentur. quæ ita tenebat, vt iusta de causâ tamen sententiam sæpe mutandam putaret. Vt quisque, eiusue parentes essent a facultatibus instructi; ita quod in annos singulos penderent sumptus causâ, constituebat. qui sumptum integrum non soluerent, eos adhibere sponsorem iubebat; qui quod ob inopiâ remissum esset, soluere promitteret; si clericus ecclesiæ Mediolanensi postea nolisset inseruire. exteros fere non admisit; aut ita, si sumptui integre satisfacerent. Hæc primo collegia, clericorum societatis IESV cura, operaque instituit. postea cū Mediolanenses clerici multi eis succreuisent, alij quoque eadē disciplina instituti essent; eos adhibuit. Qui clerici vel ætate iâ confirmata, vel hebeti ingenio ad statū disciplinarum cursum minime apti videbatur; eos alio loco latinis litteris, doctrina sacramentorum, & ea facultate, quæ in cognitione peccatorum, castaque tuenda conscientia versatur, instituit erudiri, numero fere sexaginta. Sed aliud collegiū itidē quasi parochorum seminarium

Præfectum litterarum, ac Rectorem clericum constituit.

Sapius illos adibat.

Cum ætate clericos in seminarij collegium admitteret.

Quid cum minus aptis ad disciplinarum cursum ageret.

Parochorum quasi seminarium aliud instituit collegiū.

rium habuit; in quo minori numero, homines ætate media, propiori ad parochias administrandas studio instituerentur.

De incrementis cleri, studiisque eiusdem litterariis.

CAP. XXXIV.

Ex omnibus partibus viros doctos, moribusque probatos adducebat.

Societatis Iesu Mediolani duo instituit cœnobisa.

Clericos regulares a Paulo quarto institutos in urbem deduxit.

HIS collegiis, adiuncta Oblatorum sodalitate, magnum sibi Carolus ecclesiæ administrandæ subsidium comparauit. Ex eiusmodi enim seminariis, quasi arbores pubescentes, alias aliò transferens, vt opus esse animaduertent; agrum suum benè consitum, vberemque reddebat. extra collegia quoque, multi Braidēsis gymnasij bono vtentes, Theologi euasere. exteri præterea eadem commoditate vsi; optimaque deinde Caroli administratione, tum auctoritate etiam inuitati, sese ecclesiæ Mediolanensi addixerunt. Ex omnibus item partibus ille studiose homines adducere solebat doctrina, moribusque probatis; quos in ecclesia sua varie, pro eo quod opus esse videretur, disponebat: cū in suis retinendis contra, vel tenacitatē quandam adhiberet. Ita fecerat, vt in præcipuis diœcesis locis, aut ecclesiis insignioribus, viros graues Theologos, vel iuris canonici peritos plurimos; & in canonicorum singulis collegiis, Tridentini præsertim canonis auctoritatem secutus, Theologos haberet. Regulares quoq; homines quamplurimos adiutores quærebat. Societatis IESV constituit cœnobisa duo: primū ad ecclesiam S. Fidelis: alterum collegiū fuit Braidense; ea conditione in perpetuū firmata; vt in eologica, philosophiæ, theologiæ, rhetoriæ, grāmaticæ, linguarū græcæ, & hebraicæ scholas apertas haberent, ad totius iuuentutis prouinciæ Mediolanensis, & clericorum in primis honestissimum fructū. ad eam rem; loco, vt superius tetigimus, Gregorio Pontifice demum impetrato; suam societati contulit Aronensem Abbatiam; vt nouitiorum domus Aronæ constitueretur; & Mediolani magistri, aliique magno numero, pro eo quod opus erat, facilius sustentarentur. Quæ quidē collegia docendo, concionando, sacris confessionibus audiendis virtutum christianarū exemplis, magnos ecclesiæ suæ videbat esse vsus ad salutem allatura. Clericos alios regulares a Paulo IV. institutos in urbem deduxit. quorum vita religiosissima; tum assiduus in peccatis diiudicandis, viaque salutis tradenda labor, gregis fructum

etum valde cumlaret. Aliis ordinibus quærebat locum; si quid Ordinibus aliis locum quæratione quærebat. salutem suorum inde afferri posse videret adiumenti. In ea vero, quæ iam erant monasteria viros doctrina, religioneq; probatos mitti curabat; quibus vti posset. omnino mirum ministrorum, adiutorumque desiderium gregis charitas in eum immiserat; cuius salutarum progressionum quamplurima videbat esse necessaria. ac reuera, etiam numero multo maiori, nullam reliquisset otium facultatem: tanta erat rerum multitudo, quas curari, effici, recognosci assidue oportebat; tamque in omnibus rebus religiose componendis progrediebatur in dies. Alias litterarias exercitationes ad cleri usum induxerat; tum proprias quandoque alicuius urbanæ regionis; tum communes omnium. nam in suis ædibus delegerat, qui certis diebus doctrinam de peccatis publice traderet: quo iubebat ecclesiasticos homines, etiam parochos ad audiendum conuenire. Vt autem quæ semel didicissent, tenerent firmiter; congregationes menstruas in vnaquaque vrbe, & agrorum regione instituerat; quod ex ea regione tota certis diebus illi conuenientes, variis propositis quæstionibus, de sacramentorum administratione, de animarum vinculis soluendis, disputationem haberent. piamque ei rei accessionem fieri iubebat, sacra pro mortuis communiter celebrata. cuius instituti rationem libello fusius comprehensam edidit. Sed propria etiam cura parochos urbanos ad conciones iuuari curabat: quibus hebdomadæ singulis, quod proximo festo legendum ex Euangelio in ecclesia erat, prius exponi quandoque iussit; & quasi concionum materiam explicatam tradi. quos etiam interdum, vt quid possent, efficerentque, melius cognosceret; scriptas ad se mandabat conciones afferre. Præterea veteres canones a Gratiano collectos, vt diximus, interpretari iussit. quo in studio, Parochos Urbanos ad conciones iuuari curabat. quamuis summa fuerit Caroli voluntas, paucis tamen id persuasit: trahuntur enim facile omnes ceterorum exemplo; eaque libenter sequuntur, quæ plurimorum iudicio, & usum afferunt, & nomen: qualis est vulgaris canonum peritia, scholasticique Theologiæ progressus. at veteris ecclesiæ ratio bene cognita, solidæ utilitatis est: arma cōtra hæreticorum impugnationes sup- Canones Veteres a Gratiano collectos interpretari iussit.

peditat: & ad ecclesiam ordinandam, constituendamque magnum præbet adiuumentum. His institutis, mutata prorsus ecclesiæ specie; vbi presbyteri indocti, sæpe etiam sordidi erant; doctos habuit, & religiosos: qui populos salutariter docere, rege-
reque possent: & quæ Carolus in dies ad meliorem rerum omnium conditionem efficiendâ præscriberet, diligenter exequerentur. ex quo etiam populi ad debitam sacerdotibus reuerentiam, obedientiamque salutariter excitati, magis in salutis via proficerent. Ac litteraria quidem cleri studia, vel ipsi maiores multò, quàm alioqui solerent esse, bibliopolarū quæstus, ostendebant.

De beneficio-
rum distribu-
tione.

CAP. XXXV.

BENEFICIA omnia sic mandauit, vt amicitia, gratia, propinquitatisue causa nihil moueretur. Si quempiam alicuius cō-
mendatione, gratiaue vti, vel omnino ambitiose quærere animaduertisset; ea ipsa de causa indignum iudicabat. ipse vero suos nouerat; omniumque actiones, vitam, studia, per se, ac per ministros obseruabat: & cum locus daretur; nullius officio interposito, vocabat ipse nec opinantes, sacerdotiaq; mandabat. vnum vero satis esse cuiq; beneficium; nisi aliter necessariò fieri deberet, omnium maxime volebat. ac illud in Carolo multis admirationi fuit; quòd etiam de facie suos fere omnes vel infimos clericos agnoscere videbatur. optima temporum conditio; ad honores, ceteraque virtutis præmia, gratia, audacia, ambitioni aditus esse interclusos; probitati vero, doctrinaq; sic apertos, vt vltro etiam inuitaretur. nobilitati fauebat libenter, modo cum virtute coniunctæ: sed humiles sæpe probos, doctosque eò vocabat, quòd numquam ipsi, vel ambitionis fortasse stimulus incitati, ausi fuissent aspirare. quæ quidem ratio, tum ad virtutum, optimarumq; disciplinarum studia; tum ad ecclesiæ dignitatem, populorumq; salutem vehementer valuit. ac licet ob humanæ mentis latebras, pro virtute aliquid sese interdum insinuaret hypocrisis; simulatio tamen non conuiuentibus oculis, vel perlucidum est, vel certe minime diuturnū malitiæ velum. omnino tolerabilius iudicabat, virtutis veste vitium aliquando laterere, virtuti que seruire; quàm apertum, cognitumque palam
recipi.

*Nobilitati fauebat sic
virtute esse
coniuncta. hu-
miles, probos,
ac doctos ad se
accerserat.*

*Quid tolera-
bilis in cleri-
cis iudicaret.*

recipi. interim sibi cauendum nouerat; ne cuiquam non plene probato per se aditus esset ad peccandum liber. Eundem sensum præstabat, si de beneficio, honore, facultatibusue ecclesiasticis alicui impetrâdis rogaretur. cum eiusmodi aliquid tentari posse perspiceret; maxime si de episcopatu ageretur; hominem, si probaret, tantum proponebat; testimonium dabat, quod teste conscientia poterat: rogabat vero numquam, ne dum vrgeret; nisi id se officij Deo, & Ecclesiæ debere, manifeste vidisset. rationem suam quibusdam interdum ita probauit: si nemine urgente quis dignitatem susciperet; clarius esse diuinæ voluntatis indicium, Federico suo, neque puero ex ecclesiasticis facultatibus, quidquam vel contulit, vel ad maiorem ætatem reseruauit: neque postea tanta indole adolescenti quæsiuit vmquam. ipsam Aro-nensem Abbatiam dudum in familia sua retentam, non conquieuit, donec a se, atque a familia repelleret; ne quid forte oleret hæreditarium. Nobilis vir, oblata beneficij occasione, in ecclesiasticum ordinem, se dare nomen velle significauit; Carolique auxilium implorauit. cui negauit ille; minimeque probare respondit, hominem vitæ clericalis alioqui non studiosum, beneficij gratia clericum fieri velle. Si de augendis Præsulibus alicuius in opis facultatibus rogaretur; suadebat, vt paucis contentus esset. at nihilo secius adiuuabat, vbi animum cognouerat neque auaritia; neque inani splendore captum; sed sacri muneris perfecte administrandi studiosum. Episcopo consulenti, vtrum ob tenues facultates, contraheret æs alienum; an dimisso episcopatu alio quodam loco viueret, vbi in sumptum plura subministrarentur: neutrum respondit sibi placere. assistere gregi suo sacerdotem debere; nisi aliter qui potest, iuberet. abdicare sese episcopatu; si quid offerretur difficultatis; eius non esse, qui integre, casteque vocatus iniisset. sumptui pro facultate modum ponendum; veterum maxime Præsulum imitatione, qui & facultatum subsidio, cum suppeteret, sancte vsi erant; & eo destituti, sancte tamē episcopatum administrauerant. Annuam pensionem Carolo soluebat Episcopus. ei vehementer postulanti, vt illud sibi iuris remitteret; & reficiendę ecclesiæ necessitatem, tenuesque

Pro alicui impetrandis beneficiis ecclesiasticis rogatus quid ageret.

Federico suo ex beneficiis ecclesiasticis nihil nec consulit, nec reseruanit.

Vt cum Nobili viro se gesserit.

Quid Præsulis inopi suaderet, consiliaue daret.

Quid episcopo annuam pensionem deprecanti responderit.

tenuesque fructus excusanti; libere respondit; nullo modo ei se velle condonare, qui episcopatum, etiam adiecta pensionis conditione, quæsierat. facturum tamen, vt ea pecunia quotannis in ecclesiam illam reficiendam, vel ornandam aliorum opera infunderetur. ita omnino concedendum quod petierat, si modo ecclesiæ caussa vere postulasset. Fructus suos vnicuique ecclesiæ, presbyterisque singulis, integros relinqui curauit vehementer, & effecit. eo namque primum ecclesiam capefcente; vel magna ex parte, vel toti, alienis hominibus erant reseruati: ex quo fiebat, vt quiescent aliquo numero presbyteri, sacerdotia recusarent; quorum facultatibus, pro dignitate, vitæ cultum minime possent conseruare. qui vero accipiebant, parui pretij homines, neque doctrina, neque auctoritate satis muneri suo facere valebant: vt præter sacerdotis, vt tempora sunt, ex ea re contemptum; neque sacra supellex pro decoro parari; neque refici, vel ornari ecclesias; neque sacra tecta haberi possent. Igitur neque pensionis onus vel minimum cuiquam ecclesiæ imposuit vquam; & si quis forte per auctoritatem superiorẽ obtinere vellet, contra totis viribus pugnauit. cum ex satis magnis Præposituræ facultatibus, ex suis quidam, quo plurimum utebatur, annuam pensionem sibi fere impetrasset; ea Carolus vt auferretur, statim effecit. neque alius postea vquam conari aliquid simile ausus est. Sacerdoti tantum pensionem concessam scio. is cum ecclesiæ diu vtilem sane operam pro doctrina, virtuteq; sua nauasset; demum multi laboris parochiam habens, infirmaque valetudine confectus, cum eam relinquere cogeretur; neque aliunde haberet vitæ sumptum; moderatam pensionem ex ecclesia sua, quæ erat ex locupletioribus, a Carolo accepit. Quoniam vero ecclesiis, sacerdotiisque plerisque, licet integræ, tenues erant tamen facultates: quibus id opus fuit vel parochiæ administrandæ, vel Theologiæ docendæ, vel omnino necessaria de caussa; alias adiunxit, ex iis, quæ simplicia vocant beneficia, quibus nullum fere munus coniunctum est. quod genus alioqui nemini vquam, vel ipse contulit; vel passus est conferri. ac ex iis beneficiis vnum, cum ex domesticis quidam, cuius opera

Carolo

De presbyterorum beneficiis nihil detrahi esse passus.

Sacerdotiis, quibus tenues essent facultates alias adiungebat.

Carolo valde utilis erat, sibi, Carolo ipso insciente, comparaf- *Quid cum do-*
 fet; hominem, vt aliis esset exemplo, missum fecit. tum suis om- *mestico sibi*
 nibus conuocatis, denunciauit; qui ei, vel potius sacrae admini- *alias vtilis ege-*
 strationi suæ inferuire vellet; suo cōtentus stipendio, nihil eiuf- *rit, qui portio-*
 modi vñquam, neque omnino quidquam ex ecclesiarum sua- *nem ex iis be-*
 rum fructibus speraret; nisi quis a se idoneus iudicatus, vocatus- *neficiis impo-*
 que, cum adiuncto munere, atque opera beneficium accepisset. *travit.*

C V M totius ipse gubernationis auctor, tanta per se obiret, *Eius Vicarij ac*
 efficeretque, quanta vnus, modo hominis, viribus tolerabilia *præfecti.*
 non videbantur: multis tamen eguit Vicariis, & administris. *C A P. XXXVI.*
 Ac ea quidem quæ ad forum, iudiciaque pertinent, fere non attigit; *Qua ad iudicia*
 nisi quatenus ad iudices cōstitutos in officio continendos, cor- *pertinerēt vix*
 rigendosue necesse esset; vt non tam iurisconsultorum libris ad *vñquam at-*
 iudicandum; quàm prudentia, pietate, animi lumine, sanctorū *tingebat.*
 patrum decretis, exemplisque opus esset. de cetero, spiritualia *Spiritualia ad-*
 in primis sibi suscipienda statuerat: quibus administrandis, ob *ministranda*
 rerum agendarum multitudinem, plures sibi necesse fuit adiu- *suscepit.*
 tores asciscere. Primò igitur iurisdictionem, gubernationemq; *Vt iurisdic-*
 ecclesiæ suæ ita distribuit. Tres constituit præcipuos Vicarios: *tionem, guberna-*
 vnum, qui de rerum controuersis, litibusque; alium qui de cri- *tionemque ec-*
 minibus cognosceret. primarium vero, ac generalem, qui om- *clesia sua di-*
 nibus iudiciis, totique præffet gubernationi, ac disciplinæ. Au- *stribuerit.*
 ditoris nomine alium delegit: qui ditionis ecclesiæ res, tum alia
 quoque cognosceret; & Vicarios alioqui maxime occupatos
 subleuaret. quos omnes vna cum fisci procuratore, quantum
 fieri posset, fide, probitate, doctrina spectatos iurisconsultos
 elegit: Vicarium vero generalem in primis grauem, pietateque, *Quales Vic-*
 & religione præstantem; tum præterea disciplinæ sacrae studio *arios generales*
 incensum sacerdotem. Hos adhibere exteros solebat; ne forte *adhiberet.*
 amicitia, propinquitate, gratia, aut vero metu adducti, ius ali-
 quo modo quandoque violarent; minusue libere dicerent. eod-
 dem certo constituto stipendio, domi suæ alebat. cumque ho-
 noraria omnia, in caussis quidem suæ diocæsis prohibuisset: in
 externis exigua constituisset: penitus etiam interdixit, ne vel

Ne quidquam dono acciperent Officiales interdixit.

Qui pecunia seruiret Iudicem missum faciebat.

Lites inter clericos eius tempore nulla erant.

Crimina Si punierit, vel bene pœnam illis debitam relaxarit.

Cur initio seueritate usus fuerit.

Clerici cuiusdam delictum Si punierit.

Multas res irrogatas in usus pios infumebat Ex clero iuris peritos ad studia renocaret.

minimam rem vllam a quoquam dono acciperent. nam vel de se ipso affirmabat; si munusculum a quoquam accepisset; aliquã in eum ea de causa voluntatis inclinationem sentire sibi videri. si forte gratiæ, pecuniæ iudex seruiret; quod attentissime iubebat obseruari; confestim missum faciebat. suis vero reliquis iusserat, ne causam, hominem quemquam iis vumquam commendarent. De litibus est memorabile; notariis, scribisque fori, Caroli tempore accidisse; vt peritiam earum litium, quæ de beneficiis alibi tam frequentes inter clericos esse solent, pene dedicerent. nulla enim eo viuente lis erat eiusmodi. vocatus quisque nihil agitans, ne cogitans fere quidem, beneficium accipiebat; sine controuersia retinebat; sine auctoritate sui Antistitis non dimittebat, aut permutabat. De criminibus; iustam vnumquemque subire delicti pœnam volebat, si res in iudicium deduceretur. si vero quis peccatum dolens, tempestiue, atque ingenue fateretur; tantopere commoueri se dicebat, vt ipsius misericordiæ modum vix teneret. Aliquos etiam, si res ita ferret, prius semel, atque iterum monebat, antequam in iudicium vocarentur. Mitius egit postremo suæ administrationis tempore. ac initio quidem, ob magnam, inueteratamque licentiam, seueritate opus fuit. postea vel disciplina, vel metu facilius in officio clerus retinebatur. Clericorum mores corruptos, qui tamen ad crimina legum pœnis digna non peruenirent, ita quandoque puniebat; vt homines non vsitato carcere, sed suarum ædium cubiculo certis diebus contineret; quibus eorum petulantiam ieiunio, custodiaque castigaret; & piorum quoque virorum oratione reuocaret ad sanitatem. Hominem ventri deditum, cum illud quoque nosset committere, vt æstiuo tempore vinum sacrificij causa paratum aqua gelida iuberet refrigerari; complures dies inclusum ita tenuit; vt aqua illi tantummodo, eaque ad id in sole tepescita, potus causa præberetur. Multas res irrogatas in pios usus, præcipue vero in pauperum ecclesiastica collegia iussit infumi. Qui ex clero iuris essent periti; eos ex forensi questu studuit ad religiosiora studia reuocare; quamquam eorum facultate multis alioqui rebus usus est. ex his, aliisque, quos do-

mi plu-

mi plures semper habuit iurifconsultos, alios aliis muneribus præfedit: Iudices ab Romana Sede dandos iis qui prouocarent, *Iudices alios, pauperumque advocatos elegit.* in synodo elegit: pauperum aduocatos; reorum, qui essent in carcere, communem patronum; alium qui pia legata solui curaret; Visitatores, aliosque, de quibus postea dicemus. Cancellarium ecclesiæ; quo munere laicus antea fungebatur; clericum, *Cancellarium ecclesia quem elegerit.* eumque maioris templi canonicum, imitatione veterum elegit.

Quoniam ex decretis plurima scripto concedi variis de caussis *Qua scripto essent concedenda decreta gratia dari soluit.* necesse erat; gratis fere dari omnia constituit. si qua de re autem, ad notariorum mercedem, rerumue scribendarum copiam, exigi aliquid oporteret; id modicum, aut etiam intra modum constituit. quibus de rebus, aliisque multis in libello explicatum est, quem hoc de genere forensi conscribi, edique iussit. Urbis sex regiones singulis probatis, primariisque sacerdotibus assignauit; qui Visitorum auctoritate clericorum omnium mores, *Visitorum munera qua essent.* vitamque specularentur; ecclesiarum cultum, & diuina munera obseruarent: omnem denique disciplinam, & canonica præscripta custodirent: quæ oporteret, ad Vicarium generalem quotiescumque opus erat referrent: tum certis diebus ad eundem conuenientes, de statu rerum suæ quisque regionis, plene docerent; & quæ prouidenda, vel ordinanda viderentur, ex eius sententia constituerent. omnia vero Caroli nutu administrabantur: vel enim intererat; vel de grauioribus saltem rebus, Vicarios, regionum præfectos, alios ministros audiebat.

DI O E C E S I S Mediolanensis in certas regiones, quas appellant plebes, diuiditur. in vnaquaque regione, præcipua ecclesia est; eaque in vico fere, aut castello, quod est, anteaue fuit regionis præcipuum. ecclesiis ipsis presbyteri præsumt, Præpositi dignitate insigniti: & quantum ex antiquis vestigiis perspiciuntur, collegia canonicorum adiuncta erant; quorum aliqua nunc etiam manent. Ius quoddam ecclesiæ, Præpositoque fuisse videtur in tota plebe, quæ multarum est parochiarum; non dissimili, quibusdam in rebus, veterum Corepiscoporum instituto. *Quod ius Præpositi in tota plebe.* Illud iuris præcipui, præter nomen, vestigium est: quod Baptiste-

ria sunt insignia; hoc est sacella satis ampla, separatim fabricata, vbi aqua baptismi stato tempore consecraretur; & , vt puto, totius regionis infantes antiquitus sacro baptismo abluerentur.

hanc diuisionem, ordinationemque secutus Carolus; presbyterum, certa mandata iurisdictione, ac potestate, in singulis regionibus constituit; qui Vicarij nomine, aliis presbyteris, clericis, ecclesiisque præfisset; Præpositum quidem ipsum, si videretur idoneus; alioqui alium, a quo posset arbitrato suo potestatem in alium transferre. sunt hi Vicarij circiter quinquaginta: & quod in vrbe Præfetti, hoc ij fere sunt in agro. horum ad quemque gubernatio regionis cum referatur; ipsi ad arbitrium Vicariorum vrbis, generalis præfertim reguntur; & ad eum de regionis suæ rebus, singulis mensibus, vel prout opus est, scribere solent. Sed commodioris administrationis gratia duos ex primariis sacerdotibus in Vrbe delegerat, Visitatoresque generales appellauerat, quorum alter rerum Vrbanarum; reliquarum alter, vt generalis Vicarij adiutores, curam gererent. Ita cum diocesani Vicarij de regionis suæ statu tum aliis viis, tum ex parochorum mensuris congregationibus cognoscant, Mediolanumque scribant: vrbis autem præfetti frequenter itidem, vt dictum est, de rebus Vrbanis referant; quo modo se res in tota diœcesi habeant, singulis mensibus Archiepiscopus scire potest. At plures

etiam, puta sex, siue ex ecclesiis, siue ex domo sua delegerat; qui diocesim certis temporibus, in sua quisque assignata parte, peragrarent; omniaque visitarent, ac recognoscerent. vix enim fieri potest, vt perfecte pareatur, nisi sit qui frequenter instet, & quid agatur coram inspiciat. ac ne Visitorum huiusmodi sumptus presbyteris esset grauis; eos, honestos tamen viros, sine famulis, vno comite notario, iubebat proficisci. Hanc administrationem; cui vir vnus, Archiepiscopo absente, satis antea faciebat; tempusque præterea supererat, quod relaxandi animi gratia consumeret; nunc tam magno numero administri, perpetua Caroli ipsius addita cura, & labore; vix, aut ne vix quidem sustinebant.

Presbyteri in singulis regionibus constituit, cui Vicarij nomen dedit.

Quot numero sint regionum Vicarij eorumque munera.

Visitatores alios elegit qui totam diocesim certis temporibus recognoscerent.

I P S E quoque, cum reliquo tempore, ad vrbanas ecclesias Eiusdem visitatio. **visendas** vteretur; quotannis quibus diebus vrbi minus incommoda foret eius absentia, exhibat ad reliquas recognoscendas. CAP. XXXIIX ij dies erant, a Pentecoste, ad Aduentum; si tamen ad Virginis celebritatem ecclesiæ maiori præcipuam Mediolanum recurreret, mense Septembri. reliquis anni temporibus, erat manendi causa maior, vel ex antiquis patrum decretis. nam quæ tempora sanctius colenda piis hominibus ecclesia proponit; iis adesse populo suo Episcopus maxime debet; ac precibus, concionibus, & exemplo salutariter eum excitare; vt Aduentus, & Quadragesima est, cum adiunctis celeberrimis festis. ante Quadragesimam omni ratione populi petulantia coram est reprimenda. a Paschate, vt temporis celebritatem omittamus, synodis, & confirmationis sacramento debita opera videtur. Igitur vicinas ecclesias lustrans, celeritate, continentibus laboribus, numero comitum exiguo, magna parsimonia vtebatur: quibus rebus etiamonus hospitij leuabat; quo tamen vti commode poterat iure suo, ne quis omnino præter necessitatem esset in comitatu; tum suam quemque ad necessitatis normam præscripta; tum necessariam quoque Pontificiam suppellectilem; scriptaque ad ecclesias pertinentia, viritim distributa, suos iubebat, etiam honestos, & iuriconsultos, in equis ferre famulorum more. plura singuli munera obibant; obeuntique Carolo variis rebus inseruiebant. hi sacramentorum loca, omnemque rationem recognoscere: ecclesiæ sacram suppellectilem, tecta, & parietes inspicere: beneficiorum, altariumque iura, institutiones, conditiones cognoscere: si presbyteri, & clerici munera debita obirent; quæ ratio vitæ, consuetudinis, studiorum; diligenter inquirere: de christianis scholis, piarum sodalitatum exercitationibus, populi cultu inuestigare. hæc, & eiusmodi alia præstare; simul sacris faciendis in ecclesia inseruire; cubiculo Caroli assistere; litteras scribere. Carolus ne puncti quidem temporis, sine labore traducti sibi veniã Carolus labori, sibi que minimo parcebat sacras functiones plurimas peragebat. dabat: neque caloris, neque vllius tempestatis habita ratione, ecclesia recognita, statim adibat aliam. vbique concionabatur; sacramentum Eucharistiæ præbebat; cœmiteria, ecclesias, cam-

panas, vbi opus esset, sacrabat. peruulgata erat, quasi prouerbi-
 um quoddam, itineris suscipiendi hora, quam frequenter Ca-
 rolus, in maximis caloribus eligebat; vt ea ratione tempori ma-
 gis parceret; ea erat meridiana. præscriptas parsimonix leges in
 victu nemini licebat, vel minima ex parte violare. Cū prompto
 animo, atque alacriter munera sua obibat semper; tum hoc vi-
 sitationis extra urbem libentissime. expressior ea videbatur, vt
 dicere solebat, Saluatoris imitatio; qui vicos, & castella, magno
 cum labore, salutaria docens peragrabat; tum ad urbem quibus-
 dam temporibus, festisque reuertebatur. delectabatur etiam
 natura hominum simpliciori; tum fructu in primis; quem ex su-
 is laboribus, eorum pietate, animoque ad res salutare propen-
 so, capiebat, sane multò quàm in ciuitate vberiore. neque vero
 non gratissima erant incommoda hospitia, perpetuique labo-
 res, operis, atque itineris. nullus erat tam desertus locus; nullum
 tam asperum montis iugum; quo is non perueniret; nulla tam
 remota, destitutaq; ecclesia, quam non adiret. læto animo cor-
 pus lacte sustentabat, cum opus erat, & castaneis; in foliis cuba-
 bat; omnem ferebat inopiam; neque enim ad commoditatem
 in comitatu portari quidquam patiebatur: quæ postremo ta-
 men inopia, erat eius asperitate perpetua multo minor. Ibi vero
 siluestres homines; quorum multi numquam Episcopum vidif-
 sent; qui tantam in summo viro cernerent mansuetudinem,
 sanctitatem, patientiam; gaudebant incredibiliter; magnæque
 se foelicitati reseruatos putabant. Vt autem ad interrogandum,
 & consulendum pro eo ac canonica disciplina postulat, esset in
 uisitatione paratior; concilij Tridentini canones, synodorum-
 que suorum omnium decreta, in minuta, breuiaque pronuncia-
 ta partitus est; eaque ad certa genera redacta composuit in libel-
 lo; quem muneris huius gratia, tum aliis quoque de causis fre-
 quenter in manibus habebat.

*Ad urbem sta-
 tis temporibus
 reuertit sole-
 bat.
 Frustra quem
 ex laboribus
 capiebat ma-
 xime delecta-
 batur.
 Quot incom-
 moda læto ani-
 mo subiret.*

*Magnum ho-
 minum silue-
 strium gaudium
 quod ex Caroli
 presentia, san-
 ctitateque ca-
 piebant.
 Vt Tridentini
 Concilij, syno-
 dorumque suo-
 rum decreta
 partitus fuerit.*

*Cœnobiorum
 virginalium
 gubernatio.
 CAP. XXXIX.*

VICARIO viro graui, spectatæque integritatis sacerdote,
 ad cœnobiorum muliebrium gubernationem, proprie vsus est.
 Non mediocris est occupationis, & laboris eiusmodi cura; ob
 præci-

præcipuam, quam in eo genere Carolus curauit rerum omnium conformationē: quibus de rebus plurima sunt in conciliis provincialibus variis locis constituta; quæ quidem in vnum corpus Caroli iussu redacta, & ex latina lingua conuersa sunt; vt ipsæ virgines intelligerent. huiusmodi Caroli studium magnopere valuit, vt Pontificiæ constitutiones hoc de genere variæ sanciretur; quarum magnus ad plurimorū salutem, fructus exitit. Restitutum huius generis disciplinam, decretisq; ipsis expressam, longum esset explicare. sed illa præcipua fuerunt; exquisita in iis tantummodo recipiendis, & ad solemnia vota admittendis diligentia; quæ sponte, ac ex animo, perfectiorisque vitæ desiderio vellent. perfecta claustrorū ex omni parte custodia; vt nemo ingredi, nisi nominatim probatus, & ex causā necessaria posset: ac ne adire quidē sine scripta facultate cuiquam liceret. fenestræ ad collocutionē; rotæ ad aliquid immittēdum, emittendūue, summa cautione factæ; quibus audire quidem, sed videre nemo posset; nisi, quemadmodū certis de causis permissum est. quæ foribus, rotæue assisterēt; quæ collocutionibus omnibus interessēt, spectata fide delectæ. omnia inter virgines cōmunia. sacramentorū frequentia: regularis, spiritualisque vitæ cognitio: diuinorū officiorum integra disciplina; ad quæ vel musica, vel alia re hominum frequētiam minime allici volebat. Ad hæc consequenda, religiosos, probatosq; ex omnibus presbyteros adhibuit; qui sacras confessiones audirent; & quæ opus esset docerent, hortarenturq;. Ipse vero quotannis, nisi alias quoq; necesse esset, improviso cum spectatissimis aliquot sacerdotibus singula monasteria ingrediens, omnia diligenter perscrutabatur. id cū ageret, ex senioribus aliquot semper virgines adesse iubebat, & comitari: reliquas omnes in ecclesiā suam secedere. atq; perscrutandi diligentia initio ministros exemplo suo docuit: qui sese ad omnia demittebat, vt omnia penitus inspiceret. Foris vero ad crates consistēs ipse, vel per sacerdotem idoneū singillatim omnes audiebat, interrogabatque; vt res omnes, quo pacto se intus haberent, perfecte cognosceret. Quotiescūq; monasteriū adibat, nisi aliud impediret, tum sanctissimā eis Eucharistiam solebat in

*Sindium, quo
Virginum di-
sciplinam pro-
spiciebat Caro-
lus, sane admi-
rabile.*

*Quotannis
Virginum mo-
nasteria eaquo
diligentissimo
inscrabat.*

*Monasterium
aliquod extra
Sisitationis
tempus cum a-
dires qua mu-
nera præstaret.*

Missa

Missa præbere; tum concionem quoque ad eas accommodatam habere. munus tradēdi vestitus, professionisque recipiendæ foris in ecclesia conficiebat, vt ingressus causas nullas admitteret, nisi prorsus necessarias. cuidam ex suis forte interuenit, cum ille dierum singulorum actiones Caroli scribens, notauerat, eum in monasterium quoddam introiisse; neque causam addiderat. reprehendit hominem, quòd Episcopi in monasterium ingressum notasset; neque causam adiecisset, quasi arbitrio, non necessitate id fieri videretur; interdixitque, ne in ea scriptione pergeret.

In virginum monasteria absque vrgenti causa ingressus non sultis.

Cum eius soror, ob inopiam monasterij, sæpe egeret; nihil tamē vniquam perpetuum assignauit. tantum mittebat, quotiescumque opus esset, qui ad regulæ normam necessaria suppeditaret. Hanc disciplinam cum Vicarius curaret; quæ grauiora tamen inciderent, ad congregationem sacerdotum, quos ad id Carolus elegerat, referebantur.

Vt cum Moniali sorore ob monasterij inopiã se gesserit.

Congregationes, & conuocationes.
CAP. XL.

M V L T I S consiliis, seu congregationibus reliqua continebatur administratio; quibus pro vario rerum genere, variæ conditionis homines ex clero adscribebat, ipseque, quantum posset, intererat: ad catholicam fidem tuendam: ad grauiores fori causas rectius cognoscendas; ad iurisdictionem ecclesiæ conseruandam: ad respondendum confessionum sacrarum ministris, qui ex tota diœcesi de rebus ad animas iuuandas pertinentibus consulebant. tum præterea, de ritibus, & sacris cœremoniis; deque libris ecclesiæ emendandis, & conformandis: de disciplina, vt dictum est, virginum regularium; de domestica familiæ Archiepiscopalis gubernatione. Mitto congregationes eorum, qui collegiorum curæ, piisue locis præfecti erant. Certis etiam anni temporibus varia ministrorum, aliorumque genera ad se conuocabat: nunc regionum vrbis præfectos: nunc ex diœcesi tota Vicarios; qui quidem bis in anno aduenientes, de clero, ecclesiisque sibi commissis referebant; quæ opus essent, petebant; si quid esset causæ, reddebant suæ rationem administrationis. ex bono, maloue, quod in aliqua parte esse comperiebatur, consulebatur reliquis. quod vnus ad meliorem rerum statum

Certis anni temporibus ministros multos ad se aduocabat.

tum in medium afferret; ceteris omnibus proderat. vt autē Vicarij venirent instructiores; iubebat Carolus regionis suæ parochorum vnumquemque prius eodem modo conuentum habere. Appropinquante voluptario tempore, conuocabat ex vtroque clero multos: de sacris exercitationibus ad populum allicendum, auertendumque a voluptatibus agebat; conciones, supplicationes, sacras quasdam celebritates in præcipuis ecclesiis constituebat. Aliàs congregabat concionatores variis ecclesiis attributos: præcipua populi mala, corruptelæque commemorabat: eos officij grauius admonebat. Aliàs cogebat sacerdotes audiendis cōfessionibus præfectos: plurimorum licentiam; diurnam in peccato permansionem; libidines; improbatos quæstus; alias permanentes populi pestes, enumerabat: quantum remedij positum esset in eorum auctoritate, diligentia, libertate, constantia, demonstrabat: diuinis verbis ad animarum charitatem incensos, ad earundem salutem vere curandam stimulat. Parochos tum aliàs, tum appropinquante ieiunij fine, sicuti in historia demonstratum est, ad se adire; de publicis quorundam criminibus, quorum exemplum noceret quamplurimis, docere iubebat: sacerdotem toti negotio præficiēbat; qui sacris legibus in eos ageret. Ipse cognito sacerdote, cui flagitiosus quisq; solerēt peccata confiteri; hominem accersitum reprehendebat: nisi officio suo satisfaceret, auctoritateq; attributa salutariter vteretur, sese adempturum minabatur. Tempus constituit quo parochus quisque, iis, qui in vnaquaq; domo primum locum tenerent, in ecclesiam accersitis, eorum præcipua officia cōmemoraret; & ex præscripta formula moneret in vniuersum, quæ facere, quæue cauere oporteret. Canonicos solos vocabat interdum. quæ propria essent illius muneris: de publicis horarū canonicarum supplicationibus, & sacrificiis; de sacrorum stipendiorum distributione; de notatione censoria in choro habenda, vtrum iuste, libere, & omnino ex præscripto fieret, inuestigabat. Presbyteros etiam minores, quos capellanos dicunt congregabat; quæ ad eos pertinerent, percunctabatur, ac monebat. Cœnobitas interdum vocatos, vt sese administrationis eius

*Quo præcipuo
anni tempore
clerum con-
uocaret.*

*Quæ monita
daret Conco-
natoribus.*

*Quæ sacerdoti-
bus audiendis
cōfessionibus
præfectis.*

*Parochos ad se
accersibat.*

*Sacerdotes cō-
fessiones audi-
entes quando
reprehēdebat.*

*Visile institu-
tum.*

*Canonicos quā
do solos voca-
bat.*

*Presbyteros mi-
nores congre-
gabatur.*

*Canobitas ad
se vocatos hor-
tabatur.*

vere adiutores præstarent, hortabatur; qua ratione id facerent; quibus abstinerent; quæ perficerent, ostendebat. Quodam tempore inuitabat magistratus, & verba faciebat, ad eorum munus appositè. alio iuriconsultos; alio notarios; litterarum magistratos; artifices: & vnumquemque ordinem, diuersis diebus. & ecclesiis iuuabat separatim; Eucharistia sanctissima præbenda, concioneque ad vnumquodque genus accommodata.

Magistratus, aliosq; inuitabat, ad eos verba faciebat.

Virginum, & aliarum feminarum instituta, piaque collegia.
CAP. XLI.

Caroli sanctitatis quid effecerit.

Quam curam de his virginibus gereret.

Qua ratione ad pium institutum admitterentur.

Ex his societatibus duo constata monasteria.

VIRGINES, quæ domi cum suis viuentes, in beatæ Vrsulæ tutela, Deo dicatæ, absque solemnî voto castitatem profitentur; maximo numero tum in vrbe, atq; in agro prouenere. Multi etiam laudabiles cœtus imitatione cœnobiorum, non solum in Vrsulæ, sed aliarum quoque sanctarum in fide, clientelaque sunt consociati. tanta enim vis est illius vnguenti mystici, quod sacerdotis capiti diuinitus infusum, in reliqua membra sensim fluit: vt vnus Præsulis sanctitate constituta; multa passim pie, sancteque fiant, quibus etiam nihil is, vt fierent, contulisse videatur. Atque has quidem interdum in suis ecclesiis, vt occasio ferebat: illas vero certo tempore in vnam ecclesiam collectas, cibo duplici, Christi Domini corporis, & eiusdem diuini verbi, pascebat. omnibus vero licet præfesset cœnobiorum præfectus; spectatæ tamen etiam integritatis, religionisq; sacerdos earum proprie curam gessit; qui voluntatem cuiusque; moresque ante probaret, quàm ad institutum admitteretur; vestitum traderet; vouentem reciperet, tum vitæ quoque omnium rationem, specularetur; si castitatis, religionisque professioni responderet. Ex his autem societatibus duo conflata sunt monasteria. alterius institutio sic se habuit. Cum vulgatum iam esset, Romæ, Perusij, & aliis quibusdam locis virginum cœnobia nuper esse instituta, quæ Capucinatorum institutum imitarentur: puellis quibusdam ex iis, quæ Patrum sancti Barnabæ præcepta secutæ, virginitatem colebant, vitamque religiose agebant, eam Deus mentem dedit; vt Pattis eorum cohortatione accedente, eiusmodi suscipere vellent disciplinam. quæ cum in insigni vitæ duritie diu perseuerassent; vestitus asperitate tamen in publico occultata: ad

ad ecclesiam prodeuntes sacramentorum gratia diu ventitassent: actum est denique de clauso cœnobio in sanctæ Claræ tutela rite constituendo: quod negotium Carolus, qua opus erat auctoritate vsus, cito confecit. Quatuor eiusdem ordinis virgines Perusio accersuit; quarum in primis ductu tota disciplina ratio, animi virtutibus, asperitateque excellens, recte institueretur. vestitum iis numero circiter viginti, in ecclesiam maiorem per nobilissimas matronas deductis, rite tradidit V. I. Calend. Maij M. D. LXXX. quam actionem, Pontificia Missæ solemnia, Caroli concio, cleri totius conuentus celeberrimam reddidere. mox congruo tempore solemnem earum professionem accepit. atque amplificato spatio, ecclesiam sanctæ Praxedis nomine, ædesque ad institutum accommodatas ædificauit; sumptu sane quidem magno, ex piorum hominum fere liberalitate suppeditato. atque mira omnino frequentia locum sibi virgines Mediolanenses in eo cœnobio postea quæsiere: vt circiter ducentas quandoque numerarem; quæ omni diligentia conquirentes, qui apud Carolum, aut Vicarios commendatione valerent; omni ratione, suffragationeque sese inferebant; studio profecto non minori, quàm in petendis honoribus ambitiosi homines vti consueuerint. Aliud monasterium itidem S. Claræ disciplina institutum est. cum enim Ioanna Vistarina Mediolanensis puellas inopes secum in domo piæ liberalitatis gratia sustentare; piis, & religiosis moribus, eorundem Patrum S. Barbaræ ductu, præceptisque instituere cœpisset; quorum ad ecclesiam erat ob sacramenta frequens; auxit paulatim numerum. tum Carolo consulto, viro consentiente, domum iis coëmit; ecclesiam, & monasterium ædificauit; & S. Barbaræ nomine locum dedicauit. hoc item cœnobium Carolo propter exquisitâ animorum Deo penitus deditorum religionem; victus, ac disciplinæ omnis duritiem, valde probatum fuit. Alia fœminarum pia collegia, vel cœpta iam confirmauit, multumque auxit; vel instituit ipse. Viduarum societas in sanctæ Annæ tutela, eius est auctoritate constituta: nempe earum, quæ post vnus viri mortem, castitatem conseruare; & præcipua diligentia pie viuere

Quatuor Perusio Virgines, qua Capucinarum institutum imitantur Mediolanum a Carolo accersita.

Ecclesiam sancta Præcedis nomine, ædesque Virgibus ædificauit.

Insignis Virginum numerus qua in congregationem admissi expetierunt.

Aliud monasterium sub sancta Clara disciplina cuius opera institutum.

Ecclesiam sancta Barbara nomine & monasterium cœnasticum.

Viduarum societas in sancta Anna tutela constituta.

vellent. Honeſtæ mulieri multum fuit , quæ eo ſe munere occuparet; vt virgines earum ſumptu religioſa ſimul educaret diſciplina; fereque ad regularem vitam ſuſcipiendam inſtitueret.

Locum, qui Succurſus appellatur, cœptum illum quidem antea Hiſpanæ cuiuſdam inſignis mulieris opera; fabrica, ceteriſque rebus conſtituit: vbi fœminæ interim ſeruarentur; dum vel pudicitia conſuleretur; vel cum viris componerentur lites. ſanctæ Valeriæ domum, quæ Conuerſarum dicitur, auxit: vbi quamplures ad perpetuo, religioſeque conuiuendum ex impudica fere vita recipi ſolent. Aliud fundauit, Deposituſque S. Mariæ Magdalena nominauit, ad eccleſiam S. Viti; vbi cæ reponantur, quæ ſubito de cœno turpitudinis in quo iacent, extrahendæ ſunt; vt interim, quid iis faciendum ſit, conſulatur. At marium quoque cœtus, præter ea quæ diximus ſeminaria, nonnullos inſtituit. Qui peſtilentia demum extincta mendici ad Victoriã reliqui fuere; eos in vrbanas ædes Stellæ nomine appellatas deduxit; vnde virginum collegium eduxerat: piumque opus au-

gens, vagos homines, qui victum oſtiatim mendicant; quorum vitam, ob incertas ſedes ſpeculatur nemo: qui sæpe ad turpem inertiam, deſidiamque, piorum hominum abutuntur miſericordia; in eundem locum compelli; certa diſciplina, certis que faciendis operibus contineri curauit. Sodalitia quoque hominum eorum, qui alioqui laici ordinis, certis piæ vitæ legibus continentur; eccleſiæ ſibi aſſignatæ cultum procurant; feſtis diebus ad ſimul precandum in eam conueniunt; habitu ad mundi contemptum, pœnitentiamque accommodato, publicæ ſupplicationis gratia exeunt: hæc inquam, & quæ multa iam erant, auxit, & alia inſtituit. qua ratione quamplurimos ad meliorem vitam adduxit; ab otio, vitioſiſque factis, die feſto, traduxit ad res ſalutares. eorum tamen inſignia quædam priuilegia benignitate Pontificum impetrata; quibus abuti multos ſic animaduertebat, vt eccleſiaſtica diſciplina corrumperetur; ipſe qui rerum veritatem inſpiciebat præſens; rebus Romani relatis, temperari, ac imminui curabat. Religioſius vero ſodalitium in S. Mauritiij tutela conſtituit eorum; qui matrimoni) expertes, in poſterum quoque

Alium pro his qui oſtiatim mendicant locum conſtituit.

Sodalitia hominum qui laici ordinis ſunt auxit, inſtituit & alia.

Sodalitium in S. Mauritiij tutela religioſius conſtituit quo-

quoque sibi vitæ castitatem proponerent; & viuendi rationem a vulgaris consuetudinis vanitate seiunctam amplecterentur. quorum opera Carolus, cum in aliis piis officiis, tum in christianis scholis habendis præcipue vsus est: licet multò plures ea res requirat operarios. Hæ scholæ ad tradenda maribus, foeminisque separatim christianæ doctrinæ rudimenta, per ecclesias, foris, & in vrbe passim habentur. Vnaquæque schola, & regio suos habet administratos, qui festis diebus, suo quisque loco, & munere, ei operi vacant: vniuersis sacerdos est præfectus; visitatoresque constituti; quibus ceteri ministri frequenter de religiosæ exercitationis progressu, statuque omni referant; qui certis temporibus communicent inter se, locaque perlustrent, & quemadmodum se res habeat, vbique diligenter inspiciant. Hæc exercitatio ante Caroli aduentum boni viri laici studio incepta, non solum ignorantia malo in iis quæ salutis sunt, medetur; sed in maxima, & prope infinita multitudine bonos mores, religiosumque cultum conseruat. Ac de huiusmodi institutis, societatibusque singulis leges, præscriptæ uel cõscriptæ, & ex maiori parte edita sunt.

rum opera in christianis scholis habenda vsus est.

Quo ordine huiusmodi scholæ gubernentur.

Hæc disciplinæ, gubernationisque ratio, quæ ut per nos fieri potuit, breuiter adumbrata est; synodorum prouinciæ, diocesisque decretis continetur; tum magna quoque ex parte editis; præscriptionibus; monitis; litteris publicis, quas pastores dicunt, explicatur: quorum magnum volumen edidit Petrus Galesinus, inscripsitque, Acta Ecclesiæ Mediolanensis. incredibili studio nunc ab omnibus orbis christiani partibus expetitur. Episcoporum concilia sex cum celebrauerit, ut suis locis in historia tetigimus; sex etiam edidit decretorum volumina, iisdem rerum fere generibus, titulisque distincta; quæ omnia in vnum corpus, sub iisdem capitibus componere, ad faciliorem usum cupiebat; iamque opus ipse propemodum absoluerat; cum ex hac vita decessit. Tanti hanc synodorum actionem faciebat; ut episcoporum excusationes difficiliter acciperet, ne cõuenirent. quin etiam Cardinalem episcopum prouinciæ, sub cõcilij tempore, nulla necessaria causa Mediolano abiturum, cum precibus

De eius synodis, ac decretis. CAP. XLII.

Quanti actionem synodorum fecerit Carolus.

non posset, auctoritate Pontificia, iureque suo tenuit, vt concilio interesset. Diœcesis synodos, ad sacrorum canonum præscriptum, vel habuit quotannis; vel si distulit, a summo Pontifice dilationis impetrauit facultatem. ibi præter decreta populo suo, proprie accommodata, quorum libelli quatuor habentur; multa efficiebat ad recognoscendam, conseruandamque cleri disciplinam; de quibus superius cōmemoratum est. Hæc omnia decreta, vel ex eo faciebat; quòd vsus, ac assidua speculatio in clero, populoue, corrigendum, meliusue reddēdum docuerat; vel ex eo, quod antiqua disciplina suppeditabat, ad perfectiorem ecclesiæ conformationem. ex his aliq̄ prius in decreto erant, quàm in vsu; alia vsus ante probauerat, quàm in decretum venirent. quædam in sua diœcesi constituta prius, & perfectas; ad vniuersæ prouinciæ vsum deducebat.

Alia Caroli officia, eiusque existimatio.

CAP. XLIII. Viduis ac pupillis officia sua negauit numquam.

Damnata a Principibus Si- sam impetrauit.

Homines conscientia stimulu agitabene iuuit.

AD hoc tantum, tamque multiplex gregis vniuersi curandi studium, ac laborem, quotidiana possunt addi paternæ charitatis officia; quæ singulis ille petentibus, viduis præsertim, ac pupillis negauit numquam; siue consilio quis, siue gratia, siue re iuuandus esset. quæ quidem benignitas fecerat, vt qui calamitate aliqua premeretur; qui ad graue aliquod munus, opusue ad pietatem pertinens, esset, aggressurus; aut de summa rerum suarum deliberaturus; ad eum tamquam ad patrem cōfugeret: priuatis publicisque rebus suis homines etiam exteri salutare auxilium ab eo quærent. Itaque damnata a Principibus, repetitis acriter officiis, vitam impetrauit; miseris studiose subuenit; si misericordia digni visi sunt. Romæ cum esset; infelix vidua magistratus sententia capite damnatur. illa ad Carolum mittit: testatur sese vi cruciatuum coactam, confessam esse, quæ vere non fecerat. Carolus Pontificem adit: vt causæ cognitio repeteretur obtinet; mulieris patrociniū suscipit. ea demum innocens cognita, absoluta est. Homines perditos, qui conscientia stimulis agitati, suæque miseræ ac officij diuinitus admoniti, extremo interdum consilio supplices adiere; consilio, auctoritate, idoneorumque sacerdotum opera, iuuit peramanter; & in

in rectam viuendi viam reduxit. Principes, ac militiae duces etiã ex longinquis prouinciis in suis difficultatibus, obsidionibus, ac bellis; pia quadam fiducia, precum eius subsidium; consilium etiam, atque operam petiere. Ciuitatem vero suam non iis solum rebus, quæ ad animæ salutem pertinent; sed aliis quoque iuuuit amantissime, quotiescumque fuit opus. multa sunt, quæ ad patriæ commodum, ac ornamentum curauit, Pio præsertim auunculo viuente. annonæ inopiam, frumento ab exteris impetrando, profusis dandis elemosynis, omni denique ratione subleuare conatus est: quamquam eo uiuo modica, præ tempore quod sequutum est, illa fuit. His rebus incredibilem sibi conciliauerat omnium ordinum amorem, atque obseruantiam. vel aspectu ipso videbantur homines ad bene viuendum incitari. cum exiret fere quotidie ad varias sui muneris functiones; quacumque tamen transibat, cupide accurrebant ad eum; ex ædibus inter se vocabant; ut viderent, & signi salutaris fructum perciperent; quod manu modo ad hanc, modo ad illam partem uersus, incedens perpetuo faciebat. atque cum ita accurrissent; uertumque genu humi ponebant omnes: ex equo plerique descendebant: quæ quidem abundantia quadam pietatis, & amoris, sponte sua facere instituerunt. ac solebant foeminae, magnam partem, cum is transiret, sibi uelum, ut in ecclesia iuebantur, imponere; & non ex edito, sed plano loco se uenienti offerre; ea quoque de causa; quod ab eo doctæ erant, contra christianum officium uideri; ex fenestris, & omnino ex editiore loco sacros ordines, resque sacras prætereuntes spectare. Qui cacodæmonum vexatione laborabant; ij adducebantur dum præteriret: ac clamabant illi quidem, agitabanturque uehementer: sed ad uilum expellendum numquam sese Carolus conuertit. tantum, cruci extra portam Tonsam erectæ; quod pestis causa factum erat omnibus compitis; solemnî ritu benedicens, eorum procaciam repressit, nam eo concionante; cum mulieres duæ, seu dæmones in eis, adeo magnos ederent clamores, ut uerba minime possent exaudiri; nemoque efficere potuisset, ut tacerent: tandem ad eas Carolus conuersus, cum manu tantum benedixisset; tacito iussu

Principes, ad militiæ duces precum eius subsidium petierunt.

Ciuitatē suam iuuuit amantissime multa illi ad comodum & ornamentum curauit.

Quacumque transibat accurrebant omnes, genua flexerunt & salutari signi fructum perciperent.

Fœminarum in Carolum obseruantia.

Ad dæmonibus vexati, quæ transiret, adducebantur.

Dæmonum procaciam repressit.

iussu ita paruerunt, ut nihil amplius auderent mutire; cum ibi tamen usque ad finem permanissent. quod cum attenderent astantes; sese mutuo præ admiratione intuebantur. Ac non reuerentia solum erga Pastorem suum; sed re ipsa, moribusque christianis mirum in modum profecere Mediolanenses. nam ut alia omittam huius rei indicia, a Caroli tempore, sicuti ab ipsis magistratibus accepi, criminum iudicia multò pauciora fiunt. quæ ex re quæstores regij multarum, bonorumque publicatorum dimidio fere minus habent, quod in fiscum referant, quàm antea consueuissent. Non est tamen negandum; quod ad nobilitatem magis excitandam valere velim; solitum fuisse Carolum queri; quòd reliquam multitudinem satis facile flectens; patritios tamen, quos semper, & initio præsertim iuuare studuisset; inuenerit in salutis negotio plerumque duriores. Cum se totum in vnam gregis sui curam concludere videretur; eius nihilominus nomē Deus apud omnes nationes summa cum laude virtutis admirabilis, celeberrimum reddidit. In Lusitaniæ finibus cum essem, & ex incolis quidam Mediolanensem esse me audirent: Ita ne, aiebant, ex ea ciuitate, vbi sanctus ille Cardinalis est Episcopus? Verum haud ita subito Deus tantam ei conciliauit opinionem. plurimi enim, primis annis variis nominibus obtrecebant; simulationem, quidquid egregie conaretur, dicebant: ipsam honorum, facultatumque amplissimarum contemptionem multi cauillabantur. cum vero diurnitas, & constantia; in primis vero vitæ pericula, pestis tempore adita, simulationis crimen satis refellissent; bonam mentem fatebantur; sed iudicium, prudentiamque requirebant. tantis rebus demum tam præclare gestis, talique rerum omnium exitu, sensus eiusmodi, non ille quidem omnino extinctus erat; sed tamen, quantum humana consuetudo, miseriaque patitur, imminutus. quod de ipso euenit; id cæteris prædicare solebat antequam eueniret: non detereri Episcopum debere, aliumue Dei seruum; si primò quæ faceret multis displicere, si etiam obtrectari sibi videret: nam si recta via pergeret; fore tandem, ut aliud plerique sentirent. Integram autè Episcopo in primis dicebat propositam esse debere virtutis disciplinam:

Mediolanenses moribus christianis, pastoris sui opera mirum in modum profecerunt.

De nobilibus conquiri solebat Carolus, quod reliqua multitudine duriores essent.

Apud omnes nationes nomē eius celeberrimum erat.

Non detereri episcopum debere, quando dicebat.

disciplinam: nam si qua parte deficeret; ibi obtrectandi, calumniandique reliqua, maleuolis, ac infirmis aditum dari: & ex ea parte rem totam facile corrumpi. Magnum igitur erat eius apud omnes pondus auctoritatis. verebantur illum etiam summi viri, summisque locis collocati: si quid peccati esset, studiose cauebant, ne ad eum referretur: eo adueniente remouebant, si quid non optime se habere apud se aduerterent. Quiduis illi recte committi posse putabatur. in eius fidem nihil suspitionis ab vlla parte cadere: sua quisque eius arbitrio libentissime permittere; tutum, sanctumque existimare, quod eius fidei commendatum esset. Ipsi hæretici si forte viderunt, aut de eo audierunt, virtutis eximie vi coacti, magno sunt eum honore persecuti. Summa Caroli apud omnes auctoritas.

Qui ex transalpinis ecclesiis in Italiam venirent, iis quantum ex multorum facto cognouimus, propositum in primis videbatur, Mediolanum ad eum visendum diuertere. Italiae, aliarumque prouinciarum Episcopi ecclesiasticæ disciplinæ, ecclesiæque bene gerendæ studiosi, ab eo præcepta, auxiliumque petebant. designati curabant, vt ab eo sibi manus imponerentur. eius acta, præscriptaque: totius denique gubernationis, atque ad eum vitæ rationem, postulabant. quod idem amplissimi Cardinales multifecerunt: quibus Carolus neque optimo consilio, auxilioque deerat; & pari modestia tamen respondebat. Episcoporum porro non magister solum, sed per fugium quoque habebatur: qui si difficultate aliqua premerentur; magna ad eum fiducia confugebant; eiusque commendatione, ac patrocinio, apud summum Pontificem, sacrumque orbis christiani Senatum; tum etiam apud Reges, Regulosque utebantur. Ex eis multi ad eum veniebant; nonnulli diu morabantur; vt omnia plenius cognoscerent; præceptis, scriptisque variis locupletati discederent. quandoque etiam clericos eius gubernationis peritos impetrabant; quos ille, si videret ita reip. christianæ conducere, parcus alioqui, tenaxque in suis sibi conferuandis, ad tempus non negauit. concessit Vincentium Albanum Theologum Alexandro Archiepiscopo Aquarum Sextiarum in Gallia: qui disciplinæ causa plures Mediolani moratus menses; magno accensus imitandi

Summa Caroli apud omnes auctoritas.

Hæretici ob eius sanctitatem honore sunt illum persecuti.

Multi ad eum visendum, Mediolanum diuerterebant.

Præcepta ab eo episcopi ac auxilium petebant.

Episcoporum non magister solum, sed per fugium habebatur.

Ab eo clericos eius gubernationis peritos episcopi multi petebant.

Caroli desiderio, demum in patriam reuersus, non pauca restituit; aliaque graui conatus est ad animarum fructum, disciplinæq; sacræ instaurationē. concessit Dominicum Ferrium Theologum, & canonicum Mediolanensem Andreæ Battorio, quem fratris filium Stephanus Poloniæ Rex Romam mittens, primo iussit ad Carolum diuertere; eiusque præcepta diligenter audire. Carolus autem optimæ indolis adolescentem omni humanitate complexus, ita iuuat; vt ab eo patris nomine mira obseruantia appellaretur; & mirum in modum coleretur. potuit Andreas in ea erga Carolum obseruantia, quam semper conseruauit, Regem ipsum imitari: cum is mirifice Carolum obseruaret; ex animo se, bellorumque suorum euentus precibus illius commendaret; consilia sua interdum communicaret. Alij Reges, Regina, Principes, populi eius nomen, sanctitatemque magna pietatis; ac venerationis significatione coluerunt: eius consilia, monitaq; cum vsu venit plurimi fecerunt. imaginem quoque adhuc viuentis studiose multi quæsiere: ipseque Philippus Rex Catholicus eam in cubiculo suo iussit asseruari. In his Italiæ Regulos omnes numerare possumus: sed Emanuelem Sabaudia Ducem memini frequētes ad eum litteras sua manu scriptas mittere; summissioneque incredibili, supplicem, & orationis, & monitionis auxilium postulare; testari vero aperte, ab eo sese monita tamquam ab ipso Deo accipere. cuius pietatis studiosum imitorem filium reliquit. Alexandri Parmensis Ducis venit in mentem, qui ad Carolum scribens affirmabat; in difficili illa Belgica administratione aditum se fidenter omnia pericula, modo sciret eius se quotidianis precibus Deo commendari. ex aliarum vero prouinciarum Regulis, Gulielmus Dux Bauariæ pro suo summo in pietatem, christianæque vitæ sanctitatem studio, nemini concessit, qui Carolum singulari amore, atq; obseruantia prosequeretur: quod iis officiis omnibus semper ostendit, quæ Antistiti, patrique optimo tribui maxima potuerunt. Post mortem quænam eius sit existimatio, declarat eorum fiducia, nobis ante commemorata, qui passim in calamitatibus suis eum inuocant adiutorem. prudentia vero, animique

Andream Battorium nepotem Romam mittens Polonia Rex Stephanus, ad Carolum primo ore iussit.

Reges, Regina, Principes alii quot, & populi eius nomen, sanctitatemque coluerunt. Imaginem eius adhuc viuentis multis quæsiere. Quid de eo Emanuel Sabaudia Dux testatur.

Quid Alexander Placentia, ac Parma Dux de Caroli precibus affirmaret. Gulielmus Dux Bauaria pro cæteris quanti fecerit, faciatque.

Quanam, & quanta sit Caroli iam defuncti estimatio.

Iumen in administranda ecclesia tanti æstimator; vt huc plerique deueniant, qui rebus ecclesiasticis ordinandis student; scripta conquirant; instituta discant; auferant quidquid possunt. præterea, si quid apud eos qui cæteris præsumunt, in dubium vocatur, eos etiam ipsos qui ab eo viuente dissenferunt; illud sufficere videtur ad confirmandum,

si Carolus ita fecisse demonstretur.

F I N I S.

A D L E C T O R E M.

Hos de vita Caroli Cardinalis Archiepiscopi Mediolanensis libros propediem; Deo bene iuuante, habebis Italica lingua.

Quoniam impressio libri procul ab auctore instructa est; lectorẽ rogatum volumus, vt nonnulla in hoc opere, quæ ad instructionẽ huiusmodi pertinent, præsertim quæ in margine ab alio sunt adscripta, æqui, bonique faciat; donec fortasse res perfectius curetur.

Glossemata, seu emendationes prætermisæ.

PAG. 9. Ornatissimi, Præsules, alique nobilissimi viri quotidiani conuiuæ, prætiosissimi
13. Ormanetus collaudare. inter. 24. villam ecclesiam regere, vt oportet, atque ordinare posse, præter. 27. Siluium Antonianum, valde sibi charum, cuius. 31. te collaudamus. 35. nonnulla quæ Mediolani statuerat, vt auctoritate pontificia confirmarentur effecit; de quibus ipsæ pontificiæ. 36. plurimum valeret. rursus de modo sumptibus. 39. testimonio commendata, hoc quoque tempore passim laudatus; & Regi optimo. 40. neque licere affirmabant licitoribus. 41. probauit, & collaudauit: ac non. 42. Caroli conatus impedire magno studio curarunt, vt re ad ipsum. 44. Sanctitatis accessionibus; præclaris item ad suorum. 48. Pontifici factum, & litteræ. 49. qui hominem quibus opus esset, cõmendaret. 54. quæ opus essent ex sacris sanctionibus decernere facultas. 55. plurimis in Italia monasteriis constitutis, annorum. ead. & difficiliora erant efficienda, iam tum. 57. quod postero anno Carolus. 58. rursus coniungere. Amadei Pacis ecclesiam Mediolani tenebant: nomen traxerant ab Amadeo. ead. non differebat. De iis reliquo numero aggregandis ne constitueretur. 59. Carolum mirifice collaudarent. 60. nam tantæ virtuti, quæcunque maxime difficilia essent, omnia recte committi. 61. Cum autem antea, quæ. 64. nitividebatur; negotium tamen sustinuit. ead. agi posse contente affirmarent. immo. 71. disciplinam restitueres: sed nimis. 78. prodire necesse esset; statam sibi tormentorum salutationem interdixerit. Præterea. ead. regia auctoritate ita iussum esset; Carolus. 85. Locarni præsertim instituendis studiosè. 131. quamuis eos collaudarent, qui in eose charitatis officio. 186. non mediocriter languenti. mensa quæ. 193. non mediocriter laudare. negotium. 227. vir is postea diu agitatus. 234. reperta sunt, quæ sancti Antonini itidem Archiepiscopi fuisse existimata sunt: in illa enim. 246. In gentis imperio natum Carolus Ecclesiæ illi. 341. Episcopos collaudauit. 365. partibus expetitur. Anronius vero Seneca Iuriconsultus, & eiusdem ecclesiæ Decanus, de quo superius memorauimus, huius administrationis rationem, atq; vsum, à nobis etiam sæpius incitatus visitationis titulo perite describit. Episcoporum concilia.

ALIA ERRATA.

Pag. 9. consultares. supplices. 11. imminuta, habitu. 14. significarent, ac incitarent. ead.
 potiusq. multas. 15. exempla sequebantur. ead. immò quidam Urgerent. 16. certis horis ca-
 pit. 19. diuinarumue rerum scientiam. 26. peruensse. At modestum. ead. in marg. cupiat.
 28. Ambrosius Fliscus. 29. Concilij prouincialis. ead. Postrema Vero Cardinales alij duo. 31.
 ad Ioannem Maximiani Imperatoris. 32. Ioannam deduceret. 33. castissime administra-
 ret. 49. Confessionibusq. illi erat. 55. in marg. A disciplina. 60. incitatus est. praterita. 62.
 Sicanis ecclesiis. 69. transtulit in insequenti anni. 67. quam tanta spurbari. 69. sanis incò-
 modis mederetur. 75. dicebat, de causa. 76. custodiendo. Vindicaturum. 78. quidquid effi-
 cij erga illum. ead. pino Princeps eam ostendit. 80. Collegium Vniuersum, ad eiusdem. 82.
 exhibendum. ac quamuis. 83. adierat, alteriq. 88. nunc quidem successit; plurimumq. 100.
 excusare, Caroliq. 102. magis incendebantur. eo Vero. ead. de Carolo ipso nihil. 103. commen-
 dauit. qui sese. 105. Videretur. Cumq. dies. ead. exolueret. quod ille. 111. in marg. Qua Ro-
 ma fecit. de Visitate. 112. insignibus è scriptorism. 113. occupationi sacerdotum. 119. in
 ipsis, quacunq. 122. finem posuit. qui multa. 125. indigni, migrantes. ead. suauitate, gau-
 dioq. 132. qui tantos casus. 133. in marg. iurare velint. 139. redigeretur. multitudo. 148. in
 marg. sacerdotes requisit. 149. in marg. felicitatem conducunt. 150. praclarum nos, san-
 ctumq. iuuandorum fructum. 155. inducebat. omnino. 163. ferret. abiecta. 164. hebdomada
 diebus. 178. in marg. renouat Gubernator. 182. in marg. S. Ambrosii nuncupantur. 184. a-
 grotaret, & medicorum. 185. iussit. Iter. ead. pronuntiabant: interdum. 196. testatur. per-
 petuo. 199. in marg. doloris causa. 201. praesidium, demonstrabit. 203. ibi fuit. pascere. 204.
 Canonicum, & Iuris consultum. 205. distulit. tunc. 210. adcessissent. 211. in marg. morientis
 Gubernatori. 219. in eos tanta. 227. in marg. Histriones corrigi Carolus. locari debet pag.
 226. lin. 18. ead. multaq. complurium mensum. 231. Videns, maximis. ead. ratione, grauissi-
 maq. 237. in capsula stamnea. 240. iuuandas, Carolus. ead. Et illis opem. 254. operum fructus.
 258. ecclesiam, monasteriumq. 260. nemo. Adductus. 275. ratione, gradatim. 289. respicien-
 dum namq. 297. Deoq. gratissimum. 305. in marg. Ministrorum nomina. 308. in marg. cibi
 apponerentur. 310. fuit semper; tum quia. 322. necesse est, Vulgariaq. ead. sequuntur, eo
 magis. 225. egregie tueretur. ead. Antistitem, tamq. ead. in marg. compositio. 330. fide
 nonnunquam. 332. mortem, à Io. Francisco. 337. Apostoli tribuit, Et ecclesia. 339. & decora.
 Clericis. ead. reuerentia, transire. 341. recipiendo, qui episcopalis. 342. in marg. & recipi-
 endi. 345. etiam ad mane studium. 348. audiendis, virtutum. 350. disciplinarum studia.
 351. in marg. daret. 353. in marg. qui pensionem ex iis. 357. quibus rebus, etiam omni. 360.
 diebus, & ecclesiis. ead. in marg. Quaratione. 366. suaq. miseria, ac officij.

Errata.

Pag. 8. Marcum postea Cardinalem
 9. Praesules, alijque nobilissimi
 14. qui aperte significarent, se
 eadem potiusque
 15. immo quidam virgerent
 16. certis horis coepit
 23. solebat Ormanetus collaudare
 24. Ecclesiam regere vt oportet, atque ordinare possit
 26. at modestum
 27. Silium Antonianum, valde
 28. Ambrosius Pileus
 29. Concilij Provincialis
 e id. Postremo vero Cardinales
 alij duo
 31. se collaudamus, hortamurque
 ead. ad Ioannam Maximam Imperatoris
 32. Iohannam deduceret
 34. Magna Cardinalis probitatis commendatio
 35. nonnullaque Mediolani facta
 fuerat, vt auctoritate Pontificia confirmarentur effectus; de quibus ipse Pontifex
 36. plurimum valeret. rursus de modo sumptibus
 39. testimonio celebrata, hoc quoque tempore passim laudatur, & Regi
 40. neque licere affirmabant historiis
 ead. magistratus asseuerabant, quam
 41. probauit, laudauitque; ac no
 42. Caroli constanti impetris curarunt, vt re ad ipsum
 44. Sanctitatis accessionibus, praeclaris rebus ad suorum
 49. confessionibusque illi erat ead. qui hominem, quibus opus
 esset, commendaret
 54. quae opus essent, ex sacris

sationibus decernere, facultas
 59. quod postero anno Carolus
 58. rursus conuincere. Amadei Pacis Ecclesiam Mediolanensem
 ab Amadeo
 ead. non dissimulat. De his reliquis numeris agere, ne
 59. Carolum in hunc collaudarent
 60. quaeque maxime difficulta essent, omnia recte committere
 61. cum autem
 62. vicinis Ecclesiis
 63. in hunc insequenti anni
 64. mei videbatur negotium tam eni iustitiam
 ead. agi posse contenta affirmarent.
 71. disciplinam restituere: sed nimis
 74. tanta dissimulatione eam
 76. Magistratibus adhibita, facile potuisse improborum audaciam alij. Quibus
 78. Pius princeps eam ostendit ead. regia auctoritate ita iustitiam erat; Carolus
 85. fructum & eorum eadem praesertim constituendis
 88. tunc quidem successit; plurimumque
 89. recognitionemque rursus
 96. etatis proximi
 94. substitutos: curaret ipse quantum posset
 101. precatiois ead. constantiamque laudibus
 efferrent ead. qui eorum
 105. postea Carolo adiutante Pontificum
 107. illum collaudauit. neque
 108. Insequens annus septuagesimus
 ead. pijque exempli

pietatem ac sanctitatem
 113. facere separationem in illis
 ead. occupationi faceret
 115. latius postea explicatur in proxima editione
 ead. restitutum laudauit. Ad
 118. per hunc insequenti die
 119. vilitatem religioso pietatis fructu, ac exemplo renouatum stabiliret
 120. toto pectore gratias
 121. Mantuaque
 123. vt loca tam
 128. pararetur. post hunc electus
 131. eos laudibus asseuerant quae
 132. gratia quomodo poterat ead. qui tantos casus
 133. etiam asseuerabant ead. haec ita cum essent
 135. tanta prouidentia essent
 137. erat, quod humano
 139. ex insequenti anno
 144. proditum pastoribus relicto, gregis pestilentia tempore gubernandi. eam rationem, quantum
 145. comparatis, omnes iusti sunt
 146. hominibus permissum est exire
 ead. suam, referre. Miseranda
 ead. cuique reposita quotidie
 147. nominatim efferrent, nisi
 148. Sed quoniam huiusmodi modo vite sunt, ac temporis videri possunt tolerabilia
 150. praeclarum nos, sanctumque rursus adorsum fratrum
 151. nunc assero charitatis
 153. poterant. Sancti autem
 155. inducebant omnino
 158. non primis solum mensibus, sed postea semper quandam
 164. hebdomada curaque diebus
 ead. virtutes commemorabat, quae
 166. adiunxit; vt & des omnes

ac domicilia sacra aqua
 ead. adhibetis singillatim rite
 lustrarentur
 ead. erat ad ea quodammodo
 expianda
 eadem liberanda
 167. suas, & canonicoꝝ a-
 sperit
 171. cum ea quæ recondita fue-
 rant deponerentur
 173. spatio, alius ab alio, longe
 consistebant
 179. animus acuebatur
 184. ægrotaret, & medicorum.
 185. iussit. Iter &c.
 ead. pronuntiabant: interdum
 187. omnibus, sacris Pontificiis
 190. in proximos menses populi
 193. non mediocriter laudare
 negotium
 195. præfuit. quæcumq; consti-
 tuenda essent, omnia recognouit
 200. tempus elegit, ob magnos,
 201. Alueriam
 219. in eos? tanta
 222. seque, quod diuinæ opis
 robur esset, ad id paratum esse
 ead. debere patris
 217. complurium, mensium
 ead. viris postea diu agitatus
 213. primis insequentis anni
 214. ossa ibi sunt reperta; quæ
 sancti Antonini itidem Archiepi-
 scopi fuisse existimata sunt: in
 illa enim
 237. operam dedit. postmodum
 supplicationi
 ead. administrando, vt tali tem-
 pore solebat
 ead. duabus consequentibus fe-
 riis
 ead. in proxima synodo
 240. ut illis, opem
 246. In gentis imperio narum
 Carolus ecclesie illi
 248. nonnulli ex primariis
 249. Deoque in primis volente,

effectum est &c.
 254. vi ac timore
 ead. operum fructus
 166. incidit: cuius impetum eu-
 tulisset tacitus; eaque
 269. ut proxima, non sit
 270. differrentur in proximum
 ac quasi
 275. ratiōe, gradatim
 285. Religiosum, pauperentem
 Carolus amauit; & eius officia
 ple coluit, eius vicus
 286. administrationes
 289. respiciendum, namque
 291. Deoque gratissimum vide-
 batur. ea studiose
 293. ne quidquam
 294. magis tamen mirarentur
 ead. requisit, de contrahen-
 dis matrimonijs, agere, si roga-
 retur; negare, solitus fuit
 296. Eques orta uix luce
 299. fortuito successit
 303. licet sanctis
 ead. ad eam rem tum sacris legi-
 bus in primis mouebatur
 306. vt eis quam minimum
 310. semper; tum quia
 312. quique operam daret, vt in
 per certas
 ead. proficere vent
 314. benedicere manu.
 315. ille vero sacram disciplinā,
 & res diuinas, quibus
 321. rectum esse, animo
 324. iudicium: ad quæ se se
 326. semper extulit; ac Episco-
 pis
 329. esse, Tridentinæ Synodi cō-
 stitutione iudicatum viderat
 330. faciebat: & salutaris multi-
 tudinis fructu
 ead. fœdæ nonnuquam
 ead. satis longæ concionis
 334. Mediolani essent, vel Ro-
 mana

335. summe sedi
 336. Ecclesie suæ proprios ritus
 ead. restitueret
 341. Episcopus laudauit, Nico-
 latum
 ead. recipiēdo, qui Episcopalis
 342. matrimonium, scriptis la-
 cro ministerio suo celebrauit
 quod libenter
 ead. in margine. De iniurijs
 & recipiendis.
 345. negligens
 345. Episcopum ad Clericorum
 collegia
 ead. ad inane studium
 347. comitari
 349. ad id iubebat, conciones
 355. Urbis singulas regiones
 quæ sex habeantur, singulis pro-
 batis
 357. Ecclesie maioris
 ead. alia perficere; simul
 360. actiones ipsius scribens
 361. ipse sacerdos, cui flagi-
 tiosus quisque soleret peccata
 confiteri, accessitum rep.
 363. diebus & ecclesijs
 ead. societatis
 363. alterum Monasterium
 364. vbi magno numero mulie-
 res ad perpetuo
 ead. ad Ecclesiam S. Zenonis;
 vbi ea
 365. partibus expatitum. Au-
 tonius vero Seneca I. C. & eius-
 dem ecclesie Decanus, de quo
 superius memorauimus huius
 administrationis rationem æ-
 que vsum, a nobis etiam scriptis
 incipit, visitationis titulo pe-
 rite describit. Episcoporum cō-
 cilia
 368. nam vt alia hic non repe-
 tam huius rei indicia
 ead. nomen, vt frequenter ap-
 ditum est, Deus apud

Emendationes prætermiffæ.

<p>pag. 9. Præfules aliiq. nobiliffimi viri quotidiani cœuinæ</p> <p>14. qui aperte significarent, ac ineptarent</p> <p>23. solebat Ormanetus collaudare</p> <p>24. eccleffiffim regere vt oportet, atq. ordinare poffe</p> <p>27. Silium Antonianum, valde fibi charum, cuius</p> <p>32. te collaudamus, hortamurq.</p> <p>ead. ad Ioannem Maximianum Imperatoris</p> <p>33. Ioannem deduceret</p> <p>34. Magna Caroli probitatis commendatio</p> <p>35. nonnulla quæ Mediolani ftauerat, vt auctoritate pontificis confirmarentur efficit; de quibus ipfe poffitiaz</p> <p>36. plurimum valeret. rursus de modo fumptibus</p> <p>39. testimonio celebrata, hoc quoq. tempore paffim laudatur, & Regi</p> <p>40. neq. licere affirmabant licitoribus</p> <p>ead. magistratus affuebant, quam</p> <p>41. probauit, laudauitq.; ac non</p> <p>42. Carole conatus impedire curarunt, vt re ad ipfum</p> <p>44. fanctitatis acceffionibus, præclaris item ad fuorum</p> <p>49. qui hominem quibus opus effet, commendaret</p> <p>54. quæ opus effent, ex facris fanctionibus decernere, facultas</p> <p>57. quod poffero anno Carolus</p> <p>58. rursus coniungere. Amadei Pacis eccleffiam Mediolanite nebant: nomenq. traixerant ab Amadeo</p>	<p>ead. non differebat. De iis reliquo numero aggregandis, ne conftitueretur</p> <p>59. Carolum miriffice collaudarent</p> <p>60. quæcunq. maxime difficulta effent, omnia recte committi</p> <p>62. Cum autem antea, quæ,</p> <p>63. tranffulit in infequentis anni</p> <p>64. miti videbatur; negotium tamon fuffinuit</p> <p>ead. agi poffe contentè affirmarent</p> <p>71. difciplinam reftituere fed nimis</p> <p>74. tâta diffimulatione exire ab eo, & à magistratibus adhibita; facile potuiffet improborum audaciam alii. Quibus</p> <p>78. pius princeps eâ ostendit</p> <p>ead. regia auctoritate ita iuffum erat; Carolus</p> <p>85. præfertim, conftituendis itudiofe</p> <p>90. ætatis proximi anni</p> <p>94. lubftitutos; curaret ipfe quantum poffet</p> <p>102. conftantiamq. laudibus efferrent</p> <p>105. pofftea Carole adiuuante, Pontificiam</p> <p>107. illum collaudauit. Neo.</p> <p>108. Infequens annus feptuagefimus</p> <p>113. facere feperatim iuffit. quod</p> <p>115. latius pofftea explicauit in proxima concione</p> <p>ead. reftitutum laudauit. Ad</p> <p>118. perfuderunt. proximo die</p> <p>119. vfitatum religiofo pietate fructu, ac exemplo renouatum ftabiliret</p>	<p>120. toto pectore gratias</p> <p>128. pararentur. Pofftridie clerus</p> <p>131. eos laudibus afficerent qui</p> <p>133. etiam affueverant</p> <p>ead. hæc ita cum effent</p> <p>144. proditum pafforibus reliquerit, gregis poffilentie tempore gubernandi. Eam rationem, quantum</p> <p>145. comparatis, omnes iuffi funt</p> <p>146. hominibus permiffum effet exire</p> <p>ead. fuam, referret. Miferata</p> <p>147. nominatim efferret, niffi</p> <p>148. fed quoniam huius tantummodo vitæ funt, ac temporis; videri poffunt tolerabilia</p> <p>155. inducibat omnino</p> <p>156. non primis folum menfibus fed pofftea femper, quæ diu</p> <p>164. hebdomadæ cuiusq. diebus</p> <p>ead. virtutes côm memorabat, quæ</p> <p>166. adiuuixit; vt ædes omnes, ac domicilia facra aqua</p> <p>ead. adhibitis fingillatim rite luftrarentur</p> <p>ead. erat ad ea quodammodo expianda</p> <p>ead. liberanda</p> <p>167. fuas, & canonicorum afperfit</p> <p>173. fpatio, alius ab alio, longe conftitebant</p> <p>185. iuffit. Iter.</p> <p>ead. pronuntiabant: interdum</p> <p>187. oibus, facris Pontificijs</p> <p>190. in proximis menfes populi</p> <p>193. non mediocriter laudare negotium</p>
--	--	---

195. praeuit. quae cumq; con-
stituta essent, omnia reco-
gnouit
200. tempus elegit, ob magnos
201. Aluerniam
217. vir is postea diu agita-
tus
237. operam dedit. post die
supplicationi
ead. administrando, vt tali
tempore solebat
ead. in proxima synodo
249. Deoq. in primis volen-
te, effectum est
254. vi, ac timore
ead. operum fructus
260. incidit: cuius impetum
cum tulisset tacitus; eaq.
269. vt proxima nocte
270. differrentur in proxi-
mum. ac quasi
275. ratione, gradatim
285. Religiosam paupertate
Carolus amauit; & eius
officia pie coluit eius victus
289. respiciendum namq.

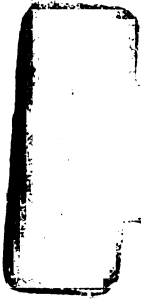
293. ne quidquam
294. recusauit. de contrahen-
dis matrimoniis agere, si ro-
garetur; negare solitus fuit
296. Eques orta vix luce
304. ad eam rem, tum sacris
legibus in primis mouebatur
312. quicq. operam daret, vt
ij per certas.
ead. proficerent
315. Ille vero sacram discipli-
nam, & res diuinas, quibus
326. semper extulit; ac Epi-
scopis
329. esse, Tridentinae synodi
constitutione iudicatum vi-
derat.
341. Episcopus laudauit, Ni-
colaum
ead. recipiendo, qui Episco-
palis
342. Matrimonium saepius sa-
cro ministerio suo celebra-
uit; quod libenter
345. Episcopum ad Clerico-
rum Collegia

349. ad se iubebat conciones
355. vrbis singulas regiones,
quae sex habentur, singulis
probatis
357. alia perficere; simul
361. Ipse sacerdotem, cui fla-
gitiosus quisq. soleret pecca-
ta confiteri, accessitum repr.
362. diebus, & ecclesiis
362. Alterum monasterium
364. vbi magno numero ma-
lieres ad perpetuo
365. partibus expetitur. An-
tonius vero Seneca Iuriscōn-
sultus, & eiusdem Ecclesiae
Decanus, de quo superius
memorauimus, huius admi-
nistrationis rationem, atq.
vsu, a nobis etiam saepius
incitatus visitationis titulo
perite describit. Episcopo-
rum concilia
368. nam vt alia hic non re-
petam huius rei indicia
ead. nomen, vt frequenter
auditum est, Deus apud

ND. futuram rei memoriam. Cùm, sicuti accepimus, dilectus filius Carolus a Basilicapetri Præpositus generalis Clericorum regularium S. Pauli superioribus annis, vt Dei glorie seruiret, & ecclesiasticis pijsq; hominibus satisfaceret, librum de vita Caroli Cardinalis S. Præxedis Archiepiscopi Mediolanen. bonum. latine composuerit; quod opus nunc cum approbatione eorum, ad quos pertinet, edendum est: vereaturq; idem Carolus, ne pij viri, qui eius causa moti impressionis sumptus faciunt, si alius sine eius licentia librum imprimeret, damnum incurrant: & præterea timeat, ne in Italianam linguam opus corrupte, vel parum fideliter conuertatur, & imprimatur, quod ipse pariter facere intendit. Nos indemnitate eorum providere volentes, qui ad communem utilitatem impensam in se susceperunt, cupientes etiam iusto ipsius Caroli desiderio fauere, vt eius labores a quoquam male non vsurpentur: Prohibemus in virtute sanctæ obedientiæ, ac sub excommunicationis pœna ipso facto incurrenda, omnibus per vniuersum orbem constitutis cuiuscunque gradus, status, & conditionis sint; ijs. vero qui nostræ temporali ditioni mediatè vel immediatè subiecti sunt, præter dictam excommunicationis, etiam sub pœna amissionis librorum, & quingentorum ducatorum auri Fisco nostro applicandorum; ne prædictum librum de vita, & rebus gestis Caroli Cardinalis S. Præxedis, etiam ex parte tantum, latina, vel Italiana lingua absque licentia dicti Caroli à Basilicapetri imprimere, aut imprimi facere, vel ita impressum tenere, nec illum vendere, donare, aut commodare possint intra proximum septennium a prima dicti operis, vt supra approbati impressione. Mandantes propterea dilectis filijs nostris Camerario, & Vicario vrbis, nec non Gubernatori, & Senatori, Camerariq; nostræ Apostolicæ generali Auditori, & alijs dictæ vrbis iudicibus, necnon Legatis, Vicelegatis, Gubernatoribus, & Potestatibus lotorum, & Ciuitatum nobis, & eidem sanctæ Romanæ Ecclesiæ mediatè vel immediatè subiectis, eorumque Barifellis, & Executoribus quibuscunque: ac etiam Venerabilibus fratribus Archiepiscopis, & Episcopis, ceterisq; locorum Ordinarijs, eorumq; Vicarijs,

& Ministris, vt quoties a dicto Carolo a Basilicapetri, vel alijs eius nomine requisiti fuerint, efficacis defensionis præsidio assistentes, contra inobedientes, & contrauenientes ad executionem censurarum, & poenarum præf. omni & quacunq; appellatione remota, & absque aliqua desuper declaratione facienda procedant, & quilibet eorum procedat, inuocato etiam, si opus fuerit, auxilio brachij secularis. Quia vero difficile esset, præsentis litteras ad singula loca deferri, volumus vt earum exemplis in ipsis libris seu libro latino, vel vulgari imprimendis, vel transumptis Notarij publici manu subscriptis, & personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ subscriptione, sigilloq; munitis in iudicio & extra quacunq; regula, seu constitutione apostolica non obstante, omnino credi debeat: quodq; ipsa exempla in libris, vt supra, vel transumpta ad Valuas ecclesiæ maioris cuiuscunq; vrbis, vel oppidi affixa omnes, & singulos æque ardeat perinde ac si vnicuiq; personaliter intimata fuissent: irritū quoq; & inane quicquid secus super his a quoquam quauis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari decernimus. Non obstantibus præmissis, ac apostolicis, prouincialibusq; & synodalibus constitutionibus, & ordinationibus specialibus, vel generalibus, necnon etiam iuramento confirmatione apostolica, vel quauis firmitate alia roboratis statutis, & consuetudinibus, priuilegijs quoque indultis, & litteris apostolicis etiam supradictis, aut quibusuis alijs personis sub quibuscunq; tenoribus, & formis, ac cum quibusuis clausulis, & decretis etiam Motu proprio, ac alijs in contrarium quomodolibet concessis, confirmatis, & innouatis, quibus omnibus etiam si de illis, eorumq; totis tenoribus specialis, specifica, expressa, & indiuidua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quauis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc seruanda foret, illis aliàs in suo robore permanens, hac vice duntaxat specialiter, & expressè derogamus, cæterisq; contrarijs quibuscunq;. Dat. Romæ in Monte Quirinali sub Annulo Piscatoris, die xxx. Maij M. D. XCII. Pontificatus nostri Anno Primo.

M. Vestrius Barbianus.

R. Tab. IV. n. 38.